

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ (ΕΚΚΕ)

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΑΜΕΣΩΝ ΞΕΝΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ

Έργο SOCINVEST 3211 της Δράσης «1η Προκήρυξη ερευνητικών έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση των μελών ΔΕΠ και Ερευνητών/τριών και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας», Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας, Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας

Πακέτο Εργασίας 6 – Παραδοτέο D6.1

Τελική Έκθεση του ερευνητικού προγράμματος SOCINVEST

Νίκος Σουλιώτης, Γεράσιμος Κάρουλας, Μαργαρίτα Κομνηνού, Αλέξανδρος Αφουξενίδης

Αθήνα, Απρίλιος 2023

Το ερευνητικό έργο SOCINVEST υποστηρίχτηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛΙΔΕΚ) στο πλαίσιο της Δράσης «1η Προκήρυξη ερευνητικών έργων ΕΛΙΔΕΚ για την ενίσχυση των μελών ΔΕΠ και Ερευνητών/τριών» (Αριθμός Έργου: 3211).

Προτεινόμενη μορφή παραπομπής:

Σουλιώτης Ν., Κάρουλας Γ., Κομνηνού Μ. Αφουξενίδης Α. (2023), *Τελική Έκθεση του ερευνητικού προγράμματος SOCINVEST*, Ερευνητική έκθεση που υποβλήθηκε στο ΕΛΙΔΕΚ, ΕΚΚΕ, Αθήνα.

Περιεχόμενα

Σχετικά με την Τελική Έκθεση του SOCINVEST	5
Μέρος Α. Βιβλιογραφική επισκόπηση, έννοιες και μέθοδοι	5
1. Εισαγωγή: αντικείμενο και σκοπός	5
2. Επαναπροσεγγίζοντας τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις.....	7
2.1 Από τους προσδιοριστικούς παράγοντες των ΑΞΕ στις ΑΞΕ ως αντικείμενο οικονομικής πολιτικής.....	7
2.2 Δημοκρατία, αυταρχικά καθεστώτα και ΑΞΕ	9
2.3 Κράτος και παγκοσμιοποίηση	14
2.4 Μετασηματισμοί της κρατικής εξουσίας και φιλελευθεροποίηση των αγορών	17
3. Προς μια κοινωνιολογική σχεσιακή προσέγγιση των ΑΞΕ	20
Μέρος Β. Ελλάδα και οι παγκόσμιες ροές ΑΞΕ: γενική επισκόπηση και ανάλυση επιλεγμένων τομέων	24
1. Εισαγωγή.....	24
2. Οι ΑΞΕ στην ελληνική οικονομία	24
3. Συμπεράσματα.....	31
Μέρος Γ. Οι πολιτικές των ΑΞΕ στην Ελλάδα: διαδικασίες διαμόρφωσης πολιτικής και κοινωνικές δομές των πολιτικών θεσμών	32
Κεφάλαιο Α. Διαδικασίες διαμόρφωσης πολιτικής	33
1. Παρουσίαση των εξεταζόμενων πολιτικών	33
2. Σχεδιασμός και διεξαγωγή των συνεντεύξεων	42
3. Ανάλυση των συνεντεύξεων για τη νομοθεσία περί Στρατηγικών Επενδύσεων	51
4. Ανάλυση των συνεντεύξεων για τη σύσταση της ΕΕΣΥΠ	55
5. Συμπεράσματα	58
Κεφάλαιο Β. Κοινωνικές δομές των πολιτικών θεσμών.....	59
1. Παρουσίαση της έρευνας	60
1.1 Σκοπός της έρευνας και επί μέρους ερευνητικά ερωτήματα	60
1.3 Μεθοδολογία έρευνας.....	60
1.3 Οι μεταβλητές	63
1.4 Υλοποίηση της έρευνας.....	67
2. Αποτελέσματα της έρευνας: Το προφίλ των πολιτικών στελεχών για τις ΑΞΕ ...	67
2.1 Το κοινωνικό και δημογραφικό προφίλ των πολιτικών στελεχών	67
2.2 Το επαγγελματικό προφίλ των πολιτικών στελεχών	69
2.3 Το πολιτικό κεφάλαιο των πολιτικών στελεχών	70
2.4 Ανάλυση Πολλαπλών Αντιστοιχιών	72

3. Αποτελέσματα της έρευνας: Το προφίλ των στελεχών των οργανισμών που διαχειρίζονται τις ΑΞΕ.....	79
3.1 Το κοινωνικό και δημογραφικό προφίλ των στελεχών των Οργανισμών	79
3.2 Το επαγγελματικό προφίλ των πολιτικών στελεχών	80
3.3 Ανάλυση Πολλαπλών Αντιστοιχιών	81
4. Συγκριτική ανάλυση αποτελεσμάτων 2017 και 2020	85
4.1 Προέλευση επαγγελματικής προϋπηρεσίας.....	86
4.2 Διεθνής προσανατολισμός στελεχών.....	88
4.3 Τεχνοκράτες και κομματικοί	89
4.4 Συμπεράσματα	90
Μέρος Δ. Περιπτώσεις επενδυτικών σχεδίων: οι ξένες επενδύσεις στο λιμάνι του Πειραιά και στο Αιολικό Πάρκο Παναχαϊκού.....	91
Κεφάλαιο Α. Το λιμάνι του Πειραιά	93
1. Εισαγωγή	93
2. Σκοπός της μελέτης περίπτωσης.....	94
3. Σχεδιασμός και διεξαγωγή των συνεντεύξεων	96
4. Ανάλυση της επένδυσης της COSCO στο λιμάνι του Πειραιά.....	101
Κεφάλαιο Β. Το Αιολικό Πάρκο Παναχαϊκού.....	106
1. Εισαγωγή	106
2. Σκοπός της μελέτης περίπτωσης.....	106
3. Σχεδιασμός και διεξαγωγή των συνεντεύξεων	110
4. Ανάλυση της περίπτωσης του Αιολικού πάρκου Παναχαϊκού	114
5. Τα κοινωνικο-επαγγελματικά χαρακτηριστικά των ανώτερων στελεχών των εταιρειών αιολικής ενέργειας	130
Βιβλιογραφία	138
Παράρτημα Μέρους Β	147
<i>Έντυπα πληροφόρησης και συναίνεσης για τις ημι-δομημένες συνεντεύξεις</i>	<i>147</i>
<i>Το SOCINVEST στο διαδίκτυο</i>	<i>150</i>
Παράρτημα Μέρους Γ	151
<i>Παραδείγματα προσαρμοσμένων πρωτοκόλλων συνεντεύξεων</i>	<i>151</i>
<i>Οι βάσεις δεδομένων της ποσοτικής έρευνας</i>	<i>155</i>
Παράρτημα Μέρους Δ	156
<i>Η βάση δεδομένων της ποσοτικής έρευνας</i>	<i>156</i>

Σχετικά με την Τελική Έκθεση του SOCINVEST

Στην παρούσα Τελική Έκθεση παρουσιάζονται οι θεωρητικές επεξεργασίες και η έρευνα πεδίου που πραγματοποιήθηκε για τις ανάγκες του ερευνητικού έργου SOCINVEST. Η Έκθεση ακολουθεί τη λογική των διαφορετικών Πακέτων Εργασίας στα οποία διαρθρώθηκε το έργο και ο σκοπός της είναι, πρωτίστως, να παρουσιάσει με λεπτομέρεια τις μεθοδολογικές επιλογές της ερευνητικής ομάδας. Για μια πληρέστερη επεξεργασία και ερμηνεία του υλικού, ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στις δημοσιεύσεις που παρήχθησαν από το έργο, ιδιαίτερα στη σχετική μονογραφία (Σουλιώτης κ.α. 2023).

Μέρος Α. Βιβλιογραφική επισκόπηση, έννοιες και μέθοδοι

1. Εισαγωγή: αντικείμενο και σκοπός

Το SOCINVEST εξετάζει κοινωνιολογικά τις πολιτικές που εφαρμόζονται στην Ελλάδα αναφορικά με τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ). Σύμφωνα με τον καθιερωμένο ορισμό, ΑΞΕ είναι οι διεθνείς επενδύσεις που συνεπάγονται μακροχρόνια σχέση ανάμεσα στον άμεσο επενδυτή και την επιχείρηση στην οποία επενδύει. Στο πλαίσιο αυτής της σχέσης, ο άμεσος επενδυτής αποκτά σημαντικό βαθμό επιρροής ή και εξ ολοκλήρου την ευθύνη στη διαχείριση της επιχείρησης (UNCTAD 1999: 4, Dunning & Lundan 2008: 7). Οι ΑΞΕ διακρίνονται από τις διεθνείς επενδύσεις χαρτοφυλακίου, στις οποίες ο ξένος επενδυτής επενδύει στα χρεόγραφα μιας εταιρείας σε μικρότερη όμως κλίμακα¹ και με κύριο σκοπό τον προσπορισμό κεφαλαιακών κερδών και όχι την επίτευξη μιας μακροχρόνιας σχέσης με την εταιρεία (UNCTAD 1999: 4).

Οι ΑΞΕ μετασχηματίζουν τις οικονομίες στις οποίες πραγματοποιούνται, συνδέονται με σημαντικές μορφές εταιρικής οργάνωσης (πολυεθνικές εταιρείες), μεταβάλλουν τη γεωγραφία της παγκόσμιας παραγωγής και αποτελούν μία από τις βασικές διαστάσεις της οικονομικής παγκοσμιοποίησης.

Το SOCINVEST διερευνά κοινωνιολογικά την πολιτική διάσταση των ΑΞΕ. Η κύρια υπόθεση είναι ότι *η ρύθμιση και η πολιτική διαχείριση των ΑΞΕ εξηγείται από τα κοινωνικά χαρακτηριστικά και τις σχέσεις των εμπλεκόμενων πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δρώντων.*

Προσεγγίζουμε τη σχέση πολιτικών θεσμών/ΑΞΕ από την οπτική μιας *κοινωνιολογίας των δρώντων*. Εξετάζουμε πολιτικούς δρώντες διαφορετικών επιπέδων εξουσίας (μέλη της κεντρικής κυβέρνησης και των τοπικών αρχών, κομματικά στελέχη, τεχνοκράτες, αξιωματούχους της ΕΕ), στελέχη της δημόσιας διοίκησης, εταιρικούς μάνατζερ, αλλά και ομάδες πίεσης και κοινωνικά κινήματα. Πρόκειται για μια *μεσαίου βεληνεκούς κοινωνιολογική προσέγγιση*, αντλώντας εκλεκτικά από τους Elias (1991), Bourdieu (2000) και Abbott (2016). Βασιζόμενοι στην παράδοση της

¹ Το σύνηθες συμβατικό όριο για τη διάκριση μιας άμεσης ξένης επένδυσης από μια ξένη επένδυση χαρτοφυλακίου είναι η ιδιοκτησία του 10% των κοινών μετοχών μιας επιχείρησης, άνω του οποίου η επένδυση κατατάσσεται στις ΑΞΕ (UNCTAD 1999, Dunning 2008).

οικονομικής κοινωνιολογίας (Bourdieu 2000, Πολάνυι 2007), αντιμετωπίζουμε τις ΑΞΕ ως *πρακτική* η οποία είναι *ενσωματωμένη* (embedded) σε ένα πλέγμα κοινωνικο-πολιτικών σχέσεων.

Επικεντρωνόμαστε στους δρώντες που σχετίζονται με: α. την προώθηση της νομοθεσίας που ρυθμίζει τις ΑΞΕ, β. τη λειτουργία των θεσμών που είναι επιφορτισμένοι με την προσέλκυση και διαχείριση ξένων επενδύσεων και γ. την υλοποίηση συγκεκριμένων επενδυτικών σχεδίων. Στο επίκεντρο της ανάλυσης βρίσκονται οι κοινωνικοί σχηματισμοί που δημιουργούν οι πολιτικοί, οικονομικοί και κοινωνικοί δρώντες οι οποίοι εμπλέκονται στις πολιτικές, τους θεσμούς και τα επενδυτικά σχέδια. Προσεγγίζουμε τους σχηματισμούς αυτούς ως *ad hoc* πλέγματα εξουσίας, συμμαχιών και αντιθέσεων.

Για να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο οι δρώντες εντάσσονται στους κοινωνικούς σχηματισμούς των ΑΞΕ είναι σημαντικό να εξετάσουμε δύο στοιχεία: Από τη μία, τη θέση που καταλαμβάνουν στους χώρους από τους οποίους προέρχονται. Στην περίπτωση των διαμορφωτών πολιτικής θα εξετάσουμε τη θέση τους στο πολιτικό πεδίο, ενώ στην περίπτωση των επενδυτών θα εξετάσουμε τη θέση τους στον οικονομικό κλάδο στον οποίο δραστηριοποιούνται. Θα ληφθούν υπόψη παράγοντες όπως οι σχέσεις μεταξύ διαφορετικών επιπέδων εξουσίας (υπερεθνικό, εθνικό, τοπικό), οι σχέσεις μεταξύ διαφορετικών κατηγοριών πολιτικών δρώντων (κομματικά στελέχη, τεχνοκράτες και τεχνοπολιτικοί), η διάρθρωση του ανταγωνισμού σε έναν κλάδο, οι σχέσεις ανάμεσα σε πολυεθνικές και εγχώριες εταιρείες κ.λ π. Από την άλλη, θα εξετάσουμε τη δυναμική που αναπτύσσουν οι δρώντες που συμμετέχουν στους σχηματισμούς των ΑΞΕ μέσα από τις διαδράσεις τους. Αν οι δρώντες εισέρχονται στους σχηματισμούς των ΑΞΕ με διαφορετικούς και άνισους πόρους ανάλογα με τη θέση τους στο πολιτικό ή το οικονομικό πεδίο, η δυναμική που αναπτύσσεται γύρω από μια νομοθεσία, θεσμό ή επενδυτικό σχέδιο θα έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, από την άποψη αυτή είναι χρήσιμη η έννοια της «άρθρωσης» (*hinge*) την οποία έχει προτείνει ο Abbott (2016) για τη μελέτη και ερμηνεία του τρόπου με τον οποίο συνδέονται οι διαφορετικοί κοινωνικοί μικρόκοσμοι.

Το πρόγραμμα αναδεικνύει τους *μηχανισμούς* που διαμορφώνουν τις ΑΞΕ στην Ελλάδα. Με τον όρο «μηχανισμοί» τα σταθερά λίγο-πολύ πλέγματα σχέσεων που τείνουν να παράγουν παρόμοια αποτελέσματα. Εντοπίζουμε, έτσι, τις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες από τις οποίες εξαρτάται η υλοποίηση ΑΞΕ.

Το πρόγραμμα καινοτομεί σε τρία επίπεδα. Καταρχάς σε επιστημονικό επίπεδο, καθώς οι ΑΞΕ δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο συστηματικής μελέτης με τη βοήθεια των κοινωνιολογικών θεωριών μεσαίου βεληνεκούς. Σε πολιτικό επίπεδο, το πρόγραμμα θα παράσχει μια συστηματική αποτίμηση του τρόπου με τον οποίο λειτουργούν στην πράξη οι μεταρρυθμίσεις των τελευταίων δέκα ετών οι οποίες αποσκοπούν στην αύξηση των ΑΞΕ, καθώς και στην προώθηση των «στρατηγικών» επενδύσεων, των ιδιωτικοποιήσεων και της αξιοποίησης της δημόσιας περιουσίας με τη συμμετοχή ιδιωτών. Σε ένα γενικότερο επίπεδο, το πρόγραμμα επιχειρεί να

συμβάλλει στη μεγαλύτερη διαφάνεια και διάχυση της γνώσης γύρω από τις ξένες επενδύσεις στην Ελλάδα.

Στην ενότητα 2 εξετάζουμε τα θεωρητικά και ερευνητικά ρεύματα με τα οποία συνομιλεί το SOCINVEST προκειμένου να κατασκευάσει το εννοιολογικό του πλαίσιο. Πρόκειται για οικονομετρικές μελέτες που αντλούν κυρίως από τα θεσμικά οικονομικά, τη μαρξιστική πολιτική οικονομία της κλίμακας (scale), τις κοινωνιολογικές προσεγγίσεις του κράτους στο πλαίσιο της οικονομικής παγκοσμιοποίησης και τις μεσαίου βεληνεκούς προσεγγίσεις της οικονομίας (ειδικά τη μπουρντιεϊκή προσέγγιση). Στην ενότητα 3 παρουσιάσουμε με λεπτομέρεια την προσέγγιση του προγράμματος. Στην ενότητα 4 παρουσιάζουμε τις βασικές μεθοδολογικές επιλογές του προγράμματος, τόσο σε ό,τι αφορά τις ποσοτικές αναλύσεις (μεταβλητές, δείγμα), όσο και τις ποιοτικές (θεματικές ημι-δομημένων συνεντεύξεων, επιλογή ερωτώμενων).

2. Επαναπροσεγγίζοντας τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις

2.1 Από τους προσδιοριστικούς παράγοντες των ΑΞΕ στις ΑΞΕ ως αντικείμενο οικονομικής πολιτικής

Στο πεδίο των οικονομικών επιστημών, η μελέτη των ΑΞΕ επικεντρώνεται στους λόγους που ωθούν τις επιχειρήσεις στην απόκτηση παραγωγικών εγκαταστάσεων και δραστηριοτήτων στο εξωτερικό. Άλλα σημαντικά ερωτήματα που μελετώνται είναι οι λόγοι που ωθούν τις επιχειρήσεις στη χωροθέτηση των δραστηριοτήτων τους σε κάποιες χώρες και όχι σε άλλες, καθώς και οι μορφές που παίρνει η είσοδος στην ξένη χώρα (ίδρυση θυγατρικής, εξαγορά υπάρχουσας επιχείρησης, κοινοπραξία). Οι απαντήσεις ποικίλουν ανάλογα με τις διαφορετικές θεωρητικές παραδόσεις. Στη μαρξιστική παράδοση οι ΑΞΕ συνδέονται με την ενίσχυση της μονοπωλιακής ισχύος των πολυεθνικών· μελετητές που αντλούν από τη θεωρία της βιομηχανικής οργάνωσης υποστηρίζουν ότι οι εταιρείες προχωρούν σε ΑΞΕ προκειμένου να εκμεταλλευθούν τα μονοπωλιακά τους πλεονεκτήματα· μελετητές που αντλούν από την μικροοικονομία έδειξαν τον ρόλο του κύκλου ζωής προϊόντος (product cycle) στον προσδιορισμό των αποφάσεων για ξένες επενδύσεις· συμπεριφορικές προσεγγίσεις δίνουν έμφαση στον βαθμό εκμάθησης και κατανόησης του περιβάλλοντος των ξένων χωρών ως προσδιοριστικό παράγοντα για την απόφαση των εταιρικών στελεχών να επενδύσουν στο εξωτερικό (για μια επισκόπηση βλ. Dunning & Lundan 2008: 79-115). Νεότερες θεωρίες εξηγούν την υλοποίηση ΑΞΕ από πολυεθνικές που προέρχονται από αναδυόμενες αγορές ως στρατηγικές ανάπτυξης νέων πλεονεκτημάτων και όχι ως εκμετάλλευση υπάρχοντων πλεονεκτημάτων (για μια επισκόπηση των νεότερων θεωριών και σύγκρισή τους με τις παλιότερες, βλ. Paul & Feliciano-Cestero 2020).

Στο πρόγραμμα αυτό δεν θα συζητήσουμε τους προσδιοριστικούς παράγοντες των ΑΞΕ, αλλά θα εξετάσουμε τις ΑΞΕ ως *αντικείμενο οικονομικής πολιτικής*. Από την σκοπιά των οικονομικών μελετών, οι πολιτικές που σχετίζονται με τις ΑΞΕ είναι ένα από τα χαρακτηριστικά των χωρών (ένα από τα «πλεονεκτήματα χωροθέτησης»- «location advantages», σύμφωνα με την καθιερωμένη ορολογία) που μπορούν να

προσελκύσουν ΑΞΕ, όπως είναι και οι υποδομές, οι φυσικοί και ανθρωπογενείς πόροι και τα πολιτισμικά γνώρισμα της κάθε χώρας. Στο πλαίσιο του SOCINVEST, μας ενδιαφέρει να εξετάσουμε τα ειδικά ζητήματα που θέτουν οι ΑΞΕ στους διαμορφωτές πολιτικής. Τα ζητήματα αυτά μπορούν να κωδικοποιηθούν στα εξής σημεία:

1. Από θεσμική άποψη, οι ξένοι επενδυτές διακρίνονται από τους εγχώριους ομολόγους τους ως προς την προέλευση του δικαιώματός τους να επενδύσουν. Το δικαίωμα των εγχώριων επενδυτών απορρέει «αυτόματα» από την ιδιότητά του πολίτη της χώρας, ενώ το δικαίωμα των ξένων επενδυτών να επενδύσουν σε μια χώρα τους παρέχεται επί τούτου στη βάση της ίδιας της ιδιότητας τους ως «ξένων επενδυτών».
2. Η προαναφερόμενη διάκριση συνεπάγεται ότι οι ΑΞΕ υπάγονται σε ξεχωριστό πλέγμα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Οι διαμορφωτές πολιτικής έχουν σημαντικό εύρος δυνατοτήτων ως προς τη χρήση της κρατικής κυριαρχίας για τη δημιουργία αυτού του πλέγματος δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Οι επιλογές τους κυμαίνονται από την παροχή προνομίων (π.χ. προβλέψεις για τη μεταφορά κερδών στο εξωτερικό και τον επαναπατρισμό του επενδεδυμένου κεφαλαίου, φορολογικές διευκολύνσεις, δημιουργία ειδικών οικονομικών ζωνών κ.λπ.) μέχρι την κατάσχεση περιουσιακών στοιχείων των ξένων επενδυτών.
3. Ένα θεμελιώδες μέσο που διαθέτουν οι διαμορφωτές πολιτικής προκειμένου να δημιουργήσουν το ειδικό πλέγμα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των ξένων επενδυτών είναι η μεταβολή στοιχείων της ίδιας της κρατικής εξουσίας. Στο πλαίσιο αυτό δημιουργούνται ειδικοί φορείς για την προσέλκυση ξένων επενδυτών, μεταφέρονται ρυθμιστικές αρμοδιότητες σε ανεξάρτητες αρχές (π.χ. ανεξάρτητες αρχές ανταγωνισμού) και σε φορείς διαχείρισης δημόσιων περιουσιακών στοιχείων. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές αποκόπτουν τη διαχείριση των ξένων επενδύσεων από τον πολιτικό ανταγωνισμό και αποσκοπούν, κυρίως, στο να παράσχουν εγγυήσεις στους επενδυτές ότι οι διαμορφωτές πολιτικής δεν κάνουν χρήση της κρατικής κυριαρχίας με τρόπο βλαπτικό προς τα συμφέροντα των ξένων επενδυτών.
4. Κάθε ξένη επένδυση σημαίνει ότι ένα μέρος της παραγωγής και η σχετική εκμετάλλευση εγχώριων πόρων περνάει στα χέρια εταιρειών που εδρεύουν σε άλλη χώρα. Αυτό σημαίνει ότι ένα μέρος της παραγωγής ελέγχεται από ξένα κέντρα αποφάσεων, κάτι που θέτει ζήτημα εναρμόνισης αυτής της παραγωγής με τους εθνικούς αναπτυξιακούς στόχους. Η στάση των διαμορφωτών πολιτικής απέναντι στο ζήτημα του «ξένου ελέγχου» ποικίλει σημαντικά ανάλογα με το επικρατούν υπόδειγμα οικονομικής πολιτικής. Στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες όταν η έννοια του «εθνικού προγραμματισμού» είχε κεντρικό ρόλο στην οικονομική πολιτική, οι διαμορφωτές πολιτικής έτειναν να είναι πιο επιφυλακτικοί απέναντι στις ξένες επενδύσεις. Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, το κυρίαρχο οικονομικό υπόδειγμα υπαγορεύει ότι ο καλύτερος δρόμος για την ανάπτυξη περνάει μέσα από την «διεθνή ανταγωνιστικότητα». Στο πλαίσιο αυτό, η προσέλκυση των ξένων επενδύσεων είναι αναπόσπαστο στοιχείο της εθνικής αναπτυξιακής στρατηγικής.

5. Το ζήτημα του συσχετισμού δύναμης ανάμεσα στους ξένους επενδυτές και τις κρατικές αρχές τονίζεται από τα χαρακτηριστικά των πρώτων. Φορείς ξένων επενδύσεων είναι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις οι οποίες συχνά έχουν σημαντικό οικονομικό μέγεθος (ενίοτε συγκρίσιμο με το ΑΕΠ των χωρών όπου επενδύουν) καθώς και μια σειρά από «μονοπωλιακά πλεονεκτήματα» (τεχνολογικά, διαχειριστικά, επωνυμίας κ.λπ.) (Dunning & Lundan 2008) στην οποία βασίζεται η υπεροχή των πολυεθνικών έναντι των εγχώριων επενδυτών. Από την άποψη αυτή, το ζήτημα της σχέσης ανάμεσα σε ξένους επενδυτές και διαμορφωτές πολιτικής είναι αυτό της ισορροπίας ανάμεσα στην άσκηση των μονοπωλιακών εξουσιών των δύο πλευρών.
6. Η παραχώρηση του δικαιώματος της επένδυσης στις ξένες επιχειρήσεις νομιμοποιείται πολιτικά στο βαθμό που υπάρχει η προσδοκία ότι οι ξένες επενδύσεις θα συμβάλλουν στην ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας. Η νομιμοποίηση αυτή είναι σημαντική καθώς, όπως είδαμε, οι ξένες επενδύσεις συνεπάγονται απώλεια του εθνικού ελέγχου σε μέρος της εγχώριας παραγωγής καθώς και ανταγωνιστικές πιέσεις προς τους εγχώριους παραγωγούς. Οι ξένες επενδύσεις νομιμοποιούνται πολιτικά εφόσον μπορούν να συνδεθούν με την εθνική ανάπτυξη, η προώθηση της οποίας είναι η βασική νομιμοποιητική αρχή της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία, δηλαδή κάθε οικονομικής πολιτικής. Αν το βασικό «δημόσιο αγαθό» που προωθεί η οικονομική πολιτική υπηρετείται από τις ξένες επενδύσεις, τότε μπορούν να γίνουν ανεκτά τα παράπλευρα κόστη που συνεπάγονται οι ξένες επενδύσεις.
7. Συνοψίζοντας, το ερώτημα των ΑΞΕ για τους διαμορφωτές πολιτικής τίθεται ως εξής: Πρέπει και με ποιους όρους να γίνονται δεκτές οι ξένες επενδύσεις ώστε να συμβάλλουν στην εθνική ανάπτυξη;

Χρησιμοποιώντας ως αφετηριακά σημεία τις προαναφερόμενες παρατηρήσεις θα προχωρήσουμε στην επισκόπηση της βιβλιογραφίας. Σε ό,τι αφορά στις οικονομετρικές μελέτες, θα επικεντρωθούμε σε εκείνο το μέρος της βιβλιογραφίας που άπτεται της σχέσης των ΑΞΕ με τους πολιτικούς θεσμούς. Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε τις κοινωνιολογικές προσεγγίσεις σχετικά με τη θέση του κράτους στο πλαίσιο της οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Τέλος, θα αναφερθούμε στην ειδική συζήτηση της μαρξιστικής πολιτικής οικονομίας για την «ανακλιμάκωση» του κράτους, η οποία πραγματεύεται τους μετασχηματισμούς της κρατικής εξουσίας που συνδέονται με τη φιλελευθεροποίηση της οικονομίας.

2.2 Δημοκρατία, αυταρχικά καθεστώτα και ΑΞΕ

Το ζήτημα της σχέσης των πολιτικών θεσμών με τις ξένες επενδύσεις έχει απασχολήσει κυρίως οικονομετρικές μελέτες τις οποίες εκπονούν οικονομολόγοι και, κυρίως, πολιτικοί επιστήμονες. Το κύριο ερώτημά τους είναι κατά πόσο τα δημοκρατικά ή τα αυταρχικά καθεστώτα είναι πιο ελκυστικά για τις επενδύσεις των πολυεθνικών εταιρειών (για επισκοπήσεις βλ. Jensen 2003, Li & Resnick 2003, Li 2009, Rajunen 2008). Η συζήτηση για τη σχέση του πολιτικού καθεστώτος με τις ΑΞΕ έχει τις ρίζες του στη δεκαετία του 1980 και στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 90 όταν κριτικοί στοχαστές (βλ. κυρίως Oneal 1994) υποστήριξαν ότι οι πολυεθνικές εταιρείες

προτιμούν τα τριτοκοσμικά αυταρχικά καθεστώτα. Όπως θα δούμε, η ελκυστικότητα ενός πολιτικού καθεστώτος σχετίζεται με μια σειρά ζητημάτων πολιτικής (εργατική νομοθεσία, φορολογία κ.λπ.), αλλά ένα θεμελιώδες στοιχείο είναι ο βαθμός προστασίας των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας. Η σημασία των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας προκύπτει από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της σχέσης ανάμεσα σε ξένες εταιρείες και εθνικές κυβερνήσεις. Όπως σημειώνει ο Jensen (2006: 6), οι πολυεθνικές εταιρίες βρίσκονται σε θέση ισχύος έναντι των κυβερνήσεων πριν από την πραγματοποίηση της επένδυσης, αλλά από τη στιγμή που επιτυγχάνεται συμφωνία και υλοποιείται η επένδυση, η πολυεθνική εταιρεία περιέρχεται σε πιο ευάλωτη θέση καθώς αντιμετωπίζει δυνητικά την απειλή της απαλλοτρίωσης από την εθνική κυβέρνηση.

Τη συζήτηση για τη σχέση μεταξύ πολιτικού καθεστώτος και ΑΞΕ διεύρυνε εμπειρικά μια εκτεταμένη βιβλιογραφία η οποία εξετάζει τη σχέση αυτή από οικονομετρικές αναλύσεις με δεδομένα από διαφορετικές χώρες. Από θεωρητική άποψη, η συζήτηση αυτή έχει διπλό υπόβαθρο. Από τη μία, αντλεί από τα θεσμικά οικονομικά και μελετητές όπως οι North και Weingast (North 1990, North & Weingast 1989, Weingast 1995) οι οποίοι υποστήριξαν στις ιστορικές αναλύσεις τους ότι η δημοκρατία έπαιξε κάρδιο ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη κατοχυρώνοντας την προστασία των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας. Από την άλλη, αντλεί από τα οικονομικά των πολυεθνικών εταιρειών. Εδώ η βασική αναφορά είναι ο Dunning (2001, Dunning & Lundan 2008) και το Εκλεκτικό του Παράδειγμα².

Οι προαναφερόμενες οικονομετρικές αναλύσεις ορίζουν ως εξαρτημένη μεταβλητή τις εισροές των ΑΞΕ, συνήθως ως ποσοστό του ΑΕΠ. Ανεξάρτητη μεταβλητή είναι ο βαθμός δημοκρατικότητας/αυταρχικότητας των πολιτικών καθεστώτων, όπως αποτυπώνεται σε διάφορους δείκτες³. Ως μεταβλητές ελέγχου λαμβάνονται παράγοντες όπως το μέγεθος και η αύξηση του ΑΕΠ, ο βαθμός ρύθμισης των

² Ο Dunning, στηριζόμενος στον Hymer (1968, 1976), προτείνει ένα «παράδειγμα» (και όχι μια θεωρία), σκοπός του οποίου είναι να περιλάβει σε ένα συνθετικό σχήμα τους λόγους που ωθούν τις πολυεθνικές στις ΑΞΕ. Ο Dunning διακρίνει τους λόγους αυτούς σε τρεις κατηγορίες: α. οι πολυεθνικές υλοποιούν ΑΞΕ προκειμένου να αξιοποιήσουν τα μονοπωλιακά τους πλεονεκτήματα που απορρέουν από την ιδιοκτησία (ownership-specific advantages), όπως είναι οι καινοτομίες, οι τεχνολογίες, η επωνυμία, διαχειριστικές ικανότητες κ.λπ.. Τα πλεονεκτήματα ιδιοκτησίας δίνουν προβάδισμα στις πολυεθνικές έναντι των εγχώριων εταιρειών που εδρεύουν στις χώρες που υποδέχονται τις ΑΞΕ, β. οι πολυεθνικές υλοποιούν ΑΞΕ προκειμένου να αξιοποιήσουν πλεονεκτήματα που συνδέονται με τη χωροθέτηση (location-specific advantages), όπως είναι η πρόσβαση σε αγορές και σε πόρους, η χρήση υποδομών μεταφορών και επικοινωνίας, το θεσμικό πλαίσιο της χώρας κ.λπ., γ. οι πολυεθνικές υλοποιούν ΑΞΕ προκειμένου να αξιοποιήσουν πλεονεκτήματα που απορρέουν από την εσωτερίκευση συναλλαγών (internalization advantages). Η έννοια των «πλεονεκτημάτων εσωτερίκευσης» αναφέρεται στα οφέλη που αποκομίζει μια εταιρεία όταν υλοποιεί μια συναλλαγή (π.χ. προμήθεια ενός ενδιάμεσου προϊόντος) όχι μέσω της αγοράς, αλλά στο εσωτερικό της εταιρείας, υπό τη μορφή της συναλλαγής ανάμεσα σε δύο μονάδες της εταιρείας (π.χ. ανάμεσα σε μητρική και θυγατρική). Τα πλεονεκτήματα εσωτερίκευσης περιλαμβάνουν τη μείωση της αβεβαιότητας που συνδέεται με το διεθνές εμπόριο καθώς και τη δυνατότητα εφαρμογής στρατηγικών όπως η ενδοεπιχειρησιακή τιμολόγηση (transfer pricing). Για την κυριαρχία του Εκλεκτικού Παραδείγματος του Dunning στη γενικότερη βιβλιογραφία για τις ΑΞΕ στο πεδίο των οικονομικών επιστημών, βλ. Paul & Feliciano-Cestero 2020.

³ Για παράδειγμα ο Jensen χρησιμοποιεί στις εργασίες του (Jensen 2003, 2008) δείκτες από το Polity III data set και την Βάση Δεδομένων Πολιτικών Θεσμών της Παγκόσμιας Τράπεζας (World Bank's Database of Political Institutions).

εργασιακών σχέσεων, το εργασιακό κόστος, η πολιτική διαφθορά, η πολιτική αστάθεια, οι φορολογικές πολιτικές, η ύπαρξη διεθνών συμφωνιών κ.λπ. Ο σκοπός των αναλύσεων αυτών είναι να ελεγχθεί η επίδραση των πολιτικών θεσμών στη δομή κινήτρων που ωθούν τις πολυεθνικές εταιρείες να επενδύουν στο εξωτερικό. Συνολικά, τα αποτελέσματα των αναλύσεων είναι μάλλον αντιφατικά (Rajunen 2008). Ορισμένοι μελετητές υποστήριξαν ότι τα αυταρχικά καθεστώτα προσελκύουν περισσότερες ΑΞΕ γιατί είναι σε θέση να προσαρμόζουν τις πολιτικές τους στις ανάγκες των πολυεθνικών (London & Ross 1995, Schulz 2006). Οι αυταρχικές κυβερνήσεις, καθώς δεν υπόκεινται στις πιέσεις των λαϊκών αιτημάτων, μπορούν να δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες για τους ξένους επενδυτές, όπως είναι η χαλάρωση της εργατικής νομοθεσίας, η συμπίεση των μισθών, η θέσπιση ευνοϊκών φορολογικών ρυθμίσεων και η κατάργηση μέτρων στήριξης των εγχώριων εταιρειών. Επίσης, θεωρείται ότι οι αυταρχικές κυβερνήσεις παρέχουν εγγυήσεις σε θέματα δικαιωμάτων ιδιοκτησίας ενάντια στην απειλή της εθνικοποίησης (Schulz 2006). Ωστόσο, ορισμένοι από τους συγγραφείς αυτούς (London & Ross 1995) σημειώνουν ότι τα καθεστώτα που είναι υπερβολικά καταπιεστικά μπορεί να απωθούν τους ξένους επενδυτές καθώς εγκυμονούν εντάσεις οι οποίες δυνητικά οδηγούν σε απώλεια της πολιτικής σταθερότητας.

Στην αντίθετη κατεύθυνση κινούνται μελετητές οι οποίοι υποστηρίζουν ότι οι δημοκρατίες προσελκύουν περισσότερες ΑΞΕ γιατί εξασφαλίζουν πιο αποτελεσματικά την προστασία των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και την πολιτική σταθερότητα (Jensen 2003, 2006, Biglaiser & Staats 2009, Li & Resnick 2003). Ο έλεγχος που ασκούν οι ψηφοφόροι, οι δημοκρατικοί θεσμοί και ο σεβασμός του κράτους δικαίου θέτουν περιορισμούς στους εκλεγμένους πολιτικούς και μειώνουν τα περιθώρια για δήμευση ιδιωτικής περιουσίας, εθνικοποιήσεις και αυθαίρετες πολιτικές παρεμβάσεις στην ιδιωτική οικονομική δραστηριότητα. Τα χαρακτηριστικά των δημοκρατιών φαίνεται να εγγυόνται τον εκ των υστέρων σεβασμό των συμφωνιών από τις εθνικές κυβερνήσεις (Jensen 2003, 2006). Σύμφωνα με την άποψη των μελετητών αυτών, τα αυταρχικά καθεστώτα υπόκεινται σε λιγότερους ελέγχους και αναπτύσσουν ευκολότερα την τάση για αυθαιρεσίες και ληστρική συμπεριφορά απέναντι στους ξένους επενδυτές (Biglaiser & Staats 2009).

Άλλοι μελετητές διατύπωσαν ενδιάμεσα επιχειρήματα σε ό,τι αφορά τις επιπτώσεις του πολιτικού καθεστώτος στις επενδύσεις. Για παράδειγμα, οι Li & Resnick (2003: 187-8) υποστήριξαν ότι η δημοκρατία έχει αντικρουόμενες επιδράσεις στις εισροές των ΑΞΕ: από τη μία, οι δημοκρατικοί θεσμοί περιορίζουν τις δυνατότητες των κυβερνήσεων να παρέχουν χρηματοδοτικά και φορολογικά κίνητρα στους ξένους επενδυτές· από την άλλη, στις δημοκρατίες ο κίνδυνος παραβίασης των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας είναι μικρότερος. Οι Biglaiser & Staats (2009) υποστήριξαν, με βάση τα αποτελέσματα έρευνας στις ΗΠΑ, ότι οι διευθύνοντες σύμβουλοι των πολυεθνικών λαμβάνουν υπόψη στις αποφάσεις τους κυρίως τον βαθμό κατοχύρωσης των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και την αποτελεσματικότητα του δικαστικού συστήματος σε μια χώρα, παράγοντες που μειώνουν το ρίσκο της επένδυσης. Τα χαρακτηριστικά αυτά απαντώνται συχνότερα στις δημοκρατίες, αλλά η δημοκρατία καθαυτή δεν λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη από τις πολυεθνικές στην επιλογή της χώρας όπου θα

επενδύσουν. Ακόμη, έχει υποστηριχθεί ότι ο τύπος πολιτικού καθεστώτος δεν έχει επιδράσεις στις ΑΞΕ (Büthe & Milner 2008).

Μια σειρά από άρθρα δείχνουν ότι διαφορετικοί τύποι αυταρχικών καθεστώτων έχουν διαφορετικές επιπτώσεις στις επενδύσεις, ανάλογα με το βαθμό στον οποίο υιοθετούν ορισμένους θεσμούς της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Οι Jensen κ.α. (2014) υποστηρίζουν ότι η σχέση αυταρχικών καθεστώτων με τις επενδύσεις μεταβάλλεται ανάλογα με τον αν υφίστανται πολυκομματικά κοινοβούλια. Η ύπαρξη πολυκομματικών κοινοβουλίων στα αυταρχικά καθεστώτα συμβάλλει στην καθιέρωση κανόνων εταιρικής διακυβέρνησης οι οποίοι διασφαλίζουν τις ισορροπίες ανάμεσα, από τη μία, στους εγχώριους και ξένους επενδυτές και, από την άλλη, τους ισχυρούς εσωτερικούς εταιρικούς παράγοντες (corporate insiders), όπως είναι οι μάνατζερ και οι ισχυροί μέτοχοι. Οι κανόνες αυτοί διασφαλίζουν ότι οι εσωτερικοί ισχυροί παράγοντες δεν θα καταχραστούν τη θέση τους οικειοποιούμενοι πόρους της εταιρείας εις βάρος των επενδυτών. Τα κοινοβούλια στα αυταρχικά καθεστώτα δίνουν τη δυνατότητα διαμόρφωσης εξισορροπητικών εταιρικών κανόνων γιατί επιτρέπουν την εκπροσώπηση και τη διαπραγμάτευση ανάμεσα στους δρώντες του ιδιωτικού τομέα. Αντίθετα, η παρουσία πολυκομματικών κοινοβουλίων στα αυταρχικά καθεστώτα δεν συμβάλλει στη διασφάλιση των επενδυτών έναντι του κινδύνου δήμευσης των επιχειρήσεων από την εκτελεστική εξουσία, καθώς τα κοινοβούλια παραμένουν λιγότερο ισχυρά έναντι της αυταρχικής ηγεσίας (δικτάτορας ή κόμμα). Οι Wilson & Wright (2015) υποστηρίζουν, βασιζόμενοι σε στοιχεία για την εθνικοποίηση πετρελαϊκών εταιρειών, ότι οι ξένοι επενδυτές αντιμετωπίζουν μικρότερο κίνδυνο δήμευσης από τις κυβερνήσεις στα αυταρχικά καθεστώτα τα οποία ταυτόχρονα έχουν έναν μη προσωποκεντρικό χαρακτήρα και επιτρέπουν τη λειτουργία κοινοβουλίων. Η Bastiaens (2016) υποστηρίζει ότι οι ξένοι επενδυτές προτιμούν να επενδύουν σε αυταρχικά καθεστώτα που δεσμεύονται από διμερείς επενδυτικές συνθήκες. Τα αυταρχικά καθεστώτα αυξάνουν την αξιοπιστία τους εφόσον η συνομολόγηση στις διμερείς επενδυτικές συνθήκες είναι το αποτέλεσμα δημόσιας διαβούλευσης, η οποία με τη σειρά της καθιστά τις κυβερνήσεις υπόλογες στους πολίτες για την τήρηση των συνθηκών.

Σε ένα ενδιαφέρον άρθρο, οι Beazer & Blake (2018) υποστηρίζουν ότι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις προσελκύονται από χώρες στις οποίες οι θεσμοί λειτουργούν με παρόμοιο τρόπο με τους θεσμούς στη χώρα από την οποία προέρχονται. Τα στοιχεία που εξετάζουν δείχνουν ότι οι πολυεθνικές που προέρχονται από χώρες με ανεξάρτητο δικαστικό σύστημα κατευθύνονται σε χώρες επίσης με ανεξάρτητο δικαστικό σύστημα, ενώ αντίστοιχη συμπεριφορά έχουν πολυεθνικές που προέρχονται από χώρες με δικαστικό σύστημα που στερείται ανεξαρτησίας. Αυτό οφείλεται ότι οι πολυεθνικές κατευθύνονται σε χώρες όπου μπορούν να αξιοποιήσουν τις ικανότητες που έχουν αναπτύξει στη χώρα προέλευσης: σε μια χώρα με ανεξάρτητο δικαστικό σύστημα οι πολυεθνικές καλλιεργούν υψηλού επιπέδου νομικές δεξιότητες, ενώ σε χώρες με λιγότερο αξιόπιστο δικαστικό σύστημα οι πολυεθνικές αναπτύσσουν άλλους τρόπους κατοχύρωσης των συμφερόντων τους (πολιτικές δικτυώσεις, διαφθορά κ.λπ.).

Ένα ειδικότερο θέμα σε ό,τι αφορά τη σχέση πολιτικών θεσμών/ΑΞΕ είναι ο ρόλος των ομοσπονδιακών δομών. Ο Jensen (2003, 2006) υποστήριξε ότι οι ομοσπονδιακές πολιτικές δομές είναι ελκυστικές για τους ξένους επενδυτές διότι στα ομοσπονδιακά συστήματα υπάρχουν αρνησίκυροι δρώντες (veto players) οι οποίοι έχουν την εξουσία και τα κίνητρα για να προστατεύσουν τη λειτουργία των πολυεθνικών (για παράδειγμα, φορείς όπως οι υποεθνικές πολιτικές αρχές οι οποίες έχουν συμφέρον να διατηρήσουν τα τοπικά οφέλη που απορρέουν από τη δραστηριότητα των πολυεθνικών) ενάντια στην τάση των κεντρικών κυβερνήσεων να επαναδιαπραγματεύονται τις σχέσεις τους με τις πολυεθνικές αφότου έχει λάβει χώρα η επένδυση⁴.

Μια όψη των πολιτικών θεσμών η οποία έχει συζητηθεί εκτενώς σε σχέση με τις ΑΞΕ είναι αυτή της πολιτικής αβεβαιότητας (κυβερνητική αστάθεια, εθνοτικές και θρησκευτικές εντάσεις κ.λπ.). Σε γενικές γραμμές, οι μελετητές βρίσκουν ότι όσο μεγαλύτερη η πολιτική αβεβαιότητα σε μια χώρα τόσο λιγότερο προσελκύει τους ξένους επενδυτές (για μια επισκόπηση της συζήτησης βλ. Erkekoglu & Kilicarslan 2016). Σε ένα πρόσφατο άρθρο, οι Canh κ.α. (2020) εξετάζουν τη σχέση των ξένων επενδύσεων με την αβεβαιότητα στην οικονομική πολιτική. Βρίσκουν ότι όσο αυξάνεται η αβεβαιότητα στην οικονομική πολιτική σε μια χώρα οι ξένες επενδύσεις μειώνονται καθώς οι επενδυτές υιοθετούν στάση αναμονής. Ταυτόχρονα, όμως, όσο μεγεθύνεται η παγκόσμια οικονομική αβεβαιότητα οι ξένες επενδύσεις σε μια χώρα αυξάνονται, καθώς με δεδομένη τη γενική αβεβαιότητα σχετικοποιείται η σημασία της αβεβαιότητας στο επίπεδο των συγκεκριμένων χωρών⁵.

Οι οικονομετρικές αναλύσεις της σχέσης των πολιτικών θεσμών με τις ΑΞΕ έχουν δεχθεί την κριτική ότι υποτιμούν τα συμφραζόμενα (context) εντός της οποίας λειτουργούν οι πολιτικοί θεσμοί (Rajunen 2008). Οι δημοκρατικοί και αυταρχικοί θεσμοί έχουν διαφορετικές επιδράσεις στις αποφάσεις των ξένων επενδυτών ανάλογα με το πώς συνδυάζονται με άλλες θεσμικές συνθήκες, όπως είναι η ρύθμιση της εργασίας, η πολιτική σταθερότητα και το δικαστικό σύστημα (Rajunen 2008). Μπορεί να υποτεθεί εύλογα ότι ο ρόλος τυπικά παρόμοιων δημοκρατικών θεσμών ποικίλει όταν μιλάμε για τόσο διαφορετικά ιστορικά, κοινωνικά και πολιτικά πλαίσια όπως αυτά της Λατινικής Αμερικής των δεκαετιών 1980-1990, οι μετασοσιαλιστικές

⁴ Οι αναλύσεις αυτές του Jensen αντλούν από τη συζήτηση περί δημοσιονομικού φεντεραλισμού (για μια επισκόπηση βλ. Oates 2005). Σημείο αναφοράς στη συζήτηση αυτή είναι οι θέσεις του Weingast (1995) ο οποίος υποστήριξε ότι ο φεντεραλισμός διαφυλάσσει την οικονομία της αγοράς μέσα από τον καταμερισμό εργασίας που συνεπάγεται ανάμεσα σε κεντρική κυβέρνηση και υποεθνικές αρχές. Οι υποεθνικές αρχές είναι υπεύθυνες για τη ρύθμιση της οικονομίας και, ταυτόχρονα, αντιμετωπίζουν δημοσιονομικούς περιορισμούς εφόσον απαγορεύεται η διάσωσή τους από την κεντρική κυβέρνηση σε περίπτωση δημοσιονομικών δυσκολιών. Ως συνέπεια των δύο αυτών στοιχείων, οι υποεθνικές αρχές ανταγωνίζονται μεταξύ τους, τυπικά μέσω της φορολογίας, προκειμένου να προσελκύσουν επενδυτές και να αυξήσουν τα εισοδήματά τους. Η κεντρική κυβέρνηση εγγυάται την κοινή αγορά αποτρέποντας τις υποεθνικές αρχές από την επιβολή εμπορικών φραγμών ενάντια στα αγαθά και υπηρεσίες των άλλων ομόσπονδων πολιτικών ενοτήτων.

⁵ Οι Canh κ.α. χρησιμοποιούν τον δείκτη Economic Policy Uncertainty (EPU) των Baker κ.α. (2016) ο οποίος σχηματίζεται από τρία στοιχεία: α. την κάλυψη της αβεβαιότητας σχετικά με την οικονομική πολιτική από τις εφημερίδες, β. τον αριθμό των φορολογικών προβλέψεων που λήγουν τα προσεχή χρόνια, γ. τη διαφωνία μεταξύ οικονομικών αναλυτών (economic forecasters) για το μέλλον της οικονομίας (Canh κ.α. 2020: 161).

χώρες της Ανατολικής Ευρώπης της δεκαετίας 1990 και οι Νοτιοευρωπαϊκές χώρες της χρηματοπιστωτικής κρίσης της δεκαετίας 2010, με τις έντονες διαφορές τους ως προς το μέγεθος του ΑΕΠ, τις πολιτικές παραδόσεις, τη λειτουργία της κοινωνίας πολιτών κ.λπ. Έχει, επίσης, υποστηριχθεί ότι οι οικονομετρικές αναλύσεις της σχέσης της δημοκρατίας με τις ΑΞΕ πάσχουν από μια μη-ρεαλιστική αντιμετώπιση των ξένων επενδύσεων. Η Bandelj (2002: 416) σημειώνει ότι οι αναλύσεις αυτές αντιλαμβάνονται τους ξένους επενδυτές σαν απομονωμένες μονάδες, παραγνωρίζοντας ότι τόσο οι πολυεθνικές εταιρείες όσο και τα έθνη-κράτη είναι ενταγμένες (embedded) σε πολιτικές σχέσεις, συμμαχίες και μεταναστευτικές και εμπορικές ροές. Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε ακόμη δύο σημεία κριτικής: Πρώτον, οι οικονομετρικές αναλύσεις της σχέσης της δημοκρατίας με τις ΑΞΕ μεταχειρίζονται τους πολιτικούς θεσμούς ως απρόσωπους, ενιαίους δρώντες (για μια κριτική των θεσμικών οικονομικών στην ίδια κατεύθυνση βλ. Nee 2005). Έτσι, παραβλέπουν τα άτομα και τις ομάδες που «κατοικούν» και «διαπραγματεύονται» τους θεσμούς (δρουν ανάλογα με τους κανόνες των θεσμών, αλλά και κάνουν στρατηγική χρήση των θεσμών στο πλαίσιο της δράσης τους). Είναι δύσκολο να κατανοήσουμε την επίδραση των θεσμών στις ΑΞΕ αν δεν λάβουμε υπόψη τη δράση των ατόμων και των ομάδων που δρουν στο εσωτερικό τους. Δεύτερον, οι οικονομετρικές μελέτες επικεντρώνονται στις πολυεθνικές ως βασικούς φορείς των ξένων επενδύσεων. Πρόκειται για μια εύλογη επιλογή, αν και πρέπει να σημειώσουμε ότι οι αναλύσεις αυτές παραγνωρίζουν τη σημασία άλλων διεθνών επενδυτών όπως οι ημι-κρατικές επιχειρήσεις και τα κρατικά επενδυτικά ταμεία από χώρες όπως η Κίνα, η Ρωσία και οι Αραβικές χώρες.

2.3 Κράτος και παγκοσμιοποίηση

Οι κοινωνιολόγοι δεν έχουν ασχοληθεί με το ειδικό ζήτημα της σχέσης των πολιτικών θεσμών με τους ξένους επενδυτές. Η κοινωνιολογική συζήτηση των δεκαετιών 1990-2000 έχει περιστραφεί γύρω από το γενικότερο θέμα της θέσης του κράτους στο πλαίσιο της οικονομικής παγκοσμιοποίησης, η οποία, πέραν των ΑΞΕ, περιλαμβάνει το διεθνές εμπόριο και τις διεθνείς χρηματοπιστωτικές ροές. Το κύριο ερώτημα στο οποίο επικεντρώνονται οι κοινωνιολογικές αναλύσεις είναι κατά πόσο η οικονομική παγκοσμιοποίηση περιορίζει την εξουσία του εθνικού κράτους. Οι αυξανόμενες διεθνείς ροές προϊόντων και κεφαλαίων, όπως και οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις που τις διευκολύνουν φαίνεται να απειλούν τις κρατικές εξουσίες στο πεδίο της οικονομίας. Προκύπτει, συνεπώς, ο προβληματισμός σχετικά με κατά πόσο η οικονομική παγκοσμιοποίηση σηματοδοτεί την ιστορική παρακμή του εθνικού κράτους όπως διαμορφώθηκε τους τελευταίους δύο αιώνες (για μια επισκόπηση της συζήτησης βλ. Sassen 2007).

Ορισμένοι μελετητές υποστήριξαν ότι η ισχύς του εθνικού κράτους υποχωρεί στο πλαίσιο της οικονομικής παγκοσμιοποίησης (Beck 1992, Lash & Urry 1994). Άλλοι υποστήριξαν ότι οι εξουσίες του εθνικού κράτους διατηρούνται ακριβώς διότι η οικονομική παγκοσμιοποίηση προϋποθέτει τη χρήση αυτών των εξουσιών (Evans 1997, Mann 1997, Therborn 2000). Τουλάχιστον από τον 19^ο αιώνα, τα εθνικά κράτη υποβόηθησαν τη διεθνοποίηση της οικονομίας στο βαθμό που οικοδόμησαν τους κατάλληλους οικονομικούς θεσμούς, εγγυήθηκαν τις βασικές προϋποθέσεις της

ιδιωτικής οικονομικής δραστηριότητας (ειδικά μέσα από την προστασία των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας), διατήρησαν την κοινωνική τάξη και διασφάλισαν την ύπαρξη μιας εγγράμματης και υγιούς εργατικής δύναμης (Mann 1997, Evans 1997). Παρά τα κύματα απορρύθμισης και ιδιωτικοποιήσεων από τη δεκαετία του 1980 και μετά, σήμερα, τα εθνικά κράτη διατηρούν έναν ισχυρό ρόλο στην οικονομία, κάτι που φαίνεται σε δείκτες όπως η συμμετοχή του κράτους στο ΑΕΠ η οποία παραμένει σε υψηλά επίπεδα (Therborn 2000). Ακόμη και ένας υπερεθνικός οργανισμός με σχετικά υψηλό βαθμό πολιτικής ολοκλήρωσης όπως η ΕΕ, φαίνεται να εξακολουθεί να προσομοιάζει σε μια ένωση εθνικών κρατών η λειτουργία της οποίας περιστρέφεται γύρω από τα δύο ισχυρότερα κράτη, τη Γερμανία και τη Γαλλία, και τα κράτη-πελάτες τους (Mann 1997)⁶.

Ορισμένοι κοινωνιολόγοι προχώρησαν περισσότερο και υποστήριξαν ότι το εθνικό κράτος όχι μόνο διατηρεί τις εξουσίες του αλλά συμβάλλει ενεργά στην οικονομική παγκοσμιοποίηση (Block & Evans 2005, Bourdieu 2000, Fligstein 2005, Pauly 2002, Sassen 2006, 2007). Η επιχειρηματολογία αυτή βασίζεται σε παλιότερες κοινωνιολογικές παραδόσεις. Σύμφωνα με τον Weber το κράτος είχε αποφασιστική συμβολή στην ανάπτυξη του «ορθολογικού καπιταλισμού» εγγυώμενο νομικά την προστασία της ιδιοκτησίας και την ισχύ των συμβολαίων (Block & Evans 2005). Ο Polanyi είχε επεκτείνει αυτή την ανάλυση δείχνοντας ότι το κράτος όχι μόνο διασφαλίζει τις προϋποθέσεις λειτουργίας της αγοράς, αλλά και παρέχει τις ρυθμίσεις οι οποίες αντισταθμίζουν τις επιβλαβείς συνέπειες της εμπορευματοποίησης της γης, της εργασίας και του χρήματος (Πολάνυι 2007)⁷. Σε ό,τι αφορά, τη συμβολή του κράτους στην οικονομική παγκοσμιοποίηση, η προστασία των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και των συμβολαίων εξακολουθεί να διατηρεί τη σημασία της. Επιπλέον, το κράτος ρυθμίζει τις ΑΞΕ (μέσα από πολιτικές για την ετεροδικία και τον ανταγωνισμό) και τις παγκόσμιες αγορές κεφαλαίου (μέσα από τη θεσμοθέτηση διεθνών λογιστικών προτύπων, τη ρύθμιση των διεθνών χρεογράφων κ.λπ.) (Sassen 2007: 70). Το κράτος παρέχει ειδικά κίνητρα στους ξένους επενδυτές (όπως είναι η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας, η ελαστικοποίηση της περιβαλλοντικής προστασίας, η χαμηλή φορολογία κεφαλαίου κ.λπ.) προκειμένου να τους προσελκύσει· δημιουργεί νέα επενδυτικά πεδία μέσω της απορρύθμισης και της ιδιωτικοποίησης σημαντικών οικονομικών κλάδων (τράπεζες, ενέργεια, μεταφορές κ.λπ.)· συνολικά, οι εθνικές κυβερνήσεις παραμένουν οι βασικοί συνομιλητές των πολυεθνικών εταιρειών ως προς το αίτημα των τελευταίων για άνοιγμα των παγκόσμιων αγορών (Fligstein 2005).

Οι κοινωνιολόγοι εξέτασαν τη σχέση του κράτους με την οικονομική παγκοσμιοποίηση ως ένα ζήτημα υποχώρησης ή διατήρησης της κρατικής εξουσίας και υπήρξαν λιγότερο ευαίσθητοι στους *μετασχηματισμούς* που υφίσταται η κρατική

⁶ Ο Mann σχετικοποιεί τη φερόμενη παρακμή του εθνικού κράτους στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και από μια ακόμη οπτική γωνία, υποστηρίζοντας ότι η εξουσία του εθνικού κράτους τον 20^ο αιώνα έχει μάλλον υπερτιμηθεί καθώς η ανάπτυξή τους είχε υπάρξει άνιση στα διάφορα μέρη του κόσμου (Mann 1997, βλ. επίσης Jessop 2010).

⁷ Η ιδέα ότι το κράτος έχει ενεργό ρόλο στη λειτουργία της σύγχρονης οικονομίας της αγοράς ήταν ένα από τα θεμέλια της αναβίωσης της οικονομικής κοινωνιολογίας τις τελευταίες τρεις δεκαετίες (Smelser and Swedberg 2005, βλ. επίσης μεταξύ άλλων Bourdieu 2000, 2012, Fligstein 2005).

εξουσία ως αποτέλεσμα της οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Σχετικά λίγοι κοινωνιολόγοι προχώρησαν σε αυτή την κατεύθυνση. Η Sassen (2006, 2007), βασιζόμενη στην ιστορική διάκριση του Tilly (1990) μεταξύ εθνικού κράτους και του κράτους γενικά (Sassen 2007: 49), εξετάζει μορφές αποεθνοικοποιημένης κρατικής εξουσίας, τις οποίες εντοπίζει κυρίως στα υπουργεία οικονομικών και τις κεντρικές τράπεζες. Σύμφωνα με τη Sassen, η αποεθνοικοποίηση του κράτους είναι μερική αλλά έχει στρατηγικό χαρακτήρα, καθώς τα αποεθνοικοποιημένα στοιχεία του κράτους «λειτουργούν ως η θεσμική στέγη για τη λειτουργία ισχυρών δυναμικών οι οποίες συγκροτούν ή είναι κριτικής σημασίας για το «παγκόσμιο κεφάλαιο»» (Sassen 2006: 223, 2007: 50). Η αποεθνοικοποίηση στοιχείων του κράτους μπορεί να γίνει κατανοητή ως μια διαδικασία θεσμικής ενσωμάτωσης (embeddedness) του παγκόσμιου στο εθνικό. Άλλοι μελετητές εξέτασαν την ανάδυση μορφών ιδιωτικής εξουσίας στην παγκόσμια οικονομία (βλ. κυρίως Dezalay & Garth 1996, για μια επισκόπηση βλ. Sassen 2006: 242-7), σχετικά με ζητήματα όπως η διαιτησία, η διαβάθμιση των ομολόγων και η διαμόρφωση κανόνων και προτύπων συμβάσεων για συγκεκριμένους οικονομικούς κλάδους (ειδικά στις κατασκευές). Οι Djelic και Quack (2003) υποστήριξαν ότι ο διεθνικός χώρος δεν είναι ανομικός αλλά περιλαμβάνει διαδικασίες διαμόρφωσης κανόνων οι οποίες επηρεάζουν τον μετασχηματισμό των θεσμών και στο εθνικό επίπεδο. Ο Castells (2000) συνέλαβε το σύγχρονο κράτος ως ένα «δικτυακό κράτος, ένα κράτος το οποίο αποτελείται από ένα περίπλοκο πλέγμα διαμοιρασμού της εξουσίας και διαπραγμάτευσης της λήψης αποφάσεων». Το πλέγμα αυτό εμπλέκει κυβερνητικούς και μη-κυβερνητικούς πολιτικούς θεσμούς διαφορετικών επιπέδων που εκτείνονται από το διεθνές ως το τοπικό επίπεδο.

Στο ερευνητικό αυτό πρόγραμμα βασιζόμαστε ιδιαίτερα σε ένα σώμα ερευνών το οποίο, εμπνεόμενο από τον Bourdieu, προσεγγίζει κοινωνιολογικά τους υπερεθνικούς πολιτικο-διοικητικούς θεσμούς της ΕΕ (Georgakakis & Rowell 2013). Οι κοινωνιολόγοι αυτοί δεν προτείνουν κάποια καινοτόμα αντίληψη για τη φύση της υπερεθνικής πολιτικής εξουσίας, αλλά η δουλειά τους παρουσιάζει ενδιαφέρον στο βαθμό που εφαρμόζει κλασικές κοινωνιογραφικές τεχνικές σε θεσμούς που δεν είχαν εξεταστεί προηγουμένως από αυτή την άποψη. Οι μπουρντιεϊκοί κοινωνιολόγοι αντιμετωπίζουν τους κοινοτικούς θεσμούς ως «πεδίο» και θέτουν το ερώτημα κατά πόσο το γραφειοκρατικό πεδίο της ΕΕ γίνεται σταδιακά πιο αυτόνομο, με την έννοια ότι παράγει τους δικούς του τρόπους νομιμοποίησης και μορφές κεφαλαίου. Μεθοδολογικά, συνδυάζουν την κοινωνική ιστορία με τη δομική προσέγγιση η οποία βασίζεται στην ανάλυση βιογραφικών δεδομένων των πολιτικών και διοικητικών δρώντων. Τα προηγούμενα χρόνια, ορισμένοι από τους κοινωνιολόγους αυτούς επικεντρώθηκαν ειδικά στους θεσμούς οικονομικής διακυβέρνησης της ΕΕ (Lebaron 2013, Schmidt-Wellenburg 2017, Georgakakis & Lebaron 2016, Mudge & Vauchez, 2016). Θα επανέλθουμε σε ορισμένα από τα ευρήματα των ερευνών αυτών στη συνέχεια, όταν θα διατυπώσουμε υποθέσεις για το παρόν ερευνητικό πρόγραμμα.

Η κρίση του 2008 μετέβαλε τη συζήτηση για τη σχέση του κράτους με την οικονομία. Οι εθνικές κυβερνήσεις προχώρησαν σε μια εκτεταμένη παρέμβαση στην οικονομία για τη διάσωση των τραπεζών και την αναζωογόνηση της οικονομικής δραστηριότητας. Η διαχείριση της κρίσης αναδιαμόρφωσε την πολιτική διαδικασία και τις πολιτικές κουλτούρες, ενώ σε μεγάλο βαθμό επιβεβαιώθηκε ότι το σύγχρονο

κράτος εντέλει λειτουργεί ως μηχανισμός υποβοήθησης των ιδιωτικών συμφερόντων και των πολιτικών ομάδων που τα εκπροσωπούν (Afouxenidis 2015, Afouxenidis & Kourtelis 2017). Συνοπτικά μπορούμε να πούμε ότι πολλοί μελετητές θεώρησαν ότι αυτή η στάση των κυβερνήσεων επανεπιβεβαιώνει την ισχύ του εθνικού κράτους ενάντια στην ιδέα ότι τα εθνικά κράτη είχαν παρακμάσει στο πλαίσιο της οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Σύμφωνα με τον Therborn (2011), η παρέμβαση των εθνικών κυβερνήσεων στην κρίση αποδεικνύει ότι τα εθνικά κράτη δεν έχουν υποχωρήσει έναντι άλλων μορφών οργάνωσης της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας, όπως είναι τα δίκτυα των παγκόσμιων πόλεων. Ο Jessor υποστήριξε ότι «η κρίση του νεοφιλελευθερισμού δείχνει ότι το εθνικό κράτος παραμένει ο αποδέκτης τελευταίας καταφυγής των αιτημάτων για επίλυση οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών προβλημάτων» (Jessor 2010: 43). Έτσι, πήρε αποστάσεις από την παλιότερη θέση του ότι στο πλαίσιο του πολύ-επίπεδου συστήματος διακυβέρνησης της ΕΕ το κράτος δεν είναι πλέον η κυρίαρχη αρχή (Jessor 2008).

2.4 Μετασχηματισμοί της κρατικής εξουσίας και φιλελευθεροποίηση των αγορών

Ένα από τα βασικά ζητήματα που μας απασχολούν σε αυτό το ερευνητικό πρόγραμμα είναι οι μεταρρυθμίσεις του δημοσίου οι οποίες έχουν ως στόχο την προώθηση ενός εξωστρεφούς μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης, βασικό στοιχείο του οποίου είναι η προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Από αυτή την άποψη, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η συζήτηση για την «ανακλιμάκωση» (rescaling) του κράτους η οποία εξετάζει τους μετασχηματισμούς της κρατικής εξουσίας που συνδέονται με τη νεοφιλελεύθερη οικονομική παγκοσμιοποίηση.

Η μαρξιστική πολιτική οικονομία και οικονομική γεωγραφία χρησιμοποίησε την έννοια της ανακλιμάκωσης του κράτους προκειμένου να διερευνήσει τους τρόπους με τους οποίους μετασχηματίστηκε το κράτος προκειμένου να διαχειριστεί την κρίση του καπιταλισμού στη δεκαετία του 1970 (Brenner 2009, Gualini 2006). Τα κράτη υιοθέτησαν νέες μορφές διακυβέρνησης οι οποίες διευκόλυναν την προώθηση νεοφιλελεύθερων πολιτικών με στόχο την αποκατάσταση της συσσώρευσης κεφαλαίου. Οι νέες μορφές διακυβέρνησης περιλάμβαναν μια ταυτόχρονη μεταφορά αρμοδιοτήτων από τις εθνικές κυβερνήσεις σε υπερεθνικούς οργανισμούς (όπως είναι η ΕΕ, η NAFTA κ.λπ.) και στις υπο-εθνικές αρχές (περιφέρειες και πόλεις), μια διαδικασία που χαρακτηρίστηκε «glocalisation» από τον Swyngedow (1997). Αυτή η «ανακλιμάκωση» των κρατικών εξουσιών παρείχε τα θεσμικά μέσα για την προώθηση πολιτικών που επικεντρώνονται στην προσφορά, όπως η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας, οι ιδιωτικοποιήσεις, η συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας κ.λπ., καθώς για την προώθηση χωρικών πολιτικών που αποσκοπούν στην τοποθέτηση των μητροπόλεων και των πόλεων-περιφερειών στα παγκόσμια και ευρωπαϊκά κυκλώματα συσσώρευσης κεφαλαίου (Brenner 2009: 128). Μέσα από την ανακλιμάκωση και τη νεοφιλελευθεροποίηση το κράτος μετασχηματίζεται από το κεντρικό κράτος πρόνοιας, όπου οικονομία-κράτος-πρόνοια συντονίζονται στο εθνικό επίπεδο, στο ανταγωνιστικό κράτος, το οποίο βασίζεται σε πολυεπίπεδα δίκτυα και συνεργασίες (Brenner κ.α. 2003: 4).

Οι θεωρητικοί της πολιτικής οικονομίας της «ανακλιμάκωσης» του κράτους συνδύασαν τη μαρξιστική σχολή της Ρύθμισης με στοιχεία από τους Gramsci και Polanyi και από την διαδικασιακή (processual)/σχεσιακή κοινωνιολογία για να κατασκευάσουν ένα πρωτότυπο πλαίσιο ανάλυσης των πρόσφατων τάσεων στη σχέση κράτους και οικονομίας. Από την άποψη που μας ενδιαφέρει εδώ πρέπει να τονίσουμε τέσσερα στοιχεία της προσέγγισης αυτής: α. Αν και υιοθετεί τη μαρξιστική έμφαση στη σχέση κράτους-συσσώρευσης κεφαλαίου (Smith 2003, Brenner 2004, Peck 2002, Jessop 2008), δέχεται ότι η αιτιότητα ανάμεσα στα δύο μπορεί να είναι αμφίπλευρη. Όπως το θέτει ο Brenner, οι μετασχηματισμοί της κρατικής εξουσίας μπορούν να ιδωθούν είτε ως *explanans* είτε ως *explanandum* στη σχέση τους με τη συσσώρευση κεφαλαίου (Brenner 2009). Αντλώντας από τον Polanyi, οι Benner κ.α. (2010, 330) υποστηρίζουν ότι η νεοφιλελευθεροποίηση δεν συνεπάγεται μόνο την υποχώρηση του κράτους αλλά και μια εκτεταμένη αναδιοργάνωση των ρυθμίσεων. Από αυτή την άποψη, η πολιτική οικονομία της ανακλιμάκωσης του κράτους συγκλίνει με τους κοινωνιολόγους που υποστηρίζουν ότι το κράτος παίζει έναν ενεργό ρόλο στην οικονομική παγκοσμιοποίηση, β. Η έννοια της «ανακλιμάκωσης» δεν αναφέρεται μόνο στην αναδιανομή των εξουσιών ανάμεσα στα διαφορετικά επίπεδα εξουσίας, αλλά και στον μετασχηματισμό των ίδιων των επιπέδων εξουσίας. Πρόκειται για μια αντι-ουσιοκρατική αντίληψη της κρατικής εξουσίας και της κρατικής εδαφικότητας (Smith 2003, Brenner κ.α. 2003, Gualini 2006: 884). Οι κρατικές κλίμακες-επίπεδα δεν είναι ποτέ πλήρως παγιωμένες. Ο Peck (2002: 339-40) σημειώνει ότι η ανακλιμάκωση δεν συνιστά απλώς μια αναδιανομή δεδομένων κοινωνικών λειτουργιών σε κάποια σταθερά χωρικά επίπεδα, αλλά μια διαδικασία διαμόρφωσης και μετασχηματισμού τόσο των κοινωνικών λειτουργιών όσο και των κλιμάκων. Από αυτή την άποψη, το ίδιο το περιεχόμενο του τι σημαίνει «υπερεθνικό», «εθνικό» και «υποεθνικό» μεταβάλλεται στο πλαίσιο της ανακλιμάκωσης. Η διαδικασία αυτή είναι ανοιχτή ως προς το τελικό της αποτέλεσμα και αναπτύσσεται μέσα από μια λογική δοκιμής και πλάνης, γ. Οι ρίζες και τα αίτια της κρατικής ανακλιμάκωσης βρίσκονται στο πεδίο της κοινωνικής εξουσίας, κυρίως στις ταξικές σχέσεις, καθώς και στις σχέσεις που βασίζονται στις υπόλοιπες μείζονες κοινωνικές διαιρέσεις, όπως είναι η φυλή, το φύλο και οι πολιτισμικές ταυτότητες (Smith 2003, Brenner 2009, Brenner et al. 2003, Peck 2002, Swyngedouw 1997). Σε αυτή την κατεύθυνση, οι νέο-γκραμισιανοί μελετούν τα κοινωνικά μέτωπα στα οποία είναι ενσωματωμένα (embedded) τα ηγεμονικά σχέδια και η κρατική ανακλιμάκωση (Gill 2001, Van Apeldoorn 2009). δ. Η πολιτική οικονομία της ανακλιμάκωσης δίνει ιδιαίτερη σημασία στις μορφές που παίρνει η κρατική ανακλιμάκωση στις διαφορετικές χώρες. Οι εμπειρίες των χωρών διαφέρουν ανάλογα με τις εθνικές και τοπικές πολιτικές κουλτούρες και παραδόσεις. Σε αυτό το πλαίσιο, η κρατική ανακλιμάκωση γίνεται κατανοητή ως μια διαδικασία που ακολουθεί διακριτά μονοπάτια εξάρτησης (path dependency). Έτσι, όταν αναφερόμαστε στο κεϋνσιανό ή μετα-κεϋνσιανό κράτος, δεν πρέπει να έχουμε κατά νου κρατικές μορφές που απαντώνται με τον ίδιο ακριβώς τρόπο στις διάφορες χώρες αλλά γενικούς τύπους που αποτυπώνουν τις τάσεις στον μετασχηματισμό της κρατικής εξουσίας (Brenner 2009, 128).

Η μαρξιστική και νέο-γκραμισιανή πολιτική οικονομία που εξετάζουμε εδώ προσεγγίζει την ανάδυση της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης ως μέρος των ευρύτερων

διαδικασιών μετασχηματισμού της κρατικής εξουσίας στο πλαίσιο της οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Για παράδειγμα, ο Gill (2001) είδε την ΕΕ και την πολύ-επίπεδη πολιτική της δομή σαν περίπτωση της διεθνούς τάσης προς αυτό που αποκαλεί «νέο συνταγματισμό» (new constitutionalism). Με τον όρο αυτό, ο Gill εννοεί τον επανορισμό των πολιτικών αρχών και της λογοδοσίας ο οποίος στοχεύει να καταστήσει το κράτος πιο φιλικό προς τις κυρίαρχες δυνάμεις του σύγχρονου καπιταλισμού, όπως είναι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις, οι εταιρείες χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών και οι θεσμικοί επενδυτές. Η ΟΝΕ, με το ανεξάρτητο τραπεζικό σύστημα και τον έλεγχο επί της δημοσιονομικής πολιτικής, είναι μια χαρακτηριστική περίπτωση νέου συνταγματισμού καθώς απομονώνει την οικονομική διακυβέρνηση από τα λαϊκά αιτήματα για αναδιανεμητικές πολιτικές και σταθεροποιεί το επενδυτικό κλίμα σύμφωνα με τις ανάγκες των επιχειρήσεων και των κατόχων ιδιοκτησιών. Ο Van Apeldoorn (2009) δείχνει πώς η διακυβέρνηση της ΕΕ, μέσα από την ιστορική της εξέλιξη από τη δεκαετία του 1980, έφτασε στον συγκερασμό των στόχων της ανταγωνιστικότητας και της κοινωνικής συνοχής. Η ΕΕ προωθεί έτσι τον νεοφιλελευθερισμό μέσα από μια στρατηγική ενσωμάτωσης, τουλάχιστον ρητορικά, σοσιαλδημοκρατικών στόχων. Από αυτή την άποψη, υποστηρίζει ο Van Apeldoorn ότι, η διακυβέρνηση της ΕΕ είναι η θεσμική έκφραση του «ενσωματωμένου (embedded) νεοφιλελευθερισμού» ως ηγεμονικού σχεδίου (Van Apeldoorn 2009: 21-22).

Ο Jessor προσεγγίζει την ΕΕ στο πλαίσιο των ευρύτερων θεωριών του για το Σουμπετεριανό ανταγωνιστικό κράτος και τη μεταδιακυβέρνηση (2008: 198-224, 2009). Υποστηρίζει ότι ενώ στα πρώτα της βήματα η ευρωπαϊκή ενοποίηση αποσκοπούσε στη δημιουργία μιας ενιαίας αγοράς η οποία θα συμπλήρωνε τις εθνικές κεϋνσιανές πολιτικές, υπό την αυξανόμενη επιρροή του νεοφιλελευθερισμού από τη δεκαετία του 1980, η ΕΕ εξελίχθηκε σε ένα αναδυόμενο μετα-εθνικό καθεστώς που είναι προσαρμοσμένο στην επιδίωξη της ανταγωνιστικότητας στην παγκοσμιοποιούμενη οικονομία της γνώσης (Jessor 2009: 87, Jessor 2008: 214). Η εξέλιξη αυτή πραγματοποιήθηκε μέσα από την ανακλιμάκωση των αρμοδιοτήτων οικονομικής και, εν μέρει, κοινωνικής πολιτικής προς τους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Συγκλίνοντας με τον Van Apeldoorn, ο Jessor υποστηρίζει ότι μέσα από την ιδιαίτερη ιστορική της διαδρομή η ΕΕ έφτασε να συνδέσει το Ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο με τον στόχο της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας, υιοθετώντας ένα μείγμα πολιτικών κοινωνικής πρόνοιας (welfare) και πολιτικών εμπλουτισμού της εργασίας (workfare) με τις τελευταίες να δίνουν τον τόνο (Jessor 2009, 2008). Σε ό,τι αφορά τον πολύ-επίπεδο χαρακτήρα της κοινοτικής διακυβέρνησης, ο Jessor υποστηρίζει ότι εκφράζει αυτό που αποκαλεί «μεταδιακυβέρνηση», δηλαδή τον αναστοχαστικό επανασχεδιασμό των αγορών και των οργανώσεων ως απάντηση στις αποτυχίες της διακυβέρνησης. Η μεταδιακυβέρνηση στην ΕΕ εκφράζεται στην επιτήρηση που ασκεί το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, στον συντονιστικό ρόλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και, κυρίως, στην Μέθοδο Ανοιχτού Συντονισμού η οποία δίνει έμφαση στον εθελοντικό διαμοιρασμό των βέλτιστων πρακτικών.

Η μαρξιστική πολιτική οικονομία είχε μια πολύτιμη συμβολή στη μελέτη των πολύ-επίπεδων πολιτικών δομών μέσα από την επεξεργασία της έννοιας της κρατικής «ανακλιμάκωσης». Θα πρέπει, ωστόσο, να εγείρουμε επίσης μερικά κριτικά σημεία.

Πρώτον, η σχετική βιβλιογραφία έχει κυρίως θεωρητικό χαρακτήρα και δεν παρέχει επιχειρησιακά εννοιολογικά εργαλεία για τη μελέτη των κοινοτικών πολιτικών δομών με τους διεθνείς επενδυτές. Δεύτερον, εξετάζει τη σχέση του κράτους με την οικονομία επικεντρώνοντας στον ρόλο του πρώτου στη συσσώρευση κεφαλαίου και στην αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης, παραβλέποντας άλλους παράγοντες που επηρεάζουν τις αποφάσεις των διαμορφωτών πολιτικής (σπουδές, επιρροές από την οικονομική ορθοδοξία, φαινόμενα «περιστρεφόμενων θυρών» ανάμεσα σε πολιτική και επιχειρήσεις κ.λπ.). Τρίτον, ενώ η μαρξιστική πολιτική οικονομία δίνει έμφαση στον ρόλο των συλλογικών δρώντων (κυρίως τις κοινωνικές τάξεις) στις διαδικασίες κρατικής ανακλιμάκωσης, προσεγγίζει τους κρατικούς θεσμούς σαν ενιαίους δρώντες παραβλέποντας τις ομάδες και τα άτομα που δρουν στο εσωτερικό τους. Αυτό το τελευταίο κριτικό σημείο έχει ιδιαίτερη σημασία για το SOCINVEST. Από τη δική μας σκοπιά, έχει ενδιαφέρον να προσεγγίσουμε την ανακλιμάκωση και γενικότερα τις μεταρρυθμίσεις του κράτους ως στρατηγικές επιλογές ατόμων και ομάδων που δραστηριοποιούνται στο πεδίο των δημόσιων πολιτικών.

3. Προς μια κοινωνιολογική σχεσιακή προσέγγιση των ΑΞΕ

Στην ενότητα αυτή θα αποσαφηνίσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά και επιλογές της προσέγγισης που υιοθετεί το SOCINVEST, ιδιαίτερα σε σχέση με τα ρεύματα σκέψης που εξετάσαμε νωρίτερα.

Όπως σημειώσαμε στην Εισαγωγή, το SOCINVEST διερευνά τη σχέση πολιτικών θεσμών και ΑΞΕ από την οπτική μιας κοινωνιολογίας των δρώντων (βλ. τη συζήτηση στην ενότητα 2.2). Έτσι, θα αντιμετωπίσουμε τους πολιτικούς θεσμούς και τις εταιρείες όχι μόνο σαν σύνολα συμβάσεων, ρόλων και κανόνων, αλλά πρωτίστως σαν σύνολα σχέσεων ανάμεσα σε ομάδες και άτομα (Nee 2005). Αυτή η προσέγγιση οδηγεί σε μια επανεξέταση των ζητημάτων που διατρέξαμε στην επισκόπηση της βιβλιογραφίας των προηγούμενων σελίδων. Οι οικονομετρικές μελέτες καταδεικνύουν ποιοι παράγοντες μπορεί να επηρεάζουν τις εισροές των ΑΞΕ, αλλά από την πλευρά μιας κοινωνιολογίας των δρώντων οι «παράγοντες» αυτοί θα πρέπει να ιδωθούν είτε σαν *συνθήκες* της πολιτικο-οικονομικής δράσης (π.χ. πολιτική κουλτούρα, μέγεθος εσωτερικής αγοράς) ή σαν *στρατηγικές επιλογές* των δρώντων, ειδικά των διαμορφωτών πολιτικής (π.χ. ευνοϊκή φορολόγηση των εταιρειών, ελαστικοποίηση της αγοράς εργασίας).

Οι οικονομετρικές μελέτες εξετάζουν την επίδραση διαφόρων παραγόντων στη δομή των κινήτρων των εταιρειών για επένδυση στο εξωτερικό. Η λανθάνουσα υπόθεση είναι ότι τα διοικητικά στελέχη των εταιρειών λειτουργούν ως ορθολογικοί δρώντες οι οποίοι συνεκτιμούν στις αποφάσεις τους τα κίνητρα που τους παρέχονται από τις διάφορες χώρες. Από μια άποψη, η υπόθεση αυτή, εφόσον επικεντρώνεται στους δρώντες, δεν είναι μακριά από τη προσέγγιση που υιοθετούμε εδώ. Θα πρέπει, ωστόσο, να σημειώσουμε μία σημαντική διαφορά: στην κοινωνιολογική μας προσέγγιση οι επιλογές των δρώντων δεν λαμβάνονται μόνο ορθολογικά, αλλά και επηρεάζονται από τα πλέγματα σχέσεων (συνεργασίες/συμμαχίες, ανταγωνισμός/εξουσία) στα οποία εντάσσονται οι δρώντες, καθώς και από τη κοινωνικο-επαγγελματική συγκρότηση των δρώντων η οποία απορρέει από τις

κοινωνικο-επαγγελματικές τους διαδρομές (σπουδές, επαγγελματική προϋπηρεσία κ.λπ.).

Συμμεριζόμαστε τη θέση των κοινωνιολόγων και μαρξιστών πολιτικών οικονομολόγων οι οποίοι υποστηρίζουν ότι το κράτος παίζει ενεργό ρόλο στην προώθηση της οικονομικής παγκοσμιοποίησης, αναπόσπαστο μέρος της οποίας είναι οι ξένες επενδύσεις. Συμμεριζόμαστε, επίσης, το ενδιαφέρον για τις διαδικασίες μετασχηματισμού της κρατικής εξουσίας που συνδέονται με την προώθηση της οικονομικής παγκοσμιοποίησης από τα κράτη. Αναμένουμε ότι φαινόμενα όπως η «από-εθνικοποίηση» τμημάτων του κράτους απαντώνται και στην ελληνική περίπτωση. Πράγματι, η συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της ΕΚΤ στον ορισμό της διοίκησης υπηρεσιών και φορέων όπως η Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας, το Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, η ΕΛΣΤΑΤ και η Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων παραπέμπει σε αυτή την κατεύθυνση. Αυτή η «από-εθνικοποίηση» ή, ακριβέστερα, «κοινοτικοποίηση» τμημάτων του κράτους, αποσκοπεί στην ενίσχυση της αξιοπιστίας των σχετικών θεσμών και στην αποσύνδεσή τους από την εγχώρια πολιτική και κομματική αντιπαράθεση (Souliotis 2017, 2018α βλ. επίσης Souliotis & Afouxenidis 2018, Souliotis & Alexandri 2016).

Παρομοίως, η έννοια της «ανακλιμάκωσης» του κράτους είναι χρήσιμη για την κατανόηση των μεταβαλλόμενων σχέσεων ανάμεσα στις υπερεθνικές αρχές της ΕΕ και τα κράτη-μέλη, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα. Η προσέγγιση της κοινωνιολογίας των δρώντων μετατοπίζει, ωστόσο, την οπτική γωνία από την οποία θα αντιμετωπίσουμε αυτά τα ζητήματα. Πολλοί κοινωνιολόγοι αντιλαμβάνονται τα κράτη σαν ενιαίους φορείς, ενώ και οι μαρξιστές πολιτικοί οικονομολόγοι ουσιαστικά περιορίζονται σε μια θεσμική ανάλυση (Sassen 2007). Από τη δική μας πλευρά, θα εξετάσουμε τις πολιτικές ανοίγματα της οικονομίας στο διεθνές περιβάλλον, την αποεθνικοποίηση στοιχείων του κράτους και την κρατική ανακλιμάκωση σαν στρατηγικές συγκεκριμένων ατόμων και ομάδων που δρουν στο εσωτερικό ή γύρω από το κράτος. Με άλλα λόγια, μας ενδιαφέρει να αναλύσουμε τον μετασχηματισμό της κρατικής εξουσίας ως αποτέλεσμα της δράσης συγκεκριμένων κατηγοριών δρώντων. Σε αυτό το σχήμα, ο μετασχηματισμός της κρατικής εξουσίας *εξηγείται* από τα κοινωνικά χαρακτηριστικά και τις σχέσεις των διαφόρων κατηγοριών κοινωνικο-πολιτικών δρώντων. Ένα παράδειγμα παρόμοιας προσέγγισης, από το οποίο αντλεί το παρόν ερευνητικό πρόγραμμα είναι η μελέτη των Dezalay & Garth (2002) για τη μεταρρύθμιση των λατινοαμερικάνικων κρατών μέσα από τη διάδοση του κινήματος για τον νόμο και την ανάπτυξη και των νεοφιλελεύθερων πολιτικών τις δεκαετίες 1960-70-80. Οι Dezalay & Garth δείχνουν ότι αυτές οι διαδικασίες συνδέονται ιδιαίτερα με τη δράση των ειδικών, κυρίως νομικών και οικονομολόγων, οι οποίοι κινούνται ανάμεσα στο διεθνές και το εθνικό επίπεδο και ανάμεσα σε κυβερνήσεις, ιδρύματα, νομικές εταιρείες, πανεπιστήμια και δεξαμενές σκέψης.

Η προσέγγιση του SOCINVEST μπορεί να συνοψισθεί σε δύο επιχειρησιακές αρχές οι οποίες έχουν σαν σκοπό την καθοδήγηση της εμπειρικής έρευνας:

α. Η έρευνα αφορά πρώτα από όλα στη σχέση ανάμεσα στον κόσμο της πολιτικής και τον κόσμο των διεθνών επενδυτών. Κατανοώντας τη σχέση πολιτικής/ΑΞΕ ως μια

σχέση ανάμεσα σε διαφορετικούς κοινωνικούς κόσμους, καταφεύγουμε στη χρήση κοινωνιολογικών εννοιών μεσαίου βεληνεκούς όπως είναι τα «πεδία» (Bourdieu 2000), οι «οικολογίες» (Abbott 2016) και τα δίκτυα (Grannovetter 1983). Από τη θεωρία των πεδίων, κρατάμε την ιδέα ότι κάθε ένας από τους κόσμους αυτούς χαρακτηρίζεται σε κάθε δεδομένη χρονική στιγμή από μια εσωτερική *δομή*, η οποία προκύπτει από την κατανομή των διαφορετικών πόρων (κοινωνικών, πολιτικών, συμβολικών, οικονομικών) ανάμεσα στα μέλη του. Έτσι, σε ό,τι αφορά στον πολιτικό κόσμο απαιτείται η μελέτη της κατανομής των διαφορετικών πόρων (αιρετές θέσεις, ειδικές γνώσεις, φήμη, διασυνδέσεις εκτός πολιτικού κόσμου κ.λπ.) ανάμεσα στις διαφορετικές κατηγορίες πολιτικών δρώντων (μέλη της κυβέρνησης, κομματικά πρόσωπα, τεχνοκράτες, αξιωματούχοι της ΕΕ κ.λπ.). Αντίστοιχα, σε ό,τι αφορά τους διεθνείς επενδυτές χρειάζεται να κατανοήσουμε την κατανομή των πόρων (οικονομικό κεφάλαιο, τεχνολογία, επωνυμία κ.λπ.) στο εσωτερικό των κλάδων από τους οποίους προέρχονται.

Η ανάλυση της δομής των κόσμων της πολιτικής και των διεθνών επενδυτών είναι η προϋπόθεση για την κατανόηση των επιμέρους σχέσεων ανάμεσα σε πολιτικούς και οικονομικούς δρώντες. Προκειμένου να εξετάσουμε τη σχέση ανάμεσα σε κάποιους συγκεκριμένους πολιτικούς δρώντες (π.χ. κάποια μέλη της εθνικής κυβέρνησης) και οικονομικούς δρώντες (κάποια πολυεθνική), θα πρέπει να έχουμε υπόψη τη θέση που καταλαμβάνει καθένας από αυτούς στον χώρο του, στο πολιτικό πεδίο και στον οικονομικό κλάδο αντίστοιχα.

Για παράδειγμα, δεν μπορούμε να κατανοήσουμε τη δράση των πολυεθνικών αν δεν λάβουμε υπόψη δομικές αλλαγές όπως η δημιουργία πανευρωπαϊκών δικτύων εταιρειών από τη δεκαετία του 1990 (Chesnais & Simonetti 2001) και η άνοδος των πολυεθνικών από αναδυόμενες οικονομίες οι οποίες επιχειρούν, με την υποστήριξη των κυβερνήσεών τους, να αποκτήσουν τεχνολογικά και διαχειριστικά στοιχεία (*assets*), επωνυμία, γνώση των τοπικών αγορών και κανάλια διανομής μέσα από εξαγορές και συγχωνεύσεις (Dunning & Lundan 2008). Αντίστοιχα, δεν μπορούμε να κατανοήσουμε τη δράση των πολιτικών στην Ευρώπη αν δεν λάβουμε υπόψη την κοινωνική δομή της οικονομικής διακυβέρνησης της ΕΕ. Οι Georgakakis & Lebaron (2016) υποστηρίζουν ότι η οικονομική διακυβέρνηση της ΕΕ χαρακτηρίζεται από την αντίθεση ανάμεσα στο πολιτικο-διοικητικό προσωπικό, το οποίο έχει κυρίαρχη θέση, και στους φιλελευθέρους οικονομολόγους, οι οποίοι διαθέτουν μικρότερη ισχύ. Οι δύο Γάλλοι κοινωνιολόγοι θεωρούν ότι η επιμονή της ΕΕ στις πολιτικές λιτότητας είναι το αποτέλεσμα της κυριαρχίας πολιτικών δρώντων οι οποίοι έχτισαν την καριέρα τους πάνω στις πολιτικές που ακολούθησαν και εφάρμοσαν τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (Georgakakis & Lebaron 2016). Οι Mudge & Vauchez (2016) υποστηρίζουν ότι η ΕΚΤ επενδύει διαχρονικά στο εξειδικευμένο προσωπικό και την ερευνητική δραστηριότητα (κάτι που αποκαλούν «υπερ-επιστημονικοποίηση») προκειμένου να θεμελιώσει τη γραφειοκρατική της ισχύ. Οι γενικές αυτές δομικές συνθήκες έχουν σημαντικές επιπτώσεις στα πιο ειδικά πεδία δημόσιας πολιτικής. Στην πιλοτική έρευνα που προηγήθηκε του SOCINVEST (Souliotis 2017, 2018α, 2018β), εξετάσαμε την κοινωνική δομή των πολιτικών και διαχειριστικών θεσμών που διαχειρίζονται τις στρατηγικές επενδύσεις και τις ιδιωτικοποιήσεις στην Ελλάδα. Το βασικό εύρημα της πιλοτικής αυτής έρευνας ήταν ότι το «πεδίο» των στρατηγικών επενδύσεων και των

ιδιωτικοποιήσεων κυριαρχείται από μια συμμαχία ανάμεσα σε κοινοτικούς αξιωματούχους και μάνατζερ των εταιρειών που έχει συστήσει το Δημόσιο για τα ζητήματα αυτά (ΤΑΙΠΕΔ, ΕΕΣΥΠ κ.λπ.). Οι κοινωνικο-επαγγελματικές πορείες αυτών των μάνατζερ περιλαμβάνουν σπουδές στο εξωτερικό και εμπειρία σε μεγάλες εγχώριες και πολυεθνικές εταιρείες και γίνονται αντιληπτοί από τους κοινοτικούς αξιωματούχους σαν πιο αξιόπιστοι συνομιλητές συγκριτικά με το παραδοσιακό εγχώριο κομματικό προσωπικό.

Ένα ειδικό ζήτημα στη μελέτη της σχέσης του πολιτικού κόσμου με τις πολυεθνικές είναι ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται οι δύο χώροι. Στην κοινωνιολογική θεωρία υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις ως προς το πώς διασυνδέονται οι κοινωνικοί μικρόκοσμοι. Στον Bourdieu (2000), τα πεδία συντονίζονται δομικά, εφόσον χαρακτηρίζονται από ομόλογες εσωτερικές δομές, δηλαδή από δομές που είναι οργανωμένες γύρω από τις ίδιες αντιθέσεις (π.χ. φημισμένοι/άσημοι, καταξιωμένοι/πρωτοπορία κ.λπ.). Ο Elias (1991) δίνει ιδιαίτερη σημασία στις αλληλεξαρτήσεις που συνδέουν τους διαφορετικούς κοινωνικούς σχηματισμούς. Ο Abbott (2016) προτείνει την έννοια των «διαρθρώσεων» (hinges) προκειμένου να ορίσει τα θέματα κοινού ενδιαφέροντος στη βάση των οποίων διασυνδέονται οι «οικολογίες». Στη θεωρία των δικτύων το ερώτημα περιστρέφεται γύρω από τη σημασία των ισχυρών και των αδύναμων δεσμών (Granovetter 1983).

β. Η υλοποίηση των συγκεκριμένων επενδυτικών σχεδίων δεν εξαρτάται μόνο από τις γενικές δομικές συνθήκες, αλλά και από τη διάδραση των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δρώντων. Στο SOCINVEST θα επιχειρήσουμε έναν συνδυασμό δομικής και διαδικασιακής (processual) προσέγγισης. Όπως εξηγήσαμε στο προηγούμενο σημείο, ένα σημαντικό μέρος της ανάλυσης θα είναι η διερεύνηση των δομών του πολιτικού και εταιρικού κόσμου. Οι δομές αυτές προσδιορίζουν σε κάθε στιγμή τους περιορισμούς και τους πόρους που έχουν στη διάθεσή τους οι πολιτικοί και οικονομικοί δρώντες. Η δομική ανάλυση θα συνδυαστεί με την ανάλυση του τρόπου με τον οποίο οι δρώντες κάνουν χρήση των πόρων που διαθέτουν στο πλαίσιο συγκεκριμένων δράσεων. Έτσι, θα εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο πολιτικοί και τα στελέχη των εταιρειών χρησιμοποιούν θεσμικούς πόρους, φήμη, κοινωνικά δίκτυα κ.λπ. στη μεταξύ τους διάδραση προκειμένου να προωθήσουν συγκεκριμένα επενδυτικά σχέδια. Ο συνδυασμός δομικής και διαδικασιακής προσέγγισης μας επιτρέπει να εξετάσουμε τις επενδύσεις αποφεύγοντας τον αναγωγισμό μιας στενά δομικής προσέγγισης (σύμφωνα με την οποία, π.χ. μια επένδυση όπως της COSCO στο λιμάνι του Πειραιά θα ήταν μόνο μια αντανάκλαση της θέσης της εταιρείας στο σύστημα διανομής των κινεζικών προϊόντων). Ταυτόχρονα, μας επιτρέπει να αποφύγουμε μια ερμηνεία των επενδύσεων ως απλό αποτέλεσμα των χειρισμών των πολιτικών και οικονομικών δρώντων (σύμφωνα με την οποία, π.χ. η επένδυση της COSCO θα έπρεπε να αποδοθεί μόνο στον τρόπο με τον οποίο έγινε η προσέγγιση ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση και την κινεζική εταιρεία).

Εκτός από τις διαδράσεις πολιτικών και εταιρικών στελεχών, θα έχουμε την ευκαιρία να εξετάσουμε τις διαδράσεις αυτών των δύο κατηγοριών δρώντων με άλλους δρώντες που έχουν άμεση ή έμμεση ανάμειξη στη ρύθμιση και υλοποίηση των επενδυτικών σχεδίων. Ένα σημείο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος στη μελέτη των ΑΞΕ

είναι ότι εμπλέκουν δρώντες από διαφορετικά επίπεδα όπως είναι οι διεθνείς και υπερεθνικοί οργανισμοί (Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού της ΕΕ, ΔΝΤ), οι εγχώριοι ρυθμιστικοί φορείς (ελληνική Επιτροπή Ανταγωνισμού), άλλοι δρώντες της αγοράς (αναλυτές, σύμβουλοι, ασφαλιστές), οι τοπικές αρχές (περιφέρειες, δήμοι) και τα τοπικά κοινωνικά κινήματα.

Μέρος Β. Ελλάδα και οι παγκόσμιες ροές ΑΞΕ: γενική επισκόπηση και ανάλυση επιλεγμένων τομέων

1. Εισαγωγή

Στο Μέρος Β παρουσιάζουμε την επεξεργασία δευτερογενών δεδομένων σχετικά με τις ΑΞΕ στην Ελλάδα, η οποία ήταν το αντικείμενο του ΠΕ3 του SOCINVEST. Στόχος του ΠΕ3 ήταν να συγκεντρώσει βασικά ποσοτικά στοιχεία για τις ΑΞΕ στη χώρα: μέγεθος, χώρες προέλευσης, κατανομή ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας και σύγκριση των ΑΞΕ στην Ελλάδα με τις παγκόσμιες και ευρωπαϊκές τάσεις. Υπενθυμίζουμε ότι το SOCINVEST είναι ένα έργο με κοινωνιολογική μεθοδολογία και στοχεύσεις. Συνεπώς, δεν επιχειρούμε να δώσουμε οικονομικές ερμηνείες των μεγεθών που παρουσιάσουμε, κάτι που είναι εκτός των ορίων του ερευνητικού έργου. Η παρουσίαση θα είναι περιγραφική και αποσκοπεί στο να συνοψίσει τα βασικά χαρακτηριστικά των ΑΞΕ στην Ελλάδα τα οποία οφείλουμε να έχουμε υπόψη για να κατανοήσουμε τις πολιτικές των ΑΞΕ (αντικείμενο του ΠΕ4, βλ. Μέρος Γ) και τη δυναμική των επενδυτικών σχεδίων (αντικείμενο του ΠΕ5, βλ. Μέρος Δ)⁸.

Ξεκινούμε με μια σύντομη ιστορική ανασκόπηση των ξένων επενδύσεων στη μεταπολεμική ελληνική οικονομία, βασιζόμενοι στη σχετική βιβλιογραφία. Στη συνέχεια, εξετάζουμε δευτερογενή δεδομένα από την Τράπεζα της Ελλάδος και την UNCTAD σχετικά με τις ΑΞΕ στην Ελλάδα και, σε μικρότερο βαθμό, διεθνώς. Στα συμπεράσματα συνοψίζουμε τον σχολιασμό των δεδομένων και τον συνδέουμε με τα ερωτήματα των ΠΕ4 και ΠΕ5.

2. Οι ΑΞΕ στην ελληνική οικονομία

Μεταπολεμικά, οι προσπάθειες για προσπάθειες για προσέλκυσης ξένων επενδύσεων στη χώρα ξεκινούν το 1953 με το νομοθετικό διάταγμα 2687. Ωστόσο, οι ξένες επενδύσεις θα γνωρίσουν αξιόλογη αύξηση από τις αρχές της δεκαετίας του 1960, μια τάση που διήρκεσε για περίπου 15 χρόνια και έπαιξε σημαντικό ρόλο στον μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας (Κωστής 2018, σ. 410-11). Από τη δεκαετία του 1960, οι ξένες επενδύσεις κατά κάποιο τρόπο υποκαθιστούν την ξένη βοήθεια η οποία είχε στηρίξει την οικονομία κατά τα πρώτα χρόνια μετά τον πόλεμο και σηματοδοτούν την περεταίρω ένταξη της Ελλάδας στο δυτικό οικονομικό σύστημα (Μεγnaud κ.α. 1974).

Το χαρακτηριστικό της περιόδου είναι ότι ο κύριος όγκος των ξένων επενδύσεων κατευθύνονται στη βιομηχανία. Το διάστημα 1954-75 το η βιομηχανία συγκέντρωσε το 75%

⁸ Κατ'εφαρμογή της σύστασης του αξιολογητή της ερευνητικής πρότασης του SOCINVEST, από την αρχή του έργου είχε περικυβηθεί κονδύλι για βάση δεδομένων η αγορά της οποίας προβλεπόταν στην πρόταση. Η βάση δεδομένων αυτή θα επέτρεπε στην ομάδα έργου να μελετήσει τα χαρακτηριστικά των πολυεθνικών επιχειρήσεων σε επιλεγμένους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας. Ως συνέπεια της περικοπής του σχετικού κονδυλίου, δεν πραγματοποιήθηκε η ανάλυση της συγκεκριμένης βάσης δεδομένων.

των ξένων επενδύσεων (Ρουμελιώτης 1978). Οι πολυεθνικές εταιρείες επένδυσαν κυρίως στους κλάδους των παραγώγων πετρελαίου, βασικών χημικών και βασικών μεταλλουργικών βιομηχανιών και των μην μεταλλικών ορυκτών (Ρουμελιώτης 1978, σ. 103). Άλλοι κλάδοι που προσέλκυαν, σε μικρότερο βαθμό, ξένες επενδύσεις ήταν οι αεροπορικές επιχειρήσεις και ο τουρισμός (Ρουμελιώτης 1978, σ. 120). Οι πολυεθνικές εταιρείες δραστηριοποιούνταν εκεί όπου μπορούσαν να αξιοποιήσουν καλύτερα τα πλεονεκτήματά τους: στο πλαίσιο αγορών με ολιγοπωλιακή δομή και σε τομείς όπου τα προϊόντα απαιτούσαν εξειδίκευση και μεγαλύτερη κλίμακα παραγωγής (Παπανδρέου 1981, σ. 189).

Σε ό,τι αφορά την προέλευση των ΑΞΕ, η σημαντικότερη χώρα προέλευσης την περίοδο 1954-1973 ήταν οι ΗΠΑ (39%), με δεύτερη τη Γαλλία (25%) (Ρουμελιώτης 1978, σ. 121). Σε μεγάλη απόσταση ακολουθούσαν η Γερμανία (5%) και η Αγγλία (1%). Το ιδιαίτερα χαμηλό ποσοστό της Αγγλίας και το υψηλό των ΗΠΑ εξέφραζε χαρακτηριστικά τη μετατόπιση της χώρας από την σφαίρα οικονομικής επιρροής της πρώτης σε αυτή της δεύτερης κατά τη μεταπολεμική περίοδο (Meynaud κ.α. 1974).

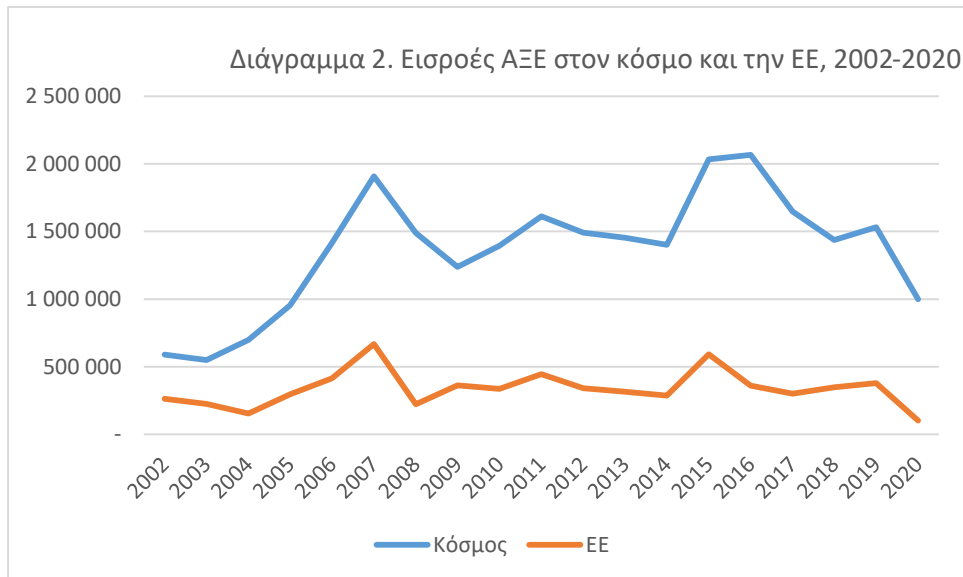
Στις αρχές της δεκαετίας του 1980 οι εισροές ΑΞΕ στην Ελλάδα υποχώρησαν για να εμφανίσουν αυξητική τάση τα χρόνια που ακολούθησαν το σταθεροποιητικό πρόγραμμα του 1985 (Λιαργκόβας 2007, σ. 93-4). Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 2000 οι εισροές ΑΞΕ κινήθηκαν σε σχετικά χαμηλά επίπεδα με αρκετές διακυμάνσεις.

Εξετάζοντας την πορεία των πρόσφατων εισροών (καθαρών) ΑΞΕ στην Ελλάδα (διάγραμμα 1), παρατηρούμε ότι κατά την περίοδο 2002-2020 παρουσίασε επίσης σημαντικές διακυμάνσεις. Ακολουθώντας μια κατά βάση ανοδική τάση μετά το 2002, η υψηλότερη τιμή εμφανίζεται το 2006. Το ύψος των εισροών ΑΞΕ παρέμεινε περίπου το ίδιο ως το 2008, για να γνωρίσει μια τεράστια κάμψη τη στιγμή που η οικονομική κρίση έπληξε την χώρα το 2009-10. Επρόκειτο σχεδόν για εξάλειψη των εισροών ΑΞΕ, καθώς το 2010 οι ΑΞΕ ήταν μειωμένες κατά 94,2% συγκριτικά με το 2007. Την ίδια περίοδο οι εισροές ΑΞΕ κάμφθηκαν σημαντικά στην Ευρωπαϊκή Ένωση και σε όλον τον κόσμο (διάγραμμα 2). Η Ελλάδα, ωστόσο, επλήγη σαφώς περισσότερο, αν λάβουμε υπόψη ότι η μείωση των εισροών ΑΞΕ παγκοσμίως το 2009 σε σχέση με το 2007 ήταν της τάξης του 47,1% (UNCTAD 2021, ίδια επεξεργασία).

Μετά το 2010, οι εισροές ΑΞΕ σταδιακά αυξήθηκαν για να φτάσουν στα προ-κρίσης επίπεδα το 2016-7, αγγίζοντας ένα μέγιστο το 2019. Το 2020, έτος της πανδημίας του νέου κορωνοϊού, οι εισροές ΑΞΕ σημειώνουν σημαντική κάμψη. Η Ελλάδα ακολουθεί έτσι τη διεθνή τάση, αυτή τη φορά όχι με δυσανάλογο τρόπο (συγκριτικά με το 2019, το 2020 η μείωση ήταν 30,3% στην Ελλάδα έναντι 34,7% σε παγκόσμιο επίπεδο).

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, ίδια επεξεργασία

Πηγή: UNCTAD, ίδια επεξεργασία

Στο βαθμό που το SOCINVEST επικεντρώνεται στις πολιτικές προσέλκυσης των ΑΞΕ, έχει ενδιαφέρον να εξετάσουμε την πορεία των εισροών ΑΞΕ σε σχέση με τις πρωτοβουλίες που αναλαμβάνουν οι κυβερνήσεις για την προώθηση ή τον έλεγχό τους. Στον πίνακα 1 βλέπουμε τις αλλαγές που εισήγαγαν σε όλον τον κόσμο οι κυβερνήσεις, σύμφωνα με την καταγραφή της UNCTAD, τα τελευταία 15 περίπου χρόνια. Παρατηρούμε ότι ο αριθμός των χωρών που κάνουν αλλαγές παρουσιάζει αυξομειώσεις ανά έτος, αλλά δεν μεταβάλλεται σε κάποια σταθερή κατεύθυνση. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η αναλογία των μέτρων φιλελευθεροποίησης και προώθησης των ΑΞΕ έναντι των μέτρων περιορισμού ή ρύθμισης. Ο λόγος της πρώτης προς τη δεύτερη κατηγορία μέτρων είναι ενδεικτικός (πίνακας 2). Πριν την κρίση του 2008, ήταν εμφανής μια τάση φιλελευθεροποίησης των πολιτικών, η οποία φαίνεται να υποχώρησε το 2008-9. Είναι σημαντικό ότι τα έτη αυτά, η αλλαγή του λόγου υπέρ των πολιτικών περιορισμού/ρύθμισης οφείλεται στη μείωση των μέτρων

φιλελευθεροποίησης. Μετά το 2010, τα μέτρα φιλελευθεροποίησης αυξάνονται και φτάνουν σε ένα μέγιστο τα έτη 2016-7. Στη συνέχεια, όμως, ο λόγος ανάμεσα στις δύο κατηγορίες μέτρων μειώνεται και φτάνει στο χαμηλότερο σημείο το 2020. Αυτή τη φορά είναι η σημαντική αύξηση των μέτρων περιορισμού και ρύθμισης που προκαλεί κυρίως τη μεταβολή, κάτι που δείχνει ότι η πανδημία συνδέθηκε με μια τάση προστατευτισμού, η δυναμική της οποίας μένει να διαπιστωθεί στο μέλλον. Τοποθετώντας σε αυτή την ιστορική γραμμή τη νομοθεσία περί Στρατηγικών Επενδύσεων (N 3894/2010 και N 4608/2019) που εξετάζουμε στο ΠΕ4 του SOCINVEST βλέπουμε ότι συμπίπτει με περιόδους αύξησης των μέτρων φιλελευθεροποίησης/προώθησης των επενδύσεων (για την ακρίβεια, ο N 4608 συμπίπτει με το τέλος μιας τέτοιας περιόδου).

Πίνακας1. Αλλαγές στις επενδυτικές πολιτικές, 2005-2020 (αριθμός μέτρων)

	2003-7	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Χώρες που εισήγαγαν αλλαγές	67	40	46	54	51	57	60	41	49	59	65	55	54	67
Ρυθμιστικές αλλαγές εκ των οποίων:	128	68	89	116	86	92	87	74	100	125	144	112	107	152
Φιλελευθεροποίηση/πρωώθηση	107	51	61	77	62	65	63	52	75	84	98	65	66	72
Περιορισμός/ρύθμιση	20	15	24	33	21	21	21	12	14	22	23	31	21	50
Ουδέτερες/απροσδιόριστες	1	2	4	6	3	6	3	10	11	19	23	16	20	30

Πηγή: UNCTAD 2021

Πίνακας 2. Λόγος των μέτρων φιλελευθεροποίησης/προώθησης των ΑΞΕ προς τα μέτρα περιορισμού/ρύθμισης

2003-7	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
5,4	3,4	2,5	2,3	3,0	3,1	3,0	4,3	5,4	3,8	4,3	2,1	3,1	1,4

Πηγή: UNCTAD 2021, ίδια επεξεργασία

Αν συγκρίνουμε τις εισροές ΑΞΕ στην Ελλάδα με άλλες χώρες, βλέπουμε ότι στη χώρας μας κινούνται σε χαμηλά επίπεδα. Πρόκειται για ένα γνώρισμα της ελληνικής οικονομίας από τη δεκαετία του 1970 (Λιαργκόβας 2007) το οποίο δεν έχει μεταβληθεί ως σήμερα. Το διάγραμμα 3 συγκρίνει τις εισροές ΑΞΕ στην Ελλάδα, την Ιρλανδία και την Πορτογαλία, τρεις ευρωπαϊκές χώρες συγκρίσιμου πληθυσμιακού μεγέθους, την τελευταία δεκαετία. Η απόσταση της Ελλάδας από την Ιρλανδία είναι μεγάλη. Η Ιρλανδία προώθησε μια ενεργητική πολιτική προσέλκυσης ξένων επιχειρήσεων, κυρίως μέσω της χαμηλής φορολογίας, με αποτέλεσμα από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και μετά να καταφέρει να αυξήσει εντυπωσιακά τις εισροές ΑΞΕ. Η Ελλάδα όμως υπολείπεται και της Πορτογαλίας, η οποία δεν έχει επίσης να επιδείξει ιδιαίτερες επιδόσεις σε αυτόν τον τομέα. Συνολικά, η Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες είναι παγιδευμένη σε χαμηλά επίπεδα εισροών ΑΞΕ, παρά τις κατά καιρούς πολιτικές πρωτοβουλίες και τον διακηρυγμένο στόχο των αναπτυξιακών πολιτικών της τελευταίας δεκαετίας για μεταβολή του παραγωγικού προτύπου της χώρας προς την εξωστρέφεια.

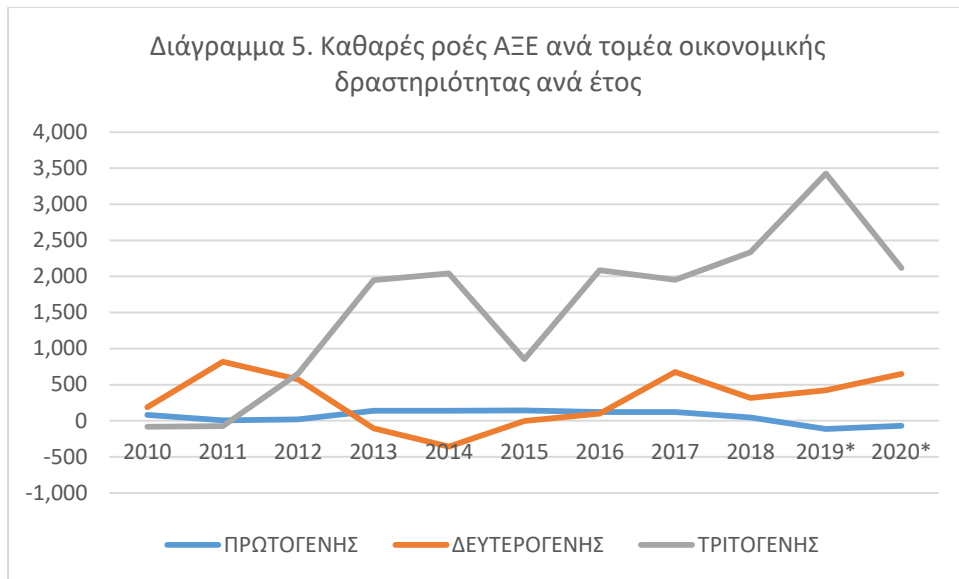

Πηγή: UNCTAD, ίδια επεξεργασία

Η εξέταση της κατανομής των εισροών ΑΞΕ ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας (διάγραμμα 4), δείχνει τη μεγάλη συγκέντρωσή τους στον τριτογενή τομέα. Ο ελληνικός πρωτογενής τομέας διαχρονικά δεν συγκεντρώνει ξένες επενδύσεις. Αντίθετα, στο παρελθόν ο δευτερογενής τομέας έχει προσελκύσει σημαντικές επενδύσεις (βλ. Ρουμελιώτης 1978, Κωστής 1999, Μεγnaud κ.α. 1974, σ. 437-440). Κατά τη δεκαετία του 2010, οι εισροές ΑΞΕ στον δευτερογενή τομέα κινήθηκαν σε χαμηλά επίπεδα, με τα έτη 2013-2014 να χαρακτηρίζονται από σημαντική αποεπένδυση. Οι εισροές ΑΞΕ στον τριτογενή ήταν αρνητικές το 2010-11, αλλά στη συνέχεια ανέκαμψαν πολύ πιο δυναμικά (διάγραμμα 5).

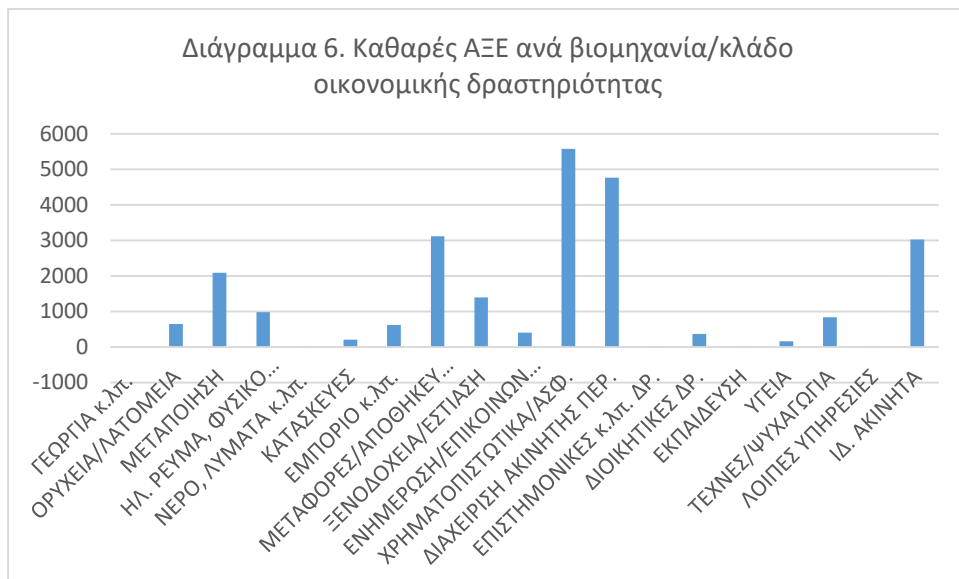

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, ίδια επεξεργασία

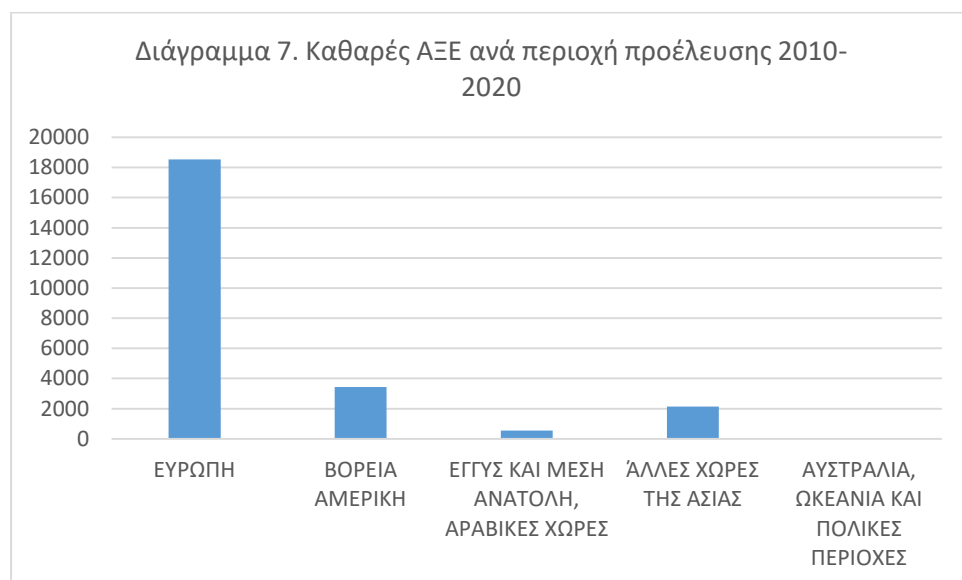
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, ίδια επεξεργασία

Εξετάζοντας με μεγαλύτερη λεπτομέρεια την κατανομή των ΑΞΕ ανά βιομηχανία και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, βλέπουμε ότι οι ξένες επενδύσεις συγκεντρώνονται πρωτίστως στον τραπεζικό και ασφαλιστικό κλάδο, κάτι που συνδέεται με τις διαδικασίες αναδιάρθρωσης των τραπεζών κατά τη διάρκεια των προγραμμάτων στήριξης. Δεύτερη μεγαλύτερη συγκέντρωση ξένων επενδύσεων συναντούμε στη διαχείριση ακινήτων. Η τελευταία έχει παράλληλη ανάπτυξη με τις πωλήσεις ιδιωτικών ακινήτων. Οι αγορές ακινήτων έχουν γίνει ελκυστικές για ξένους επενδυτές τα τελευταία χρόνια στο βαθμό που έχουν συνδεθεί με την εξασφάλιση της «Χρυσής Βίζας» (για αγορές ακινήτων αξίας άνω των 250000 ευρώ). Άλλοι κλάδοι που συγκεντρώνουν ξένες επενδύσεις είναι οι μεταφορές, ο τουρισμός και η εστίαση, και οι τέχνες/ψυχαγωγία.

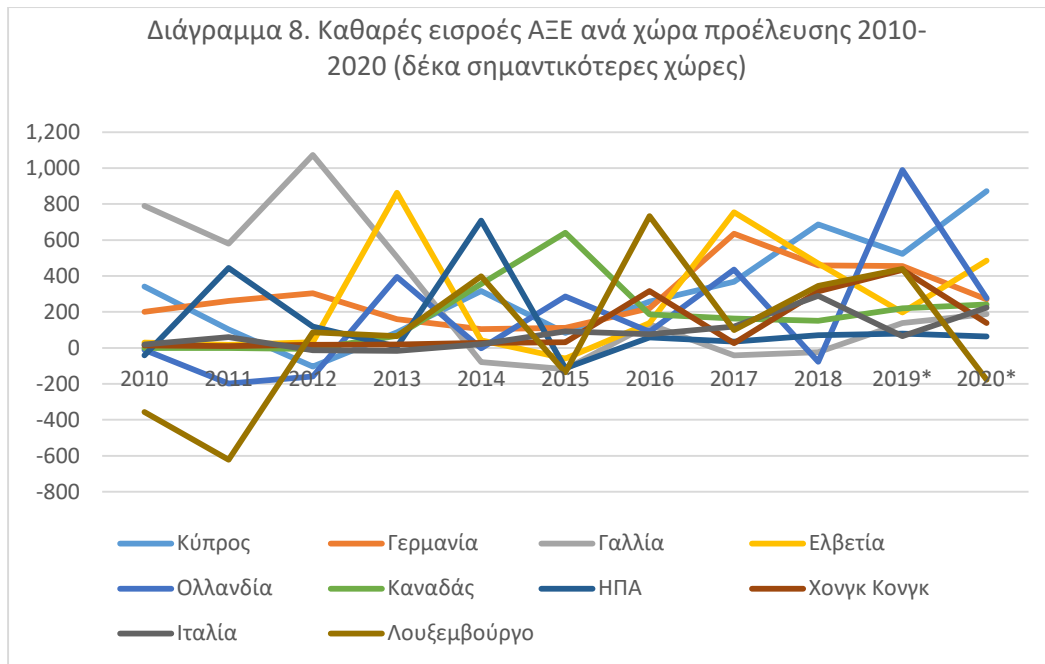
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, ίδια επεξεργασία

Όπως είναι γνωστό (Dunning & Lundan 2008, UNCTAD 2021), σε παγκόσμιο επίπεδο οι ΑΞΕ αφορούν πρωτίστως τον ανεπτυγμένο κόσμο, ο οποίος είναι η κύρια πηγή και δέκτης των ξένων επενδύσεων. Επίσης, κατά την πρόσφατη κάμψη των ΑΞΕ σε παγκόσμιο επίπεδο, οι ΑΞΕ στις ανεπτυγμένες χώρες διατηρούνται σε υψηλότερα επίπεδα συγκριτικά με τις αναπτυσσόμενες (UNCTAD 2021). Το διάγραμμα 7 φανερώνει ότι μέσω των ΑΞΕ, η ελληνική οικονομία συνδέεται κυρίως με την Ευρώπη και, δευτερευόντως, με τη βόρεια Αμερική.

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, ίδια επεξεργασία

Στο διάγραμμα 8 βλέπουμε τις 10 χώρες από τις προέρχονται οι περισσότερες ΑΞΕ που έχουν πραγματοποιηθεί στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία. Η Κύπρος, η Γερμανία, η Γαλλία και η Ελβετία αποτελούν τις σημαντικότερες χώρες προέλευσης ΑΞΕ. Ακολουθούν η Ολλανδία, ο Καναδάς, οι ΗΠΑ, το Χονγκ Κονγκ, η Ιταλία και το Λουξεμβούργο. Η μεγαλύτερη αύξηση των ΑΞΕ τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί από την Κύπρο, την Γερμανία και την Ιταλία. Αντίθετα, μάλλον φθίνουσα πορεία είχαν οι ΑΞΕ από την Γαλλία και τις ΗΠΑ.

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, ίδια επεξεργασία

3. Συμπεράσματα

Η επισκόπηση των βασικών χαρακτηριστικών των εισροών ΑΞΕ στην Ελλάδα μας επιτρέπει να κατανοήσουμε καλύτερα το περιβάλλον εντός του οποίου διαμορφώνονται οι σχετικές πολιτικές και αποφασίζονται και υλοποιούνται τα επιμέρους επενδυτικά σχέδια. Θα επιμείνουμε σε τρία σημεία τα οποία θεωρούμε ότι έχουν ιδιαίτερη σημασία για τις αναλύσεις που θα ακολουθήσουν στα επόμενα ΠΕ:

1. Οι εισροές ΑΞΕ στην Ελλάδα είναι, πέρα από τις διακυμάνσεις, καθηλωμένες σε αρκετά χαμηλά επίπεδα από τη δεκαετία του 1980. Αυτό το χαρακτηριστικό της ελληνικής οικονομίας, είναι δηλωτικό της σχετικής της εσωστρέφειάς και της σημασίας που είχε η εσωτερική κατανάλωση για την ανάπτυξή της τις προηγούμενες δεκαετίες. Η βασική πρόκληση που αντιμετωπίζουν οι διαμορφωτές πολιτικής είναι συνεπώς η δημιουργία των κατάλληλων εργαλείων που θα συμβάλουν στην αλλαγή των δυσμενών για την Ελλάδα μεγεθών σε ό,τι αφορά τις εισροές ΑΞΕ.
2. Οι ΑΞΕ που πραγματοποιούνται στην Ελλάδα συγκεντρώνονται στον τριτογενή τομέα. Αυτό σημαίνει ότι οποιαδήποτε προσπάθεια μετασχηματισμού του παραγωγικού μοντέλου μέσα και από τον δευτερογενή τομέα δεν μπορεί να στηριχθεί σε ξένα κεφάλαια. Ο αναπροσανατολισμός των ξένων κεφαλαίων προς τον δευτερογενή τομέα αποτελεί επίσης ένα από τα βασικά διακυβεύματα των πολιτικών προσέλκυσης ΑΞΕ στην Ελλάδα.
3. Αν ως τον 2^ο παγκόσμιο πόλεμο η Μεγάλη Βρετανία είχε την πρωτοκαθεδρία στις ξένες επενδύσεις στην Ελλάδα και μεταπολεμικά οι ΗΠΑ, σήμερα οι περισσότερες ξένες επενδύσεις στη χώρα πραγματοποιούνται από ευρωπαϊκές χώρες. Το στοιχείο αυτό δείχνει ότι η ελληνική οικονομία είναι πρωτίστως ενταγμένη στο ευρωπαϊκό της περιβάλλον. Χώρες από άλλες περιοχές και οικονομίες όπως είναι η Ασία και η Κίνα πραγματοποιούν εμβληματικές επενδύσεις στην Ελλάδα (π.χ. η ιδιωτικοποίηση του

λιμένος Πειραιά που εξετάζουμε στο ΠΕ5). Αν και συνολικά οι επενδύσεις από αυτές τις περιοχές υπολείπονται σαφώς συγκριτικά με τις ευρωπαϊκές, τίθεται ένα σημαντικό θέμα πολιτικής. Από την πλευρά της Ελλάδας, τα ασιατικά/κινέζικα (όπως και τα αραβικά) κεφάλαια αντιπροσωπεύουν μια ευκαιρία, αλλά από την πλευρά των κοινοτικών Αρχών και των ισχυρών ευρωπαϊκών χωρών αντιπροσωπεύουν μια διείσδυση η οποία έχει δυνητικά αρνητικές συνέπειες με όρους επιρροής. Πρόκειται για ένα επίσης σημαντικό ζήτημα το οποίο αποκτά ιδιαίτερη χροιά σε μια περίοδο που, όπως είδαμε, επιστρέφει σε ένα βαθμό ο προστατευτισμός στην ατζέντα της οικονομικής πολιτικής.

Μέρος Γ. Οι πολιτικές των ΑΞΕ στην Ελλάδα: διαδικασίες διαμόρφωσης πολιτικής και κοινωνικές δομές των πολιτικών θεσμών

Στο Μέρος Γ παρουσιάζονται οι βασικές μεθοδολογικές επιλογές και αποτελέσματα της έρευνας πεδίου που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Πακέτου Εργασίας (ΠΕ4) του έργου SOCINVEST. Αντικείμενο του ΠΕ4 ήταν το κοινωνικό υπόβαθρο των πολιτικών προσέλκυσης ΑΞΕ στην Ελλάδα. Κύριος σκοπός του ΠΕ4 ήταν να μελετηθεί ο τρόπος με τον οποίο τα κοινωνικά χαρακτηριστικά (εκπαίδευση, επαγγελματικό υπόβαθρο, εμπειρία από την πολιτική κ.λπ.) των πολιτικο-διοικητικών δρώντων επηρεάζουν τις διαδικασίες χάραξης πολιτικής και εφαρμογής πολιτικής στον τομέα των ΑΞΕ. Οι ειδικοί στόχοι του ΠΕ4 ήταν οι ακόλουθοι:

1. Η επισκόπηση της νομοθεσίας των τελευταίων χρόνων που σχετίζεται με τις ΑΞΕ.
2. Η ποιοτική μελέτη συγκεκριμένων διαδικασιών χάραξης πολιτικής που σχετίζονται με τις ΑΞΕ. Επιλέγουμε τους Ν 3894/2010 (Επιτάχυνση και διαφάνεια υλοποίησης Στρατηγικών Επενδύσεων), Ν 4608/2019 (Ελληνική Αναπτυξιακή Τράπεζα και προσέλκυση Στρατηγικών Επενδύσεων και άλλες διατάξεις) και Ν 4389/2016 (Επείγουσες διατάξεις για την εφαρμογή της συμφωνίας δημοσιονομικών στόχων και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και άλλες διατάξεις, στο πλαίσιο του ιδρύθηκε η Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας - ΕΕΣΥΠ). Αυτή η μελέτη έχει τον χαρακτήρα μιας σύγχρονης «κοινωνικής ιστορίας», καταδεικνύοντας τον ρόλο των ατόμων και των ομάδων στη χάραξη πολιτικής.
3. Η ποσοτική μελέτη των κοινωνικών δομών που εντοπίζονται στους πολιτικούς θεσμούς που σχετίζονται με τις ΑΞΕ, κυρίως σε Υπουργεία και οργανισμούς ειδικού σκοπού (Enterprise Greece, ΤΑΙΠΕΔ, ΕΕΣΥΠ, ΤΧΣ, ΕΤΑΔ, Ελληνικό ΑΕ). Η ανάλυση θα επικεντρωθεί στις κοινωνικο-επαγγελματικές πορείες του προσωπικού των θεσμικών οργάνων και των οργανισμών.

Στο κεφάλαιο Α εξετάζουμε τις επιλεγμένες νομοθεσίες. Η ενότητα 1 ξεκινάει με μια ιστορική ανασκόπηση των πολιτικών παροχής επενδυτικών κινήτρων κατά τη μεταπολεμική περίοδο στην Ελλάδα. Στη συνέχεια, παρουσιάζουμε την πολιτική περί Στρατηγικών Επενδύσεων και την ίδρυση της Ελληνικής Εταιρείας Συμμετοχών και Περιουσίας. Η ενότητα 2 είναι αφιερωμένη στη ερευνητική μεθοδολογία (επιλογή συνεντευξιαζόμενων, διαδικασία συνεντεύξεων, πρωτόκολλα συνεντεύξεων) που ακολουθήθηκε για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων που αφορούν στις Στρατηγικές

Επενδύσεις και την ΕΕΣΥΠ. Οι ενότητες 3 και 4 παρουσιάζουν μια πρώτη ανάλυση των συνεντεύξεων.

Το κεφάλαιο Β παρουσιάζει τα αποτελέσματα της ποσοτικής έρευνας του ΠΕ4. Η ενότητα 1 αποσαφηνίζει τη μεθοδολογία (συλλογή δεδομένων, κωδικοποίηση και μεταβλητές). Οι ενότητες 2 και 3 παρουσιάζουν τα κύρια αποτελέσματα της ανάλυσης των δύο βάσεων δεδομένων που προέκυψαν από την έρευνα. Η ενότητα 4 συγκρίνει τα αποτελέσματα της ποσοτικής έρευνας που διεξήχθη για το ΠΕ4 με την αντίστοιχη πιλοτική έρευνα που είχε πραγματοποιηθεί κατά την σύνταξη της πρότασης του SOCINVEST.

Κεφάλαιο Α. Διαδικασίες διαμόρφωσης πολιτικής

1. Παρουσίαση των εξεταζόμενων πολιτικών

Στο ΠΕ4 εξετάζουμε δύο πολιτικές οι οποίες αποτέλεσαν κατά την τελευταία δεκαετία σημεία καμπής για την αναπτυξιακή προσπάθεια της χώρας, σημαντικό μέρος της οποίας είναι η προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ) στην Ελλάδα. Η πρώτη πολιτική είναι η νομοθεσία για τις Στρατηγικές Επενδύσεις. Πρόκειται για μια πολιτική η οποία έχει διαμορφωθεί μέσα από σειρά νόμων που ψηφίστηκαν τη δεκαετία του 2010 (ο πρώτος ήταν ο Ν 3894/2010 και ακολούθησαν οι 4072/2012, 4146/2013, 4242/2014, 4262/2014, 4608/2019 και 4635/2019). Η ερευνητική πρόταση του SOCINVEST αναφερόταν κυρίως στον 3894/2010· ωστόσο, μετά την υποβολή και έγκριση της πρότασης θεσμοθετήθηκε ο 4608/2019 (όπως τροποποιήθηκε με τον 4635/2019), ένας νέος σημαντικός νόμος τον οποίο η ερευνητική ομάδα έκρινε απαραίτητο να συμπεριλάβει στην έρευνα. Η δεύτερη πολιτική αφορά την ίδρυση της Ελληνικής Εταιρείας Συμμετοχών και Περιουσίας (ΕΕΣΥΠ, Ν 4389/2016). Η πολιτική περί Στρατηγικών Επενδύσεων αποσκοπεί στην αύξηση των επενδύσεων μεγάλης κλίμακας μέσα από την παροχή ρυθμιστικών διευκολύνσεων και φορολογικών κινήτρων. Η σύσταση της ΕΕΣΥΠ αποτελεί μια μεταρρύθμιση της διαχείρισης της δημόσιας περιουσίας, η οποία εν μέρει αποσκοπεί στην κινητοποίηση των ιδιωτικών επενδύσεων μέσα από τις ιδιωτικοποιήσεις και τις συμπράξεις ιδιωτικού-δημοσίου τομέα.

1α. Ιστορική ανασκόπηση των πολιτικών προσέλκυσης ξένων επενδύσεων

Μεταπολεμικά, στο ευρύτερο πλαίσιο της ανασυγκρότησης της οικονομίας σε φιλελεύθερες βάσεις, οι ξένες επενδύσεις πραγματοποιούνταν ελεύθερα στην Ελλάδα και είχαν ίση μεταχείριση με τις επενδύσεις των εγχώριων επιχειρήσεων (Ρουμελιώτης 1978). Εξαίρεση αποτελούσαν λίγοι κλάδοι στους οποίους οι ξένοι επενδυτές αντιμετώπιζαν περιορισμούς (ορυκτός πλούτος, κτηματαγορά σε παραμεθόριες περιοχές, τράπεζες)(Ρουμελιώτης 1978, σ. 84-5).

Οι ξένοι επενδυτές είχαν, επίσης, τη δυνατότητα να επιδιώξουν να υπαχθούν σε ειδικό καθεστώς και να επωφεληθούν προνομίων. Οι επενδυτές μπορούσαν να υποβάλλουν αίτημα για επαναπατρισμό του κεφαλαίων και των κερδών τους στη

Νομισματική Επιτροπή, η οποία το εξέταζε χωρίς να δεσμεύεται από ειδικό νομικό πλαίσιο (Ρουμελιώτης 1978, σ. 85). Οι ξένοι επενδυτές μπορούσαν, ακόμη, να διαπραγματευθούν με το ελληνικό κράτος μέσα από ειδικές συμβάσεις, κάτι που εφαρμόστηκε σε ορισμένες από τις πλέον εμβληματικές ξένες επενδύσεις της μεταπολεμικής περιόδου (Αλουμίνιο της Ελλάδος, Esso Pappas κ.λπ.) (βλ. Ρουμελιώτης 1978, Κωστής 1999, Meynaud κ.α. 1974, σ. 437-440).

Σημείο αναφοράς στην παροχή κινήτρων στους ξένους επενδυτές ήταν ο Ν 2687 του 1953. Πρόκειται για έναν νόμο ο οποίος ήταν εξ αρχής συνταγματικά κατοχυρωμένος, καθώς το Σύνταγμα του 1952 προέβλεπε ότι μετά την έκδοσή του ο νόμος για την προστασία των ξένων κεφαλαίων στη χώρα δεν θα μπορούσε να τροποποιηθεί. Ο 2687 παρέχει τις βασικές εγγυήσεις των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας που επιζητούν οι ξένοι επενδυτές (για μια επισκόπηση του θέματος αυτού βλ. Σουλιώτης και Αφουξενίδης 2020), προβλέποντας προστασία των επενδύσεων από απαλλοτρίωση και επίταξη, η οποία επιτρέπεται μόνο για ζητήματα εθνικής άμυνας. Επίσης, προσφέρει σειρά ειδικών προνομίων, όπως είναι η δυνατότητα επαναπατριsmού του επενδεδυμένου κεφαλαίου και μεταφοράς κερδών στο εξωτερικό, φορολογικές διευκολύνσεις (σταθερότητα συντελεστών, μείωση/απαλλαγή από εισφορές, φόρους, δασμούς, τέλη κ.λπ., απαγόρευση αναδρομικής φορολόγησης), δυνατότητα απασχόλησης αλλοδαπών σε ανώτερες διοικητικές και τεχνικές θέσεις των εταιρειών και αναδρομική επέκταση μεταγενέστερων ευνοϊκών όρων. Τα προνόμια αυτά χορηγούνται μέσω κυβερνητικών αποφάσεων και έχουν ανέκκλητο χαρακτήρα, δηλ. αλλάζουν μόνο με τη συναίνεση του ευεργετούμενου. Προϋπόθεση για την παροχή των προνομίων ήταν η συμμετοχή του ξένου κεφαλαίου σε παραγωγικές επενδύσεις (με τη μορφή κεφαλαιουχικής συμμετοχής ή παραχώρηση δανείων). Η ιδιότητα του κεφαλαίου αναγνωριζόταν σε ένα αρκετά μεγάλο εύρος πόρων (συνάλλαγμα, μηχανήματα και υλικά, διπλώματα ευρεσιτεχνίας, τεχνικές μέθοδοι, εμπορικά σήματα κ.λπ.) (για την παρουσίαση των χαρακτηριστικών του νόμου βλ. Meynaud κ.α. 1974).

Τις επόμενες δύο δεκαετίες, μια σειρά νόμων τροποποίησαν τα κίνητρα που προσφέρονται στους ξένους επενδυτές και, σε ορισμένες περιπτώσεις, τα επέκτειναν στις εγχώριες επιχειρήσεις (για μια επισκόπηση βλ. Ρουμελιώτης 1978, σ. 89-96). Ο 4256/1962 αύξησε τη δυνατότητα εξαγωγής κεφαλαίων για τις εξαγωγικές επιχειρήσεις. Οι 4171/1961 και 159/1975 προσέφεραν προνόμια στη βάση του ύψους της επένδυσης και της συμβολής της στην ανάπτυξη της χώρας. Τα προνόμια περιλάμβαναν απαλλαγή από δασμούς, φόρους και τέλη για μηχανήματα, ενδιάμεσα προϊόντα κ.λπ., μείωση ή απαλλαγή από φόρους, παγιοποίηση του φορολογικού καθεστώτος για δέκα χρόνια, ξένη διαιτησία για την ερμηνεία των συμβάσεων, χρησιμοποίηση ξένου προσωπικού σε ανώτερες θέσεις κ.λπ. Σχεδόν στο σύνολό τους, τα προνόμια αυτά χορηγούνταν και σε εγχώριες επιχειρήσεις αλλά φαίνεται ότι τα υψηλά όρια της επένδυσης για την υπαγωγή στο ειδικό καθεστώς ευνοούσαν τις πολυεθνικές (Ρουμελιώτης 1978, σ. 92).

Το 1982 καταργήθηκε η Νομισματική Επιτροπή και η συνεπώς η δυνατότητα παροχής προνομίων στους ξένους επενδυτές μέσω αυτού του θεσμού. Η σημαντικότερη, όμως, εξέλιξη σε ό,τι αφορά στο καθεστώς των ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα ήταν

η απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων από και προς την Ελλάδα σε εναρμόνιση με την κοινοτική νομοθεσία. Η διαδικασία απελευθέρωσης ξεκίνησε το 1986 (ΠΔ 170/1986) σε ορισμένες κινήσεις κεφαλαίων, επεκτάθηκε το 1987 και ολοκληρώθηκε με την πλήρη απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων το 1994 (για μια επισκόπηση βλ. Λιαργκόβας 2007, σ. 146).

Το 1996 ιδρύθηκε (με τον Ν 2372) το Ελληνικό Κέντρο Επενδύσεων, το οποίο μετονομάστηκε το 2009 (Ν 3775) σε «Επενδύστε στην Ελλάδα Α.Ε.» και το 2019 ενσωμάτωσε τις αρμοδιότητες του Ελληνικού Οργανισμού Εξωτερικού Εμπορίου μετονομαζόμενο εκ νέου σε «Ελληνική Εταιρεία Επενδύσεων και Εξωτερικού Εμπορίου Α.Ε.» με την διακριτική ονομασία «Enterprise Greece». Η ίδρυση της Enterprise Greece, η οποία όπως θα δούμε στη συνέχεια συνδέεται με την πολιτική περί Στρατηγικών Επενδύσεων, ακολούθησε το πρότυπο αντίστοιχων θεσμών σε άλλες χώρες⁹. Πρόκειται για μια ανώνυμη εταιρεία του Δημοσίου (αρχικά ήταν υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας και σήμερα του Υπουργείου Εξωτερικών), σκοπός της οποίας είναι η προσέλκυση και η υποστήριξη επενδύσεων στην Ελλάδα και η προώθηση της ελληνικής επιχειρηματικότητας στις διεθνείς αγορές. Η Enterprise Greece λειτουργεί ως one-stop-shop για τις ξένες επιχειρήσεις που επενδύουν στην Ελλάδα και τις ελληνικές επιχειρήσεις που αναπτύσσουν διεθνή δραστηριότητα, παρέχοντας μια σειρά υπηρεσιών η οποία έχει διευρυνθεί με την πάροδο του χρόνου: προβάλλει τις επενδυτικές ευκαιρίες στη χώρα, παρέχει πληροφόρηση για το θεσμικό, φορολογικό κ.λπ. πλαίσιο που διέπει τις επενδύσεις στην Ελλάδα, διευκολύνει τους επενδυτές στην υπαγωγή τους σε ευνοϊκά νομικά καθεστώτα (αναπτυξιακοί νόμοι, νομοθεσία για τις Στρατηγικές Επενδύσεις), παραλαμβάνει αιτήσεις για επενδύσεις και παρακολουθεί την προώθηση των σχετικών φακέλων, επιβλέπει την εθνική συμμετοχή σε διεθνείς εκθέσεις του εξωτερικού, προβάλλει ελληνικά προϊόντα στο εξωτερικό, προωθεί διεθνείς επιχειρηματικές συνεργασίες, υποστηρίζει τους επενδυτές στην εξεύρεση χρηματοδότησης κ.λπ.. Επίσης, διατυπώνει προτάσεις προς την κυβέρνηση για τη βελτίωση του θεσμικού πλαισίου των επενδύσεων και της διεθνοποίησης της ελληνικής επιχειρηματικής δράσης.

Για να κατανοήσουμε τη θέση της νομοθεσίας περί Στρατηγικών Επενδύσεων στο γενικότερο πλαίσιο των πολιτικών προώθησης των επενδύσεων, θα πρέπει, τέλος, να λάβουμε υπόψη τους αναπτυξιακούς νόμους (οι τελευταίοι τέσσερις είναι οι 2601/1998, 3299/2004, 3908/2011 και 4399/2016, για μια παρουσίαση της λογικής του 3299 βλ. Λιαργκόβας 2007, για μια επισκόπηση των 2601, 3299 και 3908 και για μια εκτενή παρουσίαση της λογικής του 4399 βλ. Γεωργόπουλος και Λαμπριανίδης 2021). Ο εκάστοτε αναπτυξιακός νόμος αποτελεί το βασικό εργαλείο προώθησης των επενδύσεων στη χώρα, με το 1/3 των παραγωγικών επενδύσεων στους κλάδους που συνήθως χρηματοδοτεί να εξαρτάται άμεσα ή έμμεσα από αυτόν (Γεωργόπουλος και Λαμπριανίδης 2021, σ. 49). Οι αναπτυξιακοί νόμοι παρέχουν κίνητρα, με τη μορφή επιχορηγήσεων και επιδοτήσεων, και έχουν μια έντονη περιφερειακή διάσταση ώστε να συμβάλλουν στη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων. Αντίθετα, η πολιτική

⁹ Π.χ. Investment Trade and Tourism of Portugal, Invest in Germany, UK Trade & Investment Organization, Industrial Development Agency της Ιρλανδίας κ.λπ. Για μια παρουσίαση των οργανισμών αυτών βλ. Λιαργκόβας 2007, σ. 121-145.

περί Στρατηγικών Επενδύσεων δεν έχει περιφερειακή διάσταση και, τουλάχιστον ως το 2016, δεν περιλάμβανε επιχορηγήσεις και φοροαπαλλαγές, αλλά προσέφερε πολεοδομικές και περιβαλλοντικές διευκολύνσεις και ταχύτερη αδειοδότηση. Επιπλέον, συγκριτικά με τη νομοθεσία περί Στρατηγικών Επενδύσεων, οι αναπτυξιακοί νόμοι θέτουν χαμηλότερα επενδυτικά όρια και συνεπώς απευθύνονται σε μεγαλύτερο εύρος επιχειρήσεων¹⁰. Τέλος, ως το 2016 οι Στρατηγικές Επενδύσεις είχαν σχετικά εντονότερη κλαδική στόχευση, αν και ο 4399 επιχείρησε να υπερβεί τον οριζόντιο χαρακτήρα των παλιότερων αναπτυξιακών νόμων¹¹.

16. Η νομοθεσία περί Στρατηγικών Επενδύσεων

Η νομοθεσία για τις Στρατηγικές Επενδύσεις είναι ένα ειδικό πλαίσιο το οποίο παρέχει κίνητρα για επενδύσεις *μεγάλης κλίμακας*, εγχώριες και ξένες, στην Ελλάδα, οι οποίες μπορεί να πραγματοποιούνται από ιδιώτες ή συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Η νομοθεσία αυτή δίνει τη δυνατότητα σε «παραγωγικές επενδύσεις που επιφέρουν ποσοτικά και ποιοτικά αποτελέσματα σημαντικής εντάσεως στη συνολική εθνική οικονομία» (Ν 3894/2010, άρθρο 1) να υπαχθούν σε ειδικό καθεστώς το οποίο προσφέρει σημαντικές διευκολύνσεις. Τα κριτήρια με βάση τα οποία μια επένδυση μπορεί να θεωρηθεί «στρατηγική» είναι το ύψος του κόστους, ο αριθμός των θέσεων εργασίας που δημιουργεί και η δαπάνη για υψηλή τεχνολογία και περιβαλλοντική προστασία¹². Η απόφαση για την ένταξη των επενδύσεων στο ειδικό καθεστώς των Στρατηγικών Επενδύσεων λαμβάνεται από διυπουργική επιτροπή (Διυπουργική Επιτροπή Στρατηγικών Επενδύσεων-ΔΕΣΕ). Οι επενδυτές υποβάλλουν αίτημα για υπαγωγή του επενδυτικού τους σχεδίου στις ευεργετικές διατάξεις του νόμου (υπαγωγή στη Διαδικασία Στρατηγικών

¹⁰ Ωστόσο, έχει παρατηρηθεί ότι συν τω χρόνω, οι μεγάλες επιχειρήσεις επωφελήθηκαν δυσανάλογα από τις ενισχύσεις (Γεωργόπουλος και Λαμπριανίδης 2021, σ. 63-4). Αυτό οφειλόταν σε ρυθμίσεις όπως η προσκόμιση εγγυητικών επιστολών για την λήψη προκαταβολών, κάτι που στον καιρό της κρίσης είχαν τη δυνατότητα να κάνουν μόνο οι πολύ μεγάλες επιχειρήσεις με πρόσβαση στο χρηματοπιστωτικό σύστημα (Γεωργόπουλος και Λαμπριανίδης 2021, σ. 64).

¹¹ Ο 4399/2016 διαφοροποιήθηκε από τους προηγούμενους αναπτυξιακούς ως προς το ότι υποστήριξε συγκεκριμένους κλάδους (Τεχνολογία Πληροφορικής Επικοινωνίας, Αγροδιατροφή) στο πλαίσιο του ευρύτερου στόχου παραγωγικής ανασυγκρότησης και τεχνολογικής αναβάθμισης της χώρας (για τη λογική αυτή βλ. Γεωργόπουλος και Λαμπριανίδης 2021). Επίσης, ο 4399 ενθάρρυνε τις φορολογικές απαλλαγές έναντι των επιχορηγήσεων, ακολουθώντας την αντίστοιχη διεθνή τάση, βάσει της εκτίμησης ότι οι φορολογικές απαλλαγές επιβραβεύουν τις κερδοφόρες επιχειρήσεις ενώ οι επιχορηγήσεις μπορεί να δοθούν και σε επιχειρήσεις που θα αποτύχουν (Γεωργόπουλος και Λαμπριανίδης 2021, σ. 81).

¹² Τα κριτήρια βάσει των οποίων μια επένδυση μπορεί να επωφεληθεί των διευκολύνσεων, έχουν αλλάξει από το 2010 ως σήμερα. Τα βασικά κριτήρια (συνολικός προϋπολογισμός και θέσεις εργασίας που δημιουργούνται από την επένδυση) μεταβάλλονται συνδυαστικά με άλλα κριτήρια όπως είναι η χωροθέτηση της επένδυσης και ο τομέας. Για παράδειγμα, στον 4608/2019 προβλέπεται ότι μπορούν να υπαχθούν στις ευεργετικές διατάξεις του νόμου επενδύσεις που έχουν συνολικό προϋπολογισμό μεγαλύτερο των 100 εκατ. ευρώ και δημιουργούν 120 ετήσιες θέσεις εργασίας. Στον τομέα της βιομηχανίας, το όριο σε ό,τι αφορά στον συνολικό προϋπολογισμό μειώνεται στα 30 εκατ. ευρώ και των θέσεων εργασίας στις 75. Όταν η επένδυση υλοποιείται εντός Οργανωμένων Υποδοχών Μεταποιητικών και Επιχειρηματικών Δραστηριοτήτων του Ν 3892/2011, το όριο του προϋπολογισμού είναι 25 εκατ. ευρώ και των θέσεων εργασίας 50. Ο Ν 4608 περιλαμβάνει και άλλες κατηγορίες επενδύσεων με διαφορετικούς συνδυασμούς συνολικού προϋπολογισμού και θέσεων εργασίας. Για μια αναλυτική παρουσίαση της εξέλιξης των κριτηρίων χαρακτηρισμού μιας επένδυσης ως στρατηγικής βλ. Πέρρου 2016.

Επενδύσεων) στην Enterprise Greece, η οποία κάνει τους βασικούς ελέγχους και τη διαχείριση του φακέλου έναντι αμοιβής που βαρύνει τον επενδυτή.

Στον Ν 3894/2010, οι διευκολύνσεις που παρέχονται στους επενδυτές αφορούν κυρίως την *αδειοδότηση* και τη *σχέση της επένδυσης με το περιβάλλον*. Οι διευκολύνσεις αδειοδότησης περιλαμβάνουν τη λειτουργία της Enterprise Greece ως one-stop-shop, δεσμευτικές προθεσμίες εντός των οποίων οφείλουν να απαντούν στους επενδυτές οι εμπλεκόμενες αρμόδιες αρχές κ.λπ. Οι διευκολύνσεις που σχετίζονται με το περιβάλλον περιλαμβάνουν τη δυνατότητα παρεκκλίσεων από τους όρους των εγκεκριμένων σχεδίων πόλεων (σχετικά με τον συντελεστή δόμησης, κάλυψη και ύψος, αποστάσεις κτιρίων κ.λπ.), παραχώρηση χρήσης αιγιαλού και παραλίας, δέσμευση των αρχών για κατασκευή των απαραίτητων υποδομών, απαλλοτριώσεις υπέρ της επένδυσης (με το κόστος να βαρύνει τον επενδυτή) και ορισμό ειδικών όρων για την προστασία αρχαιοτήτων και άλλων μνημείων που εντοπίζονται στον χώρο της επένδυσης. Στο πλαίσιο αυτό προβλέπεται η δημιουργία ενός ειδικού εργαλείου χωρικού σχεδιασμού, τα Ειδικά Σχέδια Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης Περιοχών Εγκατάστασης Στρατηγικών Επενδύσεων, τα οποία συνιστούν το χωρικό ρυθμιστικό πλαίσιο που δημιουργείται κατ'εξαίρεση για τις ανάγκες της εκάστοτε στρατηγικής επένδυσης. Τέλος, ο 3894 προβλέπει ειδικές φορολογικές ρυθμίσεις, όπως, μεταξύ άλλων, η παγιοποίηση του φορολογικού καθεστώτος για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, η διενέργεια αφορολόγητων αποθεματικών, η μείωση ή απαλλαγή από τέλη και ειδικούς φόρους.

Ο Ν 3894 είχε κλαδική στόχευση και απευθυνόταν στη βιομηχανία, την ενέργεια, τον τουρισμό, τις μεταφορές και τις επικοινωνίες, την υγεία, τη διαχείριση απορριμμάτων και τα την υψηλή τεχνολογία. Η μεταγενέστερη νομοθεσία, όμως, προσέθεσε και άλλους κλάδους σε αυτούς που μπορούν να επωφεληθούν των ευεργετικών διατάξεων δίνοντας στη νομοθεσία περί Στρατηγικών Επενδύσεων έναν ουσιαστικά οριζόντιο χαρακτήρα (βλ. παρακάτω).

Η νομοθεσία για τις στρατηγικές επενδύσεις εντάσσεται στην ευρύτερη παράδοση των πολιτικών παροχής επενδυτικών κινήτρων οι οποίες όπως είδαμε έχουν στην Ελλάδα, όπως και διεθνώς, μια ιστορία δεκαετιών. Ο 3894 συνδέεται και λειτουργεί συμπληρωματικά με την Enterprise Greece στην οποία στηρίζεται σε σημαντικό βαθμό η εφαρμογή του. Οι πρόνοιες του 3894 για ταχεία αδειοδότηση βασίζονται στις αντίστοιχες διαδικασίες που προέβλεπε ο Ν 3775/2009¹³. Μια σημαντική διαφορά του 3894 συγκριτικά με την προγενέστερη νομοθεσία επενδυτικών κινήτρων (βλ. ενότητα 1α) είναι ότι, πέρα από την ταχεία αδειοδότηση, προσφέρει κυρίως περιβαλλοντικές και πολεοδομικές διευκολύνσεις. Οι φοροαπαλλαγές καταλαμβάνουν μια δευτερεύουσα θέση στον νόμο, ενώ δεν προβλέπονται επιχορηγήσεις. Από αυτή την άποψη, ο 3894 αντλεί από την εμπειρία των

¹³ Σύμφωνα με τον 3775 επενδύσεις στη βιομηχανία, την ενέργεια, τον τουρισμό και σε δραστηριότητες υψηλής τεχνολογίας και καινοτομίας μπορούσαν να ενταχθούν στη διαδικασία Ταχείας Αδειοδότησης με απόφαση Διυπουργικής Επιτροπής Επενδύσεων. Οι διαδικασίες διεκπεραιώνονταν από την Invest in Greece. Οι αρμόδιες υπηρεσίες όφειλαν να εξετάζουν τα επενδυτικά σχέδια εντός τριών μηνών με απειλή κυρώσεων για τους υπαλλήλους σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με την προθεσμία (βλ. και Πέρρου 2016, σ. 19-20).

Ολυμπιακών Αγώνων (ΟΑ), για την προετοιμασία των οποίων καθιερώθηκε ένα πλαίσιο εξαιρέσεων των έργων από πολεοδομικές και περιβαλλοντικές ρυθμίσεις (Souliotis et al. 2014, Πέρρου 2016)¹⁴. Αυτή η λογική εξαιρέσεων για τη διευκόλυνση των επενδύσεων απαντάται σε αρκετές άλλες χώρες και έχει συζητηθεί από τη δεκαετία του 2000 ως ένα από τα χαρακτηριστικά των νεοφιλελεύθερων αστικών και χωρικών πολιτικών (Swyngedow et al. 2002).

Στα χρόνια που ακολούθησαν, μια σειρά νόμων τροποποίησαν το καθεστώς των Στρατηγικών Επενδύσεων. Οι σημαντικότεροι εξ αυτών ήταν οι Ν 4072/2012 και Ν 4146/2013. Ο 4072 κυρίως μείωσε την προθεσμία που έχουν οι διοικητικές αρχές για γνωμοδότηση και έκδοση της άδειας της επένδυσης (από 3 μήνες σε 45 μέρες)¹⁵, καθιέρωσε την έγκριση των περιβαλλοντικών όρων με απλή Υπουργική Απόφαση (και όχι με Κοινή Υπουργική Απόφαση) και κατήργησε την υποχρέωση του επενδυτή να καταθέτει εγγυητική επιστολή. Ο 4146 κυρίως αύξησε τους τομείς της οικονομίας στους οποίους μπορεί να ανήκει ένα επενδυτικό σχέδιο που επιδιώκει να υπαχθεί στο καθεστώς των Στρατηγικών Επενδύσεων¹⁶, μετέφερε τις αρμοδιότητες για την έκδοση των αδειών από άλλες υπηρεσίες και Υπουργεία στον Υπουργό Ανάπτυξης και σύστησε τη Γενική Διεύθυνση Στρατηγικών Επενδύσεων (ΓΔΣΕ) υπό τη Γενική Γραμματεία Στρατηγικών και Ιδιωτικών Επενδύσεων (ΓΓΣΙΕ). Η ΓΔΣΕ ανέλαβε πλέον την αρμοδιότητα για την αδειοδότηση των Στρατηγικών Επενδύσεων, καταλαμβάνοντας, μαζί με την Enterprise Greece, έναν κεντρικό ρόλο στο θεσμικό σύστημα των Στρατηγικών Επενδύσεων.

Μια ακόμη σημαντική αλλαγή του Ν 4146 ήταν η αντικατάσταση των Ειδικών Σχεδίων Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης Περιοχών Εγκατάστασης Στρατηγικών Επενδύσεων από τα Ειδικά Σχέδια Χωρικής Ανάπτυξης Στρατηγικών Επενδύσεων (ΕΣΧΑΣΕ). Η αλλαγή αυτή ήταν ακόμη ένα επεισόδιο στην μετεξέλιξη του κατ'εξαίρεση χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα. Όπως είδαμε, τα Ειδικά Σχέδια του 3894/2011 είχαν αντλήσει το πρότυπό τους από την ολυμπιακή νομοθεσία. Ο Ν 3896/2011, με τον οποίο ιδρύθηκε το Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου (ΤΑΙΠΕΔ), εισήγαγε στη διαχείριση των ακινήτων του Δημοσίου ένα νέο εργαλείο χωρικού σχεδιασμού, το οποίο βασιζόταν στα Ειδικά Σχέδια του 3894/2010, τα Ειδικά Σχέδια Χωρικής Ανάπτυξης Δημόσιων Ακινήτων (ΕΣΧΑΔΑ). Η βασική καινοτομία των ΕΣΧΑΔΑ ήταν ότι δεν δεσμεύονταν από τον χωροταξικό σχεδιασμό, τον οποίο απλώς όφειλαν να λάβουν υπόψη. Τα ΕΣΧΑΣΕ με τη σειρά τους στηρίχθηκαν στα ΕΣΧΑΔΑ δίνοντας έτσι μεγαλύτερη ευελιξία στον χωρικό σχεδιασμό των Στρατηγικών Επενδύσεων συγκριτικά με τον Ν 3894 (Πέρρου 2016, Χατζημιχάλης 2014).

¹⁴ Ο Ν 2730/1999 είχε καθιερώσει τα «Ειδικά Σχέδια Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης Περιοχών» για τον σχεδιασμό των χώρων που θα φιλοξενούσαν τις ολυμπιακές εγκαταστάσεις. Τα Ειδικά Σχέδια επέτρεπαν την εισαγωγή χωρικών παρεκκλίσεων καθώς κατίσχυαν των άλλων κατηγοριών χωρικού σχεδιασμού (Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια, Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου, σχέδια πόλεων, σχέδια χρήσεων γης) και μπορούσαν να τροποποιούν εγκεκριμένα ρυμοτομικά σχέδια και πολεοδομικές μελέτες (Πέρρου 2016, σ. 50).

¹⁵ Ο Ν 4072 επίσης καθιέρωσε τον καταλογισμό του παραπτώματος για την παραβίαση των προθεσμιών και στον προϊστάμενο της εκάστοτε υπηρεσίας αδειοδότησης.

¹⁶ Προστέθηκαν η εκπαίδευση, ο πολιτισμός, ο πρωτογενής τομέας και η μεταποίηση αγροδιατροφικών προϊόντων και εν γένει ο τριτογενής τομέας.

Το 2019 η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ θέσπισε νέο νόμο για τις Στρατηγικές Επενδύσεις (Ν 4608/2019). Χωρίς να ανατρέψει την υπάρχουσα νομοθεσία, ο 4608 εισήγαγε επιπλέον νέα στοιχεία στο πλαίσιο προσέλκυσης και ρύθμισης των επενδύσεων μεγάλης κλίμακας. Ο νέος νόμος προσέθεσε στις ευεργεσίες που απολαμβάνουν οι επενδύσεις που υπάγονται στο καθεστώς των Στρατηγικών Επενδύσεων *φορολογικά κίνητρα* (σταθερός φορολογικός συντελεστής για 12 χρόνια, φοροαπαλλαγές, επιτάχυνση φορολογικών αποσβέσεων) και *επιχορηγήσεις* (για τις ειδικές περιπτώσεις των προσλήψεων εργαζομένων σε μειονεκτική θέση και έργων έρευνας και ανάπτυξης στη βιομηχανία). Επιπλέον, έθεσε όριο στις απαλλοτριώσεις (ως 3% της συνολικής έκτασης υλοποίησης της επένδυσης) που προέβλεπε ο Ν 3894/2010 και καθιέρωσε αυστηρότερες κυρώσεις για τους επενδυτές σε περίπτωση μη τήρησης των όρων επένδυσης (αποχαρακτηρισμός της επένδυσης ως «στρατηγικής», επιβολή προστίμου, ανάκληση ενισχύσεων κ.λπ.). Ο νόμος του 2019 εισήγαγε, επίσης, δημόσια διαβούλευση εν όψει του χαρακτηρισμού μιας επένδυσης ως «στρατηγικής», κάτι που απέκλειε ο νόμος του 2010. Η ΔΕΣΕ και η Enterprise Greece παρέμειναν κεντρικοί φορείς στη διαχείριση των Στρατηγικών Επενδύσεων. Συστάθηκε, όμως, επιτροπή (Συντονιστική Επιτροπή Στρατηγικών Επενδύσεων-ΣΕΣΕ) η οποία αποτελείται από γενικούς γραμματείς και διατυπώνει γνώμη στη ΔΕΣΕ. Η εποπτεία της συνολικής διαδικασίας υλοποίησης κάθε εγκεκριμένης στρατηγικής επένδυσης ανατέθηκε στον γενικό γραμματέα Στρατηγικών Επενδύσεων. Η αλλαγή αυτή, μαζί με τη σύσταση της ΣΕΣΕ, αναβαθμίζουν τον ρόλο του γενικού γραμματέα Στρατηγικών Επενδύσεων ως ενδιάμεσου θεσμικού φορέα ανάμεσα στους υπουργούς της διυπουργικής επιτροπής και την Enterprise Greece. Ο νόμος του 2019 περιέχει, ακόμη, ορισμένες ειδικές προβλέψεις για τους ξένους επενδυτές¹⁷ (διευκόλυνση της εγκατάστασης των στελεχών και των οικογενειών τους στη χώρα, διευκόλυνση της εγκατάστασης γραφείων) καθώς και καθιέρωση ειδικής κατηγορίας στρατηγικών επενδύσεων («εμβληματικές επενδύσεις») οι οποίες αφορούν κατά βάση πολυεθνικές επιχειρήσεις («διεθνούς φήμης νομικές οντότητες που κατατάσσονται στις πρώτες θέσεις στον κλάδο τους παγκοσμίως ή σε Ευρωπαϊκό επίπεδο», παρ. 2, άρθρο 10, κεφ. Α, Μέρος Β`)¹⁸.

1γ. Η Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας

Το ΠΕ4 του SOCINVEST περιλαμβάνει τη μελέτη της Ελληνικής Εταιρείας Συμμετοχών και Περιουσίας (ΕΕΣΥΠ) διότι η προσέλκυση ΑΞΕ στην Ελλάδα έχει συνδεθεί τα τελευταία χρόνια με την ιδιωτικοποίηση/αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας. Με άλλα λόγια, η αλλαγή ιδιοκτησιακού ή διαχειριστικού καθεστώτος δημόσιων περιουσιακών στοιχείων εμφανίζεται (και) ως εργαλείο προσέλκυσης ξένων επενδύσεων. Η σύσταση ενός ειδικού φορέα για το σκοπό αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς θέτει το ζήτημα του μετασχηματισμού των τρόπων με

¹⁷ Ειδική πρόβλεψη για τις ΑΞΕ στον νόμο του 2010 είναι αυτή που αφορά την ιδιαίτερη μεταχείριση επενδύσεων στο πλαίσιο διακρατικών συμφωνιών (άρθρο 18).

¹⁸ Το 2019 με τον Ν 4635 εισήχθησαν ορισμένες δευτερεύουσες τροποποιήσεις στον Ν 4608 (εκ νέου εισαγωγή κυρώσεων στον αρμόδιο υπάλληλο και τον προϊστάμενο της αρμόδιας υπηρεσίας για τη τήρηση των προθεσμιών στην αδειοδότηση, αποκλεισμός της αναδρομικής ισχύος μεταγενέστερων νόμων που προβλέπουν αυστηρότερα κριτήρια για τον χαρακτηρισμό επένδυσης ως «στρατηγικής», περαιτέρω προσδιορισμό των προσλήψεων που δικαιολογούν ενισχύσεις κ.λπ.) οι οποίες δεν μετέβαλαν ουσιαστικά το περιεχόμενό του.

τους οποίους ασκείται η κρατική εξουσία. Με τη σύσταση φορέων όπως η ΕΕΣΥΠ, αρμοδιότητες που ανήκαν στην εκτελεστική εξουσία μεταφέρονται σε οργανωτικά σχήματα που λειτουργούν παράλληλα και εκτός του κράτους. Παρόμοιοι φορείς είχαν δημιουργηθεί στην Ελλάδα από τα τέλη της δεκαετίας του 70 και, πολύ περισσότερο, στις δεκαετίες 1990-2000 (ΚΕΔ, ΕΤΑΔ, Ελληνικό ΑΕ, Παράκτιο Μέτωπο, Ολυμπιακά Ακίνητα κ.λπ.). Επρόκειτο για Ανώνυμες Εταιρείες (ΑΕ) με μοναδικό μέτοχο το Ελληνικό Δημόσιο, οι οποίες στελεχώνονταν με αποσπασμένους δημόσιους υπαλλήλους και στελέχη από την αγορά (για την προσέλκυση των οποίων προβλεπόταν η προσφορά ανταγωνιστικών αμοιβών) και μπορούσαν να διαχειριστούν τη δημόσια περιουσία με μεγαλύτερη ευελιξία συγκριτικά με τον στενό δημόσιο τομέα. Η ΕΕΣΥΠ (καθώς και το ΤΑΙΠΕΔ και το ΤΧΣ) εν μέρει ακολουθούν το ίδιο μοντέλο. Ταυτόχρονα, όμως, εισάγουν όπως θα δούμε νέα στοιχεία: επιφέρουν συγκεντροποίηση στη διαχείριση της δημόσιας περιουσίας, δίνουν ακόμη μεγαλύτερη έμφαση στην πρόσληψη στελεχών από την αγορά και εισάγουν τον μερικό έλεγχο των ευρωπαϊκών θεσμών στη διαχείριση της ελληνικής δημόσιας περιουσίας.

Η ΕΕΣΥΠ συστάθηκε με τον Ν 4389/2016. Ο νόμος αυτός ρυθμίζει μια σειρά θεμάτων (μεταξύ άλλων την σύσταση Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, την σύσταση Κυβερνητικού Συμβουλίου Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους, φορολογικές ρυθμίσεις κ.λπ., η σύσταση της ΕΕΣΥΠ εντάσσεται στο Μέρος Τέταρτο του νόμου, άρθρα 184-214, σελ. 2769-2787) και αποτελεί την υλοποίηση των δεσμεύσεων που έλαβε η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ τον Αύγουστο του 2015 έναντι των δανειστών. Η ΕΕΣΥΠ ιδρύθηκε ως ΑΕ με μοναδικό μέτοχο το Δημόσιο με αντικείμενο τη διαχείριση της δημόσιας περιουσίας. Μέσω της διαχείρισης της δημόσιας περιουσίας, η ΕΕΣΥΠ έχει ως στόχο να συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας και στην αποπληρωμή του δημοσίου χρέους. Η ίδρυση της ΕΕΣΥΠ έρχεται σε συνέχεια της αναδιάρθρωσης του θεσμικού συστήματος διαχείρισης της δημόσιας περιουσίας κατά τη δεκαετία του 2010, η οποία περιλαμβάνει τη σύσταση της Γενικής Γραμματείας Δημόσιας Περιουσίας (2011), ενός αυτοτελούς Γραφείου για την παρακολούθηση της εφαρμογής του σχεδίου ανάπτυξης της περιοχής του Ελληνικού (2012) και μια σειράς φορέων ειδικού σκοπού όπως το Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (2010), το ΤΑΙΠΕΔ (2011), η Ελληνικό ΑΕ (2011) και το Παράκτιο Μέτωπο (2013-5). Παράλληλα, παλαιότεροι φορείς (ΚΕΔ, Ολυμπιακά Ακίνητα, Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα) απορροφήθηκαν από νεότερους.

Η ίδρυση της ΕΕΣΥΠ συγκεντροποίησε σε μεγάλο βαθμό τη διαχείριση της δημόσιας περιουσίας. Το ΤΑΙΠΕΔ είχε ήδη επιφέρει μια πρώτη συγκεντροποίηση απορροφώντας παλαιότερες εταιρείες ειδικού σκοπού (Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα, Ολυμπιακά Ακίνητα, Εταιρεία Ακινήτων του Δημοσίου, Ελληνικό). Η ΕΕΣΥΠ, με τη σειρά της, ενσωμάτωσε ως άμεσες θυγατρικές το ΤΑΙΠΕΔ, την ΕΤΑΔ και το ΤΧΣ. Επίσης, διεύρυνε την παρουσία και την επιρροή της μέσω της συμμετοχής της σε σημαντικές δημόσιες επιχειρήσεις (συγκοινωνίες, οργανισμοί κεντρικών αγορών, ΕΥΔΑΠ, ΕΥΑΘ, ΕΛΤΑ, ΔΕΥ, ΔΕΘ Ηλεκτρο, ΓΑΙΑ ΟΣΕ, Ελληνικές Αλυκές, Ανώνυμος Εταιρεία Διώρυγος Κορίνθου)¹⁹. Το Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΤΧΣ),

¹⁹ Ο Ν 4389/2016 προέβλεπε ότι η συμμετοχή της ΕΕΣΥΠ στις προαναφερόμενες δημόσιες επιχειρήσεις θα γινόταν μέσω μιας άμεσης θυγατρικής, της Εταιρείας Δημοσίων Συμμετοχών (ΕΔΗΣ). Η σύσταση

ο θεσμός που διαχειρίζεται τη συμμετοχή του δημοσίου στις τράπεζες που έλαβαν κεφαλαιακή ενίσχυση κατά τη διάρκεια της κρίσης, καταλαμβάνει μια ιδιαίτερη θέση στην ΕΕΣΥΠ. Αν και θυγατρική της ΕΕΣΥΠ, το ΤΧΣ έχει ενισχυμένη αυτονομία και η ΕΕΣΥΠ δεν παρεμβαίνει ουσιαστικά στις βασικές του λειτουργίες και αποφάσεις.

Η ίδρυση της ΕΕΣΥΠ σηματοδότησε μια μερική, αλλά αξιοσημείωτη, αλλαγή στο μοντέλο διαχείρισης της δημόσιας περιουσίας όπως είχε διαμορφωθεί στο πλαίσιο των προγραμμάτων στήριξης. Το ΤΑΙΠΕΔ, το οποίο είχε ιδρυθεί το 2011, είχε ως στόχο την υλοποίηση ενός επιθετικού προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων²⁰ και είχε σχεδιαστεί να διαρκέσει 6 χρόνια²¹. Η ΕΕΣΥΠ έχει έναν ευρύτερο ρόλο και είναι υπεύθυνη για τη συνολική διαχείριση της δημόσιας περιουσίας (ιδιωτικοποιήσεις, ΣΔΙΤ, μεταρρύθμιση και βελτίωση της εταιρικής διακυβέρνησης των δημόσιων εταιρειών), ενώ η διάρκειά της έχει ορισθεί στα 99 χρόνια. Τα έσοδα από τη λειτουργία της ΕΕΣΥΠ προορίζονται τόσο για την αποπληρωμή του δημοσίου χρέους, όσο και για την ενίσχυση της ανάπτυξης της Ελληνικής οικονομίας. Με την ίδρυση της ΕΕΣΥΠ τέθηκαν για πρώτη φορά κάτω από μια ενιαία διαχείριση η ακίνητη περιουσία, οι υποδομές και οι επιχειρήσεις του δημοσίου. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, η σύσταση της ΕΕΣΥΠ ακολούθησε, σε κάποιο βαθμό, διεθνή πρότυπα, καθώς αντίστοιχες εταιρείες συμμετοχών και περιουσίας υπάρχουν σε αρκετές ευρωπαϊκές και μη χώρες²².

Η ΕΕΣΥΠ εδραίωσε και διεύρυνε τη συμμετοχή των ευρωπαϊκών θεσμών στη διαχείριση της ελληνικής δημόσιας περιουσίας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας (ΕΜΣ) συμμετείχαν ήδη στη διοίκηση του ΤΑΙΠΕΔ και του ΤΧΣ²³. Σε ό,τι αφορά στην ΕΕΣΥΠ, ο πρόεδρος και ακόμη ένα μέλος του Εποπτικού Συμβουλίου της Εταιρείας επιλέγονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τον ΕΜΣ. Αρμοδιότητα για την ανάκληση των μελών αυτών έχουν οι δύο ευρωπαϊκοί θεσμοί ενώ το υπουργείο

της ΕΔΗΣ δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ, καθώς κρίθηκε, όπως μας πληροφορούν οι πληροφορητές μας από την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ, ότι θα αποτελούσε μια μάλλον περιττή ενδιάμεση δομή στην οργανωτική αρχιτεκτονική της ΕΕΣΥΠ.

²⁰ Το πρώτο πρόγραμμα διάσωσης έθεσε ως στόχο τη συγκέντρωση 50 δισ. ευρώ από πωλήσεις δημόσιων περιουσιακών στοιχείων για το διάστημα 2011-5, ποσό που θα συνέβαλε στην αποπληρωμή του κρατικού χρέους. Ως το τέλος του 2014 είχαν αντληθεί μόνο 7,7 δισ. ευρώ και οι στόχοι αναθεωρήθηκαν σε 11,1 δισ. ως το 2016, 22 δισ. ως το 2020 και 45 δισ. μακροπρόθεσμα (Σκρέτα 2017, σ. 195).

²¹ Πλέον η παράταση της λειτουργίας του ΤΑΙΠΕΔ εναπόκειται στη Γενική Συνέλευση της ΕΕΣΥΠ.

²² Από πλευρά φορέων διαχείρισης δημόσιας περιουσίας, μπορούμε να αναφέρουμε την γαλλική Agence des participations de l'État, η οποία αποτέλεσε ένα είδος προτύπου για την ΕΕΣΥΠ, και το ιρλανδικό National Asset Management Agency. Φορείς αναδιάρθρωσης του τραπεζικού συστήματος είναι η ισπανική Sociedad de Gestión de Activos procedentes de la Reestructuración Bancaria και η Σλοβενική Družba za upravljanje terjatev bank. Φορείς προώθησης των ιδιωτικοποιήσεων βρίσκουμε σε χώρες της ανατολικής Ευρώπης, με πιο γνωστή περίπτωση την Treuhand η οποία υλοποίησε τις ιδιωτικοποιήσεις στην Ανατολική Γερμανία.

²³ Δύο παρατηρητές στο Διοικητικό Συμβούλιο του ΤΑΙΠΕΔ ορίζονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης. Ο πρόεδρος και άλλα δύο μέλη της Επιτροπής Επιλογής του ΤΧΣ, του οργάνου που είναι υπεύθυνο για την επιλογή των μελών της Εκτελεστικής Επιτροπής και του Γενικού Συμβουλίου του οργανισμού, ορίζονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας.

Οικονομικών έχει δικαίωμα να διατυπώσει μόνο σχετικό αίτημα²⁴. Το Εποπτικό Συμβούλιο έχει αυξημένες αρμοδιότητες σε καίρια θέματα, εν μέρει σε βάρος του μοναδικού μετόχου και της Γενικής Συνέλευσης²⁵, καθώς εκλέγει και διορίζει τον Πρόεδρο και τον Διευθύνοντα Σύμβουλο της Εταιρείας²⁶, προσυπογράφει την επαναμεταβίβαση στο Ελληνικό Δημόσιο περιουσιακών στοιχείων της ΕΕΣΥΠ και προσυπογράφει τη σύσταση νέων θυγατρικών. Η διευθέτηση αυτή αντανακλά τον συσχετισμό δυνάμεων ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση και τους δανειστές την εποχή που νομοθετείται η ΕΕΣΥΠ.

Η συμμετοχή των Ευρωπαϊκών θεσμών περιορίζεται στο επίπεδο της ΕΕΣΥΠ, η οποία λειτουργεί ως θεσμός «ομπρέλα», και σε στρατηγικής σημασίας φορείς όπως το ΤΑΙΠΕΔ και το ΤΧΣ. Το ελληνικό Δημόσιο διορίζει εξ ολοκλήρου τις διοικήσεις των δύο άλλων άμεσων θυγατρικών της ΕΕΣΥΠ (ΕΤΑΔ, ΕΔΗΣ). Το ίδιο ισχύει για τον διορισμό των διοικήσεων σε επιχειρήσεις οι οποίες ανήκουν στην ΕΕΣΥΠ. Επίσης, σε ό,τι αφορά τις δημόσιες επιχειρήσεις προβλέπεται ο ορισμός «πλασίου ειδικών υποχρεώσεων» το οποίο ρυθμίζει τον συντονισμό της ΕΕΣΥΠ και των δημόσιων επιχειρήσεων με τις δημόσιες αρχές²⁷. Η έννοια του «πλασίου ειδικών συμφερόντων» παρέχει το θεσμικό εργαλείο στο κράτος προκειμένου να συνεχίσει να εξυπηρετεί κρατικούς στρατηγικούς στόχους στο όνομα του «γενικού συμφέροντος» μέσα από τις δημόσιες επιχειρήσεις (βλ. άρθρο 197).

Τέλος, ο νόμος ορίζει το ακαταδίωκτο των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου, εκτός περιπτώσεων δόλου και βαριάς αμέλειας («Εφόσον οι αποφάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου λαμβάνονται σύμφωνα με τις ρυθμίσεις του παρόντος νόμου, του Εσωτερικού Κανονισμού και της ισχύουσας νομοθεσίας, λογίζεται ότι είναι σύμφωνες με το σκοπό της Εταιρείας, όπως αυτός προβλέπεται στο άρθρο 185. Τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου δεν υπέχουν αστική ευθύνη έναντι τρίτων για πράξεις ή παραλείψεις κατά την άσκηση των καθηκόντων τους παρά μόνο για δόλο ή βαρεία αμέλεια», άρθρο 192).

2. Σχεδιασμός και διεξαγωγή των συνεντεύξεων

2α. Σκοπός της ποιοτικής έρευνας

Μέσω των συνεντεύξεων που διεξήχθησαν στο πλαίσιο του ΠΕ4 συλλέχθηκαν ποιοτικά δεδομένα τα οποία συνεισφέρουν στην διερεύνηση του κοινωνικού υποβάθρου των διαδικασιών διαμόρφωσης πολιτικών για την προσέλκυση ξένων

²⁴ Ο περιορισμός αυτός ισχύει και αντίστροφα: το υπουργείο Οικονομικών είναι το μόνο αρμόδιο για την ανάκληση των μελών του Εποπτικού Συμβουλίου που έχει προτείνει. Ωστόσο, το προνόμιο που έχει δοθεί στους Ευρωπαϊκούς θεσμούς έχει ξεχωριστή σημασία διότι ο μοναδικός μέτοχος της ΕΕΣΥΠ είναι το ελληνικό Δημόσιο.

²⁵ Στους παλαιότερους φορείς ειδικού σκοπού (ΕΤΑΔ, Ελληνικό ΑΕ), η διοίκηση ορίζεται από τη Γενική Συνέλευση, δηλαδή από το ελληνικό Δημόσιο που είναι ο μοναδικός μέτοχος των εταιρειών αυτών.

²⁶ Ο νόμος (4389/2016) προβλέπει ότι πέραν του διορισμού του πρώτου Διευθύνοντα Συμβούλου, το Εποπτικό Συμβούλιο διορίζει τον Διευθύνοντα Σύμβουλο κατόπιν διαβούλευσης με τα μη εκτελεστικά μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου της Εταιρείας. Το Υπουργείο Οικονομικών παρέχει απλή γνώμη επί των υποψηφίων.

²⁷ Οι δημόσιες αρχές εκπροσωπούνται από Επιτροπή που συγκροτείται από τα εποπτεύοντα αρμόδια υπουργεία.

επενδύσεων στην Ελλάδα (δεύτερος ερευνητικός στόχος του SOCINVEST). Όπως έχει ήδη αποσαφηνιστεί στην πρώτη ενότητα του Α Μέρους, η έρευνα επικεντρώθηκε στη νομοθεσία για τις «Στρατηγικές Επενδύσεις» (κυρίως Ν 3894/2010 και Ν 4608/2019) και στην ίδρυση της ΕΕΣΥΠ (Ν 4389/2016) οι οποίες μπορούν να θεωρηθούν «ορόσημα» στις πολιτικές προσέλκυσης ξένων επενδύσεων στη χώρα. Κύριος σκοπός των συνεντεύξεων ήταν η εξέταση των απόψεων, των στρατηγικών και των πόρων (δίκτυα, επιστημονική ειδημοσύνη, θεσμικές θέσεις κ.λπ.) των δρώντων που συμμετέχουν τη διαμόρφωση των πολιτικών. Ενώ η ποσοτική ανάλυση που παρουσιάζουμε στο κεφάλαιο Β αποσκοπεί στην ανασύσταση των κοινωνικών δομών της οικονομικής διακυβέρνησης που σχετίζεται με τις ξένες επενδύσεις, η ποιοτική έρευνα που παρουσιάζουμε εδώ επικεντρώνεται στην ατομική και συλλογική δράση. Η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων θα πάρει τη μορφή μιας σύγχρονης «κοινωνικής ιστορίας» η οποία δίνει έμφαση στη δυναμική σχέση των κοινωνικών μικρόκοσμων που εμπλέκονται στις υπό μελέτη διαδικασίες διαμόρφωσης πολιτικής (Bourdieu 2000).

Εκτός των ημιδομημένων συνεντεύξεων, το υλικό της ποιοτικής έρευνας περιλαμβάνει, επίσης, κείμενα από την προετοιμασία των νόμων (αιτιολογικές εκθέσεις, δημόσια διαβούλευση), επίσημα κείμενα των νόμων, καταστατικά, εκθέσεις και ιστοσελίδες οργανισμών, εκθέσεις κοινωνικών εταίρων και κείμενα εργασίας που διακινήθηκαν κατά τη διάρκεια της διαμόρφωσης των υπό εξέταση πολιτικών²⁸.

2β. Επιλογή συνεντευξιαζόμενων

Η ποιοτική έρευνα πεδίου υιοθέτησε μια σκόπιμη δειγματοληψία (Babbie, 2001, σελ. 291), δηλ. μη-πιθανοτική δειγματοληψία όπου οι συνεντευξιαζόμενοι επιλέχθηκαν με βάση την εμπλοκή τους στη διαμόρφωση και εφαρμογή των δύο υπό μελέτη πολιτικών. Στο πλαίσιο αυτό, η επιλογή των ερωτώμενων ακολούθησε δύο συμπληρωματικές λογικές:

α. Επιχειρήσαμε να εντοπίσουμε πρόσωπα-κλειδιά/σημαντικούς δρώντες οι οποίοι έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των υπό μελέτη πολιτικών, όπως επίσης δρώντες οι οποίοι λόγω θέσης έχουν μια προνομιακή γνώση των διαδικασιών. Η αρχική επιλογή των προσώπων έγινε με βάση τη θεσμική τους θέση (υπουργοί, γενικοί γραμματείς, σύμβουλοι πολιτικών προσώπων). Η πρόσβαση στα πρόσωπα αυτά επετεύχθη μέσα από τα προσωπικά δίκτυα των μελών της ερευνητικής ομάδας. Για αυτόν τον λόγο οι πρώτες συνεντεύξεις διενεργήθηκαν με πρόσωπα που προέρχονται από την πανεπιστημιακή και ερευνητική κοινότητα και έχουν εμπλακεί στην πολιτική. Ο εντοπισμός σημαντικών δρώντων συνεχίστηκε σύμφωνα με τις υποδείξεις και τις συστάσεις των προηγούμενων ερωτώμενων. Το δείγμα των συνεντεύξεων, συνεπώς, προέκυψε και μέσω της τεχνικής της «χιονοστιβάδας». Η τεχνική αυτή είναι κοινή στις ποιοτικές έρευνες, αλλά αποκτά μια ιδιαίτερη σημασία σε μια έρευνα που αφορά στη διαμόρφωση δημόσιας πολιτικής. Το αντικείμενο της έρευνας στηρίζεται σε σημαντικό βαθμό στις «κεκλεισμένων των θυρών» διαπραγματεύσεις γύρω από τη διαμόρφωση των πολιτικών. Η συζήτηση γύρω από

²⁸ Αυτά τα κείμενα εργασίας μας έχουν διατεθεί ευγενικά από τους συμμετέχοντες στην έρευνα.

αυτές τις διαπραγματεύσεις έχουν έναν σχετικά ευαίσθητο χαρακτήρα, καθώς ο ερωτώμενος μπορεί να αισθανθεί ότι εκτίθεται ή εκθέτει άλλα πρόσωπα ή τον θεσμό που εκπροσωπεί. Κατά την διαδικασία εύρεσης συμμετεχόντων παρατηρήθηκε ότι τα πρόσωπα που κατείχαν ανώτερες πολιτικές θέσεις (υπουργοί, γενικοί γραμματείς) ήταν πιο δεκτικά στην παραχώρηση συνέντευξης, κάτι που εξηγείται από το γεγονός ότι τα πρόσωπα αυτά είναι εξοικειωμένα με την δημόσια ανάληψη της πολιτικής ευθύνης της δράσης τους. Μπορεί εύλογα να υποθέσει κανείς ότι τα πρόσωπα αυτά επίσης παρέλειψαν πληροφορίες που θα μπορούσαν να φέρουν σε δύσκολη θέση άλλους δρώντες· ωστόσο, έχουν έναν επεξεργασμένο πολιτικό λόγο σχετικά με την στάση τους τον οποίο είναι σε θέση να παρουσιάζουν δημόσια ίσως χωρίς ιδιαίτερους ενδοιασμούς. Γενικότερα, φάνηκε ότι η τεχνική της «χιονοστιβάδας» λειτούργησε αποτελεσματικά στις περιπτώσεις που ένα πρόσωπο ανώτερης πολιτικής ή διοικητικής θέσης σύστηνε στην ερευνητική ομάδα κάποιον υφιστάμενο συνεργάτη ή υπάλληλο. Το αντίστροφο δεν φαίνεται να λειτούργησε: ερωτώμενοι από τους οποίους ζητήθηκε σύσταση για προϊσταμένους τους, δεν ήταν σε θέση να την παράσχουν. Σε γενικές γραμμές, η εύρεση συνεντευξιαζόμενων με την λογική αυτή αποδείχθηκε κατάλληλη και προσέφερε στην έρευνα τις αναμενόμενες πληροφορίες.

Η σημαντικότερη ίσως πρόκληση της ποιοτικής έρευνας πεδίου την οποία κλήθηκε να αντιμετωπίσει η ομάδα έργου ήταν όταν επιχείρησε να προσεγγίσει πρόσωπα-κλειδιά πρόσωπα που είχαν συγκριτικά κατώτερες θέσεις χωρίς να υπάρχει σύσταση από άλλους συνεντευξιαζόμενους. Η πρόκληση αυτή αφορά συγκεκριμένα την μη ανταπόκριση στις προσκλήσεις για συμμετοχή στις συνεντεύξεις του έργου από υπαλλήλους και συνεργάτες των ευρωπαϊκών θεσμών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΕΜΣ, ΕΚΤ) που συμμετείχαν στις διαπραγματεύσεις για τη σύσταση της ΕΕΣΥΠ. Από τις συνεντεύξεις με τους Έλληνες συνομιλητές της, η ερευνητική ομάδα πληροφορήθηκε τα ονόματα αυτών των υπαλλήλων και συνεργατών και, καθώς δεν στάθηκε δυνατό να εξασφαλίσει κάποια προσωπική σύσταση, επιχείρησε να έρθει σε επαφή μαζί τους μέσω ενός επαγγελματικού μέσου δικτύωσης (LinkedIn). Η ερευνητική ομάδα δεν έλαβε απάντηση από κανένα από τα (4) αυτά πρόσωπα. Μια υπόθεση που ίσως να εξηγεί την έμμεση αυτή άρνηση συμμετοχής είναι ότι πρόκειται για πρόσωπα τα οποία δεν έχουν το προσωπικό πολιτικό ή διοικητικό κεφάλαιο που να δικαιολογεί την έκφραση δημόσιου λόγου γύρω από τα ζητήματα πολιτικής στα οποία εμπλέκονται.

β. Απευθυνθήκαμε επίσης στους θεσμούς (κοινωνικοί εταίροι, ελληνικοί και ευρωπαϊκοί θεσμοί) οι οποίοι, σύμφωνα με τις πρώτες συνεντεύξεις, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των πολιτικών. Σε αυτές τις περιπτώσεις η ερευνητική ομάδα ζήτησε, όπου υπήρχε η σχετική πληροφορία, να έρθει σε επαφή με συγκεκριμένα πρόσωπα αφήνοντας σε κάθε περίπτωση στον θεσμό το περιθώριο να υποδείξει συνομιλητή. Απευθυνθήκαμε στους θεσμούς αυτούς δια της τυπικής οδού (επικοινωνία με τη γραμματεία, αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος στους υπεύθυνους επικοινωνίας), καθώς δεν υπήρχε προσωπική σύσταση. Τα αποτελέσματα αυτού του τρόπου προσέγγισης ήταν μεικτά. Ορισμένοι οργανισμοί (Σύνδεσμος Εταιρειών Φωτοβολταϊκών, Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων) ανταποκρίθηκαν θετικά. Ένας θεσμός απάντησε

αρνητικά (Ελληνικό Συμβούλιο Εταιρικής Διακυβέρνησης) και άλλοι είτε έχουν καταρχήν απαντήσει θετικά (Πανελλήνια Ένωση Φαρμακοβιομηχανίας) είτε εξετάζουν το αίτημα (ΕΕΣΥΠ, Invest in Greece) χωρίς τη στιγμή που γράφεται η έκθεση αυτή να έχουν δώσει οριστική απάντηση για τη διεξαγωγή της συνέντευξης.

Η ερευνητική ομάδα συνάντησε και εδώ δυσκολία στην προσέγγιση των ευρωπαϊκών θεσμών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΕΜΣ, ΕΚΤ, καθώς και Expertise France). Η ΕΚΤ, η οποία εκπροσωπείτο από υπάλληλό της στις διαπραγματεύσεις για την ΕΕΣΥΠ, απάντησε ότι το ζήτημα δεν είναι στην άμεση αρμοδιότητά της και παρέπεμψε την ερευνητική ομάδα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ο ΕΜΣ απάντησε ότι διερευνά το ποιο στέλεχος της θα μπορούσε να συμμετάσχει στην έρευνα, χωρίς να έχει δώσει, παρά τις οχλήσεις της ερευνητικής ομάδας, οριστική απάντηση. Από την Expertise France δεν υπήρξε απάντηση. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έδωσε γραπτή απάντηση στις ερωτήσεις που τις απευθύναμε, παραπέμποντας ταυτόχρονα στα επίσημα ευρωπαϊκά κείμενα και εκθέσεις που σχετίζονται έμμεσα ή άμεσα με το ζήτημα της ΕΕΣΠ. Η δυσκολία προσέγγισης των ευρωπαϊκών θεσμών προκάλεσε κάποια έκπληξη στην ερευνητική ομάδα. Θεωρούσαμε ότι οι θεσμοί αυτοί θα ήταν σε θέση να παραχωρήσουν συνεντεύξεις, αναμένοντας ασφαλώς ότι οι εκπρόσωποί τους θα περιορίζονταν στις βασικές θέσεις και δεν θα παρείχαν λεπτομερέστερες πληροφορίες για τις διαπραγματεύσεις. Οι προσδοκίες μας ενισχύονταν από το ότι το ερευνητικό έργο διεξάγεται και χρηματοδοτείται από δημόσιους οργανισμούς μιας χώρας-μέλους. Η απροθυμία των ευρωπαϊκών θεσμών να συμμετάσχουν στην έρευνα πιθανώς οφείλεται στο ότι τους ζητήθηκε να εκφράσουν λόγο για ένα αρκετά ειδικό ζήτημα (σύσταση της ΕΕΣΥΠ) και όχι για μια γενικότερη ευρωπαϊκή πολιτική. Η απροθυμία αυτή όμως πιθανώς αντανακλά και τον ιδιάζοντα χαρακτήρα που πήρε η διαμόρφωση πολιτικής στη βάση των προγραμμάτων στήριξης. Η συμμετοχή των εκπροσώπων των ευρωπαϊκών θεσμών νομιμοποιείτο από τις συμφωνίες με την ελληνική κυβέρνηση. Ταυτόχρονα, όμως, η συμμετοχή αυτή δεν αποτελούσε προέκταση της βασικής τους θεσμικής εντολής αλλά αποτέλεσμα μιας ad hoc διευθέτησης. Το γεγονός αυτό πιθανώς δυσχεραίνει τη διατύπωση δημόσιου λόγου από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, καθώς η συμμετοχή τους στη διαμόρφωση πολιτικής για ζητήματα που τυπικά παραμένουν στη σφαίρα των εθνικών αρμοδιοτήτων είναι μια «παραφωνία» στην εν γένει λειτουργία τους²⁹.

Ακολουθεί ο Πίνακας Γ1 στον οποίο συνοψίζονται πληροφορίες σχετικά με τις συνεντεύξεις που υλοποιήθηκαν στο πλαίσιο του ΠΕ4. Ο πίνακας αποτυπώνει τις δεκαεννέα (19) συνεντεύξεις που διεξήχθησαν, περιγράφοντας την ιδιότητα του/της συνεντευξιαζόμενου/συνεντευξιαζόμενης, τον οργανισμό που εκπροσωπείται και

²⁹ Πέραν των συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν, η ερευνητική ομάδα προσέγγισε ακόμη 16 άτομα και θεσμούς. Πρόκειται για μια δύο στελέχη των οργανισμών (ΕΕΣΥΠ, Invest in Greece) που εμπλέκονται στις υπό εξέταση πολιτικές, τη διοίκηση της ΕΕΣΥΠ, άλλους ελληνικούς φορείς που συμμετείχαν στις δύο πολιτικές που εξετάζουμε (Πανελλήνια Ένωση Φαρμακοβιομηχανίας, Ελληνικό Συμβούλιο Εταιρικής Διακυβέρνησης), έναν πρώην γενικό γραμματέα του Υπουργείου Ανάπτυξης, δύο στελέχη του Υπουργείου Ανάπτυξης, τους υπαλλήλους που εκπροσώπησαν τους Ευρωπαϊκούς θεσμούς (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΕΜΣ, ΕΚΤ) στις διαπραγματεύσεις για την ΕΕΣΥΠ, τους υπεύθυνους επικοινωνίας των ίδιων των Ευρωπαϊκών θεσμών και την Expertise France. Εκκρεμούν 3 οριστικές απαντήσεις. Οι συνεντεύξεις που ενδεχομένως υλοποιηθούν θα παρουσιαστούν στην έκθεση του ΠΕ5.

την πολιτική που εξετάστηκε μέσα από την κάθε συνέντευξη, καθώς και την ημερομηνία διεξαγωγής της συνέντευξης.

Πίνακας Γ1. Οι συνεντεύξεις (n=19) στο πλαίσιο του ΠΕ4

Ιδιότητα*	Οργανισμός	Πολιτική	Ημερομηνία διεξαγωγής
Επιστημονικό στέλεχος	Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων (ΙΜΕ) της ΓΣΕΟΒΕΕ	ΕΕΣΥΠ-Στρατηγικές Επενδύσεις	22/1/2021
Ειδικό Επιστημονικό Προσωπικό	Ελληνικό Δημοσιονομικό Συμβούλιο	ΕΕΣΥΠ-Στρατηγικές Επενδύσεις	10/6/2020
Υπουργός	Υπουργείο Οικονομίας-Υπουργείο Περιβάλλοντος	ΕΕΣΥΠ-Στρατηγικές Επενδύσεις	26/3/2021
Σύμβουλος υπουργού	Υπουργείο Οικονομίας-Υπουργείο Περιβάλλοντος	ΕΕΣΥΠ-Στρατηγικές Επενδύσεις	14/12/2020 και 18/12/2020
Ερευνητής/επιστημονικός συνεργάτης της ελληνικής κυβέρνησης	CIRIEC	ΕΕΣΥΠ	23/2/2021
Σύμβουλος Οικονομικής Πολιτικής	ΓΓ Υπουργείο Οικονομικών	ΕΕΣΥΠ	22/1/2021
Σύμβουλος Οικονομικής Πολιτικής	ΓΓ Υπουργείο Οικονομικών	ΕΕΣΥΠ	5/2/2021
ΓΓ Οικονομικής Πολιτικής	Υπουργείο Οικονομικών	ΕΕΣΥΠ	7/1/2021
Στέλεχος Γενικός Διευθυντής	ΕΕΣΥΠ (πρώην σύμβουλος/ειδήμων) ΓΔ Στρατηγικών Επενδύσεων	ΕΕΣΥΠ	15/5/2021
Πρόεδρος	Σύνδεσμος Εταιρειών Φωτοβολταϊκών	Στρατηγικές Επενδύσεις	10/5/2021
Υπουργός	Υπουργείο Οικονομίας	Στρατηγικές Επενδύσεις	24/2/2021
Πρόεδρος	Invest in Greece	Στρατηγικές Επενδύσεις	17/2/2021
Διευθυντής Προγραμμάτων (Project Manager Voucher)	Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων	Στρατηγικές Επενδύσεις	17/2/2021
ΓΓ Στρατηγικών και Ιδιωτικών Επενδύσεων	Υπουργείο Οικονομίας	Στρατηγικές Επενδύσεις	11/2/2021
Σύμβουλος Στρατηγικών και Ιδιωτικών Επενδύσεων	ΓΓ Υπουργείο Οικονομίας	Στρατηγικές Επενδύσεις	22/12/2020
Σύμβουλος Στρατηγικών και Ιδιωτικών Επενδύσεων	ΓΓ Υπουργείο Οικονομίας	Στρατηγικές Επενδύσεις	29/3/2021
Στέλεχος (Associate Advisor)	Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων	Στρατηγικές Επενδύσεις	15/1/2021
	Ευρωπαϊκή Επιτροπή**	ΕΕΣΥΠ	27/5/2021
			28/6/2021

* Πρόκειται για την ιδιότητα με την οποία ο συνεντευξιζόμενος συμμετείχε στην υπό μελέτη διαμόρφωση πολιτικής.

** Γραπτή απάντηση από το Europe Direct Contact Centre και την ΓΔ Οικονομικών και Χρηματοδοτικών Υποθέσεων.

Εκτός από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του ΠΕ4, η ανάλυση επωφελείται επίσης από τις συνεντεύξεις που είχαν πραγματοποιηθεί πιλοτικά κατά τη φάση σύνταξης της ερευνητικής πρότασης του SOCINVEST. Πρόκειται για έξι (6)

συνεντεύξεις, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν το 2018³⁰. Οι δύο (2) από τους ερωτώμενους ήταν σύμβουλοι πολιτικών προσώπων και οι τέσσερις (4) διοικητικά ή μεσαία στελέχη φορέων διαχείρισης δημόσιας περιουσίας (ΕΕΣΥΠ, ΕΤΑΔ, Ελληνικό ΑΕ).

2γ. Διεξαγωγή των συνεντεύξεων

Οι περισσότερες συνεντεύξεις διεξήχθησαν μεταξύ Δεκεμβρίου 2020 και Μαρτίου 2021, ενώ ορισμένες διεξήχθησαν τον Μάιο 2021. Λόγω της συγκυρίας των περιοριστικών μέτρων που είχαν ληφθεί για την διασπορά του νέου κορωνοϊού, το σύνολο των συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκαν μέσω λογισμικού βιντεοτηλεφωνίας (zoom). Οι ερωτώμενοι έλαβαν πριν τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων ενημερωτικό έντυπο το οποίο παρουσιάζει τους σκοπούς της έρευνας και τις δεσμεύσεις ηθικής και δεοντολογίας που αναλαμβάνει η ερευνητική ομάδα (το έντυπο παρατίθεται στο Σουλιώτης και Αφουξενίδης 2020). Στις περιπτώσεις που το ζήτησαν οι ερωτώμενοι, η ερευνητική ομάδα έστειλε μαζί με το ενημερωτικό έντυπο και τα ερωτήματα της συνέντευξης. Οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν στο σύνολό τους με την έγκριση των ερωτώμενων και είχαν διάρκεια μεταξύ 1.15`-1.45`. Σε μία περίπτωση πραγματοποιήθηκαν δύο συνεντεύξεις με το ίδιο πρόσωπο και σε μία περίπτωση μία συνέντευξη με δύο πρόσωπα.

2δ. Σχεδιασμός πρωτοκόλλου συνεντεύξεων

Οι συνεντεύξεις είναι ημι-δομημένες, με την έννοια ότι κατά την διάρκεια των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκαν οδηγοί (πρωτόκολλα) που αποτελούνται από σχετικά λίγες ερωτήσεις (βλ. τα ερωτηματολόγια στη συνέχεια). Η ερευνητική ομάδα επέλεξε τη μορφή της ημι-δομημένης συνέντευξης ώστε να διασφαλιστεί ότι η κάθε συνέντευξη καλύπτει ορισμένα σημαντικά σημεία που άπτονται των ερευνητικών μας ερωτημάτων και, ταυτόχρονα, ότι υπάρχει το περιθώριο επέκτασης της συζήτησης ανάλογα με τον συνομιλητή. Η δομή των πρωτοκόλλων των συνεντεύξεων είναι η ίδια στις πολιτικές που εξετάζουμε (Στρατηγικές Επενδύσεις, ΕΕΣΥΠ) δεδομένου ότι προσεγγίζουμε και τις δύο από την ίδια οπτική γωνία. Ταυτόχρονα, ο οδηγός συνέντευξης κάθε πολιτικής είναι προσαρμοσμένο στο περιεχόμενό τους.

Κατά την προετοιμασία των συνεντεύξεων, η ερευνητική ομάδα ετοίμασε έναν οδηγό συνέντευξης για κάθε μία από τις πολιτικές. Στη συνέχεια, προσάρμοσε τις ερωτήσεις σε κάθε συνέντευξη ανάλογα με τη θέση του συνομιλητή (στέλεχος της κυβέρνησης, ειδικός, μέλος φορέα συλλογικής εκπροσώπησης, στέλεχος οργανισμού, στέλεχος δημόσιας διοίκησης). Επίσης, καθώς οι συνεντεύξεις προχωρούσαν ανέκυπταν ειδικά ζητήματα (π.χ. η σχέση συγκεκριμένων κλάδων με τις ευκαιρίες που προσφέρει μια πολιτική επενδυτικών κινήτρων όπως είναι η νομοθεσία για τις Στρατηγικές Επενδύσεις) τα οποία η ερευνητική ομάδα επιχειρούσε να διερευνήσει σε επόμενες συνεντεύξεις. Πριν από κάθε συνέντευξη, η ερευνητική ομάδα συνέτασσε σύντομο κείμενο με τις προσδοκίες της και προσάρμοζε αναλόγως το πρωτόκολλο.

³⁰ Οι συνεντεύξεις αυτές πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο αυτοχρηματοδοτούμενου έργου στο ΕΚΚΕ με θέμα «Κοινωνιολογία των στρατηγικών επενδύσεων και των ιδιωτικοποιήσεων στην Ελλάδα».

Οι ερωτήσεις των συνεντεύξεων συντάχθηκαν ώστε να καλύπτουν τους βασικούς κύκλους δημόσιας πολιτικής, όπως διακρίνονται συχνά στη βιβλιογραφία (βλ. π.χ. Muller & Surel 2002): διαμόρφωση ατζέντας, χάραξη πολιτικής, υιοθέτηση, εφαρμογή και αξιολόγηση. Αν και το ενδιαφέρον της έρευνας είναι κοινωνιολογικό και όχι από τη σκοπιά της πολιτικής επιστήμης, η επιλογή αυτή έγινε για ευριστικούς λόγους καθώς η προαναφερόμενη διάκριση των κύκλων δημόσιας πολιτικής διακρίνεται από ιδεοτυπική ευκρίνεια. Τα πρωτόκολλα των συνεντεύξεων περιλαμβάνουν οκτώ (8) ερωτήσεις. Η πρώτη ερώτηση ζητάει από τον ερωτώμενο να περιγράψει τον τρόπο με τον οποίο κατέλαβε τη θέση από την οποία ενεπλάκη στην υπό εξέταση πολιτική. Η ερώτηση αυτή αποσκοπεί στο να παράσχει πληροφορίες σχετικά με την οπτική γωνία από την οποία μιλάει ο ερωτώμενος. Μία ερώτηση αφορά τις ανάγκες τις οποίες επιχείρησε να καλύψει η νέα νομοθεσία (διαμόρφωση ατζέντας). Τρεις ερωτήσεις αφορούν τους άμεσους συντάκτες του νόμου, τους συνομιλητές τους και το περιεχόμενο του νόμου (χάραξη πολιτικής). Οι τρεις αυτές ερωτήσεις αποτελούν τον κοινωνιολογικό πυρήνα της συνέντευξης. Επιχειρούν να συλλέξουν πληροφορίες με βάση τις οποίες μπορεί να εξηγηθεί το περιεχόμενο των πολιτικών με βάση τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των εμπλεκόμενων ατόμων, τις στρατηγικές, τις διαδράσεις και τους πόρους τους (δίκτυα, τεχνογνωσία, πρότυπα πολιτικής). Μία ερώτηση αφορά την εφαρμογή και μία την αξιολόγηση της πολιτικής. Μια τελευταία ερώτηση καλεί τον ερωτώμενο σε έναν αναστοχασμό για τις κοινωνικές βάσεις της υπό εξέταση πολιτικής. Η κάθε συνέντευξη ξεκινούσε με μια σύντομη εισαγωγή από την ερευνητική ομάδα σχετικά με τους σκοπούς της έρευνας και τις δεσμεύσεις ηθικής και δεοντολογίας του προγράμματος.

Ακολουθούν οι οδηγοί που χρησιμοποιήθηκαν για τις συνεντεύξεις:

Οδηγός συνέντευξης για τον Ν 3894/2010 περί Στρατηγικών Επενδύσεων

1. Μπορείτε να μας εξιστορήσετε εν συντομία πώς αναλάβατε τα καθήκοντα του [ιδιότητα του ερωτώμενου];
2. Σε ποιες ανάγκες επιχειρούσε να απαντήσει ο Ν 3894/2010;
 - Το 1996 είχε ιδρυθεί η Enterprise Greece ως one stop shop για τη διευκόλυνση των επενδύσεων. Πώς προέκυψε η ανάγκη για τη δημιουργία ενός πλαισίου διευκόλυνσης των «στρατηγικών» επενδύσεων με την παροχή κινήτρων;
3. Ποια ήταν τα κύρια πρόσωπα και φορείς που ενεπλάκησαν στις συζητήσεις πριν και κατά τη διάρκεια της σύνταξης του νομοσχεδίου;
 - Ποιοι ήταν οι συνομιλητές της ηγεσίας του Υπουργείου Οικονομίας; Υπήρξε τροφοδότηση από στελέχη της Enterprise Greece; Ποια ήταν η στάση των κοινωνικών εταίρων; Υπήρξε διαβούλευση με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή;
4. Ποιος είχε την ευθύνη για τη σύνταξη του νομοσχεδίου;
 - Ποιο ήταν το επιτελείο που ασχολήθηκε με τη σύνταξη του νόμου;
 - Έγινε χρήση συμβουλευτικών υπηρεσιών από την αγορά;
5. Πώς διαμορφώθηκε το περιεχόμενο του νόμου;
 - Υπήρχε κάποιο ξένο πρότυπο νομοθεσίας που ελήφθη υπόψη;
 - Συζητήση για τη σημασία των βασικών χαρακτηριστικών του νόμου: διευκόλυνση αδειοδότησης, παροχή πολεοδομικών και περιβαλλοντικών κινήτρων.
6. Με ποιο τρόπο εφαρμόστηκε ο νόμος;

- Φαίνεται ότι οι επενδυτές έδειξαν αρχικά ενδιαφέρον για υπαγωγή τους στον Ν3984/2010, αλλά τα επενδυτικά σχέδια που προχώρησαν τα επόμενα χρόνια ήταν μάλλον λίγα. Ποια ήταν η ανατροφοδότηση από την πλευρά των επενδυτών;
 - Πώς λειτούργησε ο νόμος σε σχέση με τα συναφή νομοθετήματα; (Ν2687/1953, Αναπτυξιακός)
7. Είχαν προβλεφθεί μηχανισμοί αξιολόγησης του Νόμου;
 8. Τα χρόνια μετά το 2010 ακολούθησαν μια σειρά τροποποιήσεις του Ν3984 (Ν4072/2012, 4242/2014, Ν 4262/2014) και το 2019 ένας νέος νόμος για τις στρατηγικές επενδύσεις (Ν4608/2019, τροποποιήθηκε με τον Ν4712/2020). Οι κυριότερες αλλαγές που εισήγαγαν ήταν νέα πολεοδομικά εργαλεία (ΕΣΧΑΣΕ) και η παροχή φορολογικών κινήτρων στους επενδυτές. Θα λέγαμε ότι οι τροποποιήσεις αυτές και ο νόμος του 2019 επέκτειναν ή άλλαξαν τη φιλοσοφία του νόμου του 2010;

Οδηγός συνέντευξης για τον Ν 4608/2019 περί Στρατηγικών Επενδύσεων

1. Μπορείτε να μας εξιστορήσετε εν συντομία πώς αναλάβατε τα καθήκοντα του [ιδιότητα του ερωτώμενου];
2. Σε ποιες ανάγκες επιχειρούσε να απαντήσει ο Ν 4608/2019;
Ζητήματα προς συζήτηση:
 - Το 1996 είχε ιδρυθεί η Enterprise Greece ως one stop shop για τη διευκόλυνση των επενδύσεων και από το 2010 υπήρχε ο Ν 3894 ο οποίος παρείχε πολεοδομικές και περιβαλλοντικές διευκολύνσεις στους επενδυτές. Πώς προέκυψε η ανάγκη για επιπλέον διευκολύνσεις στους επενδυτές; Ο Ν 4608/2019 επιχειρήσε να αντιμετωπίσει την περιορισμένη επιτυχία του Ν 3894/2010;
3. Ποια ήταν τα κύρια πρόσωπα και φορείς που ενεπλάκησαν στις συζητήσεις πριν και κατά τη διάρκεια της σύνταξης του νομοσχεδίου;
Ζητήματα προς συζήτηση:
 - Ποιοι ήταν οι συνομιλητές της πολιτικής ηγεσίας του Υπουργείου Οικονομίας; Υπήρξε τροφοδότηση από στελέχη της Enterprise Greece; Ποια ήταν η στάση των κοινωνικών εταίρων; Υπήρξε διαβούλευση με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή;
4. Ποιος είχε την ευθύνη για τη σύνταξη του νομοσχεδίου;
Ζητήματα προς συζήτηση:
 - Ποιο ήταν το επιτελείο που ασχολήθηκε με τη σύνταξη του νόμου;
 - Έγινε χρήση συμβουλευτικών υπηρεσιών από την αγορά;
5. Πώς διαμορφώθηκε το περιεχόμενο του νόμου;
Ζητήματα προς συζήτηση:
 - Υπήρχε κάποιο ξένο πρότυπο νομοθεσίας που ελήφθη υπόψη;
 - Συζήτηση για τη σημασία των βασικών χαρακτηριστικών του νόμου: παροχή φορολογικών κινήτρων, σύσταση Συντονιστικής Επιτροπής Στρατηγικών Επενδύσεων, καθιέρωση δημόσιας διαβούλευσης για τις στρατηγικές επενδύσεις, η έννοια εμβληματικών επενδύσεων, επιβολή ορίων στις πολεοδομικές και περιβαλλοντικές διευκολύνσεις που παρείχε το Ν3894/2010.
6. Σε ποιο βαθμό και με ποιο τρόπο εφαρμόστηκε ο νόμος;
Ζητήματα προς συζήτηση:
 - Έχουν δείξει αυξημένο ενδιαφέρον οι επενδυτές για υπαγωγή τους στον Ν 4608 συγκριτικά με τον Ν 3894; Ποια είναι η ανατροφοδότηση από την πλευρά των επενδυτών;
 - Πώς λειτουργεί ο νόμος σε σχέση με τα συναφή νομοθετήματα; (Ν2687/1953, Αναπτυξιακός)

7. Είχαν προβλεφθεί μηχανισμοί αξιολόγησης του Νόμου;
8. Εν κατακλείδι, κατά την άποψή σας ποιες κοινωνικές ή πολιτικές ομάδες συνδέονται κατ'εξοχήν με την πολιτική αυτή;

Οδηγός συνέντευξης για τον Ν 4389/2016, ίδρυση της ΕΕΣΥΠ

1. Μπορείτε να μας εξιστορήσετε εν συντομία πώς αναλάβατε τα καθήκοντα του [ιδιότητα του ερωτώμενου];
2. Σε ποιες ανάγκες επιχειρούσε να απαντήσει η σύσταση της ΕΕΣΥΠ;
Ζητήματα προς συζήτηση:
 - Γιατί τέθηκε το ζήτημα της ίδρυσης ενός φορέα όπως η ΕΕΣΥΠ; Γιατί δεν ήταν αρκετή η ύπαρξη θεσμών όπως το ΤΑΙΠΕΔ (του οποίου η διάρκεια μπορούσε απλώς να παραταθεί) και το ΤΧΣ;
3. Ποια ήταν τα κύρια πρόσωπα και φορείς που ενεπλάκησαν στις συζητήσεις πριν και κατά τη διάρκεια της σύνταξης του νομοσχεδίου;
Ζητήματα προς συζήτηση:
 - Οι βασικοί συνομιλητές της ελληνικής κυβέρνησης ήταν οι θεσμοί (ΕΕ, ΕΚΤ, ΔΝΤ). Υπήρξε στενότερη συνεργασία με κάποιον από αυτούς; Εκπρόσωποι των ευρωπαϊκών θεσμών συμμετείχαν στη σύνταξη του νόμου ή υπήρξε μόνο εκ των υστέρων έγκριση;
 - Υπήρξαν άλλοι φορείς ή ομάδες που επηρέασαν/συνέβαλλαν στον σχεδιασμό της ΕΕΣΥΠ; (Στελέχη των προϋπαρχόντων φορέων, όπως είναι το ΤΑΙΠΕΔ, η ΕΤΑΔ κ.λπ. Κοινωνικοί εταίροι;).
4. Ποιος είχε την ευθύνη για τη σύνταξη του νομοσχεδίου;
Ζητήματα προς συζήτηση:
 - Ποιο ήταν το επιτελείο που ανέλαβε τη σύνταξη του νόμου;
 - Έγινε χρήση συμβουλευτικών υπηρεσιών από την αγορά;
5. Πώς διαμορφώθηκε το περιεχόμενο του νόμου;
Ζητήματα προς συζήτηση:
 - Υπήρχε κάποιο πρότυπο παρόμοιου φορέα από άλλη χώρα;
 - Τι εξυπηρετεί επιχειρησιακά η περεταίρω συγκεντροποίηση της διαχείρισης της δημόσιας περιουσίας την οποία σηματοδοτεί η ΕΕΣΥΠ;
 - Ο συνδυασμός των ιδιωτικοποιήσεων με άλλες μορφές αξιοποίησης της δημόσιας περιουσίας είναι από τα βασικά χαρακτηριστικά της ΕΕΣΥΠ.
 - Η επιλογή της οργανωτικής μορφής (ΑΕ με μοναδικό μέτοχο το Ελληνικό Δημόσιο και συμμετοχή των ευρωπαϊκών θεσμών στη διοίκηση, διάρκεια 99 έτη).
 - Γιατί εντάχθηκε στην ΕΕΣΥΠ το ΤΧΣ με δεδομένο ότι διατήρησε πολύ υψηλό βαθμό αυτονομίας;
 - Η συμμετοχή των ευρωπαϊκών θεσμών στη διοίκηση της ΕΕΣΥΠ (συμμετοχή στο Εποπτικό Συμβούλιο).
 - Η έννοια του «πλαisiού ειδικών συμφερόντων» (προωθήθηκε από την ελληνική πλευρά για τη διατήρηση κρατικού ελέγχου στις δημόσιες επιχειρήσεις;).
 - Η απαλλαγή του ΔΣ από αστική ευθύνη έναντι τρίτων (αίτημα των δανειστών; παραλλαγή καθιερωμένης εταιρικής πρακτικής;).
6. Με ποιο τρόπο εφαρμόστηκε ο νόμος;
Ζητήματα προς συζήτηση:
 - Συζήτηση για το Στρατηγικό Σχέδιο του 2018 (ανταποκρίνεται στους διακηρυγμένους στόχους της ΕΕΣΥΠ;).
 - Σήμερα έχει ολοκληρωθεί το στήσιμο και η στελέχωση της ΕΕΣΥΠ;
 - Γιατί δεν συστάθηκε η ΕΔΗΣ;
 - Τι έχει κομίσει στην πράξη η συγκεντροποίηση της διαχείρισης της δημόσιας περιουσίας από αναπτυξιακή άποψη και ειδικά σε σχέση με την προσέλκυση ξένων επενδυτών;
7. Είχαν προβλεφθεί μηχανισμοί αξιολόγησης του Νόμου;

8. Εν κατακλείδι, κατά την άποψή σας ποιες κοινωνικές ή πολιτικές ομάδες συνδέονται κατ'έξοχόν με την πολιτική αυτή;

3. Ανάλυση των συνεντεύξεων για τη νομοθεσία περί Στρατηγικών Επενδύσεων

Όπως είδαμε, ο νόμος που καθιέρωσε για πρώτη φορά ρυθμιστικά και, δευτερευόντως, φορολογικά κίνητρα για τις «Στρατηγικές Επενδύσεις» θεσπίστηκε το 2010. Από τότε ακολούθησαν μια σειρά τροποποιήσεων, το 2019 ένας νέος νόμος που αντιμετώπιζε το ζήτημα συνολικά και μια ακόμη τροποποίηση το 2019. Είναι συνεπώς εύλογο να θεωρήσουμε ότι η νομοθεσία περί Στρατηγικών Επενδύσεων είναι μια *διαδικασία*. Στις παραγράφους που ακολουθούν επιχειρούμε μια πρώτη κοινωνιολογική ανάλυση αυτής της διαδικασίας. Θα δείξουμε ποιες είναι οι βασικές κατηγορίες δρώντων που συνδέονται με τη διαμόρφωση της νομοθεσίας αυτής, τις στρατηγικές και τους πόρους τους, καθώς και τις σχέσεις μεταξύ τους. Θα δούμε, επίσης, ότι το κοινωνικό υπόβαθρο της διαμόρφωσης της πολιτικής έχει αντίκτυπο στο περιεχόμενο της υπό εξέταση πολιτικής.

Η άμεση πρωτοβουλία για τη νομοθεσία περί Στρατηγικών Επενδύσεων, τόσο το 2010 όσο και το 2019 (τα έτη που θεσπίστηκαν οι δύο βασικοί νόμοι) ανήκει σε «τεχνοκράτες» και «τεχνοπολιτικούς», οι οποίοι αποτελούν ειδικές κατηγορίες πολιτικών δρώντων. Με τον όρο «τεχνοκράτης» εννοούμε πρόσωπα με υψηλή επιστημονική ειδίκευση τα οποία καταλαμβάνουν στο όνομα της ειδημοσύνης τους θέσεις λήψης πολιτικών αποφάσεων (Alexiadou 2018, Centeno 1993, Fischer 1990). Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό ο «τεχνοκράτης» είναι ένας *πολιτικός δρων*, εφόσον συμμετέχει πλήρως στις πολιτικές διαδικασίες της πειθούς, των συγκρούσεων κ.λπ. (με τη διαφορά ότι δεν είναι αιρετός όπως άλλοι πολιτικοί δρώντες). Με τον όρο «τεχνοπολιτικός» εννοούμε έναν τεχνοκράτη ο οποίος, συνδυάζει την ειδική γνώση με προσωπικούς πολιτικούς πόρους (αιρετό αξίωμα στο κόμμα, θέση βουλευτή, πολιτικές συμμαχίες, φήμη) (Joignant 2011).

Τα δύο βασικά πρόσωπα που δρομολόγησαν τον Ν 3894/2010 ήταν η Λούκα Κατσέλη και ο Χάρης Παμπούκης. Η Λ. Κατσέλη ανήκε στις αρχές της δεκαετίας του 80 στους «ετερόδοξους τεχνοκράτες» (Σουλιώτης 2021) που είχαν καταλάβει σημαντικές θέσεις στην κυβέρνηση και σε άλλους σημαντικούς θεσμούς για τη χάραξη οικονομικής πολιτικής. Οικονομολόγος υψηλών προσόντων (διδακτορική διατριβή στο Princeton, 1978), είχε ξεκινήσει ακαδημαϊκή καριέρα στις ΗΠΑ στα τέλη της δεκαετίας του 80, την οποία συνέχισε στο ΕΚΠΑ από το 1987. Η θεσμική διαδρομή της κατά τις δεκαετίες 1980-90 ήταν τυπική των οικονομολόγων που ασκούσαν επίδραση στην οικονομική πολιτική (Επιστημονική Διευθύντρια του ΚΕΠΕ, 1982-6, μέλος του Συμβουλίου Οικονομικών Εμπειρογνομώνων, 1982-4, ειδική οικονομική σύμβουλος του πρωθυπουργού, 1993-6). Το 2007 εκλέχθηκε βουλευτής Επικρατείας και το 2009 εκλέχθηκε βουλευτής. Στην κυβέρνηση του Οκτωβρίου 2009 ανέλαβε υπουργός Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας. Ο Χ. Παμπούκης είναι νομικός επίσης υψηλών προσόντων (διδακτορικό στο Panthéon-Sorbonne, 1990) και από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 ακολουθεί ακαδημαϊκή καριέρα στο ΕΚΠΑ. Το διάστημα 1996-7 διετέλεσε ειδικός σύμβουλος του αναπληρωτή υπουργού

Εξωτερικών, το 1999-2000 γενικός γραμματέας Διοίκησης και Οργάνωσης στο ίδιο υπουργείο και το 2009 ανέλαβε εξωκοινοβουλευτικός υπουργός Επικρατείας. Παρά τις διαφορές γενιάς, επιστημονικής κατάρτισης και επαγγελματικής διαδρομής, οι Λ. Κατσέλη και Χ. Παμπούκης μοιράζονται το χαρακτηριστικό ότι έχουν εμπλακεί στην πολιτική ως «τεχνοκράτες», με την Λ. Κατσέλη να διαμορφώνει στη συνέχεια προσωπικό πολιτικό κεφάλαιο ειδικά μετά την εκλογή της ως βουλευτή (κάτι που την καθιστά, σύμφωνα με την ορολογία που υιοθετούμε εδώ, «τεχνοπολιτικό»).

Τα βασικά χαρακτηριστικά του νόμου περί Στρατηγικών Επενδύσεων μπορούν να συνδεθούν με τα «τεχνοκρατικά» και «τεχνοπολιτικά» χαρακτηριστικά των δύο βασικών εμπνευστών του. Γενικά μιλώντας, οι τεχνοκράτες/τεχνοπολιτικοί έχουν συχνά ένα κοσμοπολίτικο εκπαιδευτικό και επαγγελματικό προφίλ, το οποίο τους επιτρέπει να παρακολουθούν αυτό που οι Dezalay και Garth (2011) ονομάζουν «παγκόσμια αγορά κρατικής ειδημοσύνης», δηλαδή τη διεθνή κυκλοφορία των νομικών και οικονομικών υποδειγμάτων που τροφοδοτούν τις κατά τόπους δημόσιες πολιτικές. Επίσης, οι τεχνοκράτες συχνά αναγνωρίζονται από τις επιχειρήσεις και τους διεθνείς οργανισμούς ως αξιόπιστοι συνομιλητές, κυρίως επειδή θεωρείται ότι δεν υπόκεινται στις πολιτικές πιέσεις που δέχονται οι αιρετοί και οι επαγγελματίες πολιτικοί. Τέλος, συχνά οι τεχνοκράτες/τεχνοπολιτικοί διατηρούν αμφίσημη σχέση με τον κομματικό κόσμο και τη δημόσια διοίκηση, οι οποίοι βασίζονται σε διαφορετικές και ανταγωνιστικές μορφές νομιμοποίησης (ο κομματικός κόσμος βασίζεται στην εξουσία των αντιπροσωπευτικών κομματικών οργάνων και η δημόσια διοίκηση στο γραφειοκρατικό κεφάλαιο).

Στη βασική του σύλληψη, ο Ν 3894/2010, όπως και γενικότερα η νομοθεσία περί Στρατηγικών Επενδύσεων, είναι ένα εργαλείο πολιτικής το οποίο επιτρέπει στην κυβέρνηση να παρέχει σε επιλεγμένες επενδύσεις προνόμια κατά παρέκκλιση του γενικού ρυθμιστικού πλαισίου και της λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης. Οι τεχνοκράτες/τεχνοπολιτικοί είναι αυτή η κατηγορία πολιτικών δρώντων η οποία, βάσει των χαρακτηριστικών της, μπορεί να συλλάβει και να προωθήσει μια νομοθεσία αυτού του προσανατολισμού. Χάρη στην καλύτερη συνεννόησή τους με τον κόσμο των επιχειρήσεων μπορούν να μεταφέρουν στην πολιτική σκηνή τα αιτήματα για τη δημιουργία ενός ευνοϊκότερου περιβάλλοντος για τις επενδύσεις. Ταυτόχρονα, οι τεχνοκράτες/τεχνοπολιτικοί, αντίθετα π.χ. με τους επαγγελματίες πολιτικούς που προέρχονται από τον χώρο του συνδικαλισμού, μπορούν ευκολότερα να κινηθούν στην κατεύθυνση της παράκαμψης της διοίκησης λόγω των προβλημάτων της (πολυνομία, πολυαρχία, γραφειοκρατία). Τέλος, οι τεχνοκράτες/τεχνοπολιτικοί παρακολουθούν με μεγαλύτερη ακρίβεια τον διεθνή ανταγωνισμό γύρω από την προσέλκυση επενδύσεων. Η Λ. Κατσέλη σημειώνει στη συνέντευξη που μας παραχώρησε ότι η Ιρλανδία, η οποία είχε βασίσει την αναπτυξιακή της στρατηγική στην προσέλκυση ξένων επιχειρήσεων ειδικά στον τομέα της πληροφορικής, ήταν ένα σημείο αναφοράς. Ενδεικτική της σημασίας του διεθνούς περιβάλλοντος ήταν, επίσης, η κίνηση του Invest in Greece για την εκπόνηση μελέτης σχετικά με τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της Ελλάδας και τις πολιτικές των βασικών ανταγωνιστριών χωρών στο πλαίσιο της προετοιμασίας του Ν 3894/2010. Όπως εξηγεί η οικονομολόγος και πανεπιστημιακός Βίβιαν

Μπουφούνου, συνεργάτιδα της Λ. Κατσέλη και επικεφαλής του Invest in Greece την εποχή εκείνη:

«Σε σχέση με τις χώρες τις οποίες ανταγωνίζεται η Ελλάδα στην προσέλκυση επενδύσεων στους κλάδους τους οποίους η χώρα έχει στρατηγικό πλεονέκτημα, δηλαδή στον τουρισμό, στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και την διαχείριση απορριμμάτων, στο ICT και την βιοτεχνολογία και βέβαια στον αγροτοδιατροφικό τομέα, που συνδέεται και με τον τουρισμό, με την μεσογειακή διατροφή. Αυτοί είναι οι τέσσερις κλάδοι, οι τέσσερις τομείς στους οποίους η χώρα έχει συγκριτικό πλεονέκτημα για προσέλκυση επενδύσεων. Κάναμε μια μελέτη να δούμε ποιες χώρες που βρίσκονται κοντά στην Ελλάδα και τις ανταγωνίζεται η Ελλάδα στην προσέλκυση επενδύσεων σε αυτούς τους κλάδους Μετά είδαμε ποιοι είναι οι potential investors, από ποιες χώρες έρχονται και κάναμε μια σύγκριση των δεδομένων που έχουνε υπόψη τους αυτοί οι investors για να επενδύσουν στις χώρες τους και των δεδομένων που έχουμε εμείς και οι άλλες χώρες εισαγωγής κεφαλαίου, όπως τις λέμε στα οικονομικά, τις οποίες ανταγωνίζεται η Ελλάδα. Σημειωτέον ότι κάποιες από αυτές τις χώρες, κυρίως αυτές οι χώρες ήταν χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίες ήταν γύρω από την λεκάνη της Μεσογείου, προσθέσαμε όμως και κάποιες χώρες που δεν ήταν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως παραδείγματος χάριν το Ισραήλ, και η Αίγυπτος, που τότε δεν είχε γίνει ακόμη η Αραβική Άνοιξη, και η Αίγυπτος μας ανταγωνιζόταν πάρα πολύ, γιατί είχε εκείνη την εποχή ένα πολύ competitive περιβάλλον για ειδικές ζώνες επενδυτικές, ζώνες με ειδικά καθεστώτα για επενδύσεις, free trade zones δηλαδή. Κάναμε μια μελέτη με βάση τα στοιχεία που μπορούσαμε να συλλέξουμε από εκεί. Σε αυτές τις χώρες, προσθέσαμε και χώρες που μπορεί να μην είναι στη λεκάνη της Μεσογείου, αλλά να συνορεύουν με τις ευρωπαϊκές χώρες εξαγωγής κεφαλαίου, πχ. Γερμανία, Ιταλία, Γαλλία και Ισπανία. Αυτό λοιπόν το puzzle κοιτάξαμε, να δούμε πού βρίσκεται η Ελλάδα σε σχέση με τις χώρες εισαγωγής και εξαγωγής κεφαλαίου και να δούμε τελικά τι πρέπει να βελτιώσουμε στην χώρα για να προσελκύσουμε επενδύσεις.»

Το επιτελείο που προώθησε το νέο πλαίσιο των Στρατηγικών Επενδύσεων το 2019 έχει επίσης στο επίκεντρό του οικονομολόγους υψηλών προσόντων, «τεχνοπολιτικούς» (Γ. Σταθάκης, Δ. Παπαδημητρίου) και «τεχνοκράτες» (Λ. Λαμπριανίδης). Καθώς προέρχονται από διαφορετικό τμήμα του πολιτικού φάσματος, τα συμφραζόμενα της πολιτικής τους δράσης είναι διαφορετικά. Έτσι, στον χώρο του ΣΥΡΙΖΑ οι οικονομολόγοι τεχνοπολιτικοί έχουν μεγαλύτερη αυτονομία έναντι της ηγεσίας συγκριτικά με τη ΝΔ και το ΠΑΣΟΚ (Σουλιώτης 2021). Επίσης, έχουν μικρότερες διασυνδέσεις με την αγορά και τους διεθνείς θεσμούς, κάτι που φαίνεται ότι τους ώθησε να στηριχθούν περισσότερο, πέρα από τη διαδικασία διαβούλευσης, στους στενούς συνεργάτες τους και σε ορισμένα στελέχη της δημόσιας διοίκησης κατά την προετοιμασία του νόμου του 2019. Ένα κοινό στοιχείο με τη λογική που χαρακτήριζε τον νόμο του 2010 (τουλάχιστον σε ό,τι αφορούσε την επιρροή της Λ. Κατσέλη στον νόμο), είναι το ενδιαφέρον για άσκηση κάποιου είδους βιομηχανικής πολιτικής μέσα από την πολιτική περί Στρατηγικών Επενδύσεων.

Οι τεχνοκράτες/τεχνοπολιτικοί λειτουργούν στο πλαίσιο ενός ευρύτερου συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης. Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε τους υπόλοιπους θεσμούς και δρώντες με τους οποίους διαδρούν οι τεχνοκράτες/τεχνοπολιτικοί και θα δείξουμε πώς αυτή η διάδραση καθορίζει τη δυναμική της πολιτικής περί Στρατηγικών Επενδύσεων.

Όπως φάνηκε από το προηγούμενο παράθεμα, ένας σημαντικός φορέας ο οποίος εμπλέκεται στην πολιτική των Στρατηγικών Επενδύσεων είναι η Enterprise Greece. Η Enterprise Greece αποτελεί πηγή τεχνογνωσίας και λειτουργεί ως σύμβουλος των κυβερνητικών στελεχών, κάτι που αποτυπώθηκε χαρακτηριστικά στην μελέτη στην οποία αναφέρθηκε η συνομιλήτριά μας. Η Enterprise Greece αναπτύσσει απευθείας επαφές με τους επενδυτές καθώς είναι ο φορέας που παραλαμβάνει τα αιτήματά τους για υπαγωγή στο καθεστώς των Στρατηγικών Επενδύσεων. Από αυτή την άποψη, είναι ένας θεσμός που βρίσκεται κοντά στην οπτική γωνία των επενδυτών, κάτι που ενισχύεται από το γεγονός ότι τα στελέχη του δεν είναι υπάλληλοι του Δημοσίου. Ταυτόχρονα όμως, η Enterprise Greece διαχειρίζεται σε βάθος χρόνου τις Στρατηγικές Επενδύσεις και καλλιεργεί μια σταθερή σχέση με το αντικείμενο αυτό. Έτσι, ο φορέας αναπτύσσει το αντανάκλαστικό περιφρούρησης των αρμοδιοτήτων του, το οποίο αποτελεί τυπικό γνώρισμα του δημοσίου τομέα. Οι αρνητικές αντιδράσεις των στελεχών του στις προσπάθειες της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ να μεταβάλλει τον εσωτερικό τρόπο λειτουργίας του ως προς την παραλαβή και αξιολόγηση των προτάσεων των επενδυτών (συνέντευξη με σύμβουλο του ΓΓ Στρατηγικών και Ιδιωτικών Επενδύσεων, 29/3/2021) είναι ενδεικτικές από αυτή την άποψη.

Οι τεχνοκράτες/τεχνοπολιτικοί συγκροτούν τα επιτελεία τους από ειδικούς, κυρίως νομικούς και δευτερευόντως από άλλες επιστήμες (αρχιτεκτονική, οικονομικά, πολιτική επιστήμη). Οι ειδικοί αυτοί καταλαμβάνουν θέσεις συμβούλων, θέσεις στα ΔΣ εποπτευόμενων οργανισμών ή παραμένουν εξωτερικοί συνεργάτες στους οποίους ανατίθεται μέρος της προετοιμασίας της νομοθεσίας. Οι ειδικοί αυτοί συχνά προέρχονται από το πανεπιστήμιο ή την αγορά (δικηγορικά γραφεία, στελέχη επιχειρήσεων). Σε λιγότερες περιπτώσεις οι συνεργάτες των επικεφαλής τεχνοκρατών/τεχνοπολιτικών προέρχονται από τη δημόσια διοίκηση.

Η τεχνική βοήθεια από διεθνείς οργανισμούς είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει καθοριστικά την οικονομική πολιτική γενικά, στο βαθμό που η οικονομική πολιτική είναι από τους πλέον διεθνοποιημένους τομείς δημόσιας πολιτικής (Sassen 2006). Στην περίπτωση των πολιτικών περί Στρατηγικών Επενδύσεων η διεθνής τεχνική βοήθεια ήρθε από την Παγκόσμια Τράπεζα με χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά την προετοιμασία του νόμου του 2019. Όπως και σε άλλες περιπτώσεις, η διεθνής τεχνική βοήθεια ωθεί τη διαμόρφωση πολιτικής σε φιλελεύθερη κατεύθυνση επιχειρηματολογώντας υπέρ μιας χαλάρωσης των κριτηρίων με βάση τα οποία μπορούν να χορηγηθούν τα προνόμια που προβλέπει η νομοθεσία περί Στρατηγικών Επενδύσεων.

Μια ενδιαφέρουσα κατηγορία δρώντων, η οποία αναφέρεται χάρη στην ίδια την ύπαρξη της νομοθεσίας για τις Στρατηγικές Επενδύσεις, είναι ιδιώτες οι οποίοι, όπως

σημειώνουν οι συνομιλητές μας, λειτουργούν ως «developers». Υποβάλλουν στην Enterprise Greece και τη διυπουργική επιτροπή προτάσεις για επενδύσεις χωρίς να διαθέτουν οι ίδιοι το απαραίτητο κεφάλαιο. Στη συνέχεια, αφού έχουν εξασφαλίσει το καθεστώς της «Στρατηγικής Επένδυσης» επιχειρούν να πωλήσουν στην αγορά το επενδυτικό σχέδιο.

Οι κύριοι, όμως, συνομιλητές των διαμορφωτών της πολιτικής των Στρατηγικών Επενδύσεων είναι οι ίδιες οι επιχειρήσεις. Τόσο για την υλοποίηση συγκεκριμένων επενδυτικών σχεδίων, όσο και για την διαμόρφωση της πολιτικής, οι τεχνοκράτες/τεχνοπολιτικοί είναι σε διαρκή επαφή με τις επιχειρήσεις. Οι επαφές αυτές μπορεί να λαμβάνουν χώρα σε περιοδείες και ειδικά fora του εξωτερικού, είτε στο εγχώριο πεδίο. Ο κόσμος των επιχειρήσεων διαδρά με την πολιτική ηγεσία μέσα από τους φορείς συλλογικής εκπροσώπησης, αλλά οι επικεφαλής των μεγάλων ελληνικών και πολυεθνικών επιχειρήσεων έχουν επίσης ατομική πρόσβαση στο πολιτικό προσωπικό. Η πρόσβαση αυτή δεν πρέπει να ερμηνευθεί απαραίτητα ως στοιχείο αθέμιτης συνεργασίας. Οι Στρατηγικές Επενδύσεις εξ ορισμού αφορούν σε μεγάλης κλίμακας επενδύσεις και η πολιτική ηγεσία καλείται συχνά να τις διαχειριστεί σε ατομική βάση. Οι πόροι που κινητοποιούν οι επιχειρήσεις στις συζητήσεις τους με την πολιτική ηγεσία είναι συχνά ισχυρότεροι από αυτούς της τελευταίας: μπορούν να έχουν την υποστήριξη μεγαλύτερων και πιο εξειδικευμένων επιτελείων, μέρος των οποίων είναι συχνά πρώην πολιτικά στελέχη (φαινόμενο των περιστρεφόμενων θυρών) (Γεωργόπουλος και Λαμπριανίδης 2021). Τα αιτήματα του επιχειρηματικού κόσμου προς την πολιτική ηγεσία παίρνουν τρεις κυρίως μορφές: α. μπορεί να έχουν καθαρά ατομικό χαρακτήρα για την εξυπηρέτηση συμφερόντων συγκεκριμένων επιχειρήσεων. Το πλαίσιο των Στρατηγικών Επενδύσεων, το οποίο παρέχει προνόμια κατά παρέκκλιση του γενικού ρυθμιστικού πλαισίου, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και σε αυτή την κατεύθυνση (σε αντίθεση με τις τυπικές αρχές που το διέπουν), β. πρόκειται για διεκδικήσεις που αφορούν έναν κλάδο και διατυπώνονται από τους συλλογικούς φορείς εκπροσώπησης (π.χ. οι συνομιλητές μας σημειώνουν το διαρκές αίτημα του ΣΕΒ για χαλάρωση των όρων περιβαλλοντικής αδειοδότησης), γ. ένα σημαντικό αίτημα που διατυπώνεται είναι η μετατροπή προνομίων που αποδίδονται σε συγκεκριμένους κλάδους της οικονομίας σε «οριζόντια» προνόμια. Όπως σημειώσαμε, οι εμπνευστές της νομοθεσίας για τις Στρατηγικές Επενδύσεις αντλούν από την ευρύτερη συζήτηση για τη μορφή που μπορεί να πάρουν σήμερα οι βιομηχανικές/κλαδικές πολιτικές. Έτσι, προσφέρουν τα διάφορα ευεργετήματα της νομοθεσίας σε συγκεκριμένους κλάδους. Μια σταθερή τακτική των επιχειρήσεων από άλλους κλάδους είναι η διεκδίκηση της διάχυσης των ευεργετημάτων αυτών σε όλο και περισσότερους κλάδους. Το αίτημα αυτό έχει μια προφανή «αναπτυξιακή» αξία και δύσκολα μπορεί να αποκρουσθεί από την πολιτική ηγεσία. Έτσι, η ταλάντευση ανάμεσα στον κλαδικό και τον οριζόντιο χαρακτήρα των ευεργετημάτων αναδεικνύεται σε μια βασική πηγή μετασχηματισμού της πολιτικής περί Στρατηγικών Επενδύσεων.

4. Ανάλυση των συνεντεύξεων για τη σύσταση της ΕΕΣΥΠ

Αντίθετα με την νομοθεσία των Στρατηγικών Επενδύσεων, η σύσταση της ΕΕΣΥΠ έλαβε χώρα σε μια πιο οριοθετημένη χρονική περίοδο, το δεύτερο μισό του 2015 και

τους πρώτους μήνες του 2016 (ο Ν 4389 δημοσιεύθηκε τον Μάιο). Τα κεντρικά πρόσωπα του κυβερνητικού επιτελείου είχαν επίσης χαρακτηριστικά οικονομολόγων «τεχνοκρατών»/«τεχνοπολιτικών» υψηλών προσόντων. Ο υπουργός Οικονομικών Ευκλείδης Τσακαλώτος έχει διδακτορικό στα οικονομικά στο πανεπιστήμιο της Οξφόρδης και από το 2010 έχει εκλεγεί καθηγητής στο ΕΚΠΑ. Η συνεργάτιδα του Ε. Τσακαλώτου και γενική γραμματέας την περίοδο που μας ενδιαφέρει, Έλενα Παπαδοπούλου, έχει πραγματοποιήσει μεταπτυχιακές σπουδές στο οικονομικά στο ΕΚΠΑ και το πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου. Αυτή τη φορά, όμως, βλέπουμε τους «τεχνοκράτες»/«τεχνοπολιτικούς» σε ένα διαφορετικό πλαίσιο διαμόρφωσης πολιτικής. Η πρωτοβουλία για την ίδρυση της ΕΕΣΥΠ προήλθε από τους δανειστές της χώρας και συμπεριλήφθηκε στη συμφωνία του Ιουλίου 2015. Στη συνέχεια, οι συνομιλητές της ελληνικής κυβέρνησης για την προώθηση της σχετικής νομοθεσίας και τον καθορισμό των χαρακτηριστικών της ΕΕΣΥΠ ήταν τρεις ευρωπαϊκοί θεσμοί: η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η ΕΚΤ και ο ΕΜΣ. Εγχώρια «ενδιαφερόμενα μέρη» (stakeholders) δεν έλαβαν μέρος στη διαδικασία. Έτσι, η σύσταση της ΕΕΣΥΠ είναι μια περίπτωση όπου η διαμόρφωση πολιτικής λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο των σχέσεων ανάμεσα στο υπερεθνικό και εθνικό επίπεδο εξουσίας, όπως αυτό είχε καθοριστεί από την ειδική συνθήκη των προγραμμάτων στήριξης.

Η πορεία προς τη νομοθέτηση της ΕΕΣΥΠ είναι μια διαδικασία κατά την οποία τα μέλη του ελληνικού επιτελείου οικονομικής πολιτικής επιχείρησαν να αναπλαισιώσουν μια πρωτοβουλία δημόσιας πολιτικής που προήλθε από το υπερεθνικό επίπεδο. Από την αρχή των συζητήσεων, η ελληνική πλευρά επιχείρησε να μετατοπίσει τον χαρακτήρα του νέου θεσμού σε μια κατεύθυνση περισσότερο σύμφωνη με τον γενικό της πολιτικό προσανατολισμό. Όπως εξηγεί η συνομιλήτρια μας η οποία είχε κεντρική θέση στις διαπραγματεύσεις:

«η ιδέα [των δανειστών] ήταν ότι θα επεκτείνονταν οι αρμοδιότητες του ΤΑΙΠΕΔ, θα γινόταν ένα μεγαλύτερο ταμείο ιδιωτικοποιήσεων, το οποίο θα έπρεπε να φέρει προσόδους πενήντα δισεκατομμυρίων από πωλήσεις 'valuable Greek assets'. Αυτή ήταν η έκφραση. Εκεί, στις διαπραγματεύσεις αυτές που κράτησαν..., αυτό ήταν ένα μεγάλο κομμάτι εκείνης της βραδιάς. Δηλαδή, πώς θα είναι αυτό το ταμείο, τι σημαίνει μετεξέλιξη, ποια θα είναι η έδρα του, που τότε είχε προταθεί η έδρα του να είναι στο Λουξεμβούργο. Και επειδή είχαν αρκετή ένταση πλέον τότε οι συζητήσεις, μπήκε με επιθετικό τρόπο αυτό [το ζήτημα]. Καταλήξαμε να είναι η έδρα στην Ελλάδα, και να μπει μια σημαντική φράση πάνω στην οποία χτίστηκε μετά η δικιά μας η προσέγγιση, της ομάδας μου δηλαδή και του υπουργού, στο σημείο που έλεγε να φέρει πενήντα δισεκατομμύρια, έλεγε αρχικά from privatization και προστέθηκε from privatization and other means. Αυτό το κομμάτι, 'and other means', ήταν που εκεί όπου χτίστηκε όλη η ιδέα της ΕΕΣΥΠ, όπως θα σας πω. Που, τί σήμαινε αυτό; "Με άλλα μέσα"; Σήμαινε ότι μπορούσαν να έρθουν αυτά τα έσοδα όχι απαραίτητα πουλώντας τα περιουσιακά στοιχεία. Δηλαδή, όλη η επιχειρηματολογία η δική μας, τόσο για το timing, ότι δεν ήταν το σωστό timing για να γίνουν πωλήσεις, όσο και το ότι μπορούν περιουσιακά στοιχεία που ανήκουν στο κράτος και τα διαχειρίζεται το κράτος, να φέρουν έσοδα που να επιστρέψουνε στο κράτος και να μην πηγαίνουνε στο χρέος, ήταν

σημαντικό. Όπως επίσης και ο διαχωρισμός των πενήντα και πενήντα, ότι πενήντα τοις εκατό θα ξεπληρώνουν χρέος, και το άλλο πενήντα θα επιστρέφει στην ελληνική οικονομία για επενδύσεις. Έτσι λοιπόν αποτυπώθηκε στο μνημόνιο ο θεσμός αυτός που θα τον δουλεύαμε μετά για τα επόμενα δύο χρόνια. Ξεκινήσαμε λοιπόν, να χτίζουμε εμείς αυτή την ιδέα, ότι από τις ιδιωτικοποιήσεις, θα πάμε σε ένα ταμείο που να προσομοιάζει ή να είναι ένα sovereign wealth fund. Που είναι ένα άλλο πράγμα. Δεν είναι ταμείο ιδιωτικοποιήσεων.»

Αυτή η προσπάθεια της ελληνικής πλευράς καθόρισε τη δυναμική της προετοιμασίας της νομοθεσίας για την σύσταση της ΕΕΣΥΠ. Τα μέσα που χρησιμοποίησε η ελληνική πλευρά ήταν κυρίως δύο:

Πρώτον, με αφετηρία τα κεντρικά πρόσωπα του οικονομικού επιτελείου, οργανώθηκε μια ομάδα οικονομολόγων και νομικών η οποία θα ήταν σε θέση να συνομιλήσει με τις αντίστοιχες ομάδες ειδικών των ευρωπαϊκών θεσμών. Επρόκειτο για ένα ακόμη στάδιο στην προσαρμογή του τεχνοκρατικού/τεχνοπολιτικού επιτελείου της κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ που είχε ξεκινήσει από την άνοιξη του 2015 (Σουλιώτης 2021). Καθώς το τεχνοκρατικό/τεχνοπολιτικό επιτελείο της κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ δεν είχε προϋπηρεσία στο ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον, η διαπραγμάτευση του πρώτου εξαμήνου του 2015 και οι συζητήσεις που ακολούθησαν τη συμφωνία του Ιουλίου οδήγησαν σε μια «εκμάθηση στην πράξη». Το ελληνικό επιτελείο διευρύνθηκε και στελεχώθηκε. Τα πρόσωπα προέρχονταν σε πρώτη φάση από τη δεξαμενή νέων επιστημόνων που ήταν συνεργάτες των υπουργών του οικονομικού επιτελείου. Εν συνεχεία, οι νέοι αυτοί επιστήμονες κινητοποίησαν τα προσωπικά τους δίκτυα απευθυνόμενοι σε άλλους ειδικούς από την αγορά (δικηγορικά γραφεία, εταιρείες) και, σε μικρότερο βαθμό, από το πανεπιστήμιο (ειδικοί οι οποίοι δεν είναι απαραίτητα κοντά στο κυβερνών κόμμα). Επιπλέον, σε επόμενη φάση, το ελληνικό επιτελείο απευθύνθηκε σε φορείς με συσσωρευμένη τεχνογνωσία, όπως είναι η Price Waterhouse για τον καθορισμό της επενδυτικής πολιτικής της ΕΕΣΥΠ και το Ελληνικό Συμβούλιο Εταιρικής Διακυβέρνησης για τον προσδιορισμό της εταιρικής διακυβέρνησης του οργανισμού. Δεύτερον, το οικονομικό επιτελείο αναζήτησε τις μορφές ειδημοσύνης και νομιμοποίησης η επίκληση των οποίων θα μπορούσε να είναι αποτελεσματική στις διαπραγματεύσεις με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Όπως μας εξηγούν οι συνομιλητές μας, μεταξύ των ευρωπαϊκών θεσμών υπήρχαν διαφορές, αλλά η βασική τους θέση (η οποία φαίνεται να υποστηριζόταν πρωτίστως από τη ΓΔ Οικονομικών Υποθέσεων και τον ΕΜΣ) ήταν ότι ο νέος οργανισμός που θα δημιουργούνταν θα έπρεπε να έχει ικανή απόσταση από τον πολιτικό κόσμο και να είναι επικεντρωμένος στην αύξηση των αποδόσεων, κυρίως μέσω των ιδιωτικοποιήσεων. Οι δημόσιες επιχειρήσεις που θα περιέρχονταν στο χαρτοφυλάκιο του οργανισμού θα μπορούσαν να πωληθούν και η διασφάλιση του «γενικού οικονομικού συμφέροντος» να γίνεται μέσω των ρυθμιστικών αρχών. Η αντιμετώπιση αυτή δεν αφορούσε μόνο τους λεγόμενους «εναρμονισμένους» κλάδους (ενέργεια, τηλεπικοινωνίες, ταχυδρομεία, σιδηρόδρομοι) αλλά και άλλους κλάδους όπως το νερό, τα λιμάνια και τις αστικές μεταφορές.

Η ελληνική πλευρά επιχειρούσε να δώσει περιεχόμενο στη διευρυμένη εντολή του οργανισμού, η οποία θα υπερέβαινε τις ιδιωτικοποιήσεις. Βασικός στόχος ήταν η σύνδεση του νέου οργανισμού με τις δημόσιες πολιτικές. Έπρεπε να διασφαλιστεί ότι οι δημόσιες επιχειρήσεις που θα εντάσσονταν στο χαρτοφυλάκιο του οργανισμού θα μπορούσαν να αποτελούν μέρος του στρατηγικού σχεδιασμού των υπουργείων³¹. Το ελληνικό επιτελείο δεχόταν ότι οι δημόσιες επιχειρήσεις έπρεπε να είναι βιώσιμες και ότι χρήζουν μεταρρύθμισης του πλαισίου της εταιρικής τους διακυβέρνησης, αλλά ταυτόχρονα υποστήριζε τη διατήρηση του κοινωνικού τους ρόλου. Με άλλα λόγια, εκτός από την επαύξηση της οικονομικής αξίας, θα έπρεπε να κατοχυρωθεί ο στόχος της επαύξησης και της «δημόσιας» αξίας. Στο βαθμό που ο νέος οργανισμός θα λειτουργούσε ως εργαλείο γενικότερης αξιοποίησης πέραν των ιδιωτικοποιήσεων, το ελληνικό επιτελείο επιδίωκε να μεταφερθούν στην δικαιοδοσία του περιουσιακά στοιχεία από το ΤΑΙΠΕΔ (η εντολή του οποίου αφορά στενά ιδιωτικοποιήσεις). Τέλος, ένα ακόμη σημαντικό σημείο για την ελληνική πλευρά ήταν ο καθορισμός ενός σχήματος διακυβέρνησης το οποίο θα οριοθετούσε τη συμμετοχή των ευρωπαϊκών θεσμών στη διοίκηση με τρόπο που θα ήταν κατά το δυνατό μη αντικρουόμενος με την ελληνική εθνική κυριαρχία³².

Προκειμένου να προωθήσει αυτές τις θέσεις, το ελληνικό επιτελείο επιχείρησε να κινητοποιήσει μορφές ειδημοσύνης και νομιμοποίησης που θα μπορούσαν να γίνουν δεκτές ως αξιόπιστες από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Κεντρικό ρόλο στην ελληνική επιχειρηματολογία έπαιξε η επίκληση του κοινοτικού κεκτημένου. Είναι αξιοσημείωτο ότι, όπως σημειώνουν οι συνομιλητές μας, ο θεσμός που ήταν λιγότερο δεκτικός στην αναφορά αυτή ήταν ο ΕΜΣ, κάτι που πιθανώς οφείλεται στο ότι τυπικά ο θεσμός αυτός βρίσκεται εκτός της θεσμικής αρχιτεκτονικής της ΕΕ. Χρησιμοποιώντας προσωπικά επιστημονικά δίκτυα ενός μέλους του, το ελληνικό επιτελείο πέτυχε να κάνει αποδεκτό το γαλλικό ερευνητικό κέντρο CIRIEC ως πάροχο ειδημοσύνης στις διαπραγματεύσεις (μέσω της Expertise France η οποία παρείχε τεχνογνωσία στην Ελλάδα γενικότερα στη διάρκεια των προγραμμάτων στήριξης). Οι θέσεις του CIRIEC για την εξυπηρέτηση του «γενικού οικονομικού συμφέροντος» ταυτίζονταν με αυτές της ελληνικής πλευράς. Στην ίδια λογική το ελληνικό επιτελείο επικαλούνταν ως πρότυπο την Agence des Participations de l'Etat (APE), η λειτουργία της οποίας προσιδίαζε στο μοντέλο που προωθούσε για τον υπό σύσταση οργανισμό. Μέλη της APE κλήθηκαν για την παροχή τεχνογνωσίας, αν και, όπως φαίνεται, οι εκπρόσωποι της ίδιας της Γαλλίας στις συζητήσεις κράτησαν ισορροπίες μετριάζοντας σχετικά την επιρροή της APE ως προτύπου.

5. Συμπεράσματα

Όπως έχει σημειωθεί στο Μέρος Α, στο πλαίσιο της οικονομικής πολιτικής οι τεχνοκράτες/τεχνοπολιτικοί είναι οι προνομιακοί συνομιλητές των επιχειρήσεων και

³¹ Τις στοχεύσεις αυτές εξυπηρετούν στον Ν 4389 η έννοια του «πλαισίου ειδικών συμφερόντων» που συνδέει τη λειτουργία των δημόσιων επιχειρήσεων με τις δημόσιες πολιτικές της κυβέρνησης και ο «μηχανισμός συντονισμού» ο οποίος επιτρέπει τη συνεργασία μεταξύ κυβέρνησης, ΕΕΣΥΠ και δημοσίων επιχειρήσεων.

³² Σε αυτό το πλαίσιο, προωθήθηκε το σχήμα της συνύπαρξης του Διοικητικού Συμβουλίου με ένα Εποπτικό Συμβούλιο στο οποίο συμμετέχουν οι εκπρόσωποι των ευρωπαϊκών θεσμών.

των διεθνών οργανισμών (Montecinos, Markoff & Álvarez-Rivadulla 2009). Η εξέταση των δύο πολιτικών (Στρατηγικές Επενδύσεις, σύσταση της ΕΕΣΥΠ) όπως παρουσιάστηκαν παραπάνω επιβεβαιώνει, ως έναν βαθμό, αυτή την πρόταση.

Στην περίπτωση των Στρατηγικών Επενδύσεων, οι τεχνοκράτες/τεχνοπολιτικοί επεξεργάστηκαν ένα εργαλείο πολιτικής το οποίο επιτρέπει στην εκτελεστική εξουσία να προσφέρει, κατά παρέκκλιση του γενικού ρυθμιστικού πλαισίου, προνόμια σε επενδύσεις που εκτιμάται ότι συμβάλουν σε σημαντικό βαθμό στην εθνική ανάπτυξη. Ο προσδιορισμός των προνομίων αυτών απηχεί ταυτόχρονα τις επιδιώξεις των επιχειρήσεων και τις αντιλήψεις των διαμορφωτών οικονομικής πολιτικής για την άσκηση βιομηχανικής/κλαδικής πολιτικής. Οι διαμορφωτές πολιτικής λαμβάνουν υπόψη τα διεθνή υποδείγματα παροχής επενδυτικών κινήτρων, ωστόσο στην περίπτωση που εξετάζουμε εδώ επιδεικνύουν επίσης σημαντικό βαθμό επινοητικότητας.

Στην περίπτωση της σύστασης της ΕΕΣΥΠ, οι τεχνοκράτες/τεχνοπολιτικοί εκκινούν από μια δυσχερή θέση καθώς καλούνται να διαχειριστούν μια πολιτική επιλογή την οποία δεν έχουν κάνει οι ίδιοι. Το πιο ενδιαφέρον στοιχείο εδώ είναι οι πόροι που αντλούν και οι στρατηγικές που αναπτύσσουν προκειμένου να αναπλαισιώσουν την επιβαλλόμενη πολιτική με βάση πρότυπα που είναι εγγύτερα στο ιδεολογικό και πολιτικό τους πλαίσιο. Είναι σημαντικό να επικαλεστούν μορφές νομιμοποίησης και ειδημοσύνης οι οποίες μπορούν να γίνουν αποδεκτές από το υπερεθνικό επίπεδο εξουσίας, κάτι που είναι ενδεικτικό των περίπλοκων τρόπων με τους οποίους συμφύρονται οι αξίες, η τεχνογνωσία και οι σχέσεις δύναμης στις σχέσεις ανάμεσα στους εθνικούς και διεθνείς πολιτικούς θεσμούς.

Κεφάλαιο Β. Κοινωνικές δομές των πολιτικών θεσμών

Το κεφάλαιο Β παρουσιάζει την ποσοτική έρευνα που διεξήχθη στο πλαίσιο του ΠΕ4 του SOCINVEST. Στην πρώτη ενότητα παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά της έρευνας, με ιδιαίτερη έμφαση στη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, τα ερευνητικά πρωτόκολλα και τον τρόπο υλοποίησης. Στο πλαίσιο της ποσοτικής έρευνας κατασκευάστηκαν και αναλύθηκαν δύο βάσεις δεδομένων: μία που αφορά στα πολιτικά στελέχη που εμπλέκονται στην χάραξη και εφαρμογή των πολιτικών που σχετίζονται με τις ΑΞΕ και μία που αφορά στα στελέχη των οργανισμών οι οποίοι είναι επιφορτισμένοι με την εφαρμογή των πολιτικών αυτών. Στη δεύτερη ενότητα αναλύονται τα αποτελέσματα της έρευνας που αφορά στα πολιτικά στελέχη. Τα στοιχεία που συλλέξαμε και αναλύσαμε περιλαμβάνουν το δημογραφικό προφίλ, την εκπαιδευτική και επαγγελματική διαδρομή, καθώς και την εμπλοκή τους στα κοινά τόσο σε κοινωνικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο. Η ανάλυση της ενότητας αυτής θα ολοκληρωθεί μέσα από την καταγραφή των κυριότερων προφίλ των πολιτικών στελεχών, όπως προκύπτει από την ανάλυση των δεδομένων με τη στατιστική τεχνική της Ανάλυσης Πολλαπλών Αντιστοιχιών (ΑΠΑ) (Le Roux & Rouanet 2004, 2010). Στην τρίτη ενότητα παρουσιάζονται τα σημαντικότερα ευρήματα της βάσης των επαγγελματιών στελεχών των φορέων και των οργανισμών που διαχειρίζονται τις ΑΞΕ στην Ελλάδα, όπου εν πολλοίς ακολουθείται αντίστοιχη συλλογιστική με αυτή της βάσης δεδομένων των πολιτικών στελεχών. Τέλος, η τέταρτη ενότητα

περιλαμβάνει μια σύγκριση βασικών σημείων της τρέχουσας έρευνας και της αντίστοιχης πιλοτικής έρευνας που είχε υλοποιηθεί το 2017 (βλ. Σουλιώτης και Αφουξενίδης 2020), μέσα από τη δημιουργία συνδυαστικών μεταβλητών και δεικτών που προκύπτουν από τα στοιχεία των αντίστοιχων ερευνών.

1. Παρουσίαση της έρευνας

1.1 Σκοπός της έρευνας και επί μέρους ερευνητικά ερωτήματα

Σκοπός της ποσοτικής έρευνας του ΠΕ4 είναι η ανάδειξη των βασικών χαρακτηριστικών των στελεχών που διαχειρίζονται τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ) στην Ελλάδα κατά τα τελευταία χρόνια. Θεωρώντας ως βασικά στοιχεία τόσο τα στάδια της διαβούλευσης και της λήψης αποφάσεων, όσο και εκείνο της εφαρμογής των αντίστοιχων δημόσιων πολιτικών, η έρευνα υλοποιήθηκε σε δύο διακριτά επίπεδα. Εκείνο των πολιτικών στελεχών που συμμετέχουν στις διαδικασίες λήψης απόφασης για τις ΑΞΕ και εκείνο των επαγγελματικών στελεχών των οργανισμών και των φορέων που εμπλέκονται στην εφαρμογή τους. Στη βάση της παραπάνω συλλογιστικής η έρευνάς μας επιδιώκει να απαντήσει τα ακόλουθα ερωτήματα:

1. Ποια είναι τα κύρια χαρακτηριστικά του κοινωνικο-δημογραφικού και επαγγελματικού προφίλ των στελεχών που διαχειρίζονται της ΑΞΕ στην Ελλάδα;
2. Συνιστά η εμπλοκή στην πολιτική, μια βασική παράμετρο ανάδειξης στα αντίστοιχα αξιώματα;
3. Ποια είναι τα κύρια προφίλ στελεχών που αναδεικνύονται μέσα από την έρευνα;
4. Ποιες είναι οι κυριότερες διαφοροποιήσεις που εντοπίζονται μεταξύ των δύο περιόδων (2020 και 2017);

1.3 Μεθοδολογία έρευνας

Για την απάντηση των παραπάνω ερωτημάτων υλοποιήθηκε ποσοτική έρευνα καταγραφής των βασικών δημογραφικών, εκπαιδευτικών και επαγγελματικών στοιχείων των υπό διερεύνηση στελεχών. Η έρευνα διεξήχθη μέσα από τη δημιουργία δύο ξεχωριστών βάσεων δεδομένων όπου εν πολλοίς αξιοποιήθηκε η μεθοδολογία και η συλλογιστική που είχε εφαρμοστεί από τον Επιστημονικό Υπεύθυνο το 2017 (βλ. Σουλιώτης και Αφουξενίδης 2020).

Η αρμοδιότητα για τις πολιτικές προσέλκυσης ΑΞΕ ανήκει κατεξοχήν στη γενική γραμματεία Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών και στον ειδικό φορέα που εποπτεύει, το Enterprise Greece. Ταυτόχρονα, όμως, η προσέλκυση και υλοποίηση των ΑΞΕ έχει έμμεση αλλά ισχυρή σχέση με άλλους τομείς δημόσιας πολιτικής, όπως είναι οι στρατηγικές επενδύσεις, οι ιδιωτικοποιήσεις και η διαχείριση της δημόσιας περιουσίας. Αυτοί οι τομείς δημόσιας πολιτικής δεν αφορούν μόνο ξένους αλλά και εγχώριους επενδυτές, όπως επίσης όχι μόνο ΑΞΕ αλλά και ξένες επενδύσεις χαρτοφυλακίου. Αποτελούν, ωστόσο, βασικούς μοχλούς για την προσέλκυση ΑΞΕ είτε διότι μεταβάλλουν τους όρους υλοποίησης των επενδύσεων (νομικό πλαίσιο για τις στρατηγικές επενδύσεις), είτε διότι παρέχουν επενδυτικές

ευκαιρίες σε συγκεκριμένα περιουσιακά στοιχεία (ιδιωτικοποιήσεις, διαχείριση δημόσιας περιουσίας). Για αυτούς τους λόγους, οι βάσεις δεδομένων που κατασκευάσαμε θα περιέχουν πολιτικά και τεχνοκρατικά στελέχη και από αυτούς τους τρεις τομείς δημόσιας πολιτικής.

Στην πρώτη βάση δεδομένων, στόχος ήταν η καταγραφή των χαρακτηριστικών των πολιτικών στελεχών που εμπλέκονται στη διαχείριση των ΑΞΕ στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό καταγράφηκαν οι πολιτικές και διοικητικές ηγεσίες των υπουργείων που εμπλέκονται στη συγκεκριμένη διαδικασία. Εκτός του γενικού γραμματέα Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων του υπουργείου Εξωτερικών, περιλαμβάνουμε τον πρωθυπουργό και την ηγεσία των υπουργείων Οικονομικών και Οικονομίας και Ανάπτυξης (υπουργοί, υφυπουργοί, αναπληρωτές υπουργοί, γενικός γραμματέας δημόσιας περιουσίας, γενικός γραμματέας Στρατηγικών και Ιδιωτικών Επενδύσεων). Επίσης, περιλαμβάνουμε τους υπουργούς που συμμετέχουν στην Διυπουργική Επιτροπή Αναδιαρθρώσεων και Αποκρατικοποιήσεων (ΔΕΑΑ), οι οποίοι, εκτός του υπουργού Οικονομίας και Ανάπτυξης, είναι οι υπουργοί Περιβάλλοντος και Ενέργειας και Υποδομών και Μεταφορών. Εντάσσουμε, ακόμη, τα μέλη του Κεντρικού Συμβουλίου Διοίκησης για την Αξιοποίηση της Δημόσιας Περιουσίας (ΚΣΔΑΔΠ), το οποίο περιλαμβάνει γενικούς γραμματείς με σχετικές αρμοδιότητες από τα υπουργεία Ανάπτυξης, Περιβάλλοντος, Πολιτισμού και Υποδομών. Τέλος, σε ό,τι αφορά στα κυβερνητικά στελέχη εντάσσουμε ακόμη δύο μέλη της κυβέρνησης τα οποία έχουν ειδική επιρροή στα θέματα επενδύσεων, έναν εκ των δύο υφυπουργών Παρά τω Πρωθυπουργώ και τον υπουργό Ψηφιακής Πολιτικής, Τηλεπικοινωνιών και Ενημέρωσης³³.

Πέραν των πολιτικών προσώπων, η πρώτη βάση δεδομένων περιλαμβάνει τη διοίκηση των ειδικών φορέων που διαχειρίζονται τις ΑΞΕ, τη δημόσια περιουσία και τις ιδιωτικοποιήσεις. Τους φορείς αυτούς εποπτεύουν το υπουργείο Οικονομικών και το υπουργείο Οικονομίας και Ανάπτυξης. Η βάση δεδομένων περιλαμβάνει το Διοικητικό Συμβούλιο του Enterprise Greece, το Διοικητικό και το Εποπτικό Συμβούλιο της ΕΕΣΥΠ, το Διοικητικό Συμβούλιο και τους παρατηρητές του ΤΑΙΠΕΔ, το Διοικητικό Συμβούλιο της Εταιρείας Ακινήτων Δημοσίου (ΕΤΑΔ), το Διοικητικό Συμβούλιο της Ελληνικό ΑΕ και την Εκτελεστική Επιτροπή και το Γενικό Συμβούλιο του ΤΧΣ. Από την πλευρά του δημοσίου τομέα, η βάση δεδομένων περιλαμβάνει την Επιτροπή Ανταγωνισμού (πρόεδρος, αντιπρόεδρος, εισηγητές), η οποία ασκεί γενική εποπτεία στις αγορές, καθώς και τον διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, η οποία εποπτεύει το τραπεζικό σύστημα και συμμετέχει στον ορισμό της διοίκησης του ΤΧΣ, ενώ ταυτόχρονα ασκεί γενική επιρροή στην αναπτυξιακή πολιτική της χώρας. Επιπλέον των προαναφερόμενων στελεχών, στη βάση δεδομένων συμπεριλήφθηκαν και τα κορυφαία στελέχη της ΕΕ που έχουν επιφορτιστεί με την αρμοδιότητα ρύθμισης αντίστοιχων ζητημάτων και πιο συγκεκριμένα τα αρμόδια στελέχη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής των Γενικών Διευθύνσεων Οικονομικών και Ανταγωνισμού.

³³ Ο ένας εκ των δύο υφυπουργών Παρά τω Πρωθυπουργώ (Άκης Σκέρτσος), ως στενός συνεργάτης που πρωθυπουργού, έχει άμεση εποπτεία των κυβερνητικών πρωτοβουλιών για την ενθάρρυνση των επενδύσεων στη χώρα. Ο υπουργός Ψηφιακής Πολιτικής, Τηλεπικοινωνιών και Ενημέρωσης διαχειρίζεται το πλαίσιο για σημαντικές ξένες επενδύσεις στην ψηφιακή οικονομία (π.χ. μετάβαση στα δίκτυα 5G).

Τέλος, στη βάση συμπεριλήφθηκαν και εκπρόσωποι κοινωνικών φορέων (επιμελητηρίων³⁴, ερευνητικών οργανισμών³⁵, κοινωνικών κινήσεων³⁶), αλλά και της τοπικής αυτοδιοίκησης, δεδομένου ότι οι συγκεκριμένοι θεσμοί κατά καιρούς έχουν κληθεί να συμμετάσχουν στη διαδικασία διαβούλευσης, διατύπωσης θέσεων και προφανώς επηρεασμού των αποφάσεων³⁷. Για την πρώτη βάση δεδομένων τα στοιχεία συγκεντρώθηκαν μέσα από την αξιοποίηση διαδικτυακών πηγών, που περιλάμβαναν επίσημους ιστοτόπους θεσμών και οργανισμών (π.χ. πολιτικά κόμματα, κυβέρνηση, υπουργεία, κοινοβούλιο, ευρωπαϊκή επιτροπή, ευρωκοινοβούλιο, μελετώμενοι οργανισμοί), αλλά και προσωπικές ιστοσελίδες των υπό διερεύνηση στελεχών.

Στη δεύτερη βάση δεδομένων καταγράφηκαν τα μεσαία και ανώτερα στελέχη των οργανισμών και φορέων που εμπλέκονται στη διαχείριση των ΑΞΕ. Στο πλαίσιο αυτό, αντικείμενο έρευνας αποτέλεσαν τα στελέχη της Enterprise Greece, της Ελληνικής Εταιρείας Συμμετοχών και Περιουσίας (ΕΕΣΥΠ), της Ελληνικό Α.Ε., του Ταμείου Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου (ΤΑΙΠΕΔ), του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΤΧΣ) και της Εταιρείας Ακινήτων Δημοσίου Α.Ε. (ΕΤΑΔ). Πρόκειται για τα μέλη διοικήσεων, τους μάνατζερ και τους εμπειρογνώμονες των φορέων αυτών, ενώ από τη βάση δεδομένων αποκλείσαμε το διοικητικό και τεχνικό προσωπικό και τους ασκούμενους. Με την επιλογή αυτή εστιάζουμε στα στελέχη που παρέχουν ειδική γνώση στους φορείς (εμπειρογνώμονες) και στα στελέχη που έχουν τον κεντρικό ρόλο στη διαχείριση των επενδυτικών σχεδίων και των δημόσιων περιουσιακών στοιχείων μέσα από τον συντονισμό του υπόλοιπου επιστημονικού προσωπικού, την προετοιμασία των διαδικασιών (π.χ. προκήρυξη διαγωνισμού) και την επαφή με τους επενδυτές (project managers).

Για τη βάση των στελεχών των οργανισμών που δραστηριοποιούνται στο ευρύτερο πεδίο ρύθμισης και διαμόρφωσης των ΑΞΕ, τα σχετικά στοιχεία συγκεντρώθηκαν από το LinkedIn. Η επιλογή του συγκεκριμένου μέσου κοινωνικής δικτύωσης στηρίχθηκε στο γεγονός ότι αποτελεί ένα επαγγελματικό δίκτυο στο οποίο συνήθως διατηρούν ένα ενημερωμένο προφίλ στελέχη οργανισμών και επιχειρήσεων. Το LinkedIn παρέχει βασικά βιογραφικά στοιχεία επαγγελματιών και επιτρέπει την ανασύσταση των σταδιοδρομιών των ατόμων τουλάχιστον στις γενικές τους γραμμές. Τα βιογραφικά που αναρτούν οι επαγγελματίες είναι συνήθως σχετικά σύντομα και περιλαμβάνουν πληροφορίες για τις σπουδές τους, τις θέσεις εργασίας που έχουν καταλάβει κατά τη διάρκεια της ζωής τους καθώς και άλλες συμπληρωματικές πληροφορίες (γλώσσες, πιστοποιητικά κατάρτισης, εθελοντική δράση κ.λπ.). Ενίοτε

³⁴ Πρόκειται για τους προέδρους του Συνδέσμου Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών (ΣΕΒ), του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος (ΤΕΕ), του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδος (ΟΕΕ) και της Κεντρικής Ένωσης Επιμελητηρίων Ελλάδος (ΚΕΕΕ).

³⁵ Περιλάβαμε τον πρόεδρο και γενικό διευθυντή του ΙΟΒΕ και τον πρόεδρο του ΔΣ και επιστημονικό διευθυντή του ΚΕΠΕ.

³⁶ Πρόκειται για μέλη της Πρωτοβουλίας Πολιτών για την Κατάργηση του ΤΑΙΠΕΔ και της Επιτροπής Αγώνα για το Μητροπολιτικό Πάρκο Ελληνικού.

³⁷ Για προφανείς λόγους, δεν μπορούμε να εντάξουμε στη βάση δεδομένων το σύνολο των περιφερειακών και δημοτικών αρχών της χώρας. Ενδεικτικά, περιλαμβάνουμε την Περιφέρεια Αττικής (περιφερειάρχης, αντιπεριφερειάρχης Έργων και Υποδομών, επικεφαλής της Διεύθυνσης Αναπτυξιακού Προγραμματισμού).

τα βιογραφικά συνοδεύονται από μια αυτοπεριγραφή μίας-δύο παραγράφων η οποία τονίζει τις ικανότητες και το επαγγελματικό προφίλ του ατόμου.

Μια πηγή όπως το LinkedIn είναι πολύτιμη, αλλά θα πρέπει να τη χρησιμοποιούμε για ερευνητικούς σκοπούς με προσοχή. Οι πληροφορίες που παραθέτουν με ικανοποιητική συνέπεια οι χρήστες του μέσου αυτού είναι αυτές που αφορούν στις σπουδές και τις θέσεις εργασίας, ενώ οι υπόλοιπες ποικίλουν από βιογραφικό σε βιογραφικό και δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την κατασκευή αντίστοιχων μεταβλητών. Πληροφορίες που ενδιαφέρουν τους κοινωνιολόγους, όπως αυτές που σχετίζονται με την κοινωνική καταγωγή, δεν παρατίθεται. Επίσης, θα πρέπει να λάβουμε γενικότερα υπόψη ότι η δημοσίευση ενός βιογραφικού σε ένα επαγγελματικό μέσο κοινωνικής δικτύωσης υπακούει στις επαγγελματικές στρατηγικές αυτοπαρουσίασης και είναι αναμενόμενο να παραλείπει πληροφορίες που δεν είναι συμβατές με ένα «καλό» επαγγελματικό προφίλ, όπως θέσεις εργασίας χαμηλού κύρους, η σχέση με κάποιο κόμμα ή η συνδικαλιστική δραστηριότητα. Με τις στρατηγικές της αυτοπαρουσίασης σχετίζεται το εξίσου σημαντικό ζήτημα της περιγραφής της θέσης εργασίας. Από αυτή την άποψη, είναι αναμενόμενο οι χρήστες του LinkedIn να τείνουν να περιγράφουν τη θέση τους με βάση την εταιρική ορολογία με τρόπο που την υπερτιμά. Τέλος, μπορεί κανείς εύλογα να περιμένει ότι ένα τέτοιο μέσο επαγγελματικής κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιείται λιγότερο από επαγγελματίες με χαμηλά προσόντα ή κοντά στο τέλος της καριέρας τους και περισσότερο από επαγγελματίες που αποσκοπούν σε μια μεγαλύτερη κινητικότητα και μια δυναμική διαδρομή στην αγορά εργασίας.

1.3 Οι μεταβλητές

Για την υλοποίηση της έρευνας ακολουθήθηκαν τα ερευνητικά πρωτόκολλα που είχαν διαμορφωθεί για την αντίστοιχη έρευνα του 2017. Τα δύο πρωτόκολλα, μολονότι κοινά στα περισσότερα σημεία τους, περιλαμβάνουν και ορισμένες διαφορές, υιοθετώντας έναν μικρό αριθμό αλλαγών σε επί μέρους μεταβλητές του ερωτηματολογίου.

Η πρώτη βάση δεδομένων περιέχει 19 μεταβλητές (βλ. πίνακα Γ2). Εννέα από τις μεταβλητές αφορούν στις καριέρες των ατόμων. Δύο μεταβλητές επικεντρώνονται στην εργασία στον ιδιωτικό τομέα, διακρίνοντας ανάμεσα στην εργασία σε μεγάλες εταιρείες, πολυεθνικές ή εγχώριες, και στην εργασία σε μικρότερες εταιρείες ή ως αυτοαπασχολούμενος. Τρεις μεταβλητές αφορούν στην απασχόληση στον δημόσιο τομέα: μία αφορά την κατάληψη υψηλών θέσεων στην δημόσια διοίκηση (γενικοί και ειδικοί γραμματείς, διευθυντές υπηρεσιών και τμημάτων), μία τη συμμετοχή στη διοίκηση δημοσίων οργανισμών και εταιρειών και μία την απλή δημοσιοϋπαλληλία. Μία μεταβλητή καταγράφει την εμπειρία σε ανεξάρτητες ρυθμιστικές αρχές και φορείς ειδικού σκοπού (συνήθως ΑΕ με μόνο μέτοχο το δημόσιο). Μια μεταβλητή αποτυπώνει προϋπηρεσία ως σύμβουλος μέλους της κυβέρνησης και μία μεταβλητή αφορά στην απασχόληση σε θέση μέλους ΔΕΠ σε Ίδρυμα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και Ερευνητή σε ερευνητικά κέντρα. Τέλος, μια μεταβλητή καταγράφει θέσεις στην ΕΕ ή σε διεθνείς οργανισμούς.

Τρεις μεταβλητές αφορούν την εκπαίδευση. Μια μεταβλητή αποτυπώνει τον ανώτερο τίτλο σπουδών, μία το αντικείμενο των σπουδών του ανώτερου τίτλου σπουδών³⁸ και μία το κατά πόσο το άτομο έχει πραγματοποιήσει σπουδές εκτός Ελλάδας (ή σε άλλη χώρα από τη χώρα καταγωγής στις περιπτώσεις των ατόμων που δεν είναι Έλληνες). Δύο μεταβλητές αφορούν την πολιτική και κοινωνική δραστηριότητα. Μια μεταβλητή καταγράφει το κατά πόσο το άτομο έχει καταλάβει θέση αιρετού στην κεντρική ή τοπική πολιτική σκηνή ή θέση σε κομματικά όργανα. Δύο μεταβλητές αφορούν τη συμμετοχή σε όργανα διοίκησης συνδικαλιστικών οργάνων ή σε τοπικές και άλλες συλλογικότητες. Μία μεταβλητή καταγράφει την εθνικότητα. Τέλος, τρεις ακόμη μεταβλητές περιλαμβάνουν το φύλο, την ηλικία και τη θέση που καταλάμβανε το άτομο τη στιγμή της έρευνας. Η τελευταία αυτή μεταβλητή παίρνει επτά τιμές: κεντρική κυβέρνηση (υπουργός, αναπληρωτής υπουργός, υφυπουργός, γενικός γραμματέας), Περιφέρεια (περιφέρεια, αντιπεριφερειάρχης), φορείς ειδικού σκοπού (φορείς ιδιωτικοποιήσεων και διαχείρισης δημόσιας περιουσίας, ανεξάρτητες αρχές, διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος), ομάδες πίεσης (ΣΕΒ, ΚΕΕΕ, ΤΕΕ, ΟΕΕ), ερευνητικά κέντρα (ΙΟΒΕ, ΚΕΠΕ), κοινοτικοί αξιωματούχοι, κοινωνικά κινήματα.

Αντίστοιχη συλλογιστική εφαρμόστηκε και στο πρωτόκολλο της δεύτερης βάσης δεδομένων (βλ. πίνακα Γ3), αν και έγιναν οι απαραίτητες τροποποιήσεις στις μεταβλητές ώστε να ταιριάζουν με τα πρότυπα καριέρας ενός πληθυσμού που αποτελείται αποκλειστικά από μάνατζερ και εμπειρογνώμονες. Έτσι, η μεταβλητή που καταγράφει την εργασία ως σύμβουλος στον δημόσιο τομέα περιλαμβάνει τη θέση συμβούλου στην κυβέρνηση και την απασχόληση ως ειδικός σε υπουργεία, δημόσιους οργανισμούς και επιτροπές εμπειρογνομένων. Η μεταβλητή που αφορά τη σχέση με συνδικάτα, καταγράφει όχι μόνο τη συμμετοχή στη διοίκησή τους αλλά και την εργασία σε δεξαμενή σκέψης που συνδέεται με συνδικάτο. Επιπλέον, προσθέσαμε μια μεταβλητή η οποία καταγράφει τη θέση του κάθε στελέχους, ανάλογα με το αν επρόκειτο για ανώτερο ή μεσαίο στέλεχος. Τη συλλογή των στοιχείων επηρέασε το γεγονός ότι οι πληροφορίες που μπορούν να αντληθούν μέσω του LinkedIn είναι σχετικά περιορισμένες και προσανατολισμένες σε συγκεκριμένες παραμέτρους, όπως η επαγγελματική διαδρομή και η εκπαίδευση.

Πίνακας Γ2. Οι μεταβλητές της πρώτης βάσης δεδομένων

Θεματική	Μεταβλητή	Ορισμός	Τιμές
Απασχόληση	Μεγάλη εταιρεία	Έχει εργαστεί για πολυεθνική ή μεγάλη εγχώρια εταιρεία	Ναι
			Όχι
	Υπόλοιπος ιδιωτικός τομέας	Έχει εργαστεί ως αυτοαπασχολούμενος ή για μικρή εγχώρια εταιρεία	Ναι
			Όχι
	Ανώτερος αξιωματούχος του δημοσίου	Έχει εργαστεί ως ανώτερος αξιωματούχος του δημοσίου στο εθνικό επίπεδο	Ναι
	Δημόσιος υπάλληλος		Όχι
			Ναι

³⁸ Επιλέγουμε να καταγράψουμε τον ανώτερο τίτλο σπουδών ως τον πλησιέστερο στην επαγγελματική πορεία. Πρόκειται για μια επιλογή που γίνεται και σε άλλες παρόμοιες κοινωνιογραφικές μελέτες, βλ. για παράδειγμα Naudet κ.α. 2018.

		Έχει εργαστεί ως δημόσιος υπάλληλος στο εθνικό επίπεδο	Όχι
	Φορέας ειδικού σκοπού	Έχει εργαστεί για ΑΕ με μέτοχο το δημόσιο ή για ανεξάρτητη αρχή	Ναι Όχι
	Δημόσιος οργανισμός/εταιρεία	Έχει διατελέσει μέλος της διοίκησης μεγάλου δημόσιου οργανισμού ή εταιρείας	Ναι
			Όχι
	Πανεπιστήμιο/έρευνα	Έχει εργαστεί ως μέλος ΔΕΠ ή ερευνητής (εκτός θέσεων συμβασιούχων)	Ναι Όχι
	Σύμβουλος κυβερνητικού στελέχους	Έχει εργαστεί ως σύμβουλος σε κυβερνητικό στέλεχος στο εθνικό επίπεδο	Ναι Όχι
	ΕΕ/Διεθνής οργανισμός	Έχει εργαστεί ως ανώτερος αξιωματούχος ή ειδικός σύμβουλος στην ΕΕ ή σε διεθνή οργανισμό	Ναι Όχι
Πολιτική δράση	Πολιτική	Έχει υπάρξει μέλος κεντρικής κυβέρνησης, ΟΤΑ ή πολιτικού κόμματος	Ναι
			Όχι
Κοινωνική δράση	Συνδικαλισμός	Έχει υπάρξει μέλος της διοίκησης συνδικάτου	Ναι Όχι
	Συλλογικότητες	Έχει υπάρξει μέλος κοινωνικών κινήσεων	Ναι Όχι
Θέση στο πεδίο	Θεσμός	Θεσμός στο πεδίο των ΑΞΕ, των ιδιωτικοποιήσεων και της διαχείρισης της δημόσιας περιουσίας	Κεντρική κυβέρνηση ΟΤΑ Φορείς ειδικού σκοπού Ομάδες συμφερόντων Ερευνητικό κέντρο ΕΕ Κοινωνικό κίνημα
Εκπαίδευση	Ανώτερο δίπλωμα		Πτυχίο Μεταπτυχιακό
	Επιστήμη του ανώτερου διπλώματος		Διδακτορικό Οικονομικά Μηχανικός Νομικά Άλλο
	Έχει σπουδάσει στο εξωτερικό		Ναι Όχι
Κοινωνικο-οδημογραφικά	Ηλικία		25-34 35-44 45-54 55-64
	Φύλο		Άνω των 65 Άνδρας Γυναίκα
	Εθνικότητα		Ελληνική Άλλη

Πίνακας Γ3. Οι μεταβλητές της δεύτερης βάσης δεδομένων

Θεματική	Μεταβλητή	Ορισμός	Τιμές
Απασχόληση	Μεγάλη εταιρεία	Έχει εργαστεί για πολυεθνική ή μεγάλη εγχώρια εταιρεία	Ναι
			Όχι
	Υπόλοιπος ιδιωτικός τομέας	Έχει εργαστεί ως αυτοαπασχολούμενος ή για μικρή εγχώρια εταιρεία	Ναι
			Όχι
	Ανώτερο στέλεχος/αξιωματούχος στον δημόσιο τομέα	Έχει διατελέσει μέλος της διοίκησης δημόσιας εταιρείας ή οργανισμού στο εθνικό επίπεδο ή έχει εργαστεί ως ανώτερος κρατικός αξιωματούχος	Ναι
			Όχι
	Υπάλληλος στον δημόσιο τομέα	Έχει εργαστεί ως δημόσιος υπάλληλος ή ως υπάλληλος σε δημόσια επιχείρηση στο εθνικό επίπεδο	Ναι
			Όχι
	Φορέας ειδικού σκοπού	Έχει εργαστεί για ΑΕ με μέτοχο το δημόσιο ή για ανεξάρτητη αρχή	Ναι
	Πανεπιστήμιο/έρευνα	Έχει εργαστεί ως μέλος ΔΕΠ ή ερευνητής (εκτός θέσεων συμβασιούχων)	Όχι
Σύμβουλος/εμπειρογνώμονας στον δημόσιο τομέα	Έχει εργαστεί ως ειδικός σύμβουλος κυβερνητικού στελέχους ή ως εμπειρογνώμονας στον δημόσιο τομέα	Ναι	
		Όχι	
ΕΕ/Διεθνής οργανισμός	Έχει εργαστεί ως ανώτερος αξιωματούχος ή ειδικός σύμβουλος στην ΕΕ ή σε διεθνή οργανισμό	Ναι	
Πολιτική δράση	Πολιτική	Έχει υπάρξει μέλος κεντρικής κυβέρνησης, ΟΤΑ ή πολιτικού κόμματος	Ναι
			Όχι
Κοινωνική δράση	Συνδικαλισμός	Έχει υπάρξει μέλος της διοίκησης συνδικάτου ή έχει εργαστεί για ερευνητικό φορέα συνδικάτου	Ναι
			Όχι
Θέση στο πεδίο	Φορέας	Φορέας για τον οποίο εργάζεται τη στιγμή της έρευνας	Enterprise Greece
			ΕΤΑΔ
	Θεσμική θέση	Θέση στον φορέα	Ελληνικό ΑΕ
			ΤΑΙΠΕΔ
			ΕΕΣΥΠ
			ΤΧΣ
			Διοίκηση
			Ανώτερο στέλεχος/μάντζερ
			Μεσαίο/χαμηλό στέλεχος
Εκπαίδευση	Ανώτερο δίπλωμα		Πτυχίο
			Μεταπτυχιακό
			Διδακτορικό
	Επιστήμη του ανώτερου διπλώματος		Οικονομικά
			Μηχανικός
			Νομικά
	Έχει σπουδάσει στο εξωτερικό		Άλλο
			Ναι
			Όχι
Κοινωνικο-δημογραφικά	Ηλικία		25-34
			35-44
			45-54
			Άνω των 55
			Άνδρας
	Φύλο		Γυναίκα
			Ελληνική
	Εθνικότητα		Άλλη

1.4 Υλοποίηση της έρευνας

Η έρευνα υλοποιήθηκε κατά την περίοδο από τον Οκτώβριο του 2020 έως και τον Μάρτιο του 2021. Αρχικά εντοπίστηκαν τα στελέχη που θα αποτελούσαν αντικείμενο της έρευνας και στη συνέχεια συγκεντρώθηκαν όλα τα απαραίτητα βιογραφικά στοιχεία. Δεδομένης της κινητικότητας των στελεχών τόσο στο πολιτικό επίπεδο όσο και στο επίπεδο των στελεχών των οργανισμών επιλέχθηκε μια κοινή ημερομηνία για τον προσδιορισμό των στελεχών που θα καταγράφονταν στο πλαίσιο της έρευνας. Αυτή ήταν η 31^η Δεκεμβρίου του 2020. Αρχικά μελετήθηκε η βάση που είχε συγκροτηθεί το 2017. Με βάση τα αποτελέσματα εκείνης της περιόδου, αλλά και την αναγκαιότητα υλοποίησης συγκρίσεων μεταξύ των δύο περιόδων, κρίθηκε απαραίτητο να μην υπάρξουν ευρείας έκτασης αλλαγές, όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα. Στο πλαίσιο αυτό προστέθηκε μόνο ένας μικρός αριθμός επιπλέον μεταβλητών που αφορούσε την περαιτέρω εξειδίκευση σε εκπαιδευτικά ζητήματα (χώρα σπουδών, πανεπιστήμιο σπουδών).

Στην πρώτη από τις δύο βάσεις, αυτή των πολιτικών στελεχών, συνολικά συγκεντρώθηκαν στοιχεία για 96 στελέχη, ενώ στη δεύτερη βάση, εκείνη των στελεχών των οργανισμών για 191 στελέχη. Η έρευνα ξεκίνησε με την υλοποίηση ενός πιλοτικού σταδίου το οποίο αντιστοιχούσε στο 10% του δείγματος της έρευνας. Μετά την ολοκλήρωση του πιλοτικού σταδίου, αξιολογήθηκαν τα αρχικά αποτελέσματα και στη συνέχεια οριστικοποιήθηκε το πρωτόκολλο της έρευνας. Σε σχέση με την ερευνητική περίοδο του 2017, στην περίπτωση των πολιτικών στελεχών το ποσοστό ανανέωσης ήταν 66,6% ενώ στη βάση των στελεχών των οργανισμών 46,6%. Αναφορικά με την βάση των επαγγελματικών στελεχών των φορέων και των οργανισμών η κατανομή του δείγματος (Πίνακας Γ4) που προέκυψε είναι η ακόλουθη:

Πίνακας Γ4. Κατανομή επαγγελματικών στελεχών ανά οργανισμό

	Δείγμα (n=191)	%
<i>Enterprise Greece</i>	28	14,7%
<i>ΕΕΣΥΠ</i>	30	15,7%
<i>Ελληνικό ΑΕ</i>	11	5,8%
<i>ΤΧΣ</i>	43	22,5%
<i>ΤΑΙΠΕΔ</i>	33	17,3%
<i>ΕΤΑΔ</i>	46	24,1%

2. Αποτελέσματα της έρευνας: Το προφίλ των πολιτικών στελεχών για τις ΑΞΕ

2.1 Το κοινωνικό και δημογραφικό προφίλ των πολιτικών στελεχών

Στον Πίνακα Γ5 παρουσιάζεται το κοινωνικοδημογραφικό προφίλ των στελεχών που διαχειρίζονται τα ζητήματα των ΑΞΕ στην Ελλάδα. Όπως προκύπτει από τα σχετικά στοιχεία, αναφορικά με το φύλο, ακολουθείται η γενικότερη διαπιστωμένη τάση του ελληνικού πολιτικού συστήματος, όπου ο ρόλος των γυναικών είναι αρκετά

περιορισμένοι, καθώς το 78,1% των στελεχών είναι άνδρες και μόλις το 21,9% γυναίκες. Ακολούθως, σε ό,τι αφορά την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκαν τα στελέχη όταν ανέλαβαν την σχετική θέση, περίπου 4 στους 10 βρίσκονται στην ηλικιακή ομάδα 45-54, το 26% των στελεχών έχουν ηλικία μεταξύ 55 και 64 ετών, ενώ το 23,9% μεταξύ 25 και 44 ετών. Αξίζει να αναφερθεί ότι στην αρχική καταγραφή υπήρχε διαχωρισμός μεταξύ των ηλικιών 25-34 και 35-44, αλλά ενοποιήθηκαν δεδομένου του γεγονότος ότι μόλις το 1% ανήκε στην πρώτη εξ αυτών.

Σημαντικό στοιχείο στη μελέτη του κοινωνικού προφίλ αποτελεί και η παράμετρος της εκπαίδευσης. Όπως προκύπτει από τα ευρήματα της έρευνας, το εκπαιδευτικό επίπεδο των πολιτικών στελεχών είναι εξαιρετικά υψηλό. Αναλυτικότερα, περισσότεροι από τα μισά στελέχη που μελετήθηκαν στο πλαίσιο της έρευνας, έχουν ολοκληρώσει μεταπτυχιακές σπουδές, ενώ το 31,3% των στελεχών διαθέτει διδακτορικό. Τέλος, μόλις το 16,6% διαθέτει πτυχίο (εκ των οποίων το 3,1% διαθέτει μόνο απολυτήριο λυκείου). Εξαιρετικά ενδιαφέρον είναι και το γεγονός ότι το 65,6% των στελεχών διαθέτουν και σπουδές στο εξωτερικό, μια παράμετρος που αναδεικνύει το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει ο διεθνής προσανατολισμός στην ανάληψη αντίστοιχων θέσεων. Αξίζει να αναφερθεί ότι στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων πρόκειται για στελέχη που έχουν ολοκληρώσει σπουδές στο Ηνωμένο Βασίλειο (49,2%) ή τις ΗΠΑ (28,6%). Τέλος, αναφορικά με τον ανώτερο τίτλο σπουδών, όπως είναι αναμενόμενο το μεγαλύτερο μέρος εξ αυτών των στελεχών (50,2%) έχουν ολοκληρώσει σπουδές στο πεδίο των οικονομικών επιστημών (π.χ. οικονομικά, διοίκηση επιχειρήσεων, λογιστική, μάρκετινγκ). Από κει και πέρα ένα σημαντικό μέρος έχει ολοκληρώσει νομικές σπουδές (14,7%), σπουδές στην πολιτική επιστήμη (13,7%) ή στις επιστήμες των μηχανικών (11,6%). Τέλος μόλις το 9,5% των συγκεκριμένων στελεχών διαθέτει πτυχίο από κάποιο διαφορετικό επιστημονικό πεδίο.

Πίνακας Γ5. Το κοινωνικοδημογραφικό προφίλ των πολιτικών στελεχών

Κοινωνικοδημογραφικό προφίλ	
Φύλο	%
<i>Ανδρας</i>	78,1%
<i>Γυναίκα</i>	21,9%
Ηλικιακή Ομάδα	%
<i>25_44</i>	23,9%
<i>45_54</i>	39,6%
<i>55_64</i>	26,0%
<i>65_</i>	10,4%
Επίπεδο Εκπαίδευσης	%
<i>Bachelor</i>	16,6%
<i>Master</i>	52,1%
<i>PhD</i>	31,3%

Σπουδές εξωτερικό	στο %
Ναι	65,6%
Όχι	34,4%
Αντικείμενο Σπουδών	%
Οικονομικά	50,5%
Επιστήμες Μηχανικών	11,6%
Νομικά	14,7%
Πολιτική Επιστήμη	13,7%
Άλλο	9,5%

2.2 Το επαγγελματικό προφίλ των πολιτικών στελεχών

Ένα από τα βασικά στοιχεία της έρευνας που υλοποιήθηκε ήταν η καταγραφή του επαγγελματικού προφίλ των πολιτικών στελεχών που ενεπλάκησαν στις ΑΞΕ. Η μελέτη του επαγγελματικού προφίλ, και η κατηγοριοποίηση που ακολουθήθηκε στο πλαίσιο της έρευνας, είχε ως στόχο να απαντήσει μια σειρά από ζητήματα. Το πρώτο εξ αυτών ήταν κατά πόσο τα πολιτικά στελέχη που ανέλαβαν αντίστοιχες θέσεις, διέθεταν προηγούμενη εμπειρία από τον ιδιωτικό ή δημόσιο τομέα και το δεύτερο κατά πόσο διέθεταν πρότερη εμπειρία από υψηλόβαθμες θέσεις στην κρατική μηχανή. Η απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα μπορεί να βοηθήσει να κατανοήσουμε το κατά πόσο τα στελέχη που επελέγησαν για να στελεχώσουν τις συγκεκριμένες θέσεις, διέθεταν και αντίστοιχες επαγγελματικές δεξιότητες. Στο πλαίσιο της έρευνας κατεγράφη η συνολική επαγγελματική διαδρομή και ως εκ τούτου δεν υπήρχε κάποιος περιορισμός ως προς την καταγραφή επαγγελματικών θέσεων.

Πίνακας Γ6. Επαγγελματικό προφίλ πολιτικών στελεχών

Επαγγελματικό προφίλ									
Ιδιωτικός Τομέας					Δημόσιος Τομέας				Άλλο
	Πολυεθνικές Εταιρείες	Μεγάλη Εταιρεία στην Ελλάδα	Άλλη ιδιωτική εταιρεία	Αυτο/μενος	Ανώτερος κρατικός αξιωματούχος	Διεύθυνση εταιρείας/ οργανισμού δημοσίου	Δημόσιος Υπάλληλος	Εταιρεία του ευρύτερου δημόσιου τομέα	Καθηγητές πανεπιστημίου/ ερευνητές
Ναι	28,1%	32,3%	33,3%	14,6%	26,0%	18,8%	9,4%	16,7%	14,6%
Όχι	71,9%	67,7%	66,7%	85,4%	74,0%	81,3%	90,6%	83,3%	85,4%

Όπως γίνεται εμφανές από τον Πίνακα Γ6, η απασχόληση σε εταιρεία του ιδιωτικού τομέα είναι πολύ πιο συνηθισμένη σε σχέση με την απασχόληση στο δημόσιο τομέα. Όπως προκύπτει από τα ευρήματα της έρευνας η απασχόληση σε μια ελληνική επιχείρηση μικρή ή μεσαία (33,3%), καθώς και η απασχόληση σε μια μεγάλη ελληνική επιχείρηση (32,3%), είναι οι πιο συνηθισμένες περιπτώσεις επαγγελματικής απασχόλησης, καθώς παρουσιάζονται με παρόμοια συχνότητα μεταξύ των πολιτικών

στελεχών της περιόδου. Ακολούθως, ιδιαίτερα συχνή είναι και η παρουσία στελεχών που έχουν εργαστεί σε πολυεθνικές επιχειρήσεις (28,1%).

Αναφορικά με τα πολιτικά στελέχη που κατά το παρελθόν έχουν απασχοληθεί στο δημόσιο τομέα, η βασική διάσταση που ανακύπτει είναι εκείνη της προηγούμενης ανάληψης υψηλόβαθμης θέσης στο κράτος, καθώς η πλέον συχνή κατηγορία είναι εκείνη των στελεχών που κατά το παρελθόν έχουν αναλάβει κάποιο ανώτερο κρατικό αξίωμα (26%), όπως εκείνα του Γενικού ή Ειδικού Γραμματέα. Στη συνέχεια βλέπουμε τα στελέχη εκείνα που έχουν θητεύσει στη διοίκηση (π.χ. διοικητές, μέλη Δ.Σ.) κάποιας κρατικής εταιρείας ή οργανισμού (18,8%). Αντιθέτως, πολύ πιο περιορισμένη είναι η προηγούμενη απασχόληση σε μη υψηλόβαθμες θέσεις του δημοσίου τομέα. Τέλος, ένα αξιοσημείωτο ποσοστό της τάξης του 14,6% αφορά καθηγητές πανεπιστημίου.

Εστιάζοντας λίγο περισσότερο στα ευρήματα της έρευνας θα μπορούσαν να καταγραφούν κάποιες τάσεις οι οποίες φαίνεται να παρουσιάζονται με μεγαλύτερη συχνότητα. Όπως γίνεται εμφανές, η προηγούμενη απασχόληση σε μεγάλη εταιρεία (είτε ελληνική είτε πολυεθνική) συνιστά μια κυρίαρχη τάση καθώς καταγράφεται σε περισσότερες από τις μισές περιπτώσεις επαγγελματικών θέσεων της έρευνας. Αντιστοίχως, σ' ό,τι αφορά την απασχόληση στο δημόσιο τομέα, φαίνεται ότι βασικό κριτήριο επιλογής συνιστά η προηγούμενη εμπειρία σε υψηλόβαθμες θέσεις. Με βάση τα παραπάνω, θα μπορούσε κάλλιστα να υποστηριχθεί ότι η προηγούμενη επαγγελματική διαδρομή σε ισχυρές επιχειρήσεις και σε ανώτερες κρατικές θέσεις, συμβάλλει στην απόκτηση δεξιοτήτων οι οποίες οδηγούν στην ανάληψη αντίστοιχων πολιτικών αξιωμάτων.

2.3 Το πολιτικό κεφάλαιο των πολιτικών στελεχών

Βασικό στοιχείο στη μελέτη της ανάδειξης των πολιτικών ελίτ, συνιστά και η ανάλυση του πολιτικού κεφαλαίου που διαθέτουν, μελετώντας επί της ουσίας τις συνθήκες εκείνες που μεταξύ άλλων δημιουργούν σημαντικούς πόρους (π.χ. εκπαιδευτικούς, επαγγελματικούς, πολιτικούς) για την ανάδειξη σε συγκεκριμένες θέσεις. Μια βασική διάσταση της παρούσας μελέτης είναι η προηγούμενη ανάληψη θέσεων στην πολιτική ή την κοινωνία, οι οποίες ως αποτέλεσμα της ενασχόλησης που απαιτούν δημιουργούν χρήσιμες και ουσιαστικές πολιτικές δεξιότητες.

Η πρώτη κατηγορία θέσεων που μελετήθηκε είναι αυτή της κατοχής πολιτικών αξιωμάτων με την στενή έννοια του όρου (π.χ. βουλευτής ή στέλεχος εσωκομματικών οργάνων). Όπως προκύπτει από τα σχετικά ευρήματα, ένα σημαντικό μέρος των στελεχών που καταγράφηκαν διαθέτει αντίστοιχη επαγγελματική εμπειρία. Αναλυτικότερα, το 28,1% είχε κατά το παρελθόν καταλάβει τουλάχιστον μία θέση σε εσωκομματικά όργανα, ενώ το 24% έχει αναλάβει μια αντίστοιχη θέση κατόπιν εκλογής με την πλειοψηφία των περιπτώσεων να έχουν εκλεγεί βουλευτές (λιγότερες είναι οι περιπτώσεις στελεχών που έχουν εκλεγεί σε κάποιον ΟΤΑ). Αναμφίβολα όμως, η παράμετρος που προκαλεί το μεγαλύτερο ενδιαφέρον είναι το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό στελεχών (30,2%) που κατά το παρελθόν έχουν διατελέσει σύμβουλοι της κυβέρνησης (π.χ. του πρωθυπουργού ή κάποιου υπουργού). Η συγκεκριμένη διαπίστωση εν πολλοίς θα μπορούσε κάλλιστα να συνδυαστεί με τις

σύγχρονες εξελίξεις που καταγράφονται στο κομματικό πεδίο και που εστιάζουν στη μείωση του ρόλου των εσωκομματικών οργάνων στα σύγχρονα πολιτικά συστήματα και την παράλληλη ισχυροποίηση του ρόλου των πολιτικών τους ελίτ και ιδιαίτερα του κομματικού αρχηγού. Η επιλογή ατόμων που κατά το παρελθόν είχαν διατελέσει σύμβουλοι των ηγετικών πολιτικών στελεχών ενός κόμματος επί της ουσίας σχετίζεται με την παράμετρο της ανάδειξης έμπιστων στελεχών, μια παράμετρος που στη διεθνή βιβλιογραφία περιγράφεται με την έννοια του loyalty.

Πίνακας Γ7. Προηγούμενες πολιτικές θέσεις στελεχών

Πολιτικά αξιώματα			
	Θέση κόμμα	στο Κοινοβουλευτική θέση/ ΟΤΑ	Σύμβουλος Κυβέρνησης
Ναι	28,1%	24,0%	30,2%
Όχι	71,9%	76,0%	69,8%

Ένα ακόμα στοιχείο που κατεγράφη κατά τη διάρκεια της έρευνας ήταν και η προηγούμενη κατοχή θέσεων σε διεθνές επίπεδο για τα στελέχη που αναλαμβάνουν τη διαχείριση των ΑΞΕ στην Ελλάδα. Η συγκεκριμένη παράμετρος είναι ιδιαίτερα σημαντική για δύο βασικούς λόγους. Ο πρώτος γιατί οι ΑΞΕ, εξ ορισμού χαρακτηρίζονται από μια διεθνή διάσταση και ως εκ τούτου η προηγούμενη σχετική γνώση συνιστά ένα πολύ σημαντικό πολιτικό κεφάλαιο. Ο δεύτερος σχετίζεται με την Ελλάδα και την περίοδο της κρίσης, όπου ένα σημαντικό μέρος της διαδικασίας λήψης αποφάσεων διαμορφώθηκε ως αποτέλεσμα της διαπραγμάτευσης των ελληνικών κυβερνήσεων με τους εκπροσώπους της Τρόικας (και μετέπειτα των θεσμών). Η συγκεκριμένη παράμετρος είναι ιδιαίτερα σημαντική δεδομένου ότι οι συνθήκες αυτές αναμφίβολα οδήγησαν και στη διαμόρφωση των θεσμών και των οργανισμών που διαμορφώνουν το πεδίο των ΑΞΕ και που μελετώνται στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας.

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα Γ8, ένα σχετικά σημαντικό μέρος των στελεχών που μελετήθηκαν έχει κατά το παρελθόν αναλάβει κάποια θέση σε διεθνή οργανισμό (π.χ. ΔΝΤ, ΟΗΕ, ΟΟΣΑ) ή στην ΕΕ. Η πλέον συνήθης περίπτωση είναι αυτή των αξιωματούχων της ΕΕ, μια συνθήκη εν πολλοίς αναμενόμενη δεδομένου του γεγονότος, ότι η έρευνά μας περιλαμβάνει και τους αξιωματούχους της ΕΕ που εμπλέκονται στη διαδικασία διαμόρφωσης των ΑΞΕ, όπου είναι πάγια πρακτική να καταλαμβάνουν στη διάρκεια της διαδρομής τους στην ΕΕ διαφορετικές θέσεις. Ακολούθως, σημαντική είναι και η παρουσία στελεχών που έχουν προηγουμένως θητεύσει σε διεθνείς οργανισμούς, μια παράμετρος που δεν αφορά μόνο στελέχη που παραμένουν στους συγκεκριμένους οργανισμούς, αλλά και στελέχη που στη συνέχεια μεταπήδησαν και στην ελληνική πολιτική σκηνή, αναλαμβάνοντας ισχυρές πολιτικές θέσεις. Αντίστοιχα, πολύ πιο περιορισμένος είναι ο αριθμός των στελεχών εκείνων που έχουν εκλεγεί ευρωβουλευτές ή έχουν θητεύσει ως σύμβουλοι υψηλόβαθμων στελεχών των Ευρωπαϊκών θεσμών.

Πίνακας Γ8. Προηγούμενες θέσεις σε διεθνείς οργανισμούς

Θέσεις σε Διεθνείς Οργανισμούς/ Ευρωπαϊκή Ένωση				
	Διεθνείς Οργανισμοί	Αξιωματούχος ΕΕ	Σύμβουλος θεσμού/ εκπροσώπου ΕΕ	Θέση στο Ευρωκοινοβούλιο
Ναι	10,4%	14,6%	5,2%	4,2%
Όχι	89,6%	85,4%	94,8%	95,8%

Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο σχετικά σημαντικός αριθμός πολιτικών στελεχών που κατά το παρελθόν είχαν δραστηριοποιηθεί σε ηγετικές θέσεις σε συνδικαλιστικές οργανώσεις και σε λοιπούς φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών (βλ. Πίνακα Γ9). Όπως προκύπτει από τα ευρήματα της έρευνας, περίπου ένα στα τέσσερα στελέχη (24%) που έχουν αναλάβει μια υψηλόβαθμη θέση στη διαχείριση των ΑΞΕ, είχαν κατά το παρελθόν εμπλακεί στη λειτουργία κάποιου φορέα της Κοινωνίας των Πολιτών (π.χ. επαγγελματικές ενώσεις, ΜΚΟ, κοινωνικά κινήματα), ενώ αρκετά υψηλό είναι και το ποσοστό των στελεχών εκείνων που είχαν αναλάβει θέση στη διοίκηση κάποιας συνδικαλιστικής οργάνωσης (16,7%). Η συγκεκριμένη παρατήρηση εν πολλοίς είναι δικαιολογημένη δεδομένου ότι η προηγούμενη εμπλοκή σε κοινωνικούς φορείς δημιουργεί ένα σημαντικό πολιτικό κεφάλαιο και βοηθά στην απόκτηση σημαντικών πολιτικών δεξιοτήτων.

Πίνακας Γ9. Προηγούμενες θέσεις σε φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών

Θέσεις στην ΚτΠ		
	Διοίκηση συνδικαλιστικών ενώσεων	Φορείς ΚτΠ
Ναι	16,7%	24,0%
Όχι	83,3%	76,0%

2.4 Ανάλυση Πολλαπλών Αντιστοιχιών

Η ΑΠΑ, αποτέλεσε ένα σημαντικό εργαλείο που μας βοήθησε να αναλύσουμε με μεγαλύτερη λεπτομέρεια τα προφίλ των πολιτικών στελεχών που προκύπτουν από την έρευνά μας. Στο πλαίσιο της ανάλυσης των αποτελεσμάτων θα αξιοποιηθούν οι τρεις πρώτες διαστάσεις, για τις οποίες τα ποσοστά αδράνειας είναι 14,6%, 11,5% και 9,8% αντίστοιχα με σωρευτικό ποσοστό 35,9%. Μια βασική διάσταση της ΑΠΑ είναι και τα τροποποιημένα ποσοστά, τα οποία αναδεικνύουν την σχετική σημασία των διαστάσεων. Όπως προκύπτει τα σχετικά ποσοστά για τις τρεις διαστάσεις είναι 50,1%, 22,4% και 12,1% με σωρευτικό ποσοστό 84,6%. Στα Διαγράμματα 1 και 3, παρουσιάζονται οι ενεργές κατηγορίες των οποίων η συμβολή στην κατασκευή των διαστάσεων είναι πάνω από τη μέση τιμή ($100/34=2,94\%$), καθώς και κάποιες επιπλέον μεταβλητές, όπως η ύπαρξη σπουδών σε πανεπιστημιακό ή διδακτορικό επίπεδο, αλλά και η απασχόληση σε φορείς του δημοσίου, σε υψηλόβαθμες ή μη θέσεις. Αντίστοιχα στα διαγράμματα 2 και 4 περιλαμβάνονται οι συμπληρωματικές

εκείνες κατηγορίες που ταιριάζουν καλύτερα με τις αντίστοιχες διαστάσεις (τετράγωνο του συνημιτόνιου μεγαλύτερο από 0,05).

Στο δεξιό άκρο της πρώτης διάστασης, κατά βάση, συναντάμε στελέχη που έχουν σπουδάσει στην Ελλάδα και έχουν ως ανώτερο επίπεδο σπουδών το πτυχίο πανεπιστημίου. Το κύριο πεδίο σπουδών τους ανήκει στις επιστήμες των μηχανικών ή σε κάποια άλλη επιστήμη (όχι όμως στις βασικές που εντάσσονται στην ανάλυσή μας, όπως εκείνες του οικονομολόγου, του πολιτικού επιστήμονα ή του νομικού). Έχουν σχέση με κάποιο κόμμα και γενικότερα κομματική εμπλοκή, ενώ συμμετέχουν σε συνδικάτα και φορείς της κοινωνίας πολιτών (στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων). Σε επαγγελματικό επίπεδο, έχουν εργαστεί σε μικρές εταιρείες και πιο σπάνια σε φορείς του δημοσίου. Εξειδικεύοντας περαιτέρω το προφίλ των συγκεκριμένων στελεχών, βλέπουμε ότι επιβεβαιώνονται οι παραπάνω τάσεις, καθώς οι δευτερεύουσες κατηγορίες οι οποίες φαίνεται να ταυτίζονται περισσότερο με το προφίλ των στελεχών αυτών (Γράφημα Γ2), είναι εκείνες των κοινωνικών κινημάτων και της τοπικής αυτοδιοίκησης, παράμετροι οι οποίες αρκετά συχνά αξιοποιούνται ως ένα σημαντικό πολιτικό κεφάλαιο για την ανάδειξη σε πολιτικά αξιώματα. Όπως φαίνεται και από το Γράφημα Γ5, πρόκειται για στελέχη που έχουν διοριστεί σε υψηλόβαθμες θέσεις υπουργείων (π.χ. Γενικοί Γραμματείς), στελέχη της περιφέρειας Αττικής, ή προσωπικότητες που δραστηριοποιούνται σε κοινωνικά κινήματα που εστιάζουν στις συνέπειες των ΑΞΕ σε κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, ενώ ένας σημαντικός αριθμός εξ αυτών έχουν αναλάβει κατά το παρελθόν κοινοβουλευτικές ή υπουργικές θέσεις.

Στο αριστερό άκρο, ως επί το πλείστον, συναντάμε τα στελέχη εκείνα που διαθέτουν μεταπτυχιακές σπουδές στα οικονομικά και συχνά έχουν σπουδάσει στο εξωτερικό. Δεν εμπλέκονται στην πολιτική (π.χ. μέσω της συμμετοχής τους σε κάποιο κόμμα), ούτε και σε συνδικαλιστικές οργανώσεις ή φορείς της κοινωνίας των πολιτών. Κατά βάση εργάζονται σε μεγάλες εταιρείες (πολυεθνικές ή ελληνικές) ή σε διεθνείς οργανισμούς όπως η ΕΕ, το ΔΝΤ ή η Παγκόσμια Τράπεζα, ενώ σε μικρότερο βαθμό, όπως προκύπτει και από την ανάλυση των δευτερευουσών μεταβλητών και των στελεχών (Γραφήματα Γ2, αλλά και Γ5), έχουν εργαστεί σε θεσμούς, οι οποίοι διαχειρίζονται τη δημόσια περιουσία (π.χ. ΤΑΙΠΕΔ, ΕΕΣΥΠ).

Η δεύτερη διάσταση του συγκεκριμένου πίνακα αναδεικνύει κάποια εξίσου σημαντικά χαρακτηριστικά των στελεχών της έρευνας. Όπως παρατηρούμε, στην αρνητική πλευρά της διάστασης 2 κατά βάση συναντάμε στελέχη που προέρχονται από άλλες χώρες, διαθέτουν μεταπτυχιακές σπουδές, εμπλέκονται στην πολιτική, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις έχουν εργαστεί στο δημόσιο τομέα. Εν πολλοίς αναμενόμενα, η ανάλυση των δευτερευουσών μεταβλητών (Γράφημα Γ2), δείχνει ότι τα συγκεκριμένα στελέχη απασχολούνται σε θεσμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης (κυρίως στις Γενικές Διευθύνσεις που εμπλέκονται με το σκέλος της διαχείρισης των ΑΞΕ σε ευρωπαϊκό επίπεδο) ή είναι υψηλόβαθμα στελέχη (π.χ. υπουργοί) των σχετικών υπουργείων. Σε αρκετές περιπτώσεις έχουν σπουδάσει σε αντικείμενα που υπάγονται στο ευρύτερο πεδίο της πολιτικής επιστήμης (Γράφημα Γ5).

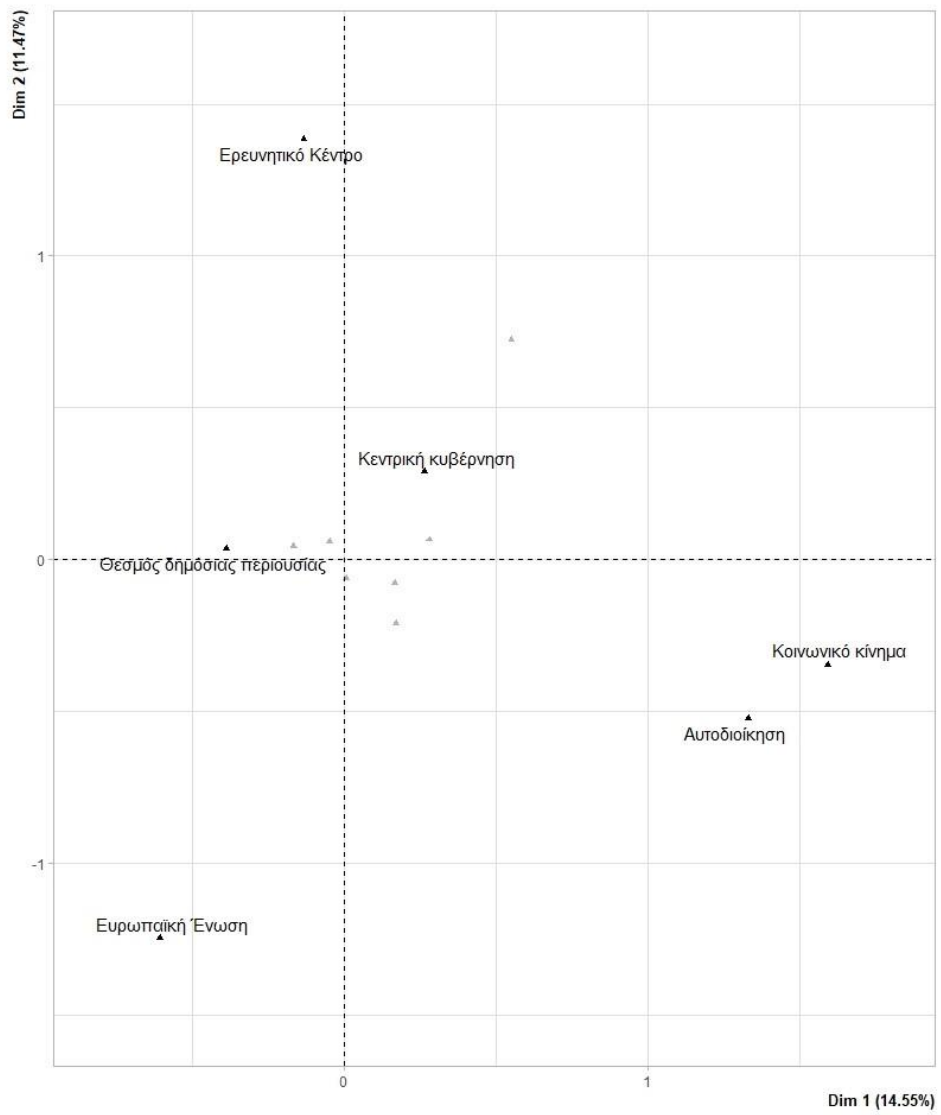
Στη θετική πλευρά της διάστασης 2, το κύριο προφίλ των στελεχών έχει ως χαρακτηριστικά τις σπουδές στα οικονομικά στο εξωτερικό, αρκετά συχνά σε διδακτορικό επίπεδο. Δεν έχουν επίσημη σύνδεση με κάποιο πολιτικό κόμμα ή δεν αναλαμβάνουν πολιτικά αξιώματα, ενώ συνήθως εργάζονται στο πανεπιστήμιο ή σε μεγάλες πολυεθνικές και παράλληλα σε αρκετές περιπτώσεις έχουν αναλάβει ανώτερες κρατικές θέσεις. Λόγω και της σχέσης τους με το χώρο του πανεπιστημίου, αλλά και την ύπαρξη σπουδών σε διδακτορικό επίπεδο, είναι σύνηθες τα συγκεκριμένα στελέχη να έχουν προηγούμενη επαγγελματική δραστηριότητα σε ερευνητικά κέντρα (π.χ. ΚΕΠΕ, ΙΟΒΕ). Κατά βάση απασχολούνται σε διάφορα πεδία (πέρα από το πανεπιστήμιο), όπως σε Γενικές Γραμματείες και φορείς ειδικού σκοπού (π.χ. ΤΑΙΠΕΔ, Ελληνικό Α.Ε.), αλλά και σε φορείς της κοινωνίας (π.χ. Επιμελητήρια, ΚΕΕ).

Η τρίτη διάσταση (Γράφημα Γ3) αναδεικνύει κάποιες διαφορετικές παραμέτρους του προφίλ των πολιτικών στελεχών. Όπως γίνεται εμφανές από τον αρνητικό άξονα, εν πολλοίς περιγράφει στελέχη τα οποία κατέχουν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών από το εξωτερικό, αρκετά συχνά στο αντικείμενο της πολιτικής επιστήμης. Έχουν εργαστεί σε μεγάλες εταιρείες (πολυεθνικές ή στην Ελλάδα) και παράλληλα είναι ενεργοί στην πολιτική, έχοντας αναλάβει πολιτικά αξιώματα ή έχοντας θητεύσει ως σύμβουλοι πολιτικών στελεχών. Τέλος στο θετικό άξονα της τρίτης διάστασης κατά βάση συναντάμε στελέχη που προέρχονται από χώρες του εξωτερικού, που δεν εμπλέκονται στην πολιτική ή σε φορείς της κοινωνίας πολιτών και κατά βάση απασχολούνται σε διεθνείς οργανισμούς (π.χ. Ε.Ε., ΔΝΤ) ή και σε φορείς διαχείρισης της δημόσιας περιουσίας.

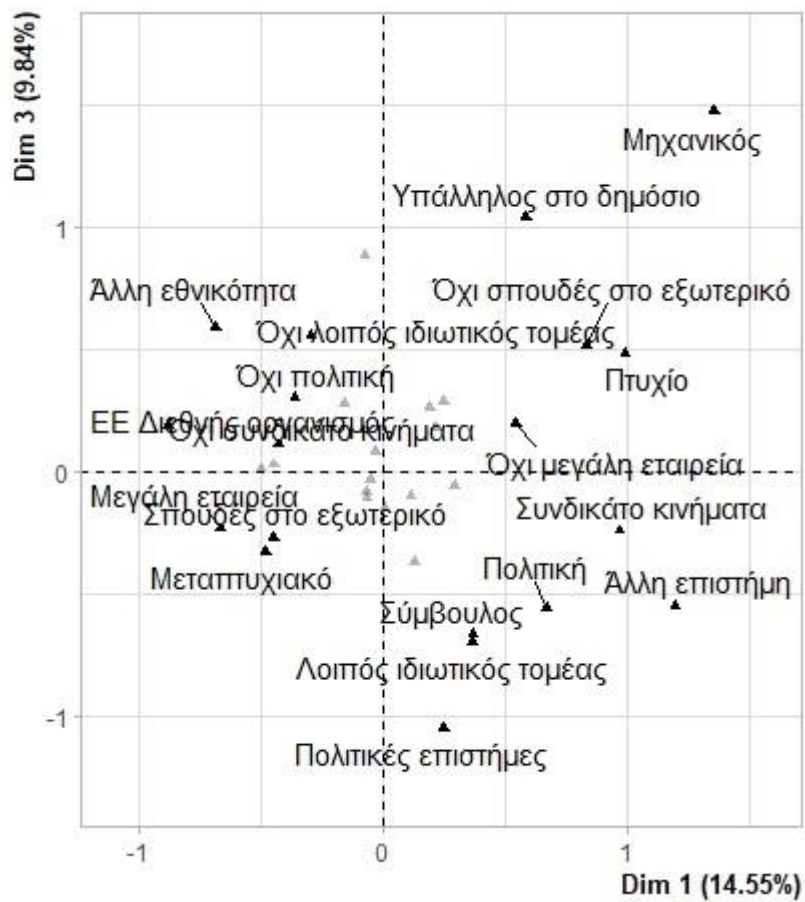
Γράφημα Γ1. Κυριότερες κατηγορίες των διαστάσεων 1 και 2

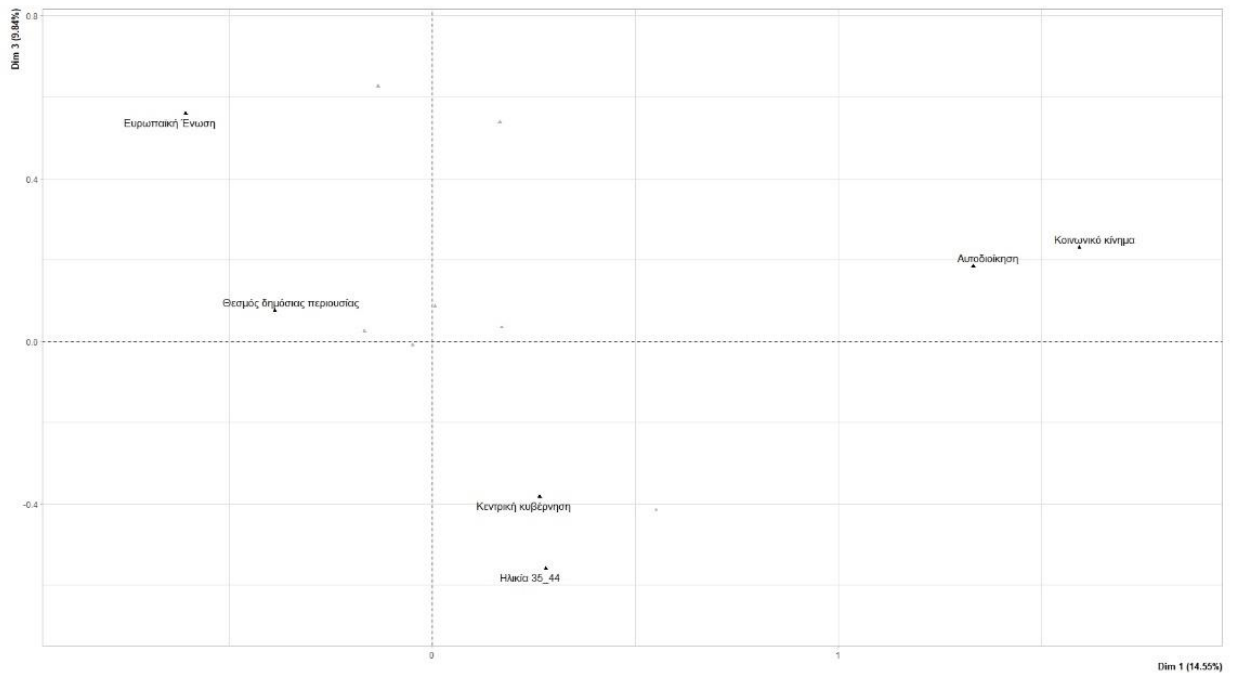
Γράφημα Γ2. Σημαντικές συμπληρωματικές κατηγορίες για τις διαστάσεις 1 και 2

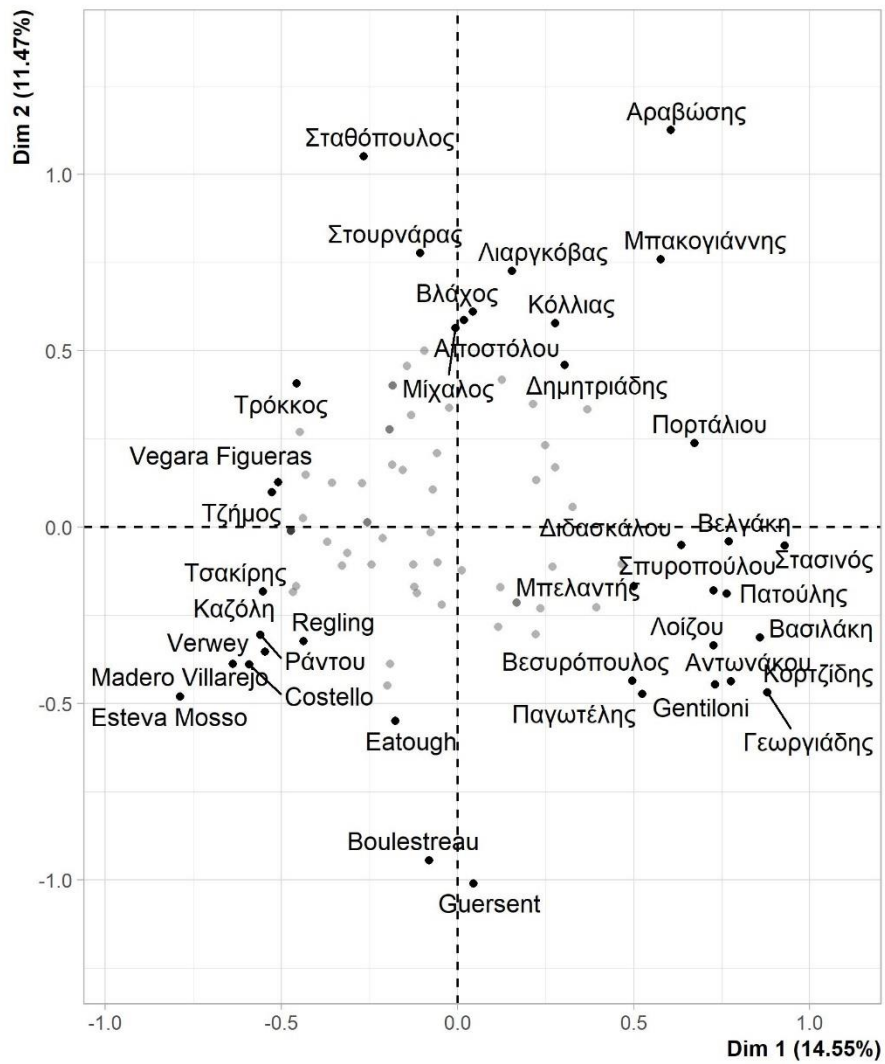
Γράφημα Γ3. Κυριότερες κατηγορίες των διαστάσεων 1 και 3

Γράφημα Γ4. Σημαντικές συμπληρωματικές κατηγορίες για τις διαστάσεις 1 και 3

Γράφημα Γ5. Νέφος ατόμων για τις διαστάσεις 1 και 2

3. Αποτελέσματα της έρευνας: Το προφίλ των στελεχών των οργανισμών που διαχειρίζονται τις ΑΞΕ

3.1 Το κοινωνικό και δημογραφικό προφίλ των στελεχών των Οργανισμών

Η δεύτερη βάση δεδομένων της έρευνάς μας περιελάμβανε την ανάλυση των βασικών χαρακτηριστικών των στελεχών που έχουν αναλάβει μεσαίες και ανώτερες θέσεις στους οργανισμούς και τους φορείς που εμπλέκονται στη διαχείριση των ΑΞΕ στην Ελλάδα. Το κοινωνικοδημογραφικό προφίλ των στελεχών των οργανισμών όπως προέκυψε από την έρευνα αυτή αποτυπώνεται στον Πίνακα Γ10.

Αναφορικά με το φύλο, οι άνδρες αποτελούν την πλειοψηφία των στελεχών με 56%, ενώ οι γυναίκες αποτελούν το 44%, παρουσιάζοντας μια πιο ισορροπημένη κατάσταση σε σχέση με την περίπτωση των πολιτικών στελεχών. Αντίστοιχα, σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με τη βάση των πολιτικών στελεχών βλέπουμε και στην περίπτωση των ηλικιακών ομάδων. Όπως προκύπτει, περισσότερα από τα μισά στελέχη (55,5%) ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 25-44, ενώ ιδιαίτερα υψηλό είναι και το ποσοστό των στελεχών, που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 45-54 (28,3%). Συνολικά, το 83,8% των στελεχών ανήκει στις δύο πρώτες ηλικιακές ομάδες, ενώ μόλις το 16,2% των στελεχών εντάσσεται στις μεγαλύτερες ηλικίες με την πλειοψηφία των περιπτώσεων να αφορά την ηλικιακή ομάδα 55-64 (13,1%).

Πίνακας Γ10. Το κοινωνικοδημογραφικό προφίλ των στελεχών των οργανισμών

Κοινωνικοδημογραφικό προφίλ	
Φύλο	%
<i>Ανδρας</i>	56,0%
<i>Γυναίκα</i>	44,0%
Ηλικιακά Ομάδα	%
<i>25_44</i>	55,5%
<i>45_54</i>	28,3%
<i>55_64</i>	13,1%
<i>65_</i>	3,1%
Επίπεδο Εκπαίδευσης	%
<i>Bachelor</i>	13,6%
<i>Master</i>	73,8%
<i>PhD</i>	12,6%
Σπουδές στο εξωτερικό	%
<i>Ναι</i>	65,4%
<i>Όχι</i>	34,6%
Αντικείμενο Σπουδών	%
<i>Οικονομικά</i>	60,0%

Επιστήμες Μηχανικών	12,1%
Νομικά	14,2%
Άλλο	13,7%

Αναφορικά με το επίπεδο σπουδών, η συντριπτική πλειονότητα των στελεχών (85,4%) διαθέτει τουλάχιστον μεταπτυχιακό τίτλο (μεταπτυχιακό 73,8%, διδακτορικό 12,6%), υποδηλώνοντας ένα ιδιαίτερα υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Ακόμα μεγαλύτερη όμως εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι τα περισσότερα στελέχη που κατεγράφησαν στην έρευνα έχουν σπουδάσει στο εξωτερικό (65,4%), με τη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων να αφορά σπουδές σε πανεπιστήμια της Αγγλίας και των ΗΠΑ (83,4%). Συγκριτικά με τη βάση των πολιτικών στελεχών τα νούμερα είναι σχετικά παρεμφερή, με μοναδική διαφορά το γεγονός ότι είναι υψηλότερο το ποσοστό των πολιτικών στελεχών που διαθέτουν διδακτορικό τίτλο σπουδών (και ως εκ τούτου μικρότερο το ποσοστό των στελεχών με μεταπτυχιακό τίτλο). Επιπροσθέτως, σε ό,τι αφορά τις σπουδές στο εξωτερικό, τα ποσοστά μεταξύ των δύο βάσεων είναι πανομοιότυπα.

Τέλος, αναφορικά με το αντικείμενο των σπουδών η πλειοψηφία των στελεχών διαθέτει σπουδές στο ευρύτερο πεδίο των οικονομικών επιστημών (π.χ. οικονομικά, διοίκηση επιχειρήσεων, λογιστικά, μάρκετινγκ), ενώ τα υπόλοιπα στελέχη επιμερίζονται σε τρεις βασικές κατηγορίες με παραπλήσια ποσοστά. Στη νομική επιστήμη (14,2%), τις επιστήμες των μηχανικών (12,1) και τέλος σ' όλα τα υπόλοιπα επιστημονικά αντικείμενα (13,7%). Σε σχέση με τα πολιτικά στελέχη η μεγαλύτερη διαφορά έγκειται στον περιορισμένο αριθμό στελεχών των οργανισμών που διαθέτουν σπουδές στην πολιτική επιστήμη.

3.2 Το επαγγελματικό προφίλ των πολιτικών στελεχών

Στον Πίνακα Γ11 παρουσιάζεται η επαγγελματική διαδρομή των στελεχών που αναλαμβάνουν την υλοποίηση των αποφάσεων για τις ΑΞΕ στην Ελλάδα. Όπως γίνεται εμφανές η προηγούμενη θητεία σε μεγάλη ελληνική επιχείρηση (41,9%), σε πολυεθνική (38,7%) ή σε μια μικρή ή μεσαία ελληνική επιχείρηση (37,2%), αποτελούν τις πλέον συνηθισμένες επαγγελματικές διαδρομές. Αντιθέτως, η προηγούμενη επαγγελματική σταδιοδρομία στην κεντρική διοίκηση ή στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, είναι πολύ πιο περιορισμένη. Αναλυτικότερα, λιγότερα από ένα στα δέκα στελέχη έχουν αναλάβει ανώτερη κρατική θέση (5,2%) ή διευθυντική θέση σε κάποιον οργανισμό ή εταιρεία του δημοσίου (8,4%), ενώ πιο συνηθισμένη είναι η περίπτωση των στελεχών που κατά το παρελθόν είχαν εργαστεί σε κάποια δημόσια υπηρεσία. Αντιθέτως, πιο συχνή είναι η παρουσία στελεχών που διαθέτουν επαγγελματική εμπειρία σε κάποια εταιρεία ή οργανισμό του δημοσίου (23,6%), αν και ακόμα και στη συγκεκριμένη περίπτωση η παρουσία τους είναι πιο περιορισμένη σε σχέση με την απασχόληση στον ιδιωτικό τομέα, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως. Συγκριτικά με τα πολιτικά στελέχη, θα μπορούσε να εντοπιστεί μια σημαντική διαφορά. Ενώ και στις δύο περιπτώσεις η προηγούμενη απασχόληση στον ιδιωτικό τομέα είναι πιο συχνή σε σχέση με την απασχόληση στο δημόσιο τομέα, είναι εμφανές ότι η τάση αυτή είναι λιγότερο έντονη μεταξύ των πολιτικών στελεχών,

από ό,τι μεταξύ των στελεχών που απασχολούνται στους οργανισμούς που καταγράφονται στην έρευνάς μας.

Πίνακας Γ11. Επαγγελματικό προφίλ των στελεχών των οργανισμών

Επαγγελματικό προφίλ									
Ιδιωτικός Τομέας				Δημόσιος Τομέας					Άλλο
	Πολυεθνικές Εταιρείες	Μεγάλη εταιρεία στην Ελλάδα ή το εξωτερικό	Άλλη απασχόληση στο ιδιωτικό τομέα	Αυτο/μενος	Ανώτερος κρατικός αξιωματούχος	Διεύθυνση εταιρείας/ οργανισμού δημοσίου	Δημόσιος Υπάλληλος	Εταιρεία του ευρύτερου δημόσιου τομέα	Καθηγητές πανεπιστημίου/ ερευνητές
Ναι	38,7%	41,9%	37,2%	9,4%	5,2%	8,4%	13,1%	23,6%	6,8%
Όχι	61,3%	58,1%	62,8%	90,6%	94,8%	91,6%	86,9%	76,4%	93,2%

3.3 Ανάλυση Πολλαπλών Αντιστοιχιών

Στην ενότητα αυτή αναφερόμαστε στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των στελεχών των οργανισμών όπως προκύπτουν μέσα από την ΑΠΑ. Η ανάλυσή μας θα εστιάσει και πάλι στις τρεις πρώτες διαστάσεις της ΑΠΑ, όπως και στην περίπτωση των πολιτικών στελεχών. Αναλυτικότερα, αναφορικά με τα βασικά στατιστικά μεγέθη της ΑΠΑ, τα ποσοστά αδράνειας για τις συγκεκριμένες τρεις διαστάσεις είναι 13,5%, 12,7% και 9,6% αντίστοιχα, με σωρευτικό ποσοστό 35,8%. Σε ό,τι αφορά τα τροποποιημένα ποσοστά, ανέρχονται σε 50,1%, 22,4% και 12,1% με σωρευτικό ποσοστό 84,6%. Στα Γράφημα Γ6 και Γ8, παρουσιάζονται οι ενεργές κατηγορίες των οποίων η συμβολή στην κατασκευή των διαστάσεων είναι πάνω από τη μέση τιμή ($100/27=3,70\%$).

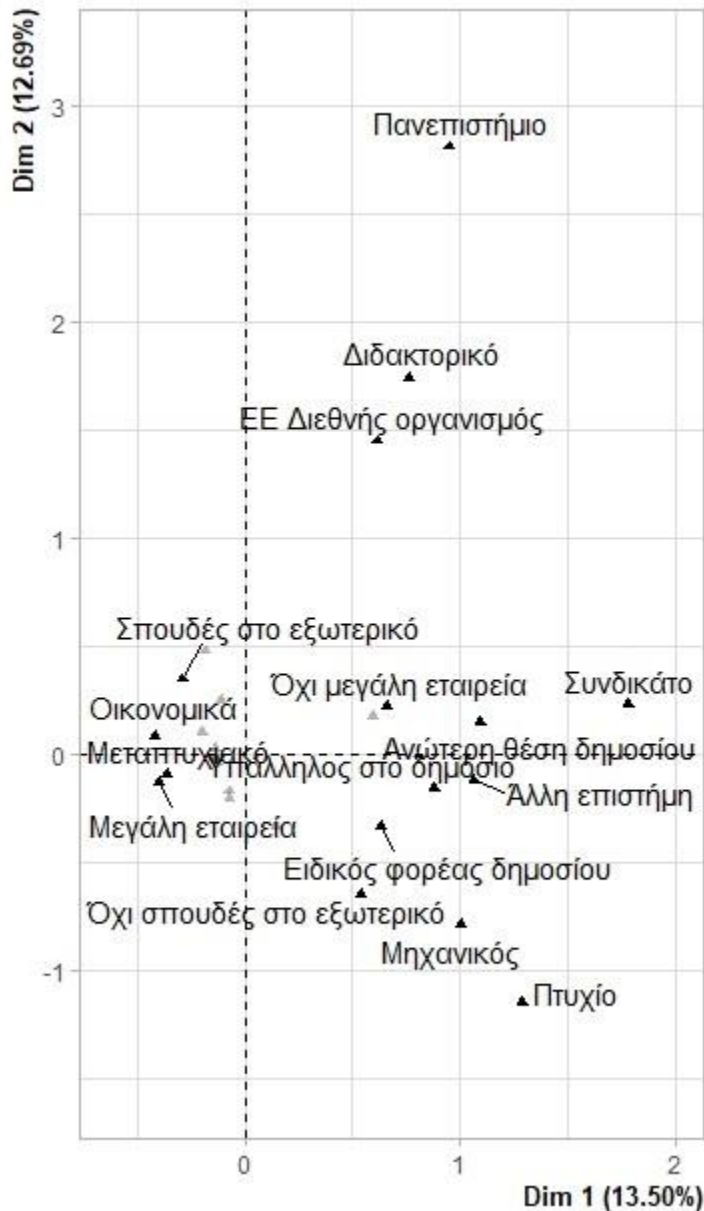
Στο δεξιό άκρο της πρώτης διάστασης (Γράφημα Γ6) κατά βάση συναντάμε στελέχη που διαθέτουν πτυχίο στις επιστήμες των μηχανικών ή σε άλλα αντικείμενα (με εξαίρεση δηλαδή τα δύο κυρίαρχα της συγκεκριμένης βάσης, εκείνα των οικονομικών και της νομικής), έχοντας πραγματοποιήσει τις σπουδές τους στην Ελλάδα. Ως επί το πλείστον έχουν εργαστεί σε μικρές ελληνικές επιχειρήσεις ή σε φορείς και εταιρείες του δημοσίου, όπως για παράδειγμα στο ΕΤΑΔ. Σε αρκετές περιπτώσεις έχουν επίσης ενεργή συμμετοχή στα κοινά μέσα από τη συμμετοχή τους σε συνδικάτα και φορείς της κοινωνίας των πολιτών. Στο αριστερό άκρο συναντάμε κατά κύριο λόγο στελέχη που έχουν σπουδάσει οικονομικά σε μεταπτυχιακό επίπεδο, αρκετά συχνά στο εξωτερικό, ενώ κατά βάση έχουν εργαστεί σε μεγάλες εταιρείες, είτε πολυεθνικές είτε στην Ελλάδα, ενώ ένας σημαντικός αριθμός εξ αυτών εργάζεται σε φορείς ειδικού σκοπού, όπως το ΤΧΣ.

Αναφορικά με τη δεύτερη διάσταση, όπως φαίνεται και από τον θετικό πόλο, κατά βάση περιλαμβάνει στελέχη που διαθέτουν διδακτορικό τίτλο σπουδών, έχουν σπουδάσει στο εξωτερικό, ενώ συνήθως εργάζονται στο πανεπιστήμιο ή σε διεθνείς φορείς και οργανισμούς. Αντιθέτως, στον αρνητικό πόλο της δεύτερης διάστασης, σε μεγάλο βαθμό συναντάμε στελέχη που διαθέτουν πτυχίο από ελληνικό πανεπιστήμιο στις επιστήμες των μηχανικών και εν πολλοίς έχουν εργαστεί σε ειδικούς φορείς του δημοσίου ή σε μεγάλες εταιρείες, όπως η Ελληνικό Α.Ε..

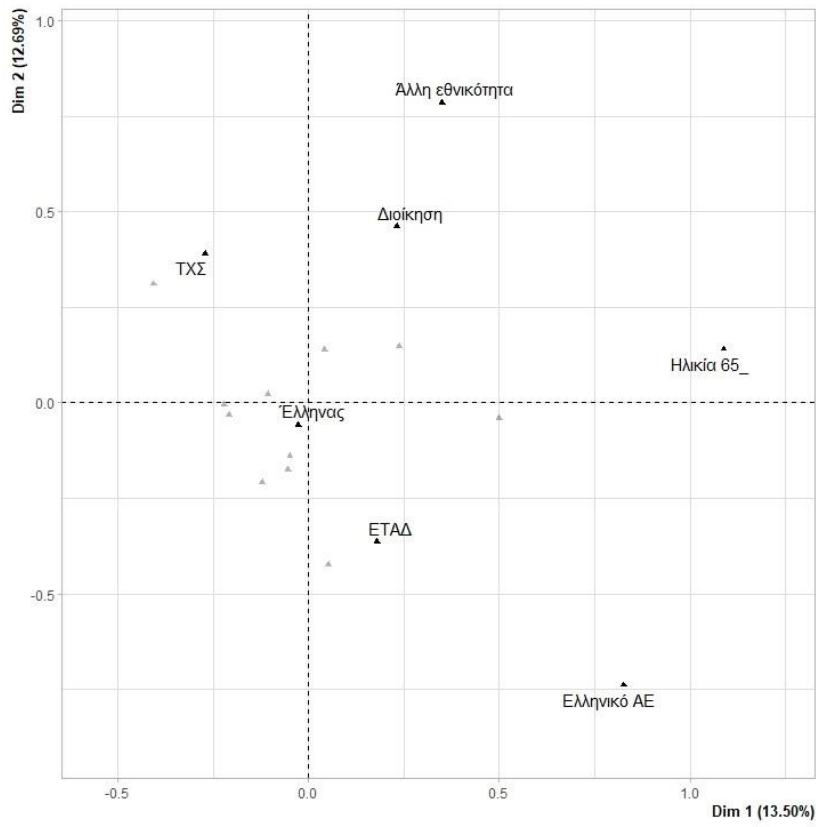
Τέλος στην τρίτη διάσταση (Γράφημα Γ8) στο θετικό πόλο, συναντάμε κυρίως στελέχη μεγαλύτερης ηλικίας (π.χ. άνω των 65 ετών) που έχουν αναλάβει ανώτερες θέσεις στο δημόσιο, έχοντας παράλληλα διατελέσει και σύμβουλοι σε πολιτικά στελέχη.

Παράλληλα, εμπλέκονται στα κοινά μέσα από τη συμμετοχή τους σε συνδικάτα και φορείς της κοινωνίας των πολιτών, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις έχουν εργαστεί και σε μεγάλες εταιρείες (πολυεθνικές ή ελληνικές). Αντιστοίχως, στον αρνητικό πόλο βλέπουμε κατά βάση στελέχη που διαθέτουν πτυχίο στα νομικά, από ελληνικά πανεπιστήμια και συνήθως έχουν εργαστεί σε μικρές εταιρείες στην Ελλάδα. Πρόκειται κυρίως για στελέχη νεαρής ηλικίας που καταλαμβάνουν μεσαίες θέσεις στην κλίμακα της ιεραρχίας των σχετικών φορέων.

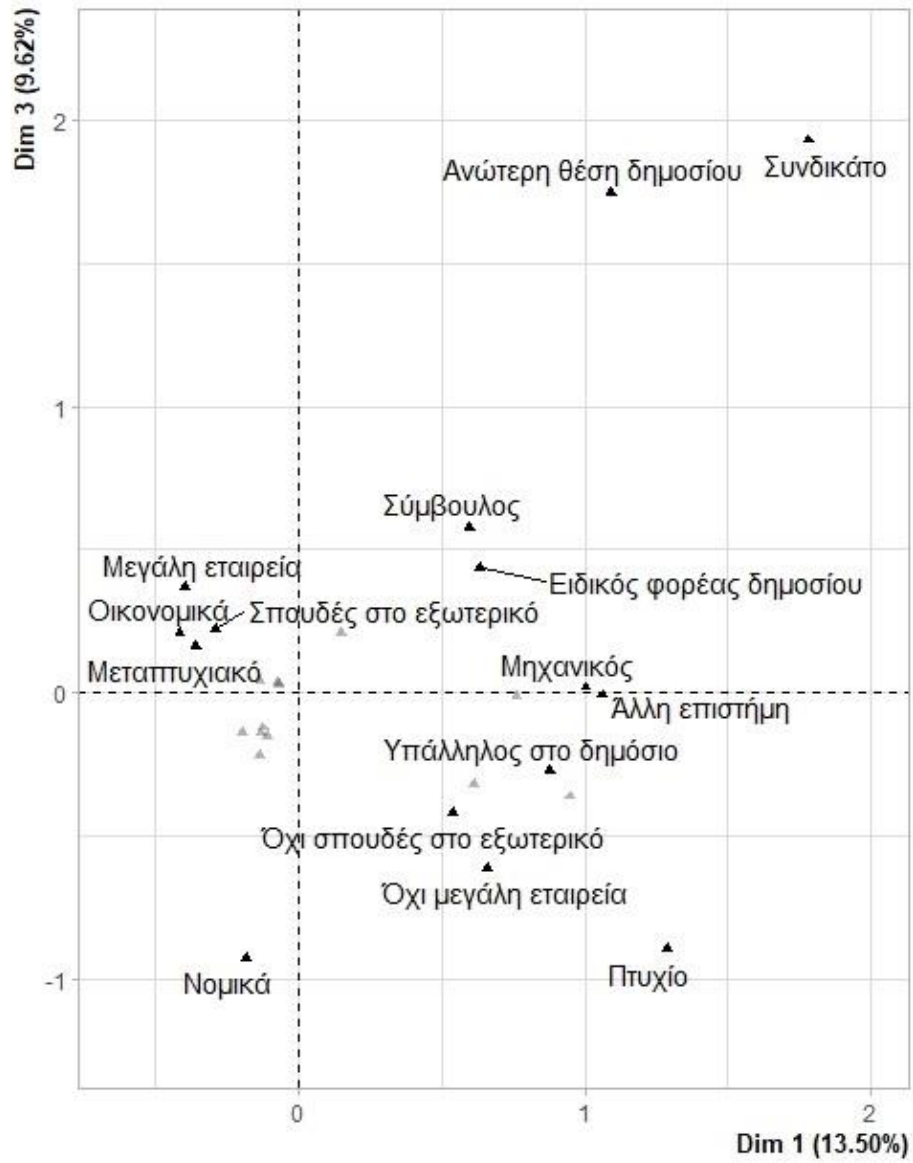
Γράφημα Γ6. Κυριότερες κατηγορίες των διαστάσεων 1 και 2

Γράφημα Γ7. Σημαντικές συμπληρωματικές κατηγορίες για τις διαστάσεις 1 και 2

Γράφημα Γ8. Κυριότερες κατηγορίες των διαστάσεων 1 και 3

4. Συγκριτική ανάλυση αποτελεσμάτων 2017 και 2020

Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, μια βασική διάσταση της έρευνάς μας αποτέλεσε η καταγραφή των χαρακτηριστικών, αλλά και των αλλαγών που έχουν λάβει χώρα κατά τα τελευταία χρόνια αναφορικά με τα στελέχη που διαχειρίζονται τις ΑΞΕ στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό βασική διάσταση αποτέλεσε και η προσπάθεια αποτύπωσης των κυριότερων αλλαγών μεταξύ της έρευνας του 2017 και της τωρινής έρευνας. Μια σύγκριση που ενέχει και χαρακτηριστικά καταγραφής των διαφοροποιήσεων μεταξύ της περιόδου της διακυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ το 2017 (σε συνεργασία με τους ΑΝ.ΕΛΛ.) και της τρέχουσας περιόδου διακυβέρνησης από τη ΝΔ.

Για την καλύτερη αποτύπωση των αλλαγών αυτών δημιουργήθηκαν τρεις συνδυαστικές μεταβλητές. Οι δύο πρώτες, εκείνες της προέλευσης της επαγγελματικής εμπειρίας και εκείνη του δείκτη διεθνούς προσανατολισμού, αφορούν τόσο τη βάση των πολιτικών στελεχών, όσο και τη βάση των επαγγελματιών στελεχών των οργανισμών. Αντιθέτως, η τρίτη μεταβλητή, εκείνη της τυπολογίας του πολιτικού στελέχους εστιάζει μόνο στην πρώτη εξ αυτών μιας και αναφέρεται στα πολιτικά στελέχη τα οποία μετέχουν στη διαδικασία διαβούλευσης και λήψης αποφάσεων.

Αναλυτικότερα, στην πρώτη εξ αυτών των μεταβλητών, συγκεντρώθηκαν στοιχεία που αφορούσαν την επαγγελματική προέλευση των στελεχών. Βασική στοχοθεσία στην συγκεκριμένη περίπτωση αποτελούσε η καταγραφή της επαγγελματικής προϋπηρεσίας των στελεχών της έρευνας, με βασική διάκριση το αν είχαν κατά το παρελθόν εργαστεί σε επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα ή σε κρατικούς φορείς και υπηρεσίες. Με βάση τη συγκεκριμένη συλλογιστική, στο πλαίσιο της ανάλυσης των στοιχείων, πέρα από την παραπάνω διάκριση, καταγράφηκε ξεχωριστά και η περίπτωση των στελεχών που είχαν κατά το παρελθόν εργαστεί σε θέσεις και των δύο παραπάνω κατηγοριών ή αντίθετα σε καμία εξ αυτών.

Η δεύτερη συνδυαστική ανάλυση αφορά στη δημιουργία του δείκτη διεθνούς προσανατολισμού, με κύριο στόχο τη καταγραφή της διεθνούς διαδρομής, επαγγελματικής ή εκπαιδευτικής, των στελεχών. Στο πλαίσιο αυτό συγκεντρώθηκαν όλες οι μεταβλητές που υποδηλώνουν μια διεθνή δραστηριότητα και πιο συγκεκριμένα:

- Σπουδές στο εξωτερικό
- Απασχόληση σε πολυεθνική εταιρεία
- Ανάληψη θέσης στην ΕΕ
- Ανάληψη θέσης σε άλλον διεθνή οργανισμό
- Εκλογή στο αξίωμα του ευρωβουλευτή
- Σύμβουλος σε διεθνή οργανισμό/στέλεχος με διεθνές αξίωμα

Ακολουθώντας τα στελέχη κατανεμήθηκαν σε μια τετραβάθμια κλίμακα η οποία αποτυπώνει το βαθμό του διεθνούς προσανατολισμού των στελεχών. Αναλυτικότερα, στην πρώτη θέση της κλίμακας που έπαιρνε την τιμή «καθόλου», περιλαμβάνονται όλα τα στελέχη που έχουν λάβει αρνητική τιμή στις παραπάνω μεταβλητές. Τα στελέχη εκείνα που είχαν θετική τιμή μόνο σε μια από τις παραπάνω τιμές ανήκουν στην κατηγορία όπου υφίστανται ένας σχετικά περιορισμένος βαθμός

διεθνούς προσανατολισμού («χαμηλός» βαθμός). Αντίστοιχα τα στελέχη που έλαβαν θετική τιμή σε δύο από της παραπάνω μεταβλητές παρουσιάζουν έναν «υψηλό» βαθμό διεθνούς προσανατολισμού και τέλος στην κατηγορία «πολύ υψηλός», εντάσσονται τα στελέχη εκείνα που έχουν λάβει θετική τιμή σε τουλάχιστον τρεις από τις παραπάνω μεταβλητές.

Η τελευταία μεταβλητή που δημιουργήθηκε ήταν εκείνη της τυπολογίας του πολιτικού στελέχους και αφορά μόνο την πρώτη από τις δύο βάσεις της έρευνάς μας. Βασικό στοιχείο στη συγκεκριμένη μεταβλητή αποτελεί η αξιοποίηση της πολιτικής διαδρομής των στελεχών σε σχέση με τις επαγγελματικές τους δεξιότητες. Η κατηγοριοποίηση των στελεχών προέκυψε μέσα από την αξιολόγηση δύο βασικών παραμέτρων. Στην πρώτη εξ αυτών αξιολογείται η ύπαρξη ή μη σχέσης με κάποιο πολιτικό κόμμα. Η απάντηση στο συγκεκριμένο ερώτημα δίνεται από το αν υπάρχει κάποια θετική καταγραφή στις σχετικές τιμές, όπως αν έχει εκλεγεί στο αξίωμα του βουλευτή ή του ευρωβουλευτή, αν έχει θητεύσει ως υπουργός σε κάποιο προηγούμενο υπουργικό συμβούλιο ή αν έχει αναλάβει κάποια θέση σε εσωκομματικά όργανα. Στη δεύτερη εξ αυτών αξιολογείται η προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία και κατά πόσο αυτή είχε σχέση με το αντικείμενο διαχείρισης, λαμβάνοντας υπόψη μια σειρά από μεταβλητές, όπως ο κλάδος επαγγελματικής δραστηριότητας, οι θέσεις που είχε αναλάβει στον ιδιωτικό ή δημόσιο τομέα, καθώς και η σχετική δραστηριοποίηση σε διεθνείς οργανισμούς. Με βάση τις δύο αυτές κατηγοριοποιήσεις καταλήγουμε σε μια τυπολογία τεσσάρων κατηγοριών. Στην πρώτη κατηγορία του *μη εξειδικευμένου κομματικού* στελέχους κατατάσσονται όλα τα στελέχη εκείνα που έχουν ταύτιση με κάποιο κόμμα, πλην όμως δεν έχουν σχετική εξειδίκευση αναφορικά με το χαρτοφυλάκιο που έχουν αναλάβει. Στη δεύτερη κατηγορία, υπάγονται τα *εξειδικευμένα κομματικά στελέχη*, όπου εκτός από σχέση με κάποιο κόμμα διαθέτουν και σχετική γνώση γύρω από το χαρτοφυλάκιο που αναλαμβάνουν. Ακολούθως, η τρίτη κατηγορία εκείνη των *τεχνοκρατών*, περιλαμβάνει τα στελέχη εκείνα που δεν παρουσιάζουν κάποια επίσημη σχέση με κάποιο κόμμα και παράλληλα διαθέτουν σχετική εμπειρογνωμοσύνη. Τέλος, η τέταρτη κατηγορία περιγράφει τα στελέχη που δεν διαθέτουν ούτε κομματική ταύτιση, αλλά ούτε και εξειδικευμένη γνώση.

4.1 Προέλευση επαγγελματικής προϋπηρεσίας

Στον πίνακα Γ12, παρουσιάζεται μια αποτύπωση της επαγγελματικής προϋπηρεσίας των πολιτικών στελεχών, συγκρίνοντας τις δύο βάσεις του 2017 και του 2020.

Πίνακας Γ12. Προέλευση επαγγελματικής προϋπηρεσίας πολιτικών στελεχών

Προέλευση επαγγελματικής προϋπηρεσίας (ιδιωτικός vs δημόσιος τομέας) πολιτικών στελεχών		
	2017	2020
Αγορά	36,5%	38,5%
Κράτος	18,3%	12,5%
Και τα δύο	26,9%	34,4%
Κανένα από τα δύο	18,3%	14,6%

Όπως γίνεται εμφανές, τα στελέχη που διαθέτουν επαγγελματική σταδιοδρομία, η οποία προέρχεται αποκλειστικά από τον ιδιωτικό τομέα είναι η πλέον συνήθης κατηγορία μεταξύ των δύο χρονικών περιόδων (36,5% το 2017 έναντι 37,5% το 2020). Η μεγαλύτερη διαφοροποίηση που εντοπίζεται σχετίζεται επί τη ουσίας με τα στελέχη που διαθέτουν παράλληλη εμπειρία, τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο τομέα. Όπως γίνεται εμφανές κατά την περίοδο του 2017 ήταν πολύ πιο έντονος ο βαθμός των στελεχών που διέθεταν εμπειρία προερχόμενη αποκλειστικά από το κράτος σε σχέση με το 2020 (18,3% έναντι 12,5%). Αντιθέτως, κατά το 2020 η παρουσία στελεχών που διαθέτουν εμπειρία τόσο από το δημόσιο όσο και τον ιδιωτικό τομέα είναι πολύ πιο συχνή (34,4%) σε σχέση με την περίοδο του 2017 (26,9%). Τέλος, και στις δύο περιπτώσεις εντοπίζεται ένα σχετικά σημαντικό ποσοστό στελεχών που δεν διαθέτουν εμπειρία από το δημόσιο ή ιδιωτικό τομέα και όπου κατά βάση περιλαμβάνει καθηγητές πανεπιστημίου, στελέχη που έχουν απασχοληθεί αποκλειστικά σε κομματικές θέσεις ή σε διεθνείς οργανισμούς.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε γίνεται σαφές ότι η προηγούμενη θητεία σε ιδιωτικές επιχειρήσεις, συνιστά την πλέον συνηθισμένη επαγγελματική διαδρομή. Η τάση αυτή είναι πολύ πιο έντονη την περίοδο της διακυβέρνησης της ΝΔ (2020), καθώς σχετική εμπειρία διαθέτει το 72,9% των στελεχών (άθροιση των στελεχών που είτε διαθέτουν επαγγελματική διαδρομή στο χώρο της αγοράς είτε σε συνδυασμό με κάποια κρατική θέση), ενώ πιο περιορισμένη είναι κατά την περίοδο ΣΥΡΙΖΑ (2017), μιας και ανέρχεται στο 62,7%.

Αντίστοιχη σύγκριση πραγματοποιήθηκε και στη δεύτερη βάση δεδομένων, που αφορά τα στελέχη των οργανισμών (βλέπε πίνακα Γ13). Όπως προκύπτει από την ανάλυση των σχετικών αποτελεσμάτων οι διαφορές που εντοπίζονται μεταξύ των δύο χρονικών περιόδων είναι σχετικά περιορισμένες. Αναλυτικότερα, τα μισά από τα στελέχη τόσο στη βάση του 2017 (49,7%) όσο και σε εκείνη του 2020 (50,8%), διαθέτουν προϋπηρεσία η οποία προέρχεται αποκλειστικά από το χώρο της αγοράς. Σε ό,τι αφορά την προϋπηρεσία από την ανάληψη κρατικών θέσεων και πάλι εντοπίζονται παρεμφερείς τάσεις, καθώς ενώ στη βάση του 2017 ο αριθμός των στελεχών που διαθέτουν αποκλειστικά επαγγελματική προϋπηρεσία σε κρατικές θέσεις είναι λίγο μεγαλύτερος σε σχέση με τη βάση του 2020 (13,2% έναντι 9,4%), η διαφορά αυτή ισοσκελίζεται από τη διαφορά των στελεχών που διαθέτουν σχετική επαγγελματική προϋπηρεσία τόσο από το δημόσιο όσο και τον ιδιωτικό τομέα, όπου η συγκεκριμένη τάση είναι πιο έντονη στη βάση του 2020 σε σχέση με τη βάση του 2017 (26,2% έναντι 22,6%).

Πίνακας Γ13. Προέλευση επαγγελματικής προϋπηρεσίας στελεχών οργανισμών

Προέλευση επαγγελματικής προϋπηρεσίας (ιδιωτικός vs δημόσιος τομέας) στελεχών οργανισμών		
	2017	2020
Αγορά	49,7%	50,8%
Κράτος	13,2%	9,4%
Και τα δύο	22,6%	26,2%
Κανένα από τα δύο	14,5%	13,6%

4.2 Διεθνής προσανατολισμός στελεχών

Μια βασική διάσταση της έρευνας που πραγματοποιήθηκε ήταν και η μελέτη αναφορικά με την ανάπτυξη εκπαιδευτικής ή επαγγελματικής δραστηριότητας σε διεθνές επίπεδο. Η ύπαρξη σχετικής εμπειρίας συνδέεται με μια σειρά από ζητήματα, όπως η ύπαρξη διασυνδέσεων και εμπειριών σε διεθνές επίπεδο, καθώς και η ανάπτυξη σχετικών δικτύων που μπορούν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη μιας σημαντικής επαγγελματικής διαδρομής.

Σύμφωνα με τον Πίνακα Γ14 προκύπτει μια σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ των στελεχών των δύο περιόδων. Αναλυτικότερα, κατά την περίοδο του 2017 ένα σημαντικό μέρος στελεχών δεν διέθετε καθόλου διεθνή δραστηριότητα (36,5%), μια συνθήκη που είναι πολύ πιο περιορισμένη κατά την τρέχουσα περίοδο (22,9%). Επιπροσθέτως, ένα σημαντικό μέρος των στελεχών της βάσης του 2017 παρουσιάζουν χαμηλό βαθμό διεθνούς προσανατολισμού (44,2%). Σε γενικές γραμμές, αυτό που αναμφίβολα εντοπίζεται είναι ο χαμηλός βαθμός διεθνούς προσανατολισμού των πολιτικών στελεχών του 2017, όπου κατά προσέγγιση οκτώ στα δέκα στελέχη δεν έχουν καθόλου ή έχουν χαμηλό βαθμό διεθνούς προσανατολισμού. Η αντίστροφη τάση καταγράφεται στην περίπτωση των στελεχών του 2020, καθώς ένα πολύ σημαντικό ποσοστό που ανέρχεται κατά προσέγγιση στο 40% του δείγματος παρουσιάζει υψηλό ή πολύ υψηλό βαθμό διεθνούς προσανατολισμού. Ενδεικτικό, ως προς τη συγκεκριμένη τάση είναι το γεγονός, ότι ενώ το 2017 το ποσοστό των στελεχών με πολύ υψηλό βαθμό διεθνούς προσανατολισμού είναι μόλις 2,9%, το αντίστοιχο ποσοστό για την περίοδο 2020 είναι 10,4%.

Η συγκεκριμένη διαφοροποίηση μεταξύ των δύο περιόδων, θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως αποτέλεσμα του διαφορετικού ιστορικού ρόλου και της εξέλιξης των δύο κομμάτων που χαρακτήρισαν τις αντίστοιχες περιόδους. Από τη μία, ο ΣΥΡΙΖΑ με την ανάδειξή του σε κυβέρνηση το 2015, σε μεγάλο βαθμό συνέβαλλε στην ανανέωση του πολιτικού προσωπικού, αλλά και του πολιτικού κεφαλαίου που τα αντίστοιχα στελέχη διέθεταν. Από την άλλη, στην περίπτωση των στελεχών της ΝΔ, το γεγονός ότι αποτελεί μια παραδοσιακή πολιτική δύναμη της Τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας και επί πολλά χρόνια είχε διατελέσει κυβέρνηση, συνέβαλλε ώστε να έχει προνομιακή πρόσβαση σε θέσεις διεθνών οργανισμών (π.χ. θεσμοί της ΕΕ, εκπροσώπηση σε υπερεθνικούς οργανισμούς, ευρωβουλή) και ως εκ τούτου στην ανάδειξη αντίστοιχων στελεχών.

Πίνακας Γ14. Δείκτης διεθνούς προσανατολισμού πολιτικών στελεχών

Δείκτης διεθνούς προσανατολισμού πολιτικών στελεχών		
	2017	2020
Καθόλου	36,5%	22,9%
Χαμηλός	44,2%	37,5%
Υψηλός	16,3%	29,2%
Πολύ Υψηλός	2,9%	10,4%

Σε αντίθεση με την περίπτωση των πολιτικών στελεχών, τα στελέχη των οργανισμών παρουσιάζουν ελάχιστες διαφορές μεταξύ των δύο χρονικών περιόδων (βλ. πίνακα Γ15). Όπως γίνεται εμφανές τα ποσοστά μεταξύ 2017 και 2020, είναι σχεδόν πανομοιότυπα. Ένα σημαντικό μέρος των στελεχών των οργανισμών παρουσιάζουν έναν υψηλό βαθμό διεθνούς προσανατολισμού καθώς στη συγκεκριμένη κατηγορία ανήκουν το 30,8% των στελεχών του 2017 και το 32,5% των στελεχών του 2020. Ίσως όμως το πιο ενδιαφέρον στοιχείο είναι ο σαφώς υψηλότερος βαθμός διεθνούς προσανατολισμού σε σχέση με τα πολιτικά στελέχη της περιόδου του 2017, καθώς τα σχετικά ποσοστά προσομοιάζουν με τα ποσοστά που συναντάμε στα πολιτικά στελέχη του 2020.

Πίνακας Γ15. Δείκτης διεθνούς προσανατολισμού στελεχών οργανισμών

Δείκτης διεθνούς προσανατολισμού στελεχών οργανισμών		
	2017	2020
Καθόλου	22,6%	20,4%
Χαμηλός	45,3%	44,5%
Υψηλός	30,8%	32,5%
Πολύ Υψηλός	1,3%	2,6%

4.3 Τεχνοκράτες και κομματικοί

Στον Πίνακα Γ16 ακολουθείται η τυπολογία πολιτικών στελεχών του Camerlo (2021), με βάση τη συλλογιστική που αναπτύχθηκε και παραπάνω. Μια πρώτη, πολύ σημαντική παρατήρηση, είναι ο περιορισμένος ρόλος του κόμματος στην ανάδειξη στις αντίστοιχες θέσεις. Όπως προκύπτει από τα ευρήματα της έρευνας, τόσο το 2017 (38,5%) όσο και το 2020 (36,5%), το ποσοστό των στελεχών που διαθέτουν ισχυρή ταύτιση με κάποιο κόμμα, είναι αρκετά χαμηλό. Μολονότι, ο περιορισμός της κομματικής ταύτισης ως παραμέτρου ανάδειξης σε ισχυρά πολιτικά αξιώματα συνιστά μια τάση που καταγράφεται με ιδιαίτερη συχνότητα κατά τα τελευταία χρόνια, παρ' όλα αυτά είναι σαφές ότι η ένταση του συγκεκριμένου φαινομένου είναι πολύ πιο εμφανής στην περίπτωση της έρευνάς μας, όπου κατά βάση μελετώνται θέσεις στην οικονομική πολιτική. Αντιθέτως, αυτό που με ιδιαίτερη έμφαση προκύπτει είναι η ανάγκη για εξειδικευμένη γνώση, η οποία φαίνεται να συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση, καθώς εντοπίζεται στην συντριπτική πλειονότητα των μελών του δείγματος (91,4% το 2017 έναντι 86,5% το 2020). Στην πλειονότητα των περιπτώσεων αφορά σε τεχνοκράτες (60,6% το 2017 έναντι 59,45% το 2020), μια κατηγορία που χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη εξειδικευμένης γνώσης και την παράλληλη έλλειψη κομματικής ταύτισης. Παράλληλα, σημαντικός είναι και ο αριθμός των στελεχών που συνδυάζουν την κατοχή εξειδικευμένης γνώσης με την κομματική ταύτιση (30,8% το 2017 έναντι 27,1% το 2020). Τέλος, όπως είναι εν πολλοίς αναμενόμενο, ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις στελεχών που δεν διαθέτουν ούτε εξειδικευμένη γνώση ούτε κομματική ταύτιση.

Πίνακας Γ16. Δείκτης διεθνούς προσανατολισμού στελεχών οργανισμών

Τυπολογία πολιτικού στελέχους		
	2017	2020
Κομματικός μη-εξειδικευμένος	7,7%	9,4%
Κομματικός εξειδικευμένος	30,8%	27,1%
Τεχνοκράτης	60,6%	59,4%
Ερασιτέχνης	1,0%	4,2%

4.4 Συμπεράσματα

Η ποσοτική έρευνα του ΠΕ4 στηρίχθηκε στη δημιουργία δύο ξεχωριστών βάσεων δεδομένων, η οποία ακολούθησε τη συλλογιστική που είχε ακολουθηθεί στην αντίστοιχη πιλοτική έρευνα του 2017. Η μία βάση περιλαμβάνει τους πολιτικούς αξιωματούχους και η δεύτερη τα ανώτερα και μεσαία στελέχη των οργανισμών οι οποίοι διαχειρίζονται τις ΑΞΕ στην Ελλάδα. Τα ευρήματα της έρευνας κατέληξαν σε ορισμένα πολύ ενδιαφέροντα συμπεράσματα.

Αναλυτικότερα, σε επίπεδο πολιτικών στελεχών γίνεται ακόμα μια φορά εμφανής η διαπιστωμένη τάση του περιορισμένου ρόλου που διαθέτουν οι γυναίκες σε πολιτικά αξιώματα. Ως επί το πλείστον, τα πολιτικά στελέχη τα οποία αναλαμβάνουν τη διαχείριση των ΑΞΕ στην Ελλάδα, είναι άνδρες που κατατάσσονται στις μεσαίες ηλικιακές ομάδες και παρουσιάζουν ένα εξαιρετικά υψηλό επίπεδο σπουδών - συνήθως στα οικονομικά-, έχοντας παράλληλα ολοκληρώσει σπουδές στο εξωτερικό. Αναφορικά με την επαγγελματική τους διαδρομή, η απασχόληση στον ιδιωτικό τομέα συνιστά την πλέον συνηθισμένη επαγγελματική προϋπηρεσία, καθώς πρόκειται για στελέχη που πολύ συχνά έχουν εργαστεί σε μεγάλες ή μεσαίες ελληνικές επιχειρήσεις ή και σε πολυεθνικές. Πιο σπάνια πρόκειται για στελέχη που έχουν αναλάβει κάποια θέση στον δημόσιο τομέα κατόπιν πολιτικής υπόδειξης, όπως στην περίπτωση ανώτερων στελεχών υπουργείων (π.χ. Γενικοί Γραμματείς) ή μελών ΔΣ φορέων του Δημοσίου. Αναφορικά με το πολιτικό κεφάλαιο των συγκεκριμένων στελεχών, μολονότι δεν καταγράφεται μια ιδιαίτερα ξεκάθαρη τάση, ένας σημαντικός αριθμός εξ αυτών έχει αναλάβει κάποια σημαντική κομματική θέση ή έχει διατελέσει σύμβουλος σε κάποιο κυβερνητικό στέλεχος, ενώ σε μικρότερο βαθμό πρόκειται για στελέχη που έχουν θητεύσει στη δημόσια διοίκηση.

Σε ό,τι αφορά τα στελέχη των επιχειρήσεων, παρουσιάζεται μια πιο ισορροπημένη εικόνα αναφορικά με το φύλο: μολονότι η παρουσία των αντρών είναι πιο συχνή η διαφορά αυτή δεν είναι το ίδιο μεγάλη σε σχέση με την περίπτωση των πολιτικών στελεχών. Ηλικιακά πρόκειται για στελέχη που βρίσκονται στις νεότερες ή μεσαίες ηλικιακές ομάδες, ενώ στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων έχουν σπουδάσει οικονομικά σε μεταπτυχιακό επίπεδο, συνήθως σε πανεπιστήμια του εξωτερικού. Η απασχόληση στον ιδιωτικό τομέα είναι και πάλι η πλέον συχνή επαγγελματική διαδρομή (συχνά σε μεγάλη ελληνική εταιρεία ή σε πολυεθνική), αν και η συγκεκριμένη τάση είναι πολύ πιο έντονη σε σχέση με την κατηγορία των

πολιτικών στελεχών, καθώς ο αριθμός των στελεχών με προηγούμενη θητεία σε κρατικό φορέα είναι πολύ πιο περιορισμένος.

Τέλος, μια βασική διάσταση των αποτελεσμάτων της έρευνας αποτέλεσε και η σύγκριση των δύο ερευνών, εκείνης του 2017 και της πιο πρόσφατης του 2020. Για την καλύτερη αποτύπωση των διαφορών μεταξύ των αντίστοιχων βάσεων δεδομένων δημιουργήθηκαν τρεις συνδυαστικές μεταβλητές. Αναφορικά με την πρώτη εξ αυτών, που αφορά στην επαγγελματική διαδρομή, βλέπουμε ότι τα πολιτικά στελέχη που διαθέτουν αποκλειστική εμπειρία από τον ιδιωτικό τομέα είναι η πλέον συνηθισμένη επαγγελματική κατηγορία μεταξύ των δύο βάσεων. Ως προς τη συγκεκριμένη μεταβλητή μια διαφοροποίηση που προκύπτει είναι ο συγκριτικά μεγαλύτερος αριθμός στελεχών στην έρευνα του 2017 που διαθέτουν αποκλειστική επαγγελματική εμπειρία στον δημόσιο τομέα. Αντίστοιχες τάσεις με αυτές που καταγράφηκαν παραπάνω, παρουσιάζονται και στην περίπτωση των στελεχών των οργανισμών κατά τις δύο χρονικές περιόδους. Το δεύτερο στοιχείο που αναλύθηκε ήταν ο διεθνής προσανατολισμός των συγκεκριμένων στελεχών, ένας δείκτης που περιλαμβάνει μεταβλητές που σχετίζονται με σπουδές και εργασία στο εξωτερικό. Μια σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο ερευνών είναι ότι ο βαθμός διεθνούς προσανατολισμού των πολιτικών στελεχών του 2017 είναι σημαντικά χαμηλότερος σε σχέση με εκείνον του 2020. Σε αντίθεση με τα πολιτικά στελέχη, τα στελέχη των οργανισμών καταγράφουν παρεμφερείς τάσεις μεταξύ των δύο περιόδων. Το τελευταίο στοιχείο που αναλύθηκε στο πλαίσιο της έρευνας ήταν η κατηγοριοποίηση των πολιτικών στελεχών με βάση την «ανοικτή» τυπολογία Camerlo αξιοποιώντας μια σειρά μεταβλητών και πιο συγκεκριμένα την ύπαρξη ή μη κομματικής ταύτισης και την ύπαρξη ή μη σχετικής επαγγελματικής προϋπηρεσίας. Όπως προκύπτει με βάση τη συγκεκριμένη τυπολογία και στις δύο περιόδους, η πλειονότητα των στελεχών ανήκει στην κατηγορία των τεχνοκρατών, καθώς ενώ διαθέτουν σχετική επαγγελματική εμπειρία δεν διαθέτουν συγκεκριμένη κομματική ταυτότητα. Οι υπόλοιπες κατηγορίες της συγκεκριμένης τυπολογίας παρουσιάζουν παρεμφερείς τάσεις μεταξύ των δύο περιόδων.

Μέρος Δ. Περιπτώσεις επενδυτικών σχεδίων: οι ξένες επενδύσεις στο λιμάνι του Πειραιά και στο Αιολικό Πάρκο Παναχαϊκού

Το ΠΕ5 είχε ως σκοπό να συμπληρώσει την ανάλυση των ΠΕ3 [Η Ελλάδα και οι παγκόσμιες ροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων-ΑΞΕ] και ΠΕ4 [Οι πολιτικές των ΑΞΕ στην Ελλάδα]. Το ΠΕ3 εξέτασε, στη βάση δευτερογενών στατιστικών στοιχείων, τις ροές των ΑΞΕ στην Ελλάδα, ενώ το ΠΕ4 επικεντρώθηκε στους δρώντες που συμμετέχουν στην παραγωγή επιλεγμένων πολιτικών οι οποίες σχετίζονται με την προσέλκυση ξένων επενδύσεων στη χώρα (νομοθεσία περί Στρατηγικών Επενδύσεων, σύσταση της Ελληνικής Εταιρείας Συμμετοχών και Περιουσίας-ΕΕΣΥΠ). Το ΠΕ5 μεταφέρει την ανάλυση στο επίπεδο της υλοποίησης των ξένων επενδύσεων. Επικεντρώνεται, αντίθετα με το ΠΕ3 που πραγματεύτηκε το ζήτημα των ΑΞΕ από μια μακροσκοπική και ποσοτική άποψη, στη δράση των ατόμων και των ομάδων από την οποία εξαρτάται ο σχεδιασμός και η πραγματοποίηση των ξένων επενδύσεων. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζει τη διάδραση επενδυτών, πολιτικού προσωπικού, ειδικών και

άλλων κοινωνικών δρώντων (φορείς συλλογικής εκπροσώπησης, κινήματα) και τους τρόπους με τους οποίους η διάδραση αυτή λαμβάνει χώρα με δεδομένους τους περιορισμούς, τις ευκαιρίες και τους πόρους που δημιουργούν οι οικονομικές και πολιτικές δομές οι οποίες εξετάστηκαν στα ΠΕ3 και ΠΕ4.

Τα ερευνητικά ερωτήματα του ΠΕ5 είναι τα ακόλουθα:

1. Ποιες είναι οι συμμαχίες (μεταξύ επενδυτών, πολιτικών, μάντζερ, τοπικών κινήματων κ.λπ.) που οδηγούν ή αντιτίθενται στα επενδυτικά σχέδια;
2. Ποια είναι τα κοινωνικά χαρακτηριστικά και οι κοινωνικο-επαγγελματικές διαδρομές των βασικών πολιτικών και οικονομικών δρώντων;
3. Ποια είναι η επιρροή συγκεκριμένων επαγγελματικών ομάδων (π.χ. μηχανικών, οικονομολόγων);
4. Ποια είναι τα κύρια σημεία καμπής που οδηγούν στην επιτυχία ή την αποτυχία των επενδυτικών σχεδίων;

Οι περιπτώσεις που εξετάζουμε είναι η επένδυση της κινεζικής πολυεθνικής COSCO στο λιμάνι του Πειραιά και η επένδυση του fund καναδικών συμφερόντων Cubico στο Αιολικό πάρκο Παναχαϊκού. Πρόκειται για επενδύσεις οι οποίες πλαισιώνονται από πλούσια κοινωνική και πολιτική δράση και προσφέρονται για τη διενέργεια ποιοτικής έρευνας. Επίσης, αμφότερες περιπτώσεις συνδέονται εμμέσως ή αμέσως με τις πολιτικές που εξετάσαμε στο ΠΕ4: το Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου (ΤΑΙΠΕΔ), πλέον θυγατρική της ΕΕΣΥΠ, είχε συμμετοχή στη διαδικασία της ιδιωτικοποίησης του Οργανισμού Λιμένος Πειραιά (ΟΛΠ), ενώ οι παραγωγοί Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) είναι από τους κλάδους που εκδηλώνουν ενδιαφέρον για την υπαγωγή τους στη νομοθεσία περί Στρατηγικών Επενδύσεων. Κατά τα άλλα, ασφαλώς, οι δύο επενδύσεις έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά. Η επένδυση της COSCO στο λιμάνι του Πειραιά είναι μια μεγάλης κλίμακας, εμβληματική επένδυση η οποία επηρεάζει τη θέση της συγκεκριμένης υποδομής στις παγκόσμιες ροές μεταφορών αλλά και τη ζωή ολόκληρης της πόλης του Πειραιά. Η επένδυση της Cubico στο Αιολικό πάρκο Παναχαϊκού έχει καθαυτή πιο περιορισμένη εμβέλεια, αλλά την εκλαμβάνουμε ως παραδειγματική περίπτωση παρόμοιων επενδύσεων που πολλαπλασιάζονται στη χώρα σε μια περίοδο πολύ δυναμικής ανάπτυξης των ΑΠΕ. Τόσο οι λιμενικές υποδομές, μέσω του προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων, όσο και η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας μέσω ΑΠΕ είναι δύο κλάδοι οι οποίοι προσελκύουν σημαντικό όγκο ξένων επενδύσεων (βλ. και παρακάτω).

Η περίπτωση της περιοχής του πρώην αεροδρομίου του Ελληνικού και η τροποποίηση του ερευνητικού πεδίου του ΠΕ5

Η πρόταση που είχε υποβληθεί στο ΕΛΙΔΕΚ περιλάμβανε μια τρίτη μελέτη περίπτωσης, την ανάπτυξη της περιοχής του πρώην αεροδρομίου στο Ελληνικό, η οποία είναι, επίσης, μια εμβληματική επένδυση με μακροσκοπικές συνέπειες στην οικονομία, την πολιτική και τον αστικό χώρο. Τον Δεκέμβριο του 2011 ξεκίνησε από το ΤΑΙΠΕΔ η διαδικασία πώλησης των μετοχών της Ελληνικό ΑΕ και το 2014

επιλέχθηκε η προσφορά της ελληνικής εταιρείας Lamda Development³⁹. Τον Νοέμβριο του 2014 υπογράφηκε η σύμβαση αγοραπωλησίας για την απόκτηση του 100% του μετοχικού κεφαλαίου της Ελληνικό ΑΕ έναντι 915 εκατ. ευρώ από την κοινοπραξία Hellinikon Global I SA, με εγγυητή τη Lamda Development. Η κοινοπραξία περιλάμβανε τη Lamda Development, την κινεζική Fosun και την Eagle Hills, εταιρεία με έδρα το Abu Dhabi. Το 2016 η Ελληνική Βουλή κύρωσε με τον ν. 4422/2016 (ΦΕΚ 181 Α`/27.6.2016) την αγοραπωλησία καθώς και μια μεταγενέστερη τροποποιητική σύμβαση.

Μια σημαντική μεταβολή επήλθε τον Οκτώβριο του 2019, όταν η Lamda Development ανακοίνωσε αύξηση μετοχικού κεφαλαίου μέχρι το ποσό των 650 εκατ. ευρώ προκειμένου να αναλάβει τον έλεγχο του έργου του Ελληνικό σε ποσοστό 100% (Μπέλλος 2019). Ταυτόχρονα, ανακοινώθηκε ότι οι εταιρείες Fosun και Eagle Hills αποχώρησαν από το έργο.

Η εξέλιξη αυτή υποχρέωσε την ερευνητική ομάδα του SOCINVEST να επανεξετάσει τη θέση της συγκεκριμένης επένδυσης ως μελέτης περίπτωσης στο ερευνητικό έργο. Η αποχώρηση των Fosun και Eagle Hills από την κοινοπραξία σήμαινε ότι πλέον η ανάπλαση του πρώην αεροδρομίου του Ελληνικού δεν μπορούσε να θεωρείται ξένη επένδυση. Οπωσδήποτε, ξένοι επενδυτές είναι πιθανό να εμπλακούν στην υλοποίηση επιμέρους τμημάτων της ανάπλασης⁴⁰. Ωστόσο, είναι σαφές ότι ο χαρακτήρας της επένδυσης μεταβλήθηκε, καθώς η συνολική ευθύνη για την υλοποίησή της πέρασε αποκλειστικά στα χέρια μιας ελληνικής εταιρείας. Με αυτά τα δεδομένα, η ερευνητική ομάδα αποφάσισε να αφαιρέσει την ανάπλαση της περιοχής του πρώην αεροδρομίου του Ελληνικού από τις μελέτες περίπτωσης του SOCINVEST. Στη θέση της, η ερευνητική ομάδα ανέλαβε να εμβαθύνει περισσότερο στις υπόλοιπες δύο μελέτες περίπτωσης διεξάγοντας μεγαλύτερο αριθμό συνεντεύξεων και προσθέτοντας τη συγκρότηση μιας ποσοτικής βάσης δεδομένων για τη μελέτη των εταιρειών αιολικής ενέργειας η οποία δεν προβλεπόταν στην αρχική ερευνητική πρόταση του SOCINVEST (βλ. Μέρος Β`, ενότητα 5).

Κεφάλαιο Α. Το λιμάνι του Πειραιά

1. Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο Α παρουσιάζουμε την έρευνα πεδίου που διεξήχθη από την ερευνητική ομάδα του SOCINVEST για την επένδυση της COSCO στο λιμάνι του Πειραιά, καθώς και μια προκαταρκτική ανάλυση του εμπειρικού υλικού. Στην ενότητα 2 παρουσιάζουμε ορισμένες γενικές πληροφορίες για την υπό μελέτη επένδυση και αποσαφηνίζουμε τον τρόπο με τον οποίο την προσεγγίζουμε. Στην ενότητα 3 παρουσιάζουμε την έρευνα πεδίου, η οποία συνίστατο στη διεξαγωγή ημι-δομημένων συνεντεύξεων με τους επενδυτές, πολιτικά πρόσωπα της κεντρικής

³⁹ Για το ιστορικό της πώλησης των μετοχών της Ελληνικό ΑΕ βλ. <https://theellinikon.com.gr/h-%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B4%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%AE/>.

⁴⁰ Όπως, π.χ., στην περίπτωση του καζίνο το οποίο περιλαμβάνεται στο σχέδιο της ανάπλασης, Δεβελέγκος 2022.

κυβέρνησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης και σειρά άλλων φορέων των δήμων που γειτνιάζουν με το λιμάνι (εργοδοτικές ενώσεις, εργατικά συνδικάτα, τοπικά κινήματα). Ειδικότερα, παρουσιάζουμε τον τρόπο επιλογής των ερωτώμενων και τις δυσκολίες που συναντήσαμε στην προσέγγισή τους, τις συνθήκες διεξαγωγής των συνεντεύξεων και, τέλος, τους οδηγούς βάσει των οποίων πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις. Τέλος, η ενότητα 4 περιλαμβάνει την προκαταρκτική ανάλυση των εμπειρικών στοιχείων που συλλέχθηκαν κατά την έρευνα πεδίου.

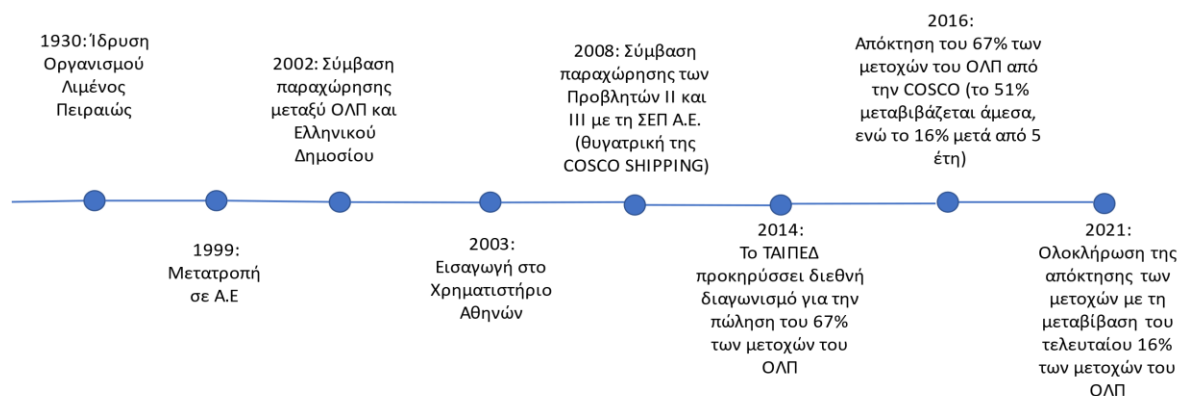
2. Σκοπός της μελέτης περίπτωσης

Το 2006 αποτέλεσε ένα έτος ορόσημο για το λιμάνι του Πειραιά, δεδομένου ότι έλαβαν χώρα οι πρώτες διαπραγματεύσεις μεταξύ της τότε κυβέρνησης Καραμανλή και της Κινεζικής κυβέρνησης για την απόκτηση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων στη ζώνη του λιμανιού του Πειραιά εκ μέρους εταιρειών κινεζικών συμφερόντων⁴¹. Η επένδυση της κινεζικής COSCO στο μεγαλύτερο λιμάνι της χώρας συνιστά μια από τις πλέον εμβληματικές ξένες επενδύσεις στην Ελλάδα κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Με τον ορισμό της ως πλειοδότης εταιρείας το 2008 για την εκμετάλλευση των προβλητών II και III στο λιμάνι του Πειραιά, εκκινεί μια διαδικασία ιδιωτικοποίησης που διήρκεσε περίπου 15 χρόνια και ολοκληρώθηκε σε διαφορετικά στάδια. Καταληκτικό σημείο αποτέλεσε τον Οκτώβριο του 2021 η ολοκλήρωση της μεταβίβασης του τελευταίου μέρους από την εξαγορά του 67% των μετοχών του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς (ΟΛΠ)⁴² (βλ. Γράφημα Δ1). Δεδομένης της πολύπλευρης σημασίας του λιμανιού του Πειραιά σε εθνικό, αλλά και τοπικό επίπεδο, η αποκρατικοποίηση του ΟΛΠ συνοδεύτηκε από πολυεπίπεδες κοινωνικοπολιτικές αντιδράσεις.

⁴¹ Για μια εξιστόρηση των επαφών ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση και τις κινεζικές αρχές βλ. Κοττάκης 2011, σ. 246-256.

⁴² Η χρήση του όρου «ΟΛΠ» μπορεί να αναφέρεται τόσο στον ΟΛΠ ως θεσμό, που είναι ο αρμόδιος φορέας για τη διαχείριση του λιμανιού, όσο και ως συνώνυμο του όρου «Λιμάνι του Πειραιά» με την έννοια ότι περιγράφει το σύνολο των δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται στο εσωτερικό του λιμανιού (π.χ. διαχείριση containers, ακτοπλοΐα, ναυπηγοεπισκευή). Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης αναφοράς κατά βάση αναφέρεται στη δεύτερη από τις δύο διαστάσεις. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η περίπτωση όπου γίνεται αναφορά στην πώληση του ΟΛΠ ως διοικητικής αρχής στο λιμάνι του Πειραιά το 2016.

Γράφημα Δ1. Ορόσημα στην ιστορία του ΟΛΠ και η πορεία προς την ιδιωτικοποίησή του

Στο πλαίσιο του ΠΕ5 επιλέχθηκε η περίπτωση της επένδυσης της COSCO στο λιμάνι του Πειραιά, προκειμένου να μελετηθούν οι κοινωνικές και πολιτικές προϋποθέσεις και επιδράσεις της συγκεκριμένης ΑΞΕ. Για την υλοποίηση της μελέτης διεξήχθησαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις με εμπλεκόμενους δρώντες από διάφορα πεδία της κοινωνικής (π.χ. εκπρόσωποι συνδικάτων, φορέων της κοινωνίας πολιτών), πολιτικής (π.χ. πρώην υπουργοί, εκπρόσωποι τοπικής αυτοδιοίκησης) και οικονομικής δραστηριότητας (π.χ. COSCO, εκπρόσωποι φορέων της αγοράς), αλλά και με εμπειρογνώμονες/ερευνητές.

Πριν την υλοποίηση των ημι-δομημένων συνεντεύξεων, η ομάδα του SOCINVEST διεξήγαγε έρευνα γραφείου σε βιβλιογραφία, νομοσχέδια, προτάσεις πολιτικής και άλλα κείμενα (π.χ. δελτία τύπου, συνεντεύξεις, δραστηριότητες εμπλεκόμενων δρώντων), η οποία είχε έναν διττό στόχο. Πρώτον, να προσδιοριστούν τα σημαντικότερα βήματα της επένδυσης της COSCO στο λιμάνι του Πειραιά κατά τα τελευταία χρόνια. Δεύτερον, να αποσαφηνιστούν οι σημαντικότεροι δρώντες και θεσμοί που εμπλέκονται, άμεσα ή έμμεσα, στη διαδικασία διαμόρφωσης και επιρροής των αποφάσεων και των δημόσιων πολιτικών που σχετίζονται με τη λειτουργία του ΟΛΠ. Μέσω της έρευνας γραφείου, η ερευνητική ομάδα προσδιόρισε με μεγαλύτερη ασφάλεια τους κύριους στόχους-θεσμούς από τους οποίους θα προέρχονταν οι συμμετέχοντες στις συνεντεύξεις.

Επιπλέον, μέσω της έρευνας γραφείου, η ερευνητική ομάδα εντόπισε τα ζητήματα τα οποία κατά καιρούς έχουν απασχολήσει και εξακολουθούν να απασχολούν τον δημόσιο διάλογο, τις πολιτικές και τις κοινωνικές κινητοποιήσεις γύρω από τη λειτουργία του ΟΛΠ. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται οι εργασιακές σχέσεις (στο λιμάνι του Πειραιά), το περιβάλλον, οι μεταφορές, ο πολιτισμός, η ασφάλεια και οι τοπικές αγορές.

3. Σχεδιασμός και διεξαγωγή των συνεντεύξεων

3α. Η επιλογή των ερωτώμενων και διεξαγωγή των συνεντεύξεων

Η ποιοτική έρευνα πεδίου υιοθέτησε μια σκόπιμη δειγματοληψία (Babbie, 2011, σελ. 291), δηλ. μη-πιθανοτική δειγματοληψία όπου οι συνεντευξιαζόμενοι επιλέχθηκαν με βάση τη συμμετοχή τους σε πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς οι οποίοι παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση, επιρροή, εφαρμογή και λήψη αποφάσεων που σχετίζονται με τη λειτουργία του ΟΛΠ. Αναλυτικότερα, οι επαφές αφορούσαν:

- ❖ Πολιτικούς και πρώην στελέχη της διοίκησης του ΟΛΠ
- ❖ Εκπροσώπους των Δήμων που γειτνιάζουν με το λιμάνι (Δήμος Πειραιά, Δήμος Κερατσινίου-Δραπετσώνας, Δήμος Περάματος)
- ❖ Εκπρόσωπους εργαζομένων και εργοδοτών⁴³ που δραστηριοποιούνται εντός του λιμανιού του Πειραιά (προβλήτες containers, ναυπηγοεπισκευαστική ζώνη Περάματος)
- ❖ Εκπρόσωπους φορέων της κοινωνίας πολιτών
- ❖ Εκπρόσωπους της αγοράς στην ευρύτερη περιοχή του Πειραιά
- ❖ Εμπειρογνώμονες/ ερευνητές
- ❖ Την COSCO ως βασικό επενδυτή

Στο πλαίσιο αυτό, κατά την επιλογή των ερωτώμενων ακολουθήθηκαν δύο συμπληρωματικές λογικές:

α) **Η επίσημη επικοινωνία** με συγκεκριμένους θεσμούς και φορείς. Στις περιπτώσεις αυτές, επιχειρήθηκε ο εντοπισμός προσώπων που αποτελούν σημαντικούς δρώντες στο υπό εξέταση πεδίο με εις βάθος γνώση σημαντικών και -συνήθως- επί μέρους διαστάσεων της λειτουργίας του λιμανιού του Πειραιά. Όπου είχε προσδιοριστεί εκ των προτέρων το πρόσωπο-στόχος, η επαφή της ερευνητικής ομάδας με τον θεσμό/φορέα αφορούσε το συγκεκριμένο άτομο. Στην αντίθετη περίπτωση, η ερευνητική ομάδα ζητούσε από τους ίδιους τους θεσμούς/φορείς να υποδείξουν άτομο επικοινωνίας.

β) **Η ανεπίσημη επικοινωνία** μέσα από προσωπικά δίκτυα της ερευνητικής ομάδας. Με αυτόν τον τρόπο, σε αρχικό στάδιο της έρευνας, η ερευνητική ομάδα διεξήγαγε συνεντεύξεις με πρόσωπα που μπορούσαν να της προσφέρουν βασικές γνώσεις του πεδίου. Επιπλέον, σε ορισμένες περιπτώσεις τα προσωπικά δίκτυα προσέφεραν πρόσβαση σε πιθανούς συνεντευξιαζόμενους.

Όπου δεν στάθηκε δυνατό να προσδιοριστούν εξ αρχής συγκεκριμένα πρόσωπα-στόχοι, ακολουθήθηκε η μέθοδος της «χιονοστιβάδας», ως η πλέον ασφαλής μέθοδος για την επιλογή των κατάλληλων συνεντευξιαζόμενων.

Η ύπαρξη ή μη σύστασης δεν διαφοροποίησε σημαντικά την ευκολία πρόσβασης και εύρεσης συνεντευξιαζόμενων. Σε γενικές γραμμές, η ερευνητική ομάδα συνάντησε

⁴³ Η αναφορά σε εκπροσώπους εργοδοτών κατά βάση αφορά τις επιχειρήσεις εκείνες των οποίων οι δραστηριότητες λαμβάνουν χώρα εντός των ορίων του ΟΛΠ, όπως για παράδειγμα των επιχειρήσεων που αναλαμβάνουν τις δραστηριότητες επισκευής στη ναυπηγοεπισκευαστική ζώνη ή εφοπλιστικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στο λιμάνι του Πειραιά (ακτοπλοΐα, κρουαζιέρα).

θετική διάθεση για συμμετοχή στην έρευνα όταν πλησίασε πολιτικά στελέχη, εκπροσώπους φορέων συλλογικής εκπροσώπησης (ενώσεις εργοδοτών, συνδικάτα) και τοπικά κινήματα (στη γενική αυτή τάση υπήρξαν μερικές εξαιρέσεις, οι οποίες περιλαμβάνουν έναν Δήμο και ένα εργατικό συνδικάτο, όπου παρά την αρχική θετική επικοινωνία δεν κατέστη τελικά δυνατό να διεξαχθεί η συνέντευξη – ωστόσο, οι εξαιρέσεις αυτές δεν αλλάζουν τη γενική εικόνα). Στη θετική διάθεση για συμμετοχή στην έρευνα οπωσδήποτε συνέβαλε το ότι οι Δήμοι, οι διάφοροι φορείς και τα τοπικά κινήματα συμμετέχουν έτσι και αλλιώς στον δημόσιο διάλογο γύρω από τη λειτουργία του ΟΛΠ υπό τη διοίκηση της COSCO. Από αυτή την άποψη, αντιμετώπισαν τη συμμετοχή στην έρευνα του SOCINVEST ως μια ακόμη ευκαιρία για δημόσια έκφραση των θέσεών τους – αν και συχνά η συνέντευξη εξελίχθηκε με τέτοιο τρόπο ώστε ξεπεράστηκε η διατύπωση των επίσημων θέσεων και οι συνεντευξιαζόμενοι εμπιστεύτηκαν στην ερευνητική ομάδα προσωπικές εκτιμήσεις και πληροφορίες οι οποίες παραλείπονται από τον δημόσιο διάλογο.

Σε ό,τι αφορά τους συλλογικούς φορείς, η ερευνητική ομάδα συνάντησε τη μεγαλύτερη δυσκολία στην προσπάθειά της να προσεγγίσει τους εκπροσώπους του εφοπλιστικού κόσμου, δηλ. την Ένωση Ελλήνων Εφοπλιστών (ΕΕΕ) και τον Σύνδεσμο Επιχειρήσεων Επιβατηγού Ναυτιλίας (ΣΕΕΝ), από τους οποίους είχε, είτε εξ αρχής είτε μετά από έναν αριθμό επικοινωνιών, αρνητικές απαντήσεις αναφορικά με την παραχώρηση συνεντεύξεων. Στην περίπτωση της ΕΕΕ, η στάση αυτή μπορεί πιθανότατα να ερμηνευθεί, τουλάχιστον εν μέρει, από το γεγονός ότι η λειτουργία του ΟΛΠ συνδέεται σε μικρότερο βαθμό με τα συμφέροντα της ελληνόκτητης εμπορικής ναυτιλίας συγκριτικά με άλλες οικονομικές δραστηριότητες (π.χ. ναυπηγοεπισκευαστές).

Ξεχωριστή περίπτωση αποτελεί η επικοινωνία με την ίδια την COSCO. Της αρχικής επαφής της ερευνητικής ομάδας με την εταιρεία, προηγήθηκε σχετική επιστολή σύστασης την οποία ευγενικά συνέταξε και απέστειλε το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Πειραιά, στο ΔΣ του οποίου συμμετέχουν και εκπρόσωποι της COSCO. Παρ' όλα αυτά, η συνεννόηση της ερευνητικής ομάδας με την COSCO υπήρξε χρονοβόρα. Αναλυτικότερα, η αρχική επικοινωνία με την εταιρεία έγινε στις 9/3/2022 και μετά από αρκετές μέρες ορίστηκε συνάντηση μέσω zoom για την πραγματοποίηση της συνέντευξης. Η συνάντηση ακυρώθηκε τελευταία στιγμή για λόγους προβλήματος υγείας μέλους της εταιρείας. Ορίστηκε νέα συνάντηση, αυτή τη φορά στα γραφεία της εταιρείας στον Πειραιά στις 8/4/2022. Κατά τη διάρκεια της συνάντησης, αντί της πραγματοποίησης της συνέντευξης, οι εκπρόσωποι της εταιρείας ενδιαφέρθηκαν για να μάθουν για τους σκοπούς του ερευνητικού προγράμματος, έκαναν μια σύντομη περιγραφή των επιδιώξεων της εταιρείας στον Πειραιά και αντιπρότειναν την αποστολή ερωτηματολογίου εκ μέρους της ερευνητικής ομάδας προκειμένου να απαντήσουν γραπτώς στις ερωτήσεις. Τέλος, οι – σύντομες – γραπτές απαντήσεις απεστάλησαν στην ερευνητική ομάδα στις 25/5/2022.

Πίνακας Δ1. Οι συνεντεύξεις (N=16) για τη μελέτη της επένδυσης της COSCO στο λιμάνι του Πειραιά

Ιδιότητα	Οργανισμός	Ημερομηνία διεξαγωγής
Ερευνητής/δημοσιογράφος	Ανεξάρτητος	12/11/2021
Εκπρόσωπος κοινωνίας πολιτών-εργαζομένων	Εργατικό Κέντρο Πειραιά και τοπικό κίνημα κατοίκων	19/11/2021*
Μέλος ΔΣ	Ένωση Μονίμων και Δοκίμων Λιμενεργατών ΟΛΠ	28/11/2021
Πρόεδρος	Σύνδεσμος Επιχειρήσεων Ναυπηγικής Βιομηχανίας (ΣΕΝΑΒΙ)	6/12/2021
Μέλος Δημοτικού Συμβουλίου-αντιπολίτευση	Δήμος Πειραιά	8/12/2021*
Εκπρόσωπος εργαζομένων-κοινωνίας πολιτών	Εργατικό Κέντρο Πειραιά και τοπικό κίνημα κατοίκων	16/12/2022*
Μέλος ΔΣ	Ένωση Εργαζομένων Διακίνησης Εμπ/τίων στις προβλήτες του Πειραιά (ΕΝΕΔΕΠ)	1/2/2022*
πρώην Υπουργός	Υπουργείο Ναυτιλίας & Νησιωτικής Πολιτικής	8/2/2022*
Δήμαρχος	Δήμος Κερατσινίου- Δραπετσώνας	18/2/2022
Πρόεδρος	Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Πειραιά	28/2/2022
Ερευνητής	Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών	18/5/2022
Στέλεχος	ΟΛΠ-COSCO	25/5/2022**
Αντιδήμαρχος	Δήμος Πειραιά	16/6/2022*
Στέλεχος	Δήμος Πειραιά	16/6/2022*
Επιχειρηματίας	Ναυτιλιακός κλάδος	27/7/2022
Στέλεχος***	European Stability Mechanism	28/7/2021*

* Συνεντεύξεις οι οποίες διεξήχθησαν μέσω λογισμικού βιντεοτηλεφωνίας (zoom).

** Η ημερομηνία αναφέρεται στη γραπτή απάντηση του ΟΛΠ. Η δια ζώσης συνάντηση μελών της ερευνητικής ομάδας με εκπροσώπους της εταιρείας έλαβε χώρα στις 8/4/2022.

*** Η συνέντευξη αυτή διενεργήθηκε στο χρονικό πλαίσιο του ΠΕ5, αλλά συμπληρώνει την έρευνα για την ΕΕΣΥΠ του ΠΕ4.

Οι περισσότερες συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν μεταξύ Νοεμβρίου του 2021 και Φεβρουαρίου του 2022, και οι υπόλοιπες ως τον Ιούνιο του 2022. Λόγω των

προφυλάξεων για την αποφυγή διασποράς του νέου κορωνοϊού, στους συμμετέχοντες δόθηκε η δυνατότητα η συνέντευξη να πραγματοποιηθεί είτε δια ζώσης είτε μέσω λογισμικού βιντεοτηλεφωνίας (zoom). Πριν την υλοποίηση της συνέντευξης, οι ερωτώμενοι λάμβαναν πληροφοριακό έντυπο με τους σκοπούς της έρευνας και τις δεσμεύσεις ηθικής και δεοντολογίας της ερευνητικής ομάδας (παρατίθεται στο Σουλιώτης κ.α. 2020). Στις περιπτώσεις που ζητήθηκε, η ερευνητική ομάδα έστειλε επίσης τον οδηγό της συνέντευξης. Οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν στο σύνολό τους με την έγκριση των ερωτώμενων και είχαν διάρκεια από 75' έως 135'. Σε μια περίπτωση όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα (COSCO-ΟΛΠ), οι ερωτήσεις απαντήθηκαν γραπτά κατόπιν αιτήματος του συνεντευξιαζόμενου.

3β. Σχεδιασμός του πρωτοκόλλου των συνεντεύξεων

Οι συνεντεύξεις είναι ημι-δομημένες, με την έννοια ότι κατά την διάρκεια των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκαν οδηγοί (πρωτόκολλα) που αποτελούνται από σχετικά λίγες ερωτήσεις. Η ερευνητική ομάδα επέλεξε τη μορφή της ημι-δομημένης συνέντευξης ώστε να διασφαλιστεί ότι η κάθε συνέντευξη καλύπτει ορισμένα σημαντικά σημεία που άπτονται των ερευνητικών της ερωτημάτων και, ταυτόχρονα, ότι υπάρχει το περιθώριο επέκτασης της συζήτησης ανάλογα με τον συνομιλητή και τη δυναμική της κάθε συνέντευξης.

Για την υλοποίηση των συνεντεύξεων η ερευνητική ομάδα ετοίμασε έναν οδηγό συνεντεύξεων ο οποίος επικεντρώνεται στα ζητήματα ενδιαφέροντος που είχαν εντοπιστεί από την έρευνα γραφείου (βλ. ενότητα 2). Οι ερωτήσεις αυτές εξειδικεύθηκαν με διαφορετικό τρόπο ανάλογα με το αν ο ερωτώμενος ήταν α. πολιτικό πρόσωπο (στέλεχος της κεντρικής κυβέρνησης ή της τοπικής αυτοδιοίκησης), β. εκπρόσωπος εργαζομένων ή εργοδοτών που δραστηριοποιούνται στην περιοχή του ΟΛΠ, γ. εκπροσώπους της αγοράς ή της κοινωνίας πολιτών της ευρύτερης περιοχής του Πειραιά (ο οδηγός παρατίθεται στο τέλος της παρούσας ενότητας).

Επίσης, καθώς οι συνεντεύξεις προχωρούσαν η ερευνητική ομάδα ενέτασσε στη θεματική των συνεντεύξεων επιπλέον ζητήματα που προέκυπταν από την έρευνα πεδίου, χωρίς όμως να μεταβάλλεται η βασική δομή του οδηγού των συνεντεύξεων.

Οι ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στον οδηγό των συνεντεύξεων έχουν ως στόχο να καταγράψουν τις αντιλήψεις, πρακτικές και σχέσεις των διαφορετικών κατηγοριών δρώντων που σχετίζονται με τη λήψη και την εφαρμογή των αποφάσεων αναφορικά με το λιμάνι του Πειραιά. Ιδιαίτερη έμφαση δίνουμε στις βασικές σχέσεις εξουσίας, όπως αυτές αποκρυσταλλώνονται σε συμμαχίες και «μέτωπα».

Το πρωτόκολλο της έρευνας (με τις αντίστοιχες παραλλαγές του) περιλαμβάνει οκτώ ερωτήσεις. Η πρώτη ερώτηση αφορά στην κατάσταση που επικρατούσε στο λιμάνι του Πειραιά πριν την έλευση της COSCO (ανάλογα με τον ερωτώμενο, η ερώτηση εξειδικεύεται στη σχέση με τοπική αυτοδιοίκηση, στα εργασιακά και στη σχέση με αγορά). Η ερώτηση αυτή αποσκοπεί στο να γίνει καλύτερα κατανοητή και ευκολότερα συγκρίσιμη η κατάσταση πριν και μετά την επένδυση της COSCO στον Πειραιά. Η επόμενη ερώτηση αφορά στον προσδιορισμό των κυριότερων δρώντων στη διαδικασία διαμόρφωσης των αποφάσεων σχετικά με την επένδυση της COSCO

στο λιμάνι του Πειραιά. Η τρίτη ερώτηση ήταν κοινή για το σύνολο των ερωτώμενων και αφορούσε την πολιτική διάσταση της έρευνας, καθώς οι ερωτώμενοι καλούνταν να αξιολογήσουν την σχέση μεταξύ της COSCO και των ελληνικών κυβερνήσεων. Με την ερώτηση αυτή, η ερευνητική ομάδα επιχειρούσε να καταγράψει πιθανές διαφοροποιήσεις τις οποίες θα μπορούσε να σηματοδοτεί η αλλαγή των κυβερνήσεων. Οι επόμενες τρεις ερωτήσεις διερευνούν τον ρόλο συγκεκριμένων θεσμών και φορέων, όπως είναι η τοπική αυτοδιοίκηση, τα συνδικάτα, οι εργοδοτικές οργανώσεις και τοπικές κινήσεις πολιτών. Οι ερωτήσεις αυτές καλύπτουν ζητήματα όπως η σχέση των παραπάνω θεσμών και φορέων με την COSCO, οι δυνατότητες που διαθέτουν για την παρέμβαση και επιρροή των αποφάσεων και, τέλος, ο πιθανός βαθμός συνεργασίας μεταξύ τους. Τέλος, οι συνεντεύξεις έκλειναν με μια ερώτηση γενικού χαρακτήρα στην οποία οι ερωτώμενοι καλούνταν να περιγράψουν τις βασικότερες επιδράσεις (θετικές ή αρνητικές) της αποκρατικοποίησης του ΟΛΠ τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο.

Οδηγός συνέντευξης για την επένδυση της COSCO στο λιμάνι του Πειραιά

(οι ερωτήσεις εξειδικεύονται ανάλογα με το προφίλ του ερωτώμενου: 1 – πολιτικά πρόσωπα, 2 – εκπρόσωποι εργαζομένων και εργοδοτών, 3 – εκπρόσωποι της αγοράς και κοινωνίας πολιτών)

- Μπορείτε να μας περιγράψετε τις συνθήκες που επικρατούσαν στο λιμάνι του Πειραιά πριν την επένδυση της COSCO;
 - 1 - Έμφαση στο ζήτημα της διαχείρισης του λιμανιού από την κυβέρνηση (π.χ. διοίκηση ΟΛΠ), σχέση με την Τοπική Αυτοδιοίκηση (π.χ. οφέλη για τους δήμους)
 - 2 - Ποιες ήταν οι εργασιακές συνθήκες που επικρατούσαν στο λιμάνι του Πειραιά πριν από την επένδυση της COSCO (οργάνωση εργασίας, εργασιακές συνθήκες, συνδικαλισμός)
 - 3 – Δραστηριότητα της κοινωνίας πολιτών πριν την επένδυση. Υπήρχε και αν ναι σε ποια θέματα επικεντρωνόταν;
- Ποιοι φορείς θεωρείτε ότι διαδραμάτισαν τον σημαντικότερο ρόλο στη διαδικασία υλοποίησης της επένδυσης (π.χ. κυβέρνηση, κρατικοί οργανισμοί, τοπική αυτοδιοίκηση, συνδικάτα);
 - 1 - Πέραν των άλλων φορέων που θα αναφερθούν, περαιτέρω εξειδίκευση του ρόλου της κεντρικής κυβέρνησης και των ΟΤΑ
 - 2 - Πέραν των άλλων φορέων που θα αναφερθούν, περαιτέρω εξειδίκευση σχετικά με τον ρόλο των εργαζομένων
 - 3 - Πέραν των άλλων φορέων που θα αναφερθούν, περαιτέρω εξειδίκευση στο ρόλο της κοινωνίας πολιτών
- Πώς θα κρίνατε τη σχέση μεταξύ κυβερνήσεων και COSCO; Θεωρείτε ότι οι κατά καιρούς αλλαγές των κυβερνήσεων έχουν μεταβάλει τη συγκεκριμένη σχέση (προς το καλύτερο ή το χειρότερο) και τον χαρακτήρα της επένδυσης; Ποιες προτεραιότητες θεωρείτε ότι ετέθησαν από τις εκάστοτε κυβερνήσεις;
 - Κοινή ερώτηση για όλους τους ερωτώμενους
- Πώς θεωρείτε ότι διαμορφώνεται η σχέση μεταξύ τοπικής αυτοδιοίκησης και COSCO; Θεωρείτε ότι η τοπική αυτοδιοίκηση έχει επηρεάσει συγκεκριμένες πτυχές της επένδυσης κατά τα τελευταία χρόνια; Ποιες ήταν οι προτεραιότητες των Δήμων των γύρω περιοχών;
 - Κοινή ερώτηση για όλους τους ερωτώμενους
- Μπορείτε να μας περιγράψετε τη σχέση της COSCO με την τοπική κοινωνία και οικονομία (π.χ. αγορά, τοπικά σωματεία);
 - 1 – Κατά την διαδικασία της ιδιωτικοποίησης του ΟΛΠ, οι κεντρικές κυβερνήσεις με ποιον τρόπο έλαβαν υπόψη την τοπική κοινωνία και οικονομία;
 - 2 - Σε ποιον βαθμό εργαζόμενοι και COSCO έχουν επιδιώξει τη συνεργασία με την τοπική κοινωνία;

- 3 – Με ποιους τρόπους προσπαθεί η τοπική κοινωνία πολιτών να προωθήσει τα αιτήματά της (π.χ. έναντι της κυβέρνησης ή της ΟΛΠ-COSCO)
- Σε ποιο βαθμό οι συνδικαλιστικές οργανώσεις έχουν επηρεάσει τη διαμόρφωση των αποφάσεων αναφορικά με την επένδυση της COSCO στο λιμάνι του Πειραιά;
 - 1 - Υπήρξε κάποια διαβούλευση με τα συνδικάτα σχετικά με την επένδυση;
 - 2 - Υπάρχει επικοινωνία μεταξύ COSCO και εργαζομένων για την υλοποίηση της επένδυσης (π.χ. σχετικά με το Master Plan);
 - 3 - Υπάρχει συνεργασία μεταξύ κοινωνίας πολιτών και των συνδικάτων;
- Σε ποιον βαθμό θεωρείτε ότι οι κινητοποιήσεις από τοπικούς φορείς και συλλογικότητες έχουν επηρεάσει τον χαρακτήρα της συγκεκριμένης επένδυσης;
 - 1 - Σε ποιον βαθμό οι αντιδράσεις των τοπικών φορέων και συλλογικοτήτων έχουν επηρεάσει την υλοποίηση της επένδυσης (π.χ. νομοθετικό πλαίσιο, καθυστερήσεις);
 - 2 - Οι κινητοποιήσεις έχουν συμβάλει στην αλλαγή των εργασιακών συνθηκών και την πολιτική της εταιρείας για τα εργασιακά (π.χ. συλλογικές συμβάσεις);
 - 3 – Ποιον αντίκτυπο είχαν μέχρι στιγμής οι αντιδράσεις της κοινωνίας πολιτών στη λειτουργία της COSCO;
- Μπορείτε να μας περιγράψετε τα σημαντικότερα οφέλη, αλλά και τις αρνητικές επιπτώσεις που έχει φέρει η επένδυση της COSCO στο λιμάνι του Πειραιά, στις περιοχές που γειτνιάζουν με το λιμάνι, αλλά και στην ελληνική οικονομία γενικότερα;
 - Κοινή ερώτηση για όλους τους ερωτώμενους

4. Ανάλυση της επένδυσης της COSCO στο λιμάνι του Πειραιά

Στις σελίδες που ακολουθούν επιχειρούμε μια αρχική αποτύπωση των ευρημάτων της έρευνας. Κύριο ερμηνευτικό πλαίσιο συνιστά η θεωρητική προσέγγιση των Marsh & Rhodes (1992) για τα δίκτυα πολιτικής. Βασική μας θέση είναι ότι οι συσχετισμοί δύναμης και η διαμόρφωση των αποφάσεων στον ΟΛΠ συγκροτούνται γύρω από μια «κοινότητα πολιτικής» αποτελούμενη από πολιτικούς, κρατικούς και οικονομικούς δρώντες (Γράφημα Δ2).

Γράφημα Δ2. Κύριοι δρώντες της «κοινότητας πολιτικής» γύρω από την επένδυση της COSCO στον ΟΛΠ

Οι βασικοί πολιτικοί δρώντες της «κοινότητας πολιτικής» που λειτουργεί γύρω από την επένδυση της COSCO στο λιμάνι του Πειραιά είναι η ελληνική κυβέρνηση με κύριους εκπροσώπους τον Πρωθυπουργό και το Πρωθυπουργικό γραφείο, αλλά και την ηγεσία του αρμόδιου Υπουργείου Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής. Επίσης, σημαντικό ρόλο φαίνεται να διαδραματίζει η Κινεζική πρεσβεία στην Ελλάδα, ακριβώς λόγω του εμβληματικού χαρακτήρα της επένδυσης για τα κινεζικά συμφέροντα (δεν πρέπει άλλωστε να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η COSCO είναι κρατική εταιρεία). Οι κρατικοί δρώντες περιλαμβάνουν υπηρεσίες κυρίως σε επίπεδο Γενικής Γραμματείας, ενώ ιδιαίτερα σημαντικός είναι και ο ρόλος του ΤΑΙΠΕΔ, το οποίο από κάποιο σημείο και μετά διαχειρίστηκε την πώληση του ΟΛΠ. Τέλος, ως οικονομικοί δρώντες λογίζονται η COSCO, αλλά και εταιρείες οι οποίες είναι είτε θυγατρικές της ΟΛΠ-COSCO (ΣΕΠ Α.Ε.) ή ελέγχονται από αυτήν (π.χ. Dport services) και διαχειρίζονται συγκεκριμένες δραστηριότητες στο λιμάνι του Πειραιά, όπως είναι η διακίνηση των εμπορευματοκιβωτιών και η επιλογή του προσωπικού.

Η ύπαρξη μιας κοινότητας πολιτικής διακρίνεται από συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (Rhodes 2006· Rhodes & Bevir 2003) που, εν πολλοίς, εντοπίζονται στην περίπτωση της έρευνας μας, όπως:

1. την ύπαρξη ενός περιορισμένου αριθμού συμμετεχόντων και τον παράλληλο σκόπιμο αποκλεισμό των υπολοίπων ομάδων,
2. την προνομιακή πρόσβαση των μελών της κοινότητας σε συγκεκριμένους πόρους,
3. τον υψηλό βαθμό αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών της κοινότητας,
4. την κυριαρχία των οικονομικών συμφερόντων,
5. την ύπαρξη μιας κοινής αντίληψης από τα μέλη της κοινότητας αναφορικά με τις προτεραιότητες γύρω από ζητήματα πολιτικής, και
6. την ύπαρξη μιας ισορροπίας ισχύος μεταξύ των μελών, αν και μια ομάδα μπορεί να κυριαρχεί και να μην επωφελούνται όλες οι ομάδες το ίδιο.

Η ανάλυση που ακολουθεί στηρίζεται στα προαναφερόμενα χαρακτηριστικά, αν και πρέπει να διευκρινιστεί ότι συνιστούν έναν ιδεότυπο ο οποίος δεν σημαίνει ότι αντιστοιχεί πλήρως στην εμπειρική πραγματικότητα (Rhodes 2006). Όπως θα δούμε, όμως, η χρήση της έννοιας της «κοινότητας πολιτικής» αποδεικνύεται εξαιρετικά χρήσιμη για την κατανόηση της επένδυσης της COSCO στο λιμάνι του Πειραιά.

Το πρώτο χαρακτηριστικό μιας κοινότητας πολιτικής είναι η ύπαρξη ενός **περιορισμένου αριθμού δρώντων και ο παράλληλος αποκλεισμός άλλων ομάδων**. Το χαρακτηριστικό αυτό εντοπίζεται και στην περίπτωση των δρώντων που δραστηριοποιούνται στο λιμάνι του Πειραιά. Όπως καταγράφηκε στις συνεντεύξεις, οι πλέον σημαντικές αποφάσεις συνιστούν το προϊόν ενός μικρού αριθμού δρώντων. Αντιθέτως, άλλοι – δυνητικά σημαντικοί – δρώντες όπως η τοπική αυτοδιοίκηση, τα συνδικάτα στο χώρο του ΟΛΠ, αλλά και οι φορείς της κοινωνίας πολιτών διαθέτουν περιορισμένες δυνατότητες να επηρεάσουν το περιεχόμενο των αποφάσεων. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι ο αποκλεισμός των εκπροσώπων των εργαζομένων από το ΔΣ του ΟΛΠ μετά την εξαγορά του από την COSCO, η έλλειψη διάθεσης από την πλευρά της εταιρείας να πραγματοποιήσει έστω και απλές

συναντήσεις με εκπροσώπους της κοινωνίας πολιτών (για ζητήματα όπως το περιβάλλον και ο πολιτισμός), αλλά και η έλλειψη ενημέρωσης αναφορικά με έργα και δραστηριότητες που αναλαμβάνει.

Σε αντίθεση με τα μέλη της κοινότητας πολιτικής, οι υπόλοιποι φορείς που επηρεάζονται και παράλληλα εμπλέκονται στη διαδικασία της λειτουργίας του ΟΛΠ (ΟΤΑ, συνδικάτα, φορείς της κοινωνίας πολιτών, τοπική αγορά) παρουσιάζουν σχετικά χαμηλό βαθμό συνεργασίας και αλληλεπίδρασης. Όπως χαρακτηριστικά προκύπτει από τις σχετικές τοποθετήσεις των συνεντευξιαζόμενων, μέχρι πολύ πρόσφατα δεν υπήρχε επικοινωνία μεταξύ τους, καθώς οι συγκεκριμένες ομάδες χαρακτηρίζονταν από κατακερματισμό και σε αρκετές περιπτώσεις διαφοροποιημένα συμφέροντα. Δεν είναι τυχαίο ότι σε ορισμένες περιπτώσεις αιτήματα συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων αντιμετωπίζονταν κριτικά από άλλες ομάδες, όπως για παράδειγμα οι διεκδικήσεις των εργαζομένων του ΟΛΠ για τους οποίους, όπως αναφέρθηκε, ένα σημαντικό μέρος της κοινωνίας είχε αρνητική εικόνα (π.χ. λόγω των αμοιβών τους ή λόγω της κακοδιαχείρισης του ΟΛΠ πριν την ιδιωτικοποίησή του). Η τάση αυτή αντιστρέφεται μερικώς μετά τη δημοσίευση του αρχικού Master Plan το 2017 (απορρίφθηκε από την κεντρική κυβέρνηση και τους ΟΤΑ και ο ΟΛΠ υποχρεώθηκε να εκπονήσει νέο) και της επικαιροποιημένης εκδοχής του το 2018, όπου πλέον πολλοί τοπικοί φορείς σχηματίζουν την εικόνα ότι η COSCO στοχεύει στη δημιουργία μιας αποκλειστικής οικονομικής ζώνης στο λιμάνι του Πειραιά, χωρίς κανένα όφελος για την πειραιώτικη κοινωνία. Η συγκεκριμένη εξέλιξη συνέβαλε ώστε η συνεργασία μεταξύ των συγκεκριμένων ομάδων να γίνει πιο συχνή, χωρίς όμως παράλληλα να έχει επιτευχθεί μια «ομογενοποίηση» ως προς τις επιδιώξεις και τις δράσεις των συγκεκριμένων ομάδων. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να αναφερθεί ότι σε κάποιες περιπτώσεις, κατά τα τελευταία χρόνια, οι παραπάνω δρώντες έχουν καταφέρει να επηρεάσουν ορισμένες αποφάσεις αναφορικά με τη λειτουργία του ΟΛΠ. Η τελευταία και πλέον χαρακτηριστική περίπτωση είναι εκείνη της υπογραφής μιας αμοιβαίως αποδεκτής συλλογικής σύμβασης εργασίας (Μάιος 2022) μεταξύ της εταιρείας (COSCO-ΣΕΠ Α.Ε.) και των εργαζομένων στις προβλήτες 2 και 3 που αποτελούσε ένα πάγιο αίτημα των εργαζομένων επί σειρά ετών.

Ο υψηλός βαθμός αλληλεπίδρασης μεταξύ των κύριων δρώντων είναι ένα δεύτερο χαρακτηριστικό των «κοινοτήτων πολιτικής». Το χαρακτηριστικό αυτό απαντάται στο λιμάνι του Πειραιά στο βαθμό που οι κύριοι δρώντες αναπτύσσουν στενή συνεργασία προκειμένου να επιλυθούν σημαντικά προβλήματα και να προχωρήσει η επένδυση. Η συνεργασία αυτή παίρνει δύο μορφές. Πρώτον, συγκεκριμένοι δρώντες παρεμβαίνουν προκειμένου να προωθηθούν αποφάσεις και πρακτικές, αλλά και να επιλυθούν προβλήματα που ανακύπτουν. Στο πλαίσιο των συνεντεύξεων, αναφέρθηκε ο σημαντικός ρόλος τόσο του Πρωθυπουργικού Γραφείου όσο και της Κινέζικης πρεσβείας στην Ελλάδα, προκειμένου να επιλυθούν σημαντικά ζητήματα, αλλά και να προωθηθούν συγκεκριμένες αποφάσεις. Επιπροσθέτως, αναφέρθηκε ότι η ελληνική κυβέρνηση ανέχεται ή συγκαλύπτει προβληματικές πρακτικές της επενδύτριας εταιρείας, όπως στην περίπτωση της λειτουργίας του τελωνείου και της διαχείρισής του από την COSCO. Η δεύτερη μορφή συνεργασίας έχει να κάνει με την τοποθέτηση προσώπων σε θέσεις-κλειδιά. Είναι π.χ. η περίπτωση του διορισμού του Σπύρου Σαγιά ως Γενικού Γραμματέα της Κυβέρνησης το 2015, στις αρμοδιότητες του οποίου περιλαμβάνονταν η προώθηση

της σύμβασης με την COSCO. Το δικηγορικό γραφείο του Σ. Σαγιά είχε παλαιότερα αναλάβει την κατάρτιση προηγούμενης σύμβασης μεταξύ ελληνικών κυβερνήσεων και COSCO (Χρυσικόπουλος 2015). Συνοπτικά, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η πρακτική που έχει ακολουθηθεί κατά τα τελευταία χρόνια έχει συμβάλει στην δημιουργία ενός ισχυρού πλαισίου συνεργασίας μεταξύ των μελών της κοινότητας, το οποίο είναι σε θέση να προωθεί την υιοθέτηση και εφαρμογή συγκεκριμένων πολιτικών.

Οι «κοινότητες πολιτικής» έχουν στο επίκεντρό τους **πολιτικές προτεραιότητες για τις οποίες τα μέλη της κοινότητας έχουν κοινές αντιλήψεις**. Στην περίπτωση του λιμανιού του Πειραιά η προτεραιότητα αυτή υπήρξε για σειρά ετών η ιδιωτικοποίηση του ΟΛΠ. Οι συνεντευξιαζόμενοι που βρίσκονται εκτός του πυρήνα της «κοινότητας πολιτικής» του λιμανιού του Πειραιά επέκριναν την εξαγορά του ΟΛΠ από την COSCO, μολοντί ελάχιστοι ήταν υπέρ ενός αυστηρά κρατικού λιμένα. Η κριτική τους εστιάζει στη δημιουργία ενός ιδιωτικού μονοπωλίου στο λιμάνι του Πειραιά, επισημαίνοντας το γεγονός ότι η εξέλιξη αυτή βρίσκεται σε αντίθεση με την πρακτική που ακολουθείται στα μεγαλύτερα ευρωπαϊκά λιμάνια (σύστημα landlord), όπου παραχωρούνται συγκεκριμένες δραστηριότητες (π.χ. εκμετάλλευση προβλητών, επισκευών κ.λπ.) σε διαφορετικούς ιδιώτες. Σύμφωνα με αυτούς τους συνομιλητές μας, το λιμάνι του Πειραιά συνιστά μάλλον τη μοναδική περίπτωση σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όπου ένα λιμάνι τέτοιου μεγέθους ελέγχεται μονοπωλιακά από ιδιώτες. Επίσης, αρκετοί συνεντευξιαζόμενοι αναφέρθηκαν στην πρόθεση των ελληνικών κυβερνήσεων των τελευταίων ετών να ευνοήσουν την υλοποίηση της συγκεκριμένης επένδυσης, είτε μέσω της υιοθέτησης ενός προνομιακού πλαισίου γύρω από διάφορα ζητήματα, είτε μέσω της υιοθέτησης ενός πιο χαλαρού ελεγκτικού πλαισίου (π.χ. κατάργηση της Δημόσιας Αρχής Λιμένων και περιορισμός της Ρυθμιστικής Αρχής Λιμένων). Τέλος, αρκετοί συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν ότι συγκεκριμένες δράσεις και έργα στο χώρο του ΟΛΠ υλοποιήθηκαν μέσα από αδιαφανείς διαδικασίες, είτε γιατί δεν εκπονήθηκαν οι απαιτούμενες μελέτες (π.χ. περιβαλλοντικές), είτε γιατί δεν τηρήθηκαν οι προβλεπόμενες διαδικασίες (π.χ. δημοσίευση των σχετικών αποφάσεων ώστε να υπάρχει σχετική ενημέρωση).

Οι παραπάνω σχέσεις εξουσίας, εν πολλοίς επιβεβαιώνονται μέσα από την **προνομιακή πρόσβαση σε πόρους που διαθέτουν τα μέλη της κοινότητας πολιτικής**. Από αυτή την άποψη, η σημαντικότερη παρατήρηση που πρέπει να κάνουμε είναι ότι η ίδια η ιδιωτικοποίηση του ΟΛΠ συνιστά έναν πόρο με πολλαπλές χρήσεις από τους πολιτικούς και οικονομικούς δρώντες που συναποτελούν την αντίστοιχη κοινότητα πολιτικής. Για τις κεντρικές κυβερνήσεις, η πώληση του ΟΛΠ εντάσσεται στο πλαίσιο μιας στρατηγικής αναβάθμισης της θέσης του μεγαλύτερου ελληνικού λιμανιού στις διεθνείς ροές εμπορευμάτων. Επίσης, στο πλαίσιο των προγραμμάτων σταθεροποίησης, η πώληση του ΟΛΠ, όπως γενικότερα οι ιδιωτικοποιήσεις, συνέβαλαν στην αποπληρωμή του ελληνικού δημόσιου χρέους και ήταν μέρος των υποχρεώσεων της χώρας έναντι των δανειστών. Σε τοπικό επίπεδο, η δυνατότητα βουλευτών να προωθούν προσλήψεις ψηφοφόρων τους στο λιμάνι φαίνεται πώς όχι μόνο επιβιώνει αλλά αποτελεί μέρος της νέας διευθέτησης που προέκυψε με την ιδιωτικοποίηση του λιμανιού. Για την COSCO, η αγορά του ΟΛΠ σηματοδοτεί τον έλεγχο του συνόλου των δραστηριοτήτων που φιλοξενούνται στο λιμάνι του Πειραιά, οι οποίες περιλαμβάνουν, πέραν των εμπορευματοκιβωτίων στις

προβλήτες 2 και 3 τις οποίες η κινεζική εταιρεία ήλεγχε από πριν, τα εμπορευματοκιβώτια στην προβλήτα 1, τη ζώνη της ναυπηγοεπισκευής, την ακτοπολις και την κρουαζιέρα.

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό της κοινότητας πολιτικής στην περίπτωση που εξετάζουμε είναι η προτεραιότητα που **δίνεται στην οικονομική διάσταση**, έναντι των υπολοίπων θεμάτων που άπτονται της λειτουργίας του λιμανιού του Πειραιά. Η COSCO έχει εστιάσει στη δημιουργία in-house πρακτικών και δομών (όπως για παράδειγμα η δημιουργία θυγατρικών ή απόλυτα ελεγχόμενων εταιρειών) ή την ανάπτυξη εισαγωγών από την Κίνα προκειμένου να περιοριστεί το κόστος της επένδυσης. Στο πλαίσιο αυτής της στρατηγικής, στρέφεται σε μικρό μόνο βαθμό προς τις επιχειρήσεις της τοπικής οικονομίας για την αναζήτηση τεχνογνωσίας και συνεργασιών. Η προτεραιότητα που δίνεται στην οικονομική παράμετρο αποτυπώνεται επίσης στα προτεινόμενα Master Plan του 2017 και του 2018, μέσω των οποίων η ΟΛΠ-COSCO επεδίωκε να μεγιστοποιήσει την εκμετάλλευση των οικονομικών ευκαιριών που συνεπάγεται η λειτουργία του λιμανιού από δικές της επιχειρήσεις (ξενοδοχεία, Mall), προκαλώντας τις έντονες αντιδράσεις της τοπικής αγοράς και κοινωνίας. Επιπλέον, η ΟΛΠ-COSCO, μέσα από το τροποποιημένο Master Plan που συντάχθηκε το 2018, όσο και μέσω άλλων πρακτικών, επιχείρησε να αποδεσμευτεί από την υλοποίηση έργων μη-οικονομικού ενδιαφέροντος, τα οποία αφορούν το περιβάλλον και τον πολιτισμό.

Το τελευταίο χαρακτηριστικό των «κοινοτήτων πολιτικής» είναι η ύπαρξη μιας **ισορροπίας ισχύος μεταξύ των μελών της κοινότητας πολιτικής**, όπου, με βάση το σχετικό θεωρητικό μοντέλο, είναι πιθανό ένα εξ αυτών να κυριαρχεί έναντι των υπολοίπων. Όπως προκύπτει από τα ευρήματα, υφίστανται σημαντικά οφέλη για το σύνολο των δρώντων της κοινότητας (αν και το σημείο αυτό χρήζει περαιτέρω επεξεργασίας στις δημοσιεύσεις που θα ακολουθήσουν στο πλαίσιο του SOCINVEST). Για την COSCO η αγορά του ΟΛΠ συνιστά μια στρατηγική επένδυση η οποία συνδέεται με την επιδίωξη ευρύτερων γεωπολιτικών και οικονομικών στόχων από την πλευρά της Κίνας (δρόμος του Μεταξιού). Αντίστοιχα, για τις ελληνικές κυβερνήσεις η πώληση του ΟΛΠ στην COSCO είναι μέρος μιας στρατηγικής συμμαχίας με μια από τις μεγαλύτερες δυνάμεις της παγκόσμιας οικονομίας. Επιπλέον, η πώληση του ΟΛΠ συνεπάγεται μια σημαντική είσπραξη για το δημόσιο ταμείο (αν και έχει ασκηθεί η κριτική ότι το τίμημα ήταν χαμηλό), τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και την αύξηση των φορολογικών εσόδων από το λιμάνι.

Χάρτης Δ1. Διάταξη Λιμένος Πειραιά

Πηγή: ΟΛΠ “Presentation of Financial Results 2020”

Κεφάλαιο Β. Το Αιολικό Πάρκο Παναχαϊκού

1. Εισαγωγή

Το κεφάλαιο Β παρουσιάζει την έρευνα πεδίου που διεξήχθη στο πλαίσιο του SOCINVEST για την περίπτωση του Αιολικού Πάρκου Παναχαϊκού. Η δομή της παρουσίασης είναι αντίστοιχη με αυτή του Α` Μέρους. Στην ενότητα 2 εξετάζουμε τα γενικά χαρακτηριστικά της μελέτης περίπτωσης και αποσαφηνίζουμε την προσέγγισή μας. Η ενότητα 3 είναι αφιερωμένη στην ποιοτική έρευνα πεδίου (επιλογή ερωτώμενων, δυσκολίες που συνάντησε η ερευνητική ομάδα κατά την έρευνα, συνθήκες διεξαγωγής της έρευνας), η οποία περιλαμβάνει τη διεξαγωγή ημι-δομημένων συνεντεύξεων με επενδυτές, πολιτικά πρόσωπα της κεντρικής πολιτικής σκηνής και της τοπικής αυτοδιοίκησης, ειδικούς, μέλη περιβαλλοντικών οργανώσεων και τοπικών κινημάτων. Η ενότητα 4 περιλαμβάνει την προκαταρκτική ανάλυση των ποιοτικών εμπειρικών στοιχείων. Η ενότητα 5 παρουσιάζει μια ποσοτική βάση δεδομένων για τα ανώτερα στελέχη των εταιρειών αιολικής ενέργειας. Η βάση δεδομένων αυτή δεν προβλεπόταν στην ερευνητική πρόταση του SOCINVEST, αλλά η ερευνητική ομάδα έκρινε σκόπιμο να την προσθέσει στην έρευνα προκειμένου να εμβαθύνει στο αντικείμενο της αγοράς αιολικής ενέργειας (βλ. επίσης Εισαγωγή της παρούσας έκθεσης καθώς και παρακάτω την ενότητα 5α). Η κατασκευή της βάσης δεδομένων ακολούθησε τη λογική με την οποία είχαν συγκροτηθεί οι αντίστοιχες βάσεις δεδομένων στο ΠΕ4 (Σουλιώτης κ.α. 2021).

2. Σκοπός της μελέτης περίπτωσης

Στην ερευνητική πρόταση του SOCINVEST, για τη μελέτη περίπτωσης στον τομέα της ενέργειας είχε προταθεί η εξέταση της επένδυσης της κοινοπραξίας της γαλλικής

Total, της αμερικανικής ExxonMobil και των Ελληνικών Πετρελαίων για την εξόρυξη υδρογονανθράκων στην περιοχή νότια και νοτιοδυτικά της Κρήτης.

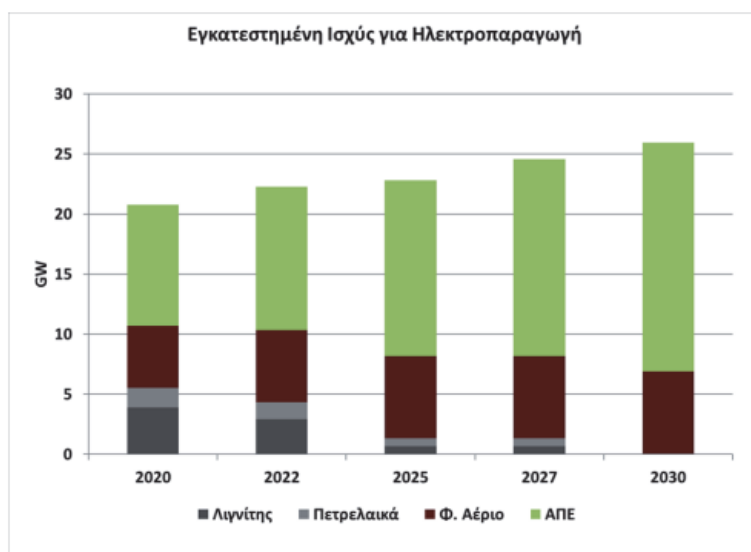
Κατά την διάρκεια της υλοποίησης της έρευνας, και συγκεκριμένα με το πέρας των εργασιών που αντιστοιχούν στο ΠΕ4 (Ιούλιος του 2021), η ερευνητική ομάδα εκτίμησε ότι στον τομέα της ενέργειας οι ΑΠΕ, και ειδικότερα η αιολική ενέργεια, αποτελούσαν καταλληλότερο πεδίο έρευνας για το έργο SOCINVEST από ό,τι αυτό των υδρογονανθράκων.

Οι κύριοι λόγοι που διαμόρφωσαν την κρίση αυτή ήταν:

Α. Οι δημόσιες πολιτικές, όπως αναπτύχθηκαν πρόσφατα τόσο σε τοπικό όσο και σε ευρωπαϊκό/διεθνές επίπεδο (βλ. Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα – ΕΣΕΚ, Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία κ.α.), προκρίνουν τις ΑΠΕ ως το πλέον θεμιτό μοντέλο ηλεκτροπαραγωγής στο πλαίσιο της λεγόμενης «πράσινης μετάβασης».

Β. Η υφιστάμενη και αναμενόμενη αύξηση των επενδύσεων σε ΑΠΕ, όπως για παράδειγμα συμπεραίνεται από τις εκτιμήσεις του ΕΣΕΚ οι οποίες προβλέπουν μια σημαντική αύξηση (διπλασιασμός) της εγκατεστημένης ισχύος των μονάδων ηλεκτροπαραγωγής ΑΠΕ μεταξύ 2020-2030, σε αντιδιαστολή με αυτή του φυσικού αερίου η οποία προβλέπεται να παραμείνει σχετικά σταθερή (βλ. Διάγραμμα Δ1)

Διάγραμμα Δ1. Πρόβλεψη για την εξέλιξη της εγκατεστημένης ισχύος των μονάδων ηλεκτροπαραγωγής για την περίοδο 2020-2030

Πηγή: ΕΣΕΚ 2019, σελ. 55739 (ΦΕΚ Β` 4893/31.12.2019)

Πίνακας Δ1. Εκτίμηση επενδύσεων περιόδου 2020-2030 στους βασικούς τομείς του Εθνικού Σχεδιασμού για την Ενέργεια και το Κλίμα

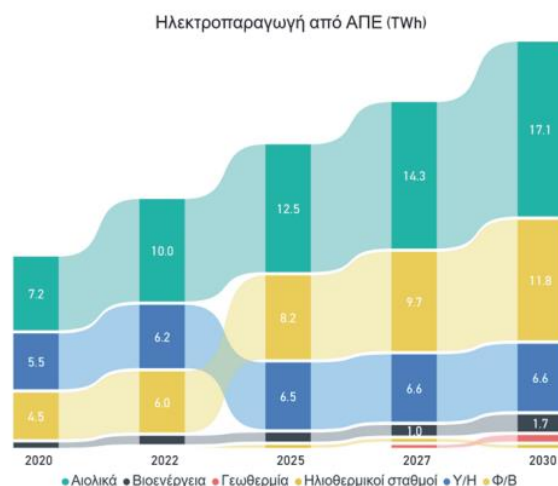
Τομέας	Σύνολο εκτιμώμενων επενδύσεων (εκατ. €) περιόδου 2020-2030
1. ΑΠΕ ηλεκτροπαραγωγή	9.000
2. Υποδομές ηλεκτρικού συστήματος	5.500
3. Νέες θερμικές μονάδες ηλεκτροπαραγωγής και κεντρικές μονάδες αποθήκευσης	1.300
4. Έργα ανάπτυξης δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας – Ψηφιοποίηση	3.500
5. Διασυνοριακοί αγωγοί φυσικού αερίου	2.200
6. Δίκτυα και αποθήκευση φυσικού αερίου	2.000
7. Έρευνα και Καινοτομία	800
8. Ενεργειακή απόδοση	11.000
9. Επενδύσεις τομέα διυλιστηρίων	1.500
10. Κλιματική αλλαγή-διαχείριση πλημμυρών-δάση	2.000
11. Κυκλική οικονομία-ανακύκλωση	5.000
ΣΥΝΟΛΟ	43.800

Πηγή: ΕΣΕΚ 2019, σελ. 55783 (ΦΕΚ Β` 4893/31.12.2019)

Γ. Το έντονο επενδυτικό ενδιαφέρον για έργα ΑΠΕ που παρατηρείται αυτό το διάστημα (για την αιολική ενέργεια βλ. ΕΛΕΤΑΝ 2021), σε συνδυασμό με τις προβλέψεις του ΕΣΕΚ για το σημαντικό σε σχέση με άλλους τομείς ύψος των επενδύσεων σε ΑΠΕ (βλ. Πίνακα Δ1)

Δ. Η υπεροχή της αιολικής ενέργειας έναντι των υπολοίπων δύο τεχνολογιών ΑΠΕ που κυριαρχούν στην Ελλάδα, δηλ. των υδροηλεκτρικών και των φωτοβολταϊκών σταθμών, τόσο σε όρους συνολικής ισχύος ηλεκτροπαραγωγής, όσο και σε ρυθμό ανάπτυξης όπως εκτιμάται από το ΕΣΕΚ για την περίοδο 2020-2030 (βλ. Διάγραμμα Δ2)

Πίνακας Δ2. Πρόβλεψη για την εξέλιξη της ηλεκτροπαραγωγής από ΑΠΕ για την περίοδο 2020-2030

Πηγή: ΕΣΕΚ 2019, σελ. 55745 (ΦΕΚ Β` 4893/31.12.2019)

Η ερευνητική ομάδα του SOCINVEST επέλεξε να εστιάσει στο «Αιολικό πάρκο Παναχαϊκού». Πρόκειται για ένα επενδυτικό έργο με την διακριτική ονομασία «Αιολική Παναχαϊκού ΑΕ» και περιλαμβάνει συνολικά 57 εν λειτουργία ανεμογεννήτριες τοποθετημένες στην κορυφογραμμή του Παναχαϊκού όρους.

Η επιλογή αυτή έγινε βάσει των ακόλουθων κριτηρίων:

- το Αιολικό Παναχαϊκού ήταν ένα εμβληματικό επενδυτικό σχέδιο για την εποχή του (εγκαίνια 2006), αποτελώντας τότε το μεγαλύτερο ενιαίο αιολικό πάρκο στην Ελλάδα
- το συγκεκριμένο επενδυτικό έργο έχει ενδιαφέρουσα προϊστορία σε σχέση με τις ΑΞΕ, καθώς η άδειά του εκδόθηκε με ευθύνη ελληνικής εταιρείας, υλοποιήθηκε με ξένα κεφάλαια (από την ισπανική εταιρεία Acciona, η οποία όμως έπαυσε τις δραστηριότητες της από την Ελλάδα το 2014) και μετέπειτα εξαγοράστηκε από μια канаδική εταιρεία (πρόκειται για το fund με την επωνυμία Cubico, το οποίο εισήχθη στην ελληνική αγορά με την εξαγορά αυτή, καθώς και μια αντίστοιχη επένδυση στο Βέρμιο)
- η μακροχρόνια λειτουργία και ιστορία του παρέχει πρόσφορο έδαφος για την διερεύνηση του κοινωνικο-πολιτικού πλαισίου και της εξέλιξης μιας επένδυσης ΑΠΕ σε βάθος χρόνου

Για τη βαθύτερη κατανόηση της υπό μελέτη περίπτωσης, η ερευνητική ομάδα έκρινε απαραίτητο να μελετηθούν και άλλα επενδυτικά έργα σε παραπλήσιες περιοχές, τα οποία βρίσκονται αυτή τη στιγμή σε εξέλιξη (και συγκεκριμένα στην διαδικασία της αδειοδότησης). Η διεύρυνση αυτή ήταν σημαντική και αναγκαία για την έρευνα, ιδιαίτερα για την κατανόηση του τρόπου εξέλιξης των επενδύσεων σε βιομηχανικούς Αιολικούς Σταθμούς Παραγωγής Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΑΣΠΗΕ) αλλά και την εξέταση των αντιδράσεων σε αντίστοιχα επενδυτικά έργα από την πλευρά της κοινωνίας πολιτών. Παράλληλα, η ερευνητική ομάδα έκρινε σκόπιμο να εμπλουτίσει την έρευνα

στον τομέα της αιολικής ενέργειας με την κατασκευή μιας βάσης βιογραφικών δεδομένων των ανώτερων στελεχών των μεγαλύτερων εταιρειών παραγωγής αιολικής ενέργειας στην Ελλάδα (βλ. ενότητα 5). Η ανάλυση αυτής της βάσης δεδομένων θα επιτρέψει την πλαισίωση της μελέτης περίπτωσης του Αιολικού πάρκου Παναχαϊκού με ευρύτερα στοιχεία για το κοινωνικο-επαγγελματικό προφίλ των στελεχών των εταιρειών του κλάδου.

Εξειδικεύοντας την προβληματική του ΠΕ5, η μελέτη του Αιολικού πάρκου Παναχαϊκού θα επιχειρήσει να απαντήσει στα ακόλουθα ερωτήματα:

- i. Ποια ήταν η στρατηγική της εμπλεκόμενης εταιρείας αιολικής ενέργειας ελληνικών συμφερόντων για την προσέλκυση ξένων επενδυτών;
- ii. Τι προκάλεσε τις διαδοχικές μεταβολές στη μετοχική σύσταση της Αιολικής Παναχαϊκού Α.Ε.;
- iii. Ποια ήταν τα κίνητρα που ώθησαν τις Acciona και Cubico να εισέλθουν στη αγορά της Ελλάδας; Ποιες είναι γενικότερα οι στρατηγικές των μεγάλων εταιριών/ομίλων για επενδύσεις στην παγκόσμια αγορά;
- iv. Ποιοι ήταν οι λόγοι που οδήγησαν την Acciona να αποσυρθεί από την Ελλάδα; Ποιες προκλήσεις αντιμετώπισε και οδήγησαν σε αυτή την απόφαση;
- v. Ποιον ρόλο διαδραμάτισε ενδεχομένως το προσωπικό κοινωνικό κεφάλαιο εμπλεκόμενων στελεχών ή άλλων δρώντων στις προαναφερόμενες διαδικασίες;
- vi. Ποια η θέση (υπέρ ή κατά) άλλων φορέων και ομάδων (περιβαλλοντικές οργανώσεις, τοπικά κινήματα, ΟΤΑ κ.λπ.) στο ζήτημα της εγκατάστασης και λειτουργίας του Αιολικού πάρκου Παναχαϊκού;

3. Σχεδιασμός και διεξαγωγή των συνεντεύξεων

3α. Η επιλογή των ερωτώμενων και η διεξαγωγή των συνεντεύξεων

Για την ανάπτυξη μιας πλούσιας περιγραφής της επιλεγμένης μελέτης περίπτωσης και τη διερεύνηση των ερωτημάτων που προαναφέρθηκαν, συγκεντρώθηκαν: α) δευτερογενές υλικό από άρθρα εφημερίδων και δημοσιοποιημένα έγγραφα εταιρειών και β) πρωτογενή ποιοτικά δεδομένα μέσω ημι-δομημένων συνεντεύξεων με πολιτικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες που σχετίζονται με τη μελέτη περίπτωσης και τα γειτονικά επενδυτικά σχέδια.

Σε τρεις περιπτώσεις που αφορούσαν αντιδράσεις της κοινωνίας πολιτών στην ανάπτυξη ΑΣΠΗΕ, εφαρμόστηκε επίσης και η μέθοδος της συμμετοχικής παρατήρησης: i) συμμετοχή σε συγκέντρωση διαμαρτυρίας κατοίκων και τοπικών φορέων για την παύση της αδειοδοτικής διαδικασίας επενδυτικού έργου στα όρια του Δήμου Ερυμάνθου, ii) συμμετοχή σε συγκέντρωση διαμαρτυρίας κατά την σύσκεψη της Περιβαλλοντικής Επιτροπής της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας για την γνωμοδότηση συγκεκριμένου επενδυτικού έργου (Σκιαδοβούνι), και iii) συμμετοχή σε εκδήλωση ενημέρωσης/συζήτησης από άτυπη οργάνωση αντιτιθέμενη στην ανάπτυξη βιομηχανικών ΑΣΠΗΕ στην Αθήνα.

Διεξήχθησαν συνολικά 10 συνεντεύξεις με ερωτώμενους οι οποίοι επιλέχθηκαν μέσα από μια «θεωρητική δειγματοληψία» (Babbie 2011, σ. 291)⁴⁴. Κατά την διάρκεια της έρευνας πεδίου, διακρίναμε συνολικά 6 σημαντικές κατηγορίες φορέων από τις οποίες θα μπορούσαν να αντληθούν υποκείμενα για συμμετοχή στις συνεντεύξεις. Αυτές είναι οι ακόλουθες: i) εταιρείες, ii) επιστημονικοί, επαγγελματικοί και ρυθμιστικοί φορείς, iii) περιβαλλοντικές οργανώσεις, iv) τοπική κοινωνία, v) τοπική αυτοδιοίκηση και φορείς πολιτικής vi) πανεπιστήμια. Εντοπίστηκαν και άλλες κατηγορίες φορέων που σχετίζονται με το πεδίο της αιολικής ενέργειας στην Ελλάδα, όμως κρίθηκαν δευτερεύουσες για την μελέτη αυτή και δεν αποτέλεσαν δεξαμενή προσέλκυσης συμμετεχόντων στις συνεντεύξεις (τέτοιοι φορείς είναι π.χ. εταιρείες που κατασκευάζουν ανεμογεννήτριες και εταιρείες παροχής νομικών και χρηματοοικονομικών υπηρεσιών). Ο πίνακας Δ3, παρουσιάζει τις συνεντεύξεις που διενεργήθηκαν για τη μελέτη της περίπτωσης του Αιολικού Πάρκου Παναχαϊκού, καθώς και για την κατανόηση ευρύτερων όψεων της λειτουργίας της αγοράς αιολικής ενέργειας. Η ερευνητική ομάδα του SOCINVEST επιδίωξε επίσης, χωρίς επιτυχία, να πραγματοποιήσει συνεντεύξεις με ακόμη τρία στελέχη εταιρειών αιολικής ενέργειας και τρεις βουλευτές. Συνολικά, προσεγγίστηκαν 16 φορείς, εκ των οποίων 10 ανταποκρίθηκαν στην πρόσκληση για συμμετοχή στις συνεντεύξεις.

Πίνακας Δ3. Οι συνεντεύξεις (n=10) για τη μελέτη του Αιολικού Πάρκου Παναχαϊκού

Ιδιότητα	Οργανισμός	Ημερομηνία διεξαγωγής
Πανεπιστημιακός	Πανεπιστήμιο Πατρών	7/10/2021*
Γενικός Διευθυντής	ΕΛΕΤΑΕΝ	7/1/2022*, 18/7/2021*
Πανεπιστημιακός	Πανεπιστήμιο Πατρών	3/2/2022*
Μέλος	Τοπικό κίνημα	10/2/2022
Μέλος	Τοπικό κίνημα	18/2/2022
Περιφερειακός σύμβουλος	Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	22/2/2022*
Βουλευτής	ΚΚΕ	24/2/2022*
Δήμαρχος	Δήμος Ευρυμάνθου	22/3/2022*
Στέλεχος	Green Tank	3/5/2022*
Στέλεχος	Καλλιστώ	25/5/2022*

⁴⁴ Εν προκειμένω, ο Babbie σημειώνει ότι «η δειγματοληψία των υποκειμένων μπορεί να εξελίσσεται καθώς αποσαφηνίζεται η δομή της υπό μελέτη κατάστασης και κάποιιοι τύποι υποκειμένων φαίνονται πιο κομβικοί για την κατανόηση» (Babbie 2011, σ. 291).

* Συνεντεύξεις οι οποίες διεξήχθησαν μέσω λογισμικού βιντεοτηλεφωνίας (zoom).

Σε ό,τι αφορά τα πολιτικά πρόσωπα, η ερευνητική ομάδα προσέγγισε βουλευτές που είχαν εμπλακεί ενεργά σε ζητήματα που σχετίζονται με την αδειοδότηση προτεινόμενων επενδυτικών έργων ΑΣΠΗΕ στην περιοχή της Αχαΐας. Η εμπλοκή τους έγκειται σε παρεμβάσεις μέσω επερωτήσεων στην Βουλή ή/και στην παρουσία/συμμετοχή τους σε σχετικές συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας. Επίσης, να διευκρινιστεί ότι με τους βουλευτές από τα κόμματα της Νέας Δημοκρατίας και του Μέγα25 κατέστη εφικτή η επικοινωνία, όμως δεν διενεργήθηκε συνέντευξη (με την αιτιολογία είτε της αδυναμίας παροχής περισσότερων πληροφοριών, είτε της αδυναμίας εύρεσης χρόνου για την συμμετοχή στη συνέντευξη από την πλευρά του βουλευτή).

Ιδιαίτερο πρόβλημα αντιμετώπισε η ερευνητική ομάδα στην επικοινωνία με τις ξένες επενδυτικές εταιρείες που σχετίζονται με την παρούσα περίπτωση μελέτης. Και στις τρεις περιπτώσεις κατέστη ανέφικτο να βρεθούν στοιχεία επικοινωνίας με εκπροσώπους των εταιρειών στην Ελλάδα και ήταν μονόδρομος η επικοινωνία μέσω των γενικών δελτίων επικοινωνίας (contact forms) στις επίσημες ιστοσελίδες τους ή/και ηλεκτρονικής αλληλογραφίας στις (γενικές) διευθύνσεις πληροφοριών (τύπου info@domain.com) και επικοινωνίας (π.χ. press@domain.com). Αυτός ο τρόπος επικοινωνίας, δυστυχώς δεν ευδοκίμησε και δεν υπήρξε ανταπόκριση στις προσκλήσεις μας.

Η αρχική επικοινωνία με τους/τις συμμετέχοντες/ουσες έγινε κυρίως μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και δευτερευόντως μέσω τηλεφώνου. Η πλειοψηφία των συνεντεύξεων (8 από 10) διενεργήθηκαν διαδικτυακά, ενώ δύο πραγματοποιήθηκαν δια ζώσης. Οι 7 από τις συνεντεύξεις διεξήχθησαν κατά τους πρώτους τρεις μήνες του 2022, ενώ μία διεξήχθη τον Οκτώβριο του 2021 και δύο τον Μάιο του 2022. Οι συνεντεύξεις είχαν μέσο όρο διάρκειας μιάμιση ώρα.

Πριν από κάθε συνέντευξη, η ομάδα έργου έστειλε το έντυπο ενημέρωσης του ερευνητικού έργου που περιελάμβανε σημαντικές πληροφορίες για την έρευνα (σκοπός έρευνας, τρόπος συμμετοχής, επεξεργασία δεδομένων) και τα δικαιώματα των συμμετεχόντων, καθώς και μια φόρμα συγκατάθεσης προς υπογραφή. Τα έντυπα αυτά παρατίθενται στα Παραρτήματα της παρούσας Τελικής Έκθεσης.

3β. Σχεδιασμός του πρωτοκόλλου των συνεντεύξεων

Ο σχεδιασμός των συνεντεύξεων για τη μελέτη της περίπτωσης του Αιολικού Πάρκου Παναχαϊκού ακολούθησε την ίδια λογική με αυτή της μελέτης της περίπτωσης του λιμανιού του Πειραιά. Οι συνεντεύξεις ήταν ημι-δομημένες και οι ερωτήσεις επιλέχθηκαν βάσει των γενικών ερευνητικών ερωτημάτων του ΠΕ5 και της έρευνας γραφείου που προηγήθηκε της έρευνας πεδίου. Οι ερωτήσεις αφορούσαν τρεις ευρείες θεματικές: α) τις στρατηγικές των ξένων και εγχώριων επενδυτών, β) τον ρόλο των κρατικών φορέων και της τοπικής αυτοδιοίκησης στην υλοποίηση της επένδυσης, και γ) την εμπλοκή της κοινωνίας πολιτών. Οι ερωτήσεις προσαρμόστηκαν ανάλογα με την ιδιότητα του ερωτώμενου (εταιρικό στέλεχος,

πολιτικό πρόσωπο, μέλος περιβαλλοντικών οργανώσεων, μέλος τοπικής κίνησης, ειδικός).

Ενδεικτικά, παραθέτουμε στη συνέχεια δύο οδηγούς συνέντευξης: ο πρώτος αφορά στη συνέντευξη με μέλος του φορέα συλλογικής εκπροσώπησης των εταιρειών αιολικής ενέργειας και ο δεύτερος αφορά συνέντευξη με μέλος τοπικής κίνησης η οποία αντιτίθεται στην εγκατάσταση αιολικών πάρκων.

Ο πρώτος οδηγός περιέχει γενικές ερωτήσεις για τη λειτουργία της αγοράς αιολικής ενέργειας στην Ελλάδα. Η γενική αυτή συζήτηση είναι πολύ σημαντική για την κατανόηση του γενικού πλαισίου στο οποίο εντάσσεται μια περίπτωση όπως αυτή του Αιολικού Πάρκου Παναχαϊκού. Η ερώτηση 1 αφορά τη διαδρομή του ερωτώμενου (οι σχετικές πληροφορίες είναι πολύ σημαντικές για την κατανόηση της οπτικής του γωνίας). Η ερώτηση 2 εξετάζει τα μείζονα ζητήματα της αγοράς, από την πλευρά των επενδυτών. Οι ερωτήσεις 3 και 4 εξετάζουν τη σχέση εγχώριων και ξένων επενδυτών. Η ερώτηση 5 ζητάει από τον ερωτώμενο να προσδιορίσει τους φορείς-κλειδιά για την αγορά αιολικής ενέργειας. Η ερώτηση 6 ζητάει από τον ερωτώμενο μια συνολική αποτίμηση του κόστους/οφέλους της αιολικής ενέργειας. Η ερώτηση 7 εξετάζει την οπτική γωνία των επενδυτών σε ό,τι αφορά τις αντιδράσεις της κοινωνίας πολιτών στα αιολικά πάρκα.

Ο δεύτερος οδηγός εξετάζει τη δράση των τοπικών κινήσεων που αντιτίθενται στην κατασκευή αιολικών πάρκων στη βορειοδυτική Πελοπόννησο. Η ερώτηση 1 αφορά μια γενική παρουσίαση της κίνησης. Οι ερωτήσεις 2-7 εξετάζουν τα αιτήματα, το ρεπερτόριο δράσης και τις σχέσεις της τοπικής κίνησης με άλλους φορείς και θεσμούς, περιλαμβανομένων των επενδυτών. Η ερώτηση 8 ζητάει από τον ερωτώμενο μια γενική τοποθέτηση σχετικά με τις ΑΠΕ, προκειμένου να διερευνηθεί ποια είναι η σχέση ανάμεσα στη στάση που τηρεί η τοπική κίνηση για τα αιολικά πάρκα στην περιοχή της και στις γενικές αντιλήψεις της αναφορικά με τις ΑΠΕ. Η ερώτηση 9 επικεντρώνεται στο προφίλ του ερωτώμενου.

Οδηγός συνέντευξης με εκπρόσωπο των επενδυτών για την αγορά αιολικής ενέργειας

1. Πείτε μας λίγα λόγια για εσάς
 - εκπαιδευτικό/επαγγελματικό προφίλ
 - ένταξη στην εταιρεία/οργανισμό/φορέα που εκπροσωπείτε
2. Πώς θα σχολιάζατε το τοπίο της αιολικής ενέργειας στην Ελλάδα; Ποιες είναι οι προτεραιότητες για την αγορά αιολικής ενέργειας στην Ελλάδα σήμερα (τιμολόγηση, ενοποίηση ευρωπαϊκής αγοράς, χωροθέτηση κ.λπ.).
3. Ποιοι είναι οι λόγοι που ωθούν έναν ξένο επενδυτή να εισέλθει στην Ελληνική αγορά των ΑΠΕ και ειδικότερα της αιολικής ενέργειας;
4. Ποιοι είναι οι λόγοι που ωθούν ελληνικές εταιρείες να αναζητήσουν ή/και να δεχτούν ξένες επενδύσεις;
5. Ποιοι φορείς θεωρείτε ότι διαδραματίζουν το σημαντικότερο ρόλο στη διαδικασία υλοποίησης μιας επένδυσης σε αιολική ενέργεια (π.χ. κυβέρνηση, κρατικοί οργανισμοί, τοπική αυτοδιοίκηση, επαγγελματικοί φορείς);
6. Μπορείτε να μας περιγράψετε τα σημαντικότερα οφέλη, αλλά και τις αρνητικές επιπτώσεις που φέρει μία επένδυση για ένα αιολικό πάρκο, τόσο στις περιοχές που γειτνιάζουν με το πάρκο (οικισμοί και Δήμοι), όσο και στην ελληνική οικονομία γενικότερα;

7. Παρατηρείται ένα κύμα αντιδράσεων μέρους της κοινωνίας σχετικά με την τοποθέτηση αιολικών πάρκων. Που νομίζεται ότι οφείλετε αυτό; Με ποιον τρόπο μπορεί να επηρεαστεί ο χαρακτήρας μιας επένδυσης από τις κινητοποιήσεις τοπικών φορέων και συλλογικοτήτων;

Οδηγός συνέντευξης με εκπρόσωπο τοπικής κίνησης

9. Πείτε μας λίγα λόγια για το [όνομα τοπικής κίνησης]. Πότε και πώς προέκυψε η ανάγκη για την σύστασή της; Ποιους/ες εκπροσωπεί; Πόσα μέλη απαριθμεί και ποια είναι τα προφίλ των μελών;
10. Ποια είναι τα κύρια αιτήματα του [όνομα τοπικής κίνησης] αυτή τη στιγμή;
11. Ποιες είναι οι δράσεις του [όνομα τοπικής κίνησης]; Με ποιους τρόπους προωθούνται τα αιτήματα αυτά;
12. Με ποιους άλλους φορείς ή οργανώσεις (τυπικές ή άτυπες, π.χ. άλλα και συνδικαλιστικές οργανώσεις, τοπικά κινήματα, άλλες οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών) συνεργάζεται;
13. Σε ποιο βαθμό έχει καταστεί δυνατό να μεταφέρετε τα αιτήματά σας στους επενδυτές; Υπάρχουν διάλογοι επικοινωνίας μαζί τους;
14. Πώς θα κρίνατε τη στάση της τοπικής αυτοδιοίκησης (Περιφέρεια, Δήμος) και των τοπικών βουλευτών σχετικά με τη δημιουργία και λειτουργία αιολικών πάρκων στο Παναχαϊκό;
15. Ποιες είναι οι κύριες δυσκολίες ή τα εμπόδια που αντιμετωπίζετε στον αγώνα σας;
16. Ποια είναι η άποψή σας για τη γενικότερη χρήση Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας για την παραγωγή ηλεκτρισμού στην Ελλάδα; Ποια πιστεύετε ότι είναι τα οφέλη και οι κίνδυνοι που συνδέονται μαζί τους;
17. Πείτε μας λίγα λόγια για εσάς. Πως προέκυψε η συμμετοχή σας σε αυτή τη συλλογικότητα;

4. Ανάλυση της περίπτωσης του Αιολικού πάρκου Παναχαϊκού

4α. Το «Αιολικό Πάρκο Παναχαϊκού»

Το «Αιολικό πάρκο Παναχαϊκού» είναι εγκατεστημένο στην κορυφογραμμή του όρους Παναχαϊκού, σε μικρή σχετικά απόσταση από την Πάτρα στον Νομό Αχαΐας. Πρόκειται για σύμπλεγμα πάρκων το οποίο αποτελείται από δύο επιμέρους αιολικά πάρκα με την ονομασία «Παναχαϊκό Ι» (το οποίο βρίσκεται στην τοποθεσία Τρανή Ρίζα-Βρωμονέρι-Σκατζοχέρι) και «Παναχαϊκό ΙΙ» (το οποίο βρίσκεται στην τοποθεσία Βουνογιώργης), και στα οποία λειτουργούν αθροιστικά 57 ανεμογεννήτριες συνολικής μέγιστης ισχύος 48,45MW.

Η εγκατάσταση και λειτουργία των δύο αυτών πάρκων έγινε σταδιακά. Στις 15 Ιουλίου 2006 πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια του «Παναχαϊκού Ι», το οποίο αποτελούσε την εποχή εκείνη το μεγαλύτερο ενιαίο αιολικό πάρκο στην Ελλάδα (Κανίστας 2006) και μια από τις μεγαλύτερες επενδύσεις σε ΑΠΕ (Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας) στην χώρα (Παπανδρέου 2021). Το ύψος της επένδυσης εκτιμάται ότι έφθασε τα 41 εκατομμύρια ευρώ (Κανίστρας 2006) και φέρεται να έχει χρηματοδοτηθεί από το Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα» (ΕΠΑΝ 2000-2006) του υπουργείου Ανάπτυξης⁴⁵. Σύμφωνα με άρθρο του Ριζοσπάστη, το πάρκο αυτό δημιουργήθηκε σε

⁴⁵ Βλ. <https://www.energia.gr/article/10951/egkainiasthke-aioliko-parko-sthn-ahaia-17072006>. Η εφημερίδα Πατρίς σε άρθρο της (03/08/2006) επιβεβαιώνει την ένταξη του έργου αυτού με προϋπολογισμό 3.550.000€ στον Γ' ΠΚΣ (ΕΠΑΝ), <https://archive.patris.gr/articles/91156>

δημόσια δασική έκταση και ως εκ τούτου καταβλήθηκαν «στο Ελληνικό Δημόσιο 143.032,82 ευρώ ως αντάλλαγμα χρήσης της συγκεκριμένης έκτασης»⁴⁶.

Το «Παναχαϊκό Ι» ολοκληρώθηκε σε 8 μήνες (Κανίστρας, 2006) και περιλαμβάνει 41 ανεμογεννήτριες. Στα εγκαίνια του «Παναχαϊκού Ι» παρέστη ο τότε ο υπουργός Ανάπτυξης Δημήτρης Σιούφας, ο οποίος σε δήλωσή του χαρακτήρισε τις επενδύσεις για παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ ως μια «εξαιρετική ευκαιρία» και ένα «βασικό εργαλείο για την επίτευξη του εθνικού στόχου της απεξάρτησης από το πετρέλαιο» (Κανίστρας 2006). Η λειτουργία του αιολικού πάρκου «Παναχαϊκό ΙΙ» ολοκληρώθηκε το 2009, με την εγκατάσταση 16 επιπλέον ανεμογεννητριών.

Μόλις το 2019 το σύμπλεγμα επτά αιολικών πάρκων της Enel Green Power στον Καφηρέα με συνολικά 67 ανεμογεννήτριες και μέγιστη ισχύ 154MW ξεπέρασε σε δυναμικότητα το «Αιολικό πάρκο Παναχαϊκού», λαμβάνοντας πλέον τον χαρακτηρισμό του μεγαλύτερου αιολικού πάρκου στην Ελλάδα.

Κάτοχος των αδειών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από τον αρμόδιο φορέα (Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας – ΡΑΕ) για τα δύο αυτά αιολικά πάρκα είναι η εταιρεία ειδικού σκοπού με την επωνυμία «Αιολική Παναχαϊκού ΑΕ», η μετοχική σύνθεση της οποίας από τη σύστασή της το 2002 μέχρι σήμερα έχει υποστεί αρκετές και ενδιαφέρουσες αλλαγές. Συγκεκριμένα, όπως θα αναπτυχθεί στη συνέχεια, η εταιρεία ξεκίνησε ως μονοπρόσωπη ανώνυμη εταιρεία ελληνικών συμφερόντων, ενώ μετέπειτα έγινε μέτοχος η ισπανική εταιρεία Cesa. Το 2006, όταν ξεκίνησε η κατασκευή του αιολικού πάρκου, μέτοχος κατέστη ο μεγάλος ισπανικός όμιλος Acciona (ουσιαστικά εκείνη την περίοδο ξεκίνησε και η κατασκευή των εγκαταστάσεων του πάρκου «Παναχαϊκό Ι»). Ακολούθησε απορρόφηση του μετοχικού κεφαλαίου της Acciona από την ελληνικών συμφερόντων ENOPA ΑΕ (θυγατρική της ENTEKA ΑΕ), η οποία το καλοκαίρι του 2021 πούλησε το μετοχικό μερίδιό της στην καναδικών συμφερόντων Cubico. Η Cubico απέκτησε το 100% των μετοχών της «Αιολική Παναχαϊκού ΑΕ», η οποία έκτοτε μετονομάστηκε σε «Αιολική Παναχαϊκού Μονοπρόσωπη ΑΕ».

4β. Άδειες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας ΑΠΕ στην Περιφερειακή Ενότητα Αχαΐας
Σύμφωνα με την (επικαιροποιημένη τον Αύγουστο του 2021) λίστα της ΡΑΕ όπως είναι αναρτημένη σε ιστοσελίδα του φορέα⁴⁷, στην Περιφερειακή ενότητα Αχαΐας υπάρχουν αυτή τη στιγμή σε ισχύ 80 συνολικά άδειες παραγωγής/βεβαιώσεις παραγωγού ηλεκτρικής ενέργειας ΑΠΕ, εκ των οποίων οι 29 αφορούν την αιολική τεχνολογία, ενώ οι υπόλοιπες συμπεριλαμβάνουν λοιπές τεχνολογίες (βιομάζα, φωτοβολταϊκά και Μικρά Υδροηλεκτρικά Έργα – ΜΥΗΕ)⁴⁸.

Ανάμεσα στις 29 αυτές άδειες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ, συγκαταλέγονται και οι δύο άδειες της εταιρείας «Αιολική Παναχαϊκού Α.Ε.» (με ΑΡ. Μητρώου Αδειών ΡΑΕ 00372 ΚΑΙ 00811 και μέγιστη ισχύ 34,85MW και 13,6MW

⁴⁶ <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=5442151>

⁴⁷ Βλ. <https://www.rae.gr/%ce%ac%ce%b4%ce%b5%ce%b9%ce%b5%cf%82-%ce%b1%cf%80%ce%b5/>.

⁴⁸ Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι άδειες δεν συνεπάγονται και την λειτουργία των αντίστοιχων αιολικών σταθμών.

αντίστοιχα) στις τοποθεσίες Τρανή Ρίζα-Βρωμονέρι-Σκατζοχέρι και Βουνογιώργης. Αμφότερες οι δύο αυτές τοποθεσίες βρίσκονται μέσα στα όρια του Δήμου Πατρέων, με την πρώτη τοποθεσία να εμπίπτει στη Δημοτική Ενότητα Ρίου και τη δεύτερη στη Δημοτική Ενότητα Πατρέων. Τα δύο αιολικά πάρκα είναι σε λειτουργία και ενίοτε αναφέρονται ως ένα πάρκο, το Αιολικό Πάρκο Παναχαϊκού.

Σχετικά με την παρούσα μελέτη περίπτωσης, μέσα στο 2010 έχουν εκδοθεί ακόμη τρεις άδειες από άλλες δύο εταιρίες με τις ονομασίες «Αιολικό Παναχαϊκού III» και «Αιολικό Παναχαϊκού IV» συνολικής μέγιστης ισχύος 87MW, οι οποίες όμως εμπίπτουν στους Δήμους Αιγιαλείας και Ερυμάνθου (αλλά όπως θα συζητηθεί μετέπειτα ανήκουν στον ίδιο όμιλο εταιριών, την ΕΝΤΕΚΑ).

Αξίζει να σημειωθεί ότι εντός της Περιφερειακής ενότητας Αχαΐας, μπορούμε να εντοπίσουμε μια άδεια παραγωγής μέγιστης ισχύος 18,9 MW στην θέση Λίθος της Δημοτικής Ενότητας Καλαβρύτων, η οποία έχει εκδοθεί στην Enel Green Power Hellas A.E., θυγατρική του μεγάλου ιταλικού πολυεθνικού ομίλου Enel (Ente nazionale per l'energia elettrica⁴⁹). Η άδεια παραγωγής εκδόθηκε το 2004 και η μονάδα αυτή βρίσκεται κανονικά σε λειτουργία. Επίσης, πίσω από την άδεια παραγωγής στην εταιρεία «Ρόκας Αιολική Πελοπόννησος I ΑΒΒΕ», βρίσκεται η Iberdrola, ο μεγαλύτερος ισπανικός όμιλος ΑΠΕ στον οποίο ανήκει ο όμιλος Ρόκα από το 2007 (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μαδρίτη 2021). Τέλος, ενδιαφέρον ίσως παρουσιάζουν και οι τέσσερις άδειες παραγωγής συνολικής μέγιστης ισχύος 17,9MW που έχουν εκδοθεί για την ενεργειακή κοινότητα WESTCO πρόσφατα (2020 και 2021) για περιοχές εντός των Δήμων Πατρέων και Ερινεού. Στη περίπτωση αυτή, μάλλον έχουν εκδοθεί μόνο οι άδειες χωρίς ακόμα να έχει κατασκευαστεί κάποια μονάδα παραγωγής.

Στην επόμενη σελίδα παρουσιάζεται πίνακας με τις άδειες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας μέσω αιολικής τεχνολογίας της ΡΑΕ για την Περιφερειακή Ενότητα Αχαΐας.

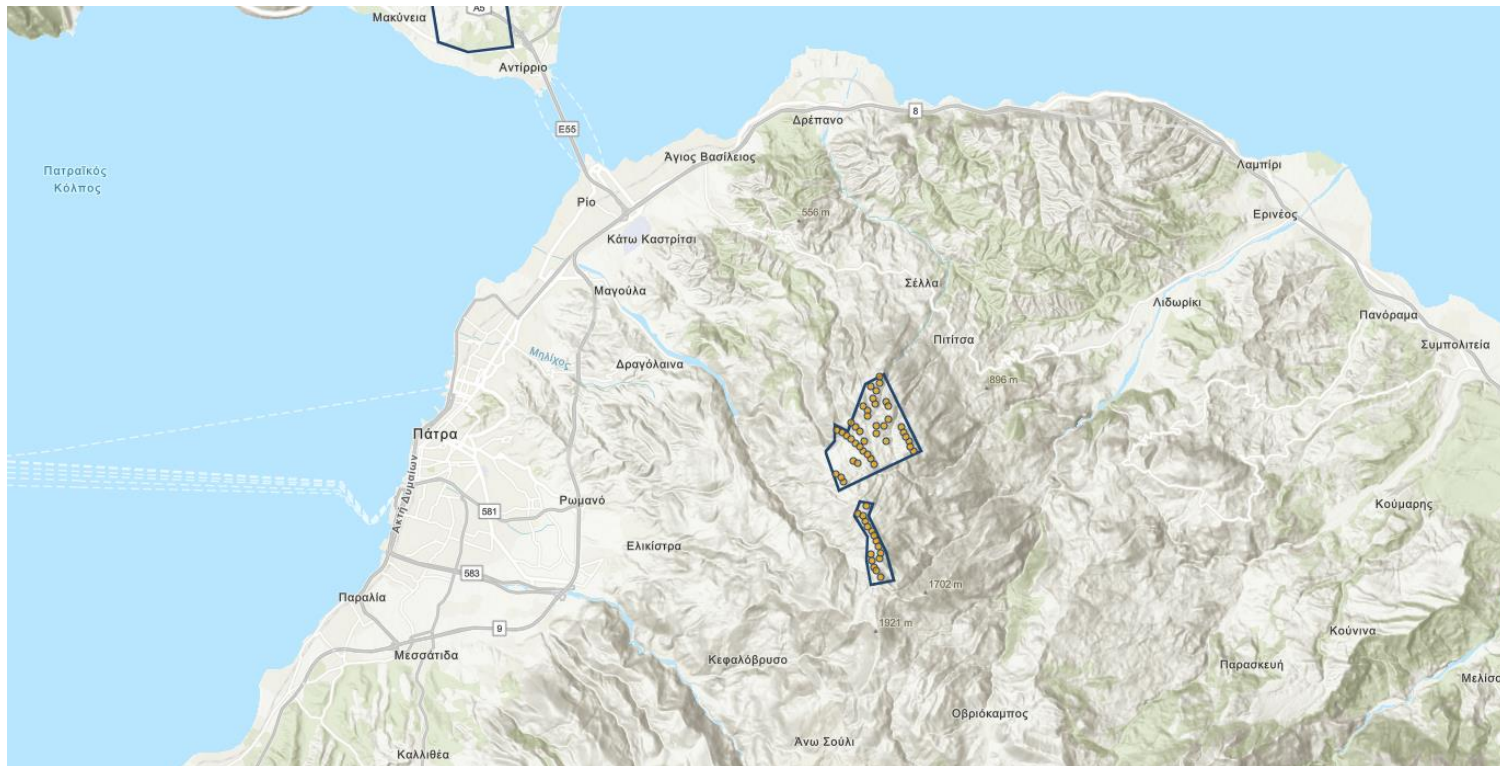
⁴⁹ Πρώην δημόσια επιχείρηση Ηλεκτρισμού της Ιταλίας η οποία ιδιωτικοποιήθηκε το 1999.

Πίνακας Δ4. Άδειες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας μέσω αιολικής τεχνολογίας της ΡΑΕ για την Περιφερειακή Ενότητα Αχαΐας

ΙΣΧΥΟΥΣΕΣ ΑΔΕΙΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ/ΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΟΥ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΕΡΓΩΝ Α.Π.Ε. & Σ.Η.Θ.Υ.Α (ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2021)											
ΑΙΤΗΣΗ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΥΠΟΒΟΛΗΣ ΑΙΤΗΣΗΣ	ΕΤΑΙΡΕΙΑ	ΑΡ. ΜΗΤΡΩΟΥ ΑΔΕΙΩΝ ΡΑΕ	ΑΡ. ΒΕΒΑΙΩΣΗΣ ΡΑΕ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΚΔ. ΑΔ.ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΛΗΞΗΣ ΑΔ.ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΔΗΜΟΣ	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΘΕΣΗ	ΜΕΓΙΣΤΗ ΙΣΧΥΣ (MW)
244	19/02/01	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΩΝ ΠΗΓΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ	ΑΔ-00285		24/1/2002	24/1/2027	ΑΧΑΪΑΣ	ΕΡΥΜΑΝΘΟΥ	ΦΑΡΡΩΝ	ΠΑΝΩ ΒΡΥΣΗ	2
Γ-00100	07/12/01	ΑΙΟΛΙΚΗ ΠΑΝΑΧΑΪΚΟΥ ΑΕ	ΑΔ-00372		19/11/2002	19/11/2027	ΑΧΑΪΑΣ	ΠΑΤΡΕΩΝ	ΡΙΟΥ	ΤΡΑΝΗ ΡΙΖΑ - ΒΡΩΜΟΝΕΡΙ - ΣΚΑΝΤΖΟΥ	34,85
Γ-00132	11/02/02	ENEL GREEN POWER HELLAS ΑΕ	ΑΔ-00649		10/2/2004	28/5/2040	ΑΧΑΪΑΣ	ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	ΛΙΘΟΣ	18,9
Γ-00289	24/07/02	WIND SHARE ΜΕΠΕ	ΑΔ-00652		4/3/2004	4/3/2029	ΑΧΑΪΑΣ	ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	ΣΚΕΠΑΣΤΟ	20,7
Γ-00752	22/06/04	ΤΣΙΡΙΦΙ ΑΙΟΛΙΚΑ ΠΑΡΚΑ ΕΠΕ	ΑΔ-00779		31/1/2005	31/1/2030	ΑΧΑΪΑΣ	ΕΡΥΜΑΝΘΟΥ	ΦΑΡΡΩΝ	ΤΣΙΡΙΦΙ	6
Γ-00505	12/05/03	ΑΙΟΛΙΚΗ ΠΑΝΑΧΑΪΚΟΥ ΑΕ	ΑΔ-00811		8/6/2005	8/6/2030	ΑΧΑΪΑΣ	ΠΑΤΡΕΩΝ	ΠΑΤΡΕΩΝ	ΒΟΥΝΟΓΙΩΡΓΗΣ	13,6
Γ-00454	04/04/03	ΣΤΡΟΓΓΥΛΟ ΒΟΥΝΟ ΕΡΙΝΕΟΥ ΚΑΙ ΠΑΤΡΩΝ ΑΧΑΪΑΣ ΑΙΟΛΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΝΩΝΥΜΗ	ΑΔ-00848		6/9/2005	6/9/2030	ΑΧΑΪΑΣ	ΠΑΤΡΕΩΝ - ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	ΠΑΤΡΕΩΝ & ΕΡΙΝΕΟΥ	ΣΤΡΟΓΓΥΛΟ ΒΟΥΝΟ	30,6
Γ-00954	05/05/05	ΗΛΕΚΤΡΟΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΕΡΥΜΑΝΘΟΥ ΟΕ	ΑΔ-00920		14/4/2006	14/4/2021	ΑΧΑΪΑΣ	ΕΡΥΜΑΝΘΟΥ	ΦΑΡΡΩΝ	ΜΑΚΡΙΑ ΛΑΚΚΑ	0,8
Γ-01072	13/07/05	ΑΙΟΛΙΚΟ ΡΟΥΣΚΙΟ ΑΕ	ΑΔ-00983		16/10/2006	16/10/2021	ΑΧΑΪΑΣ	ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ - ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ - ΔΙΦΥΛΙΟΥ	ΡΟΥΣΚΙΟ	8
Γ-01134	13/09/05	ΡΟΚΑΣ ΑΙΟΛΙΚΗ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ Ι ΑΒΕΕ	ΑΔ-01000		16/10/2006	16/10/2021	ΑΧΑΪΑΣ - ΗΛΕΙΑΣ	ΕΡΥΜΑΝΘΟΥ - ΑΡΧΑΪΑΣ	ΤΡΙΤΑΙΑΣ - ΛΑΣΙΩΝ	ΛΕΙΨΟΥΤΑ - ΣΚΙΑΔΟΒΟΥΝΙ	32
Γ-01139	15/09/05	ΑΙΟΛΙΚΗ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΜΟΝΟΠΡΟΣΩΠΗ ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ	ΑΔ-01027		27/10/2006	27/10/2031	ΑΧΑΪΑΣ - ΗΛΕΙΑΣ	ΕΡΥΜΑΝΘΟΥ - ΑΡΧΑΪΑΣ	ΤΡΙΤΑΙΑΣ - ΛΑΣΙΩΝ	ΣΚΙΑΔΟΒΟΥΝΙ Ι	37,8
Γ-01341	31/01/06	ΚΡΙΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ - ΒΛΑΣΤΑΡΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΟΕ. (ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΧΑΪΑΣ ΟΕ)	ΑΔ-01099		22/5/2008	22/5/2033	ΑΧΑΪΑΣ	ΠΑΤΡΕΩΝ - ΕΡΥΜΑΝΘΟΥ	ΜΕΣΣΑΤΙΔΑΣ ΚΑΙ ΦΑΡΡΩΝ	ΜΑΛΙΘΑΝΑ - ΒΟΥΝΟΚΑΣΤΡΟ	4
Γ-01331	26/01/06	ΑΙΟΛΙΚΗ ΠΑΝΑΧΑΪΚΟΥ ΙΙ ΜΟΝΟΠΡΟΣΩΠΗ ΑΕ	ΑΔ-01713		29/9/2010	29/9/2035	ΑΧΑΪΑΣ	ΕΡΥΜΑΝΘΟΥ ΚΑΙ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	ΕΡΥΜΑΝΘΟΥ ΚΑΙ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	ΒΟΥΝΟ ΟΡΝΙΘΟΚΑΘΙΣΜΑ - ΜΠΟΥΧΟΝΙ	33
Γ-02264	11/06/07	ΘΕΡΜΗΣ ΑΕ	ΑΔ-01732		29/9/2010	29/9/2035	ΑΧΑΪΑΣ	ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	ΕΡΙΝΕΟΥ	ΜΠΑΛΙΖΑ	7,65
Γ-01315	18/01/06	ΑΙΟΛΙΚΗ ΠΑΝΑΧΑΪΚΟΥ ΙΙΙ ΜΟΝΟΠΡΟΣΩΠΗ ΑΕ	ΑΔ-01784		29/9/2010	29/9/2035	ΑΧΑΪΑΣ	ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΥΜΑΝΘΟΥ	ΕΡΙΝΕΟΥ, ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ	ΠΛΑΚΟΥΤΣΟΒΟΥΝΟ - ΜΑΛΟΥΡΑ - ΚΟΙΛΑ	39
Γ-01672	30/06/06	ΚΑΤΣΑΤΗΣ ΜΕΠΕ	ΑΔ-01988		7/10/2010	7/10/2035	ΑΧΑΪΑΣ	ΕΡΥΜΑΝΘΟΥ	ΦΑΡΡΩΝ	ΤΣΙΡΙΦΙ - ΜΕΓΑΛΑ ΔΕΝΤΡΑ - ΚΑΡΠΕΤΑ	11,5
Γ-03088	10/12/07	ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΛΟΦΟΥ - ΣΥΝΕΤΑΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ Γ	ΑΔ-01991		7/10/2010	7/10/2035	ΑΧΑΪΑΣ	ΠΑΤΡΕΩΝ	ΡΙΟΥ	ΛΟΦΟΣ	6
Γ-03090	10/12/07	ΚΥΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΑΠΟ ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΕΣ ΠΗΓΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ	ΑΔ-01992		7/10/2010	7/10/2035	ΑΧΑΪΑΣ	ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	ΕΡΙΝΕΟΥ	ΜΕΝΕΛΟΥ	24
Γ-03091	10/12/07	ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΛΟΦΟΥ - ΣΥΝΕΤΑΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ Γ	ΑΔ-01993		7/10/2010	7/10/2035	ΑΧΑΪΑΣ	ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	ΕΡΙΝΕΟΥ	ΜΟΝΟΧΕΡΙΑ	6
Γ-01621	20/06/06	Σ.Ν.Ι. ΑΙΟΛΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΛΙΒΑΔΙΑ ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ	ΑΔ-03462		18/12/2014	18/12/2039	ΑΧΑΪΑΣ	ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	ΛΙΒΑΔΙΑ	4
Γ-01225	18/11/05	CITY ELECTRIC Α.Ε. ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ (Δ.Τ. CITY ELECTRIC ΑΕ)	ΑΔ-03514		15/10/2015	15/10/2040	ΑΧΑΪΑΣ	ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ - ΕΡΥΜΑΝΘΟΥ	ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ	ΠΑΠΑΡΙΤΣΑ	25,5
Γ-03379	03/04/08	Ν.ΑΝΤΩΝΙΟΥ-Π.ΚΟΝΟΡΤΑΣ & ΣΙΑ Ο.Ε. (δ.τ. ΤΥΦΩΕΑΣ)	ΑΔ-03557		8/9/2016	8/9/2041	ΑΧΑΪΑΣ	ΠΑΤΡΕΩΝ	ΡΙΟΥ	ΑΡΤΕΜΕΣ	0,8
Γ-03649	10/10/08	ΑΙΟΛΙΚΗ ΛΙΡΑ ΜΟΝΟΠΡΟΣΩΠΗ ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ	ΑΔ-03671		21/6/2018	21/6/2043	ΑΧΑΪΑΣ	ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	ΑΓ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ - ΔΡΙΜΩΝΑΣ - ΚΟΥΡΠΕΡΙ	44
Γ-01331	26/01/06	ΑΙΟΛΙΚΗ ΠΑΝΑΧΑΪΚΟΥ ΙΙ ΜΟΝΟΠΡΟΣΩΠΗ ΑΕ	ΑΔ-04354		29/9/2010	29/9/2035	ΑΧΑΪΑΣ	ΕΡΥΜΑΝΘΟΥ ΚΑΙ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	ΕΡΥΜΑΝΘΟΥ ΚΑΙ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	ΜΠΑΡΜΠΑΣ	15
Γ-011855	20/12/2020	WEST CO ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ	ΑΔ-07365	ΒΕΒ-2365	23/04/2021	23/04/2046	ΑΧΑΪΑΣ	ΠΑΤΡΕΩΝ	ΡΙΟΥ	ΠΥΡΓΟΣ	5
Γ-011466	17/12/2020	WEST CO ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ	ΑΔ-08467	ΒΕΒ-3467	17/05/2021	17/05/2046	ΑΧΑΪΑΣ	ΠΑΤΡΕΩΝ	ΡΙΟΥ	ΠΥΡΓΟΣ - ΑΝΕΜΟΔΟΥΡΙ	0,9
Γ-012609	10/02/2021	WEST CO ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ	ΑΔ-08656	ΒΕΒ-4049	28/06/2021	28/06/2046	ΑΧΑΪΑΣ	ΕΡΙΝΕΟΥ	ΕΡΙΝΕΟΥ	ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΑ 1	6
Γ-012610	10/02/2021	WEST CO ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ	ΑΔ-08657	ΒΕΒ-4050	28/06/2021	28/06/2046	ΑΧΑΪΑΣ	ΕΡΙΝΕΟΥ, ΠΑΤΡΕΩΝ	ΕΡΙΝΕΟΥ, ΡΙΟΥ	ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΑ 2	4
Γ-012611	10/02/2021	WEST CO ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ	ΑΔ-08658	ΒΕΒ-4051	28/06/2021	28/06/2046	ΑΧΑΪΑΣ	ΕΡΙΝΕΟΥ	ΕΡΙΝΕΟΥ	ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΑ 3	2

Πηγή: ΡΑΕ (Αρχείο μητρώου βεβαιώσεων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ, <https://www.rae.gr/adeies-ape/>), ίδια επεξεργασία

Χάρτης Δ1. ΑΣΠΗΕ σε λειτουργία (στις 16-05-2022) από την Αιολική Παναχαϊκού ΑΕ

Πηγή: γεωπληροφοριακός χάρτης της ΕΛΕΤΑΕΝ

<https://eletaen.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=875b7ea838cf4fe6a937c4be90fa8edd&extent=2070592.4486%2C4027438.181%2C3489263.6>

4γ. Εμπλεκόμενες εταιρείες και ιστορικό

Στην ενότητα αυτή παρακολουθούμε τις μεταβολές της μετοχικής σύνθεσης της εταιρείας ειδικού σκοπού (Αιολική Παναχαϊκού ΑΕ) η οποία διαχειρίζεται το Αιολικό Πάρκο Παναχαϊκού και παρουσιάζουμε τις εμπλεκόμενες εταιρείες. Οι μεταβολές αυτές αποτελούν μια αρκετά περίπλοκη διαδικασία, η πλήρης τεκμηρίωση της οποίας είναι δύσκολη. Η – κατά το δυνατό – καταγραφή της είναι, ωστόσο, πολύτιμη καθώς φωτίζει τις επιχειρηματικές πρακτικές που σχετίζονται με την κατασκευή των αιολικών πάρκων και την προσέλκυση ξένων επενδυτών. Το υλικό στο οποίο στηρίζεται η ενότητα έχει αντληθεί από έρευνα στο αρχείο του Γενικού Εμπορικού Μητρώου (ΓΕΜΗ) και περιλαμβάνει δημοσιεύματα σε εξειδικευμένες ιστοσελίδες και έντυπα. Η παρουσίαση θα αποφύγει τις ειδικές λεπτομέρειες και θα περιοριστεί σε πληροφορίες που έχουν ενδιαφέρον για τα ερευνητικά μας ερωτήματα.

Η σύσταση της Αιολικής Παναχαϊκού ΑΕ και η μετοχική σύνθεση τα πρώτα χρόνια

Αιολική Παναχαϊκού ΑΕ

Πρόκειται για μια ειδικού σκοπού Ανώνυμη Εταιρεία με την επωνυμία ΑΙΟΛΙΚΗ ΠΑΝΑΧΑΪΚΟΥ ΜΟΝΟΠΡΟΣΩΠΗ ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, και διακριτικό τίτλο ΑΙΟΛΙΚΗ ΠΑΝΑΧΑΪΚΟΥ ΜΑΕ (εφεξής στο κείμενο: Αιολική Παναχαϊκού) (εγγεγραμμένη στο ΓΕΜΗ με αρ. μητρ. 004835401000 και ημερομηνία σύστασης 31/05/2002).

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΡΑΕ, η ημερομηνία υποβολής της πρώτης αίτησης για άδεια παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας (αφορά την τοποθεσία Τρανή Ρίζα-Βρωμονέρι-Σκατζοχέρι) ήταν η 7^η Δεκεμβρίου 2001 (δηλ. πριν την αναγραφόμενη ημερομηνία σύστασης της εταιρείας στο ΓΕΜΗ). Η ημερομηνία έκδοσης της άδειας παραγωγής είναι η 19^η Νοεμβρίου 2002.

Η ημερομηνία υποβολής της δεύτερης αίτησης (αφορά την τοποθεσία Τρανή Ρίζα-Βουνογιώργης) για άδεια παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας ήταν η 12^η Μαΐου 2003 και η αντίστοιχη ημερομηνία έκδοσης της άδειας παραγωγής είναι η 8^η Ιουνίου 2005.

Από την ίδρυση της Αιολικής Παναχαϊκού έως το 2004 μέτοχος της εταιρείας ήταν η ΕΝΤΕΚΑ ΑΕ, ενώ από το 2005 μέτοχος γίνεται επίσης η Cesa Hellas. Στη μετοχική της σύνθεση της Αιολικής Παναχαϊκού συναντούμε επίσης την Resel ΑΕ.

ΕΝΤΕΚΑ ΑΙΟΛΙΚΑ ΠΑΡΚΑ

Πρόκειται για Ανώνυμη Εταιρεία με την επωνυμία ΕΝΤΕΚΑ ΑΙΟΛΙΚΑ ΠΑΡΚΑ Ανώνυμος Εταιρεία Παραγωγής και Εμπορίας Ηλεκτρικής Ενέργειας», και διακριτικό τίτλο «ΕΝΤΕΚΑ ΑΙΟΛΙΚΑ ΠΑΡΚΑ Α.Ε. (εγγεγραμμένη στο ΓΕΜΗ με αρ. μητρ. 003013501000 και ημερομηνία σύστασης 24/08/1998). Η ΕΝΤΕΚΑ ΑΙΟΛΙΚΑ ΠΑΡΚΑ Α.Ε. είναι θυγατρική του ομίλου ΕΝΤΕΚΑ.

Η ΕΝΤΕΚΑ, η οποία ιδρύθηκε το 1985, φέρεται να είναι η παλαιότερη ελληνική εταιρεία στον χώρο της αιολικής ενέργειας και των ΑΠΕ γενικά⁵⁰. Ο όμιλος ΕΝΤΕΚΑ αποτελείται από την ΕΝΤΕΚΑ ΑΕ (εμπορία, εγκατάσταση και συντήρηση ανεμογεννητριών), την ΕΝΟΡΑ ΑΕ (μελέτες και ανάπτυξη αιολικών πάρκων και

⁵⁰ Βλ. <https://www.energia.gr/article/126693/enteka-ae>.

γενικότερα ενεργειακών έργων), την ΑΙΘΩΝ ΑΕ (επενδυτική και αναπτυξιακή εταιρεία φωτοβολταϊκών έργων) και την ΑDEMCO ΑΕ (επενδυτική και αναπτυξιακή εταιρεία αιολικών έργων) και άλλες εταιρείες ειδικού σκοπού/έργου⁵¹.

Resel ΑΕ

Πρόκειται για Ανώνυμη Εταιρεία με την επωνυμία RESEL - Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας Ελλάδος Ανώνυμη Εταιρεία, και διακριτικό τίτλο RESEL ΑΕ (εγγεγραμμένη στο ΓΕΜΗ με αρ. μητρ. 059321004000 και ημερομηνία σύστασης 05/03/2010). Η συμμετοχή της Resel στην Αιολική Παναχαϊκό τεκμαίρεται από την ιστοσελίδα της εταιρείας⁵².

Cesa Hellas

Η Cesa Hellas Ανώνυμη Ενεργειακή και Επενδυτική Εταιρεία (θυγατρική της ισπανικής Cesa) ιδρύθηκε στη Ελλάδα στις 30/07/2004 από την ισπανική εταιρεία Corporación Eólica Cesa SA (70%), την Πιτούλης Α.Ε. (20%) και τον Βασίλειο Πιτούλη (10%) (Energyworld, 2012)⁵³. Ο τελευταίος φαίνεται να ήταν πρόσωπο-κλειδί για την είσοδο της ισπανικής Cesa στην ελληνική αγορά⁵⁴.

Η εξαγορά από την Acciona

Acciona

Τον Ιανουάριο του 2006, έτος κατά το οποίο εγκαινιάστηκε το Αιολικό Πάρκο Παναχαϊκού, ανακοινώθηκε η εξαγορά της Cesa από την Acciona, ισπανικό πολυεθνικό όμιλο κατασκευών και ενέργειας, ο οποίος εξειδικεύεται στη διαχείριση αιολικών πάρκων και την κατασκευή ανεμογεννητριών. Η Acciona απέκτησε την Cesa μέσω της εξαγοράς της εταιρείας Ceatesalas στην οποία ανήκει το 93,1 % των μετοχών της Cesa έναντι 973 εκατ. δολαρίων⁵⁵. Με την εξαγορά αυτή η Acciona απέκτησε επενδυτικά και περιουσιακά στοιχεία ΑΠΕ στην Ελλάδα, μεταξύ άλλων χωρών όπως η Ιταλία, η Πορτογαλία και η Ουγγαρία⁵⁶. Η Acciona και η Cesa ήταν οι πρώτες ισπανικές εταιρείες που επένδυσαν στην Ελλάδα στον τομέα των ΑΠΕ (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μαδρίτη, 2021, σελ. 19).

⁵¹ Βλ. Περιοδικό Energyworld, 2012, τ. 36, σελ 44, <https://issuu.com/mediapath/docs/energyworld-36>.

⁵² Βλ. https://www.resel.gr/index.php?cat=86058_88258.

⁵³ Βλ. Energyworld 2012), τ. σελ. 40, <https://issuu.com/mediapath/docs/energyworld-36>.

⁵⁴ Ο Β. Πιτούλης είναι επιχειρηματίας και μάνατζερ, με σπουδές στα Χρηματοοικονομικά και το Εμπόριο σε Ιταλία, Ελάτια και Παρίσι. Είχε διατελέσει διευθύνων σύμβουλος και μέτοχος 50% της εταιρείας CSC Informatics, επίσημου προμηθευτή εξειδικευμένων προγραμμάτων της IBM στην Ισπανία, βλ. Energyworld, 2012, τ. 36, σελ 43, <https://issuu.com/mediapath/docs/energyworld-36>.

⁵⁵ Βλ. <https://www.buyoutsinsider.com/cesa-sold-for-1-37bn/>, <https://www.nsenegybusiness.com/news/newspanish-wind-consolidation-continues-as-acciona-buys-cesa/>.

⁵⁶ Η εξαγορά αυτή αποτυπώνεται επίσης στο από 24/05/2021 Πρακτικό του Δ.Σ. της εταιρείας «Αιολική Παναχαϊκού Α.Ε.», στο οποίο αναφέρεται ότι η μέτοχος εταιρεία «Cesa Hellas Ανώνυμη Ενεργειακή και Επενδυτική Εταιρεία» μετονομάστηκε σε «Acciona Hellas Ανώνυμη Ενεργειακή και Επενδυτική Εταιρεία» (καταχώρηση πρακτικών εταιρείας «Αιολική Παναχαϊκού Α.Ε.» στο ΓΕΜΗ αρ. πρωτ. 2379484/27-05-2021).

Η θυγατρική της Acciona στην Ελλάδα ήταν η Ανώνυμη Εταιρεία με την επωνυμία ACCIONA Ανώνυμη Ενεργειακή & Επενδυτική Εταιρεία, και διακριτικό τίτλο ACCIONA ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΕ (εγγεγραμμένη στο ΓΕΜΗ με αρ. μητρ. 005867101000 και ημερομηνία σύστασης 02/08/2004).

Διευθύνων σύμβουλος της Acciona Ενεργειακή τοποθετήθηκε ο Βασίλης Πιτούλης, ο οποίος σε συνέντευξή του τον Οκτώβριο του 2009 (Φλουδόπολος 2009), αναφέρει:

Ξεκινήσαμε στην Ελλάδα το 2004, ως Cesa Hellas, θυγατρική της Cesa Ισπανίας. Στη συνέχεια η μητρική εξαγοράστηκε από την Acciona. Το πρώτο μας έργο ξεκίνησε το 2005 στο Παναχαϊκό Όρος με την εταιρεία Αιολική Παναχαϊκού και έχει εγκατεστημένη ισχύ 34,85 MW. Η Αιολική Παναχαϊκού είναι θυγατρική μας σε συνεργασία με την εταιρεία ΕΝΤΕΚΑ, μια εταιρεία με μεγάλη εμπειρία στον χώρο των ΑΠΕ. Γενικότερα η Acciona έχει επιλέξει να λειτουργεί σε συνεργασία με τοπικούς εταίρους στις χώρες που δραστηριοποιείται, καθώς αυτοί είναι πιο εξοικειωμένοι με το κομμάτι της αδειοδοτικής διαδικασίας. Με την ΕΝΤΕΚΑ έχουμε το 80% των έργων που αναπτύσσουμε στην Ελλάδα. Εκτός από την ΕΝΤΕΚΑ, έχουμε ακόμη δύο συνεργασίες με την Endesa Hellas σε δύο έργα και έχουμε συνεργασία και με την εταιρεία Vector σε 4 ακόμα έργα. Μετά το Παναχαϊκό 1 το οποίο λειτουργεί ήδη τρία χρόνια ξεκινήσαμε το Παναχαϊκό 2 το οποίο ολοκληρώθηκε φέτος [2009]. Έτσι στις 41 μηχανές του πρώτο πάρκου προστέθηκαν ακόμη 16, συνολικής ισχύος 13.6MW, συγκροτώντας ένα από τα μεγαλύτερα αιολικά πάρκα στην Ελλάδα με εγκατεστημένη ισχύ κοντά στα 50MW.

Ερωτηθείς, στην ίδια συνέντευξη, για τον λόγο που η Acciona επέλεξε την Ελλάδα για τις επενδύσεις της, ο Β. Πιτούλης απαντάει ότι:

Η Ελλάδα είναι σταθερή χώρα από πολιτικής και οικονομικής άποψης είναι μέσα στην Ε.Ε. και έχει ευνοϊκή επιδότηση για τις επενδύσεις ΑΠΕ. Επιπλέον η Ισπανία και η Ελλάδα είναι Μεσογειακές χώρες, δηλαδή βρισκόμαστε κοντά από πλευράς ταμπεραμέντου και εκτιμώ ότι μπορεί να υπάρξει καλή συνέργεια και συναντίληψη.

Σε γενικές γραμμές, ο Β. Πιτούλης αφήνει να εννοηθεί ότι, από την είσοδό της στην χώρα το 2006 μέχρι την εποχή της συνέντευξης το 2009, η δραστηριότητα της Acciona στην Ελλάδα είναι ικανοποιητική και ότι υπάρχει στρατηγική και πρόσφορο έδαφος για περαιτέρω επενδύσεις.

Δώδεκα χρόνια μετά η Acciona, όπως προκύπτει από τα στοιχεία που είναι αναρτημένα στον ιστότοπό της⁵⁷, δεν δραστηριοποιείται πλέον στον τομέα της αιολικής ενέργειας στην Ελλάδα. Η αποχώρηση της Acciona έχει αποδοθεί στις δικαστικές διαμάχες της εταιρείας με τους τοπικούς της συνεργάτες (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μαδρίτη, 2021, σελ. 19)⁵⁸.

⁵⁷ Βλ. https://www.acciona.com/solutions/energy/activity-areas/wind-power/?_adin=1770248615.

⁵⁸ Η έρευνα στο ΓΕΜΗ φωτίζει περεταίρω αυτό το σημείο και δείχνει ότι οι διαμάχες αυτές αφορούσαν τη σύνθεση του ΔΣ και την εφαρμογή του Μνημονίου Συνεργασίας ανάμεσα στις δύο εταιρείες (βλ. Έκθεση Διαχείρισης του ΔΣ της εταιρείας «Αιολικής Παναχαϊκού ΑΕ» προς την Τακτική Γενική

Η είσοδος των Cesa και Acciona στην ελληνική αγορά, συγκαταλέγεται στα 288,1 εκατ. ευρώ που επενδύθηκαν από ισπανικές εταιρείες στον τομέα της ενέργειας στην Ελλάδα την περίοδο 1993-2013⁵⁹. Η αιολική ενέργεια αποτελεί την σημαντικότερη μορφή ΑΠΕ στην Ισπανία και αυτή τη στιγμή η χώρα βρίσκεται πέμπτη σε σειρά κατάταξης παγκοσμίως με τη μεγαλύτερη παραγωγή αιολικής ενέργειας, μετά την Κίνα, τις Η.Π.Α., τη Γερμανία και την Ινδία (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μαδρίτη 2021).

Απορρόφηση της Acciona Ενεργειακή από την ENOPA ΑΕ

ENOPA ΑΕ

Τον Σεπτέμβριο του 2016, η Acciona Ενεργειακή απορροφήθηκε από την ENOPA ΑΕ (βλ. το από 24/05/2021 Πρακτικό του ΔΣ της εταιρείας Αιολική Παναχαϊκού ΑΕ), κάτι που κατέστησε την ENOPA ΑΕ μέτοχο της Αιολική Παναχαϊκού. Η εταιρεία ENOPA ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, με διακριτικό τίτλο ENOPA ΑΕ (εγγεγραμμένη στο ΓΕΜΗ με αρ. μητρ. 009603701000 και ημερομηνία σύστασης 01/11/2010), είναι θυγατρική της ΕΝΤΕΚΑ και λειτουργεί ως η Διεύθυνση Ανάπτυξης Έργων της τελευταίας. Συνεπώς, η απορρόφηση της Acciona Ενεργειακή από την ENOPA ΑΕ σήμανε την επαναφορά του ελέγχου της Αιολική Παναχαϊκού στον όμιλο ΕΝΤΕΚΑ.

Σύμφωνα με το «Σχέδιο Σύμβασης Συγχώνευσης (13-07-20216)» (σελ. 2) (αναρτημένο στο ΓΕΜΗ στον φάκελο της Acciona Ενεργειακή με αρ. πρωτ. 53175/05-08-2016) ως λόγοι της απορρόφησης αναφέρονται:

- i. Η σύμπτυξη δραστηριοτήτων και η δημιουργία ενός κοινού τομέα αδειοδότησης/ανάπτυξης αιολικών σταθμών
- ii. Ο ορθολογισμός του κόστους λειτουργίας και η δημιουργία οικονομικών κλίμακας
- iii. Η μείωση των διοικητικών δαπανών
- iv. Η ενίσχυση της οικονομικής ευρωστίας της απορροφούσας [ENOPA Α.Ε.]
- v. Η ανάγκη υιοθέτησης στο εγγύς μέλλον μέτρων από την Απορροφούμενη [Acciona Ενεργειακή] που θα εξασφάλιζαν την συμμόρφωσή της με τα άρθρα 47 και 48 του Κ.Ν. 2190/1920. Συγκεκριμένα, με την απόφαση υπ' αριθμόν 19655 του Διαιτητικού Δικαστηρίου του Διεθνούς Εμπορικού Επιμελητηρίου (ICC) η οποία κοινοποιήθηκε στους διάδικους την 1^η Φεβρουαρίου 2016, επιδικάστηκε ποσό ύψους 22.721.109,63€ πλέον τόκων υπέρ της νυν μητρικής κατά 100%, Απορροφούσας εταιρείας ENOPA Α.Ε., η καταβολή του οποίου υπερβαίνει κατά πολύ τις δυνατότητες της Απορροφούμενης, η οποία θα περιερχόταν σύντομα σε δυσμενή οικονομική θέση με αρνητικά κεφάλαια που θα καθιστούσαν

Συνέλευση των μετόχων στις 22/06/2015, αναρτημένη στο ΓΕΜΗ με Κωδικό Αριθμό Καταχώρησης 770472).

⁵⁹ Βλ. https://energypress.gr/news/2881-ekat-eyro-ependysan-oi-isperanoi-stin-elliniki-energeia?sort_bef_combine=published_at%20ASC

απαραίτητη τη λήψη μέτρων για την αντιμετώπισή της, ή την λύση της εταιρείας. Με την σκοπούμενη συγχώνευση, η απαίτηση της μητρικής της πλέον εταιρείας ENOPA Α.Ε. για το άνω ποσό θα αποσβεσθεί δια συγχύσεως.

Και το σκεπτικό συνεχίζει ως εξής:

Για τους λόγους αυτούς, η συγχώνευση των δύο εταιριών κρίθηκε απαραίτητη γιατί αποτελεί την μοναδική, από κάθε άποψη, λύση για την συνέχιση των δραστηριοτήτων της Απορροφούμενης, η οποία άλλως θα αντιμετώπιζε γενικότερα αδυναμία συνέχισης της λειτουργίας της, με συνέπεια να απολεσθούν οι άδειες των διαφόρων, κοινών, υπό ανάπτυξη έργων των δύο εταιριών, ενώ πιθανότατα θα ετίθεντο υπό εκκαθάριση και οι δυο εν λειτουργία παραγωγικές μονάδες της θυγατρικής εταιρείας της Απορροφούμενης, «Αιολική Παναχαϊκού Α.Ε.». Αντίθετα, με την συγχώνευση θα καταστεί δυνατή η αποτελεσματικότερη επιδίωξη της συνέχισης της αδειοδότησης των υπό ανάπτυξη έργων από μόνη την Απορροφούσα όπως και η απρόσκοπτη συνέχιση της λειτουργίας της «Αιολικής Παναχαϊκού Α.Ε.» με όλες τις ευεργετικές εμπορικές και επιχειρηματικές συνέπειες που προαναφέρθηκαν (σελ. 2-3).

Η πρόσφατη εξαγορά της «Αιολικής Παναχαϊκού Α.Ε.» από την Cubico

Το 2021 η ENOPA ΑΕ πούλησε τις μετοχές τις στην Cubico, σηματοδοτώντας νέα αλλαγή στην ιδιοκτησία της Αιολικής Παναχαϊκού. Σε Ανακοίνωση Καταχώρησης Πρακτικού ΓΣ για την έγκριση και δημοσίευση Οικονομικών Καταστάσεων στο ΓΕΜΗ με ημερομηνία 02/08/2021, η ENOPA ενημερώνει τους μετόχους της ότι: «με την από 30/6/2021 Σύμβαση Μεταβίβασης Μετοχών που σύναψε [η εταιρεία] με την Cubico Atlas Holdings ΜΟΝΟΠΡΟΣΩΠΗ Α.Ε., προχώρησε στη μεταβίβαση στην τελευταία του συνόλου της συμμετοχής που διατηρούσε στην ΑΙΟΛΙΚΗ ΠΑΝΑΧΑΪΚΟΥ Α.Ε., στην οποία μετείχε με ποσοστό 90,00% και αποχώρησε από τη μετοχική της σύνθεση.»

Η Cubico Sustainable Investments (Cubico) ιδρύθηκε τον Μάιο του 2015⁶⁰ στο Ηνωμένο Βασίλειο ως στρατηγική σύμπραξη των εταιριών Banco Santander, S.A. (Santander), Ontario Teachers' Pension Plan (Teachers⁶¹) και Public Sector Pension Investment Board (PSP Investments⁶²) με σκοπό την διαχείριση και επένδυση σε υποδομές ΑΠΕ και νερού παγκοσμίως. Ένα χρόνο μετά, τον Ιούλιο του 2016, οι канаδικών συμφερόντων Ontario Teachers' Pension Plan και PSP Investments ανακοίνωσαν ότι θα εξαγοράσουν τις μετοχές της Santander και ουσιαστικά πλέον τους ανήκει εξ ημισείας το μετοχικό κεφάλαιο της Cubico. Από την ίδρυσή της μέχρι τώρα, η Cubico έχει αναπτύξει ένα διεθνές χαρτοφυλάκιο που συμπεριλαμβάνει

⁶⁰ Βλ. <https://www.cubicoinvest.com/news/santander-teachers-and-bsp-investments-launch-cubico-sustainable-investments/>

⁶¹ Πρόκειται για το συνταξιοδοτικό ταμείο των δασκάλων του Οντάριο (Φλουδόπολος 2020).

⁶² Η οποία ελέγχει τον Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών μαζί με το Ελληνικό Δημόσιο και τον όμιλο Κοπελούζου Βλ. <https://www.copelouzos.gr/service/diethnis-aerolimenas-athinon-quot-eleytherios-venizelos-quot/>.

αιολικά και φωτοβολταϊκά πάρκα, ηλιοθερμικά συστήματα αλλά και ενσύρματα δίκτυα, ενώ έχει παρουσία σε 12 χώρες⁶³.

Στην Ελληνική αγορά, η Cubico εισήλθε για πρώτη φορά το καλοκαίρι του 2020⁶⁴ με την εξαγορά της K-Wind Κιθαιρώνας Ανώνυμη Ενεργειακή Εταιρεία, στην οποία ανήκε λειτουργικό αιολικό πάρκο μέγιστης ισχύος 21MW, από την Intracom Holdings⁶⁵. Το ίδιο καλοκαίρι, η Cubico προχώρησε και στην εξαγορά της εταιρείας ΑΙΟΛΙΚΗ ΖΑΡΑΚΑ ΡΑΧΗ ΓΚΙΩΝΗ Α.Ε από την Underfoc Holdings (PWC 2021) που είχε στην κατοχή της τρία εν λειτουργία αιολικά πάρκα στην Λακωνία, στον Δήμο Μονεμβάσιας.

Ένα χρόνο μετά, στις 21 Ιουλίου 2021, ολοκληρώνεται και η εξαγορά των μετοχών της ENOPA Α.Ε. στην Αιολική Παναχαϊκού ΑΕ⁶⁶.

Σε συνέντευξή του τον Νοέμβριο του 2021 (Γιαννάτος 2021), ο Alessandro Asperti, επικεφαλής της Cubico Sustainable Investments για την Ελλάδα και την Ιταλία, σχολίασε τα ακόλουθα σχετικά με την ελκυστικότητα επενδύσεων σε αιολική ενέργεια στην Ελλάδα και την εξαγορά της Αιολικής Παναχαϊκού:

emeaGr: Τον περασμένο Ιούλιο η Cubico Sustainable Investments εξαγόρασε δύο αιολικά πάρκα από την «Αιολική Παναχαϊκού ΑΕ» στην περιοχή της Πάτρας στην Ελλάδα, δημιουργώντας ένα χερσαίο αιολικό χαρτοφυλάκιο περίπου 100 MW λειτουργικών περιουσιακών στοιχείων. Πώς αποφασίσατε να επενδύσετε στη χώρα μας;

Alessandro Asperti: Αποφασίσαμε να επενδύσουμε στην Ελλάδα πριν από δύο χρόνια, αφού παρατηρήσαμε την βελτίωση στην ελληνική οικονομία, την αύξηση της πολιτικής σταθερότητας, καθώς και τη θεμελιώδη ανάγκη για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στη χώρα που μπορούν να επιτύχουν μακροπρόθεσμους στόχους. Η αγορά κυριαρχήθηκε από τοπικούς επενδυτές. Είδαμε όμως στην Ελλάδα το ιδανικό έδαφος αναπαραγωγής για τα έργα της Cubico, η οποία αναζητάει μια μακροπρόθεσμη σταθερή ταμειακή ροή.

Η περίπτωση του Παναχαϊκού Όρους είναι ένα εξαιρετικό παράδειγμα ενός τέτοιου έργου. Λειτουργεί από το 2006 και μετά την εξαγορά του σημαίνει ότι έχουμε στην κατοχή μας περίπου 100 MW λειτουργικών περιουσιακών στοιχείων στην Ελλάδα. Επίσης πρόσφατα ανακοινώσαμε την έναρξη επέκτασης του έργου κατά 12 MW σε μία από τις εγκαταστάσεις μας.

⁶³ Βλ. <https://www.cubicoinvest.com/about-us/who-are-we/>.

⁶⁴ Βλ. <https://www.epixeiro.gr/article/193866>.

⁶⁵ Βλ. <https://www.cubicoinvest.com/news/cubico-sustainable-investments-agrees-to-acquire-21-mw-onshore-wind-farm-in-greece-london/>

⁶⁶ Βλ. <https://www.cubicoinvest.com/news/cubico-sustainable-investments-acquires-panachaiko-wind-farms-in-greece/>,

<https://energyin.gr/2021/07/21/%CE%B5%CE%BE%CE%B1%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%AC-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D-%CF%80%CE%AC%CF%81%CE%BA%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%87%CE%B1%CF%8A%CE%BA/>

emeaGr: Θεωρείτε την Ελλάδα ελκυστική επιλογή για βιώσιμες και καθαρές ενεργειακές επενδύσεις γενικότερα;

Alessandro Asperti: Ναι, προσπαθούμε ενεργά να αναπτύξουμε το χαρτοφυλάκιό μας στην Ελλάδα μέσω ηλιακών φωτοβολταϊκών και χερσαίων αιολικών ευκαιριών. Ένα σημάδι της δέσμευσής μας ήταν ότι στο πλαίσιο της στρατηγικής μας να είμαστε μακροπρόθεσμοι ιδιοκτήτες και φορείς διαχείρισης, είναι το γεγονός πως η Cubico άνοιξε ένα γραφείο στην Αθήνα το περασμένο καλοκαίρι και μεγαλώνουμε την τοπική μας ομάδα για την υποστήριξη της εξαγοράς στο Παναχαϊκό Όρος.

Ο λόγος είναι ότι η Ελλάδα μαθαίνει από τις εμπειρίες άλλων ευρωπαϊκών χωρών καθώς διαμορφώνει τα ρυθμιστικά της συστήματα. Υποστηρίζει επίσης την εφαρμογή του μηχανισμού δημοπρασιών, καθώς και τη χορήγηση χρηματοδοτήσεων για έργα στρατηγικής σημασίας για πάνω από 20 χρόνια, γεγονός που εντάσσεται στη στρατηγική μας θεώρηση ως μακροπρόθεσμη επένδυση.

Ωστόσο, υπάρχει κίνδυνος η ηλιακή ενέργεια να κατακτήσει τη μερίδα του λέοντος εις βάρος άλλων ανανεώσιμων τεχνολογιών στην ενεργειακή αγορά. Αυτό είναι ένα πρόβλημα που προέρχεται από ουδέτερους διαγωνισμούς για δημοπρασίες, όπου υπάρχει κίνδυνος μια τεχνολογία να ωφεληθεί εις βάρος άλλων, οδηγώντας σε αστάθεια του δικτύου.

Οι Αρχές θα πρέπει να αναπτύξουν όλες τις τεχνολογίες ταυτόχρονα, αποφεύγοντας τους κλυδωνισμούς που ενδέχεται να συνθλίψουν συγκεκριμένες κατηγορίες και όλες τις επιχειρήσεις γύρω από αυτές.

Για την εξαγορά του 100% των μετοχών της Αιολικής Παναχαϊκού συστάθηκε η εταιρεία ειδικού σκοπού Cubico Atlas Holdings Μονοπρόσωπη Ανώνυμη Εταιρεία. Η εξαγορά υλοποιήθηκε μέσω άντλησης χρηματοδότησης από τη μητρική της εταιρεία Cubico Sustainable Investments Limited⁶⁷. Σύμφωνα με την από 23 Σεπτεμβρίου 2021 έκθεση του ΔΣ⁶⁸ της Αιολικής Παναχαϊκού (σήμερα Μονοπρόσωπη), στα άμεσα σχέδια βρίσκεται μια αντίστροφη συγχώνευση (reverse merger), κατά την οποία η Cubico Atlas Holdings Μονοπρόσωπη Ανώνυμη Εταιρεία (μητρική) θα απορροφηθεί κατά 100% από την Αιολική Παναχαϊκού (θυγατρική), έτσι ώστε η μητρική εταιρεία να πάψει να υπάρχει ως νομική οντότητα.

4γ. Εντάσεις γύρω από το Αιολικό Πάρκο Παναχαϊκού

Σε συνέντευξή του τον Οκτώβριο του 2009 (Φλουδόπουλος 2009), ο Βασίλης Πιτούλης, Διευθύνων σύμβουλος της Acciona Ενεργειακή, υποστήριξε ότι:

Σαν στρατηγική επιλέξαμε να πάμε σε περιοχές που δε θα «ενοχλούσε» η εγκατάσταση αιολικών πάρκων, όπως τουριστικά ευαίσθητες περιοχές ή

⁶⁷ Όπως αναφέρεται στην Έκθεση Εκτίμησης της Grant Thornton με σκοπό: «Παροχή πιστώσεων για απόκτηση ιδίων μετοχών (άρθρο 51 ν.4548/18)» που είναι αναρτημένη στο ΓΕΜΗ, με κωδικό αριθμό καταχώρισης 2628575.

⁶⁸ Βλ. την προαναφερόμενη Έκθεση Εκτίμησης της Grant Thornton.

κοντά σε οικισμούς. [...] Ακόμη και στο έργο του Παναχαϊκού που είναι κοντά σε μία μεγάλη πόλη όπως η Πάτρα, επιλέξαμε να εγκατασταθούμε σε μεγάλο υψόμετρο. Θα πρέπει να σας πω ότι παρότι το κόστος επένδυσης είναι υψηλότερο, αυτό αντισταθμίζεται από την απόδοση του πάρκου και τη μεγαλύτερη παραγωγή. Σε αυτό το σημείο μάλιστα η Acciona έχει συγκριτικό πλεονέκτημα εξαιτίας της εμπειρίας της σε ανάλογα έργα στην Ισπανία.

Παρόλα αυτά, λίγους μήνες μετά, στην ανακοίνωση⁶⁹ της Νομαρχιακής Επιτροπής Αχαΐας του ΚΚΕ τον Ιανουάριο του 2010 διαφαίνεται μια αντιδικία μεταξύ των κατοίκων του Δήμου Ερινεού και της Αιολικής Παναχαϊκού, σχετικά με την εγκατάσταση και λειτουργία του αιολικού πάρκου. Συγκεκριμένα, η ανακοίνωση αναφέρει ότι 35 κάτοικοι κατέθεσαν ασφαλιστικά μέτρα προκειμένου να μην εγκατασταθούν ανεμογεννήτριες στην ευρύτερη περιοχή της Αχαΐας, και η Αιολική Παναχαϊκού αντέδρασε σε αυτή την κίνηση με αγωγή ζητώντας 300.000 ευρώ προς «αποκατάσταση της ηθικής βλάβης[...] καθώς και βλάβη φήμης, πίστης και εμπορικής εικόνας [...]». Η ανακοίνωση παραθέτει και ακριβές χωρίο από το έγγραφο της αγωγής το οποίο φέρεται να εξηγεί ότι «Οι εταιρείες μας δυσφημίστηκαν στο δικαστή που επιλήφθηκε της υπόθεσης και στη δικαστικό υπάλληλο που παρέλαβε την αίτησή τους και σε αυτόν που συνέπραξε κατά την εκδίκαση της υπόθεσης».

Πρόσφατες σχετικές εξελίξεις αναφορικά με τη δημιουργία αιολικών πάρκων σε γειτονικές περιοχές

Πριν από την πώληση της μετοχών της στην Αιολική Παναχαϊκού στην Cubico, η ENOPA ΑΕ – όπως φαίνεται από αναρτημένο στο ΓΕΜΗ πρακτικό του Διοικητικού Συμβουλίου της Αιολικής Παναχαϊκού ΑΕ – μεταβίβασε δύο άδειες παραγωγής που κατείχε στις εταιρίες ΑΙΟΛΙΚΗ ΠΑΝΑΧΑΙΚΟΥ ΙΙΙ ΜΟΝΟΠΡΟΣΩΠΗ ΑΕ και ΑΙΟΛΙΚΗ ΠΑΝΑΧΑΙΚΟΥ ΙV ΜΟΝΟΠΡΟΣΩΠΗ ΑΕ (αμφότερες οι εταιρείες ανήκουν στην ENOPA).

Για την κατασκευή και λειτουργία του πρώτου από τα δύο αυτά νέα πάρκα, η ENOPA συνεργάζεται⁷⁰ με τον αμερικανικό όμιλο Quadrum Energy Partners (Καρολίδου 2021)⁷¹ και συγκεκριμένα με την νεοσύστατη θυγατρική του ομίλου 547 Energy⁷², με επικεφαλής και ιδρυτή τον Gabriel Alonso. Η άδεια ΡΑΕ που έχει εξασφαλιστεί αφορά την τοποθεσία «Πλακουτσόβουνο–Μαλούρα–Κοκκινόβραχος», των Δημοτικών Ενοτήτων Ερινεού, Λεοντίου και Συμπολιτείας για την οποία, σε προγενέστερη (το 2012) Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ), η Επιτροπή Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Περιφερειακού Συμβουλίου Δυτικής Ελλάδας είχε γνωμοδοτήσει αρνητικά⁷³. Τον Νοέμβριο του 2021 ήταν σε εξέλιξη διαδικασία υποβολή γνωμοδοτήσεων από τις αρμόδιες υπηρεσίες για νέα ΜΠΕ⁷⁴.

⁶⁹ Βλ. <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=5442151>.

⁷⁰ Βλ. <https://www.547energy.com/news/us-investor-partners-on-greek-wind-quartet/>

⁷¹ Βλ. επίσης <https://www.quantumep.com/>.

⁷² Βλ. <https://www.547energy.com/>

⁷³ Βλ. <https://diavgeia.gov.gr/doc/%CE%924%CE%A937%CE%9B6-%CE%9A%CE%9E%CE%99?inline=true>

⁷⁴ Βλ. <https://www.pde.gov.gr/gr/diafaneia/epitropes-perifereiakou-sumbouliou/epitropi-periballontos-kai-fusikon-poron/anakoinoseis-mpe/item/16272-mpe.html>

Ένας κύκλος αντιδράσεων έχει ξεκινήσει στις αρχές Ιουνίου 2021 από τους κατοίκους του Λεοντίου του Δήμου Ερυμάνθου, με αφορμή την εγκατάσταση κεραίας μέτρησης ανέμων (μετεωρολογικός ιστός) στο Λεόντιο για να διερευνηθεί η δυνατότητα εγκατάστασης ανεμογεννητριών στην θέση «Πλακουτσόβουνο–Μαλούρα–Κοκκινόβραχος». Μέχρι στιγμής έχουν πραγματοποιηθεί τουλάχιστον τέσσερις συγκεντρώσεις ενάντια στην πιθανή αυτή εγκατάσταση νέου αιολικού πάρκου (12/06/2021, 16/08/2021, 07/09/2021 και 11/10/2021). Η τελευταία από αυτές τις συγκεντρώσεις οργανώθηκε από την Επιτροπή Αγώνα Λεοντίου, τις Τοπικές Κοινότητες και τους Πολιτιστικούς Συλλόγους Ελεκίστρας, Λεοντίου και περιχώρων, Σουλίου και Μοίρας. Παρευρέθηκαν και απηύθυναν λόγο, μεταξύ άλλων ο Δήμαρχος Πατρέων Κ. Πελετίδης, η βουλευτής του ΣΥΡΙΖΑ Σ. Αναγνωστοπούλου, εκπρόσωπος από την δημοτική κίνηση «Ανυπότακτη Πολιτεία» (Δήμου Πατρέων), εκπρόσωπος του Αγροτοκτηνοτροφικού Συλλόγου Λεοντίου, ο πρόεδρος Περιβαλλοντικού Συλλόγου της ευρύτερης περιοχής της Πάτρας, καθώς και ένας εκπρόσωπος από τον Σύλλογο Ελλήνων Ορειβατών.

Το ζήτημα εγκατάστασης αιολικού πάρκου στην περιοχή του Λεοντίου έχει ήδη μεταφερθεί στην Ελληνική Βουλή, με ερώτημα που έθεσε ο βουλευτής του ΜέΡΑ25 Κ. Αρσένης προς το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, με θέμα: «Παναχαϊκό Όρος και Αιγιαλεία: Ανεμογεννήτριες εντός των Προστατευόμενων Περιοχών»⁷⁵, αναφέροντας ότι πρόκειται για μία από τις πιο «κραυγαλέες περιπτώσεις παράλογης τοποθέτησης αιολικών εντός ειδικών ζωνών προστασίας». Για το ίδιο ζήτημα, στις 18 Οκτωβρίου 2021 πραγματοποιήθηκε συνάντηση μεταξύ του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας Κ. Σκρέκα και του βουλευτή Ν.Δ. Ά. Τσιγκρή ο οποίος και μετέφερε στον Υπουργό τις αντιδράσεις σχετικά με την τοποθέτηση των ανεμογεννητριών στο Λεόντιο⁷⁶.

4ε. Ζητήματα προς περαιτέρω διερεύνηση

Η περίπτωση του Αιολικού Πάρκου Παναχαϊκού εικονογραφεί έναν βασικό μηχανισμό προσέλκυσης ξένων επενδύσεων στην αγορά αιολικής ενέργειας, η κατανόηση του οποίου απαιτεί να τοποθετήσουμε την περίπτωση που εξετάζουμε εδώ στο ευρύτερο συγκείμενο ανάπτυξης της αγοράς αιολικής ενέργειας. Στην ενότητα αυτή παρουσιάζουμε μια πρώτη σκιαγράφιση αυτού του μηχανισμού.

Με την άρση του κρατικού μονοπωλίου και την απελευθέρωση της αγοράς το 1999⁷⁷, ξεκίνησαν οι πρώτες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη σταθμών

⁷⁵ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=A-pxrSryYVQ>.

⁷⁶ Βλ. <https://dete.gr/synantisi-tsigkri-skreka-gia-anemogennitries-kai-steges-amiantou/>.

⁷⁷ Η Ελλάδα έχει αρκετά μακρά ιστορία στην προσπάθεια εκμετάλλευσης του ανέμου για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας (Χατζηβασιλειάδης 2021). Το 1982 εγκαινιάστηκε και λειτούργησε από την ΔΕΗ στο νησί της Κύθνου το πρώτο αιολικό πάρκο στην Ευρώπη με πέντε ανεμογεννήτριες. Μέχρι την ψήφιση του Ν. 2233/1994 («Ρύθμιση θεμάτων ηλεκτροπαραγωγής από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και από συμβατικά καύσιμα και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ 168/Α/1994), η εμπορική παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας μέσω ΑΠΕ ήταν ένα καθαρά δημόσιο ζήτημα. Με τον Ν 2233 έγινε δυνατή η χρήση του συστήματος ή/και του δικτύου μεταφοράς ηλεκτρισμού από τους αυτοπαραγωγούς ΑΠΕ, ώστε να μεταφέρουν την ενέργεια που παράγουν από τον χώρο αυτοπαραγωγής στον χώρο κατανάλωσης. Πέντε χρόνια μετά, με τον Ν. 2773/99 («Απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας Ρύθμιση θεμάτων ενεργειακής πολιτικής και λοιπές διατάξεις», ΦΕΚ 286/Α/1999),

παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ. Η πρώτη αυτή φάση ανάπτυξης της αγοράς αιολικής ενέργειας, χαρακτηρίστηκε από χαμηλά εμπόδια εισόδου και τη δημιουργία ενός ανοιχτού πεδίου ευκαιριών για τους ιδιώτες. Η ανάπτυξη της αιολικής ενέργειας θα γινόταν μέσα από έναν μεγάλο αριθμό έργων με υψηλή γεωγραφική διασπορά (αντίθετα με τη συγκεντροποίηση που συνεπάγονται οι μεγάλες μονάδες παραγωγής ρεύματος με λιγνίτη) και με βασικό οργανωτικό σχήμα την εταιρεία ειδικού σκοπού η οποία συνδέεται με τη διαχείριση εκάστου αιολικού πάρκου. Η απουσία ενός ειδικού χωροταξικού σχεδίου καθιστούσε ένα πολύ μεγάλο μέρος της ελληνικής επικράτειας υποψήφιο για χωροθετήσεις νέων ΑΣΠΗΕ.

Οι συνθήκες αυτές επέτρεψαν την αντίστοιχη διασπορά των οικονομικών ευκαιριών, οι οποίες ήταν αξιοποιήσιμες και από μικρότερους επενδυτές. Το όχημα για την αξιοποίηση των οικονομικών ευκαιριών ήταν η εξασφάλιση αδειών παραγωγής – οι οποίες αποτελούν το πρώτο βήμα για την υλοποίηση των έργων – μέσω των οποίων οι επενδυτές, συμπεριλαμβανομένων των μικρότερων, μπορούσαν να κατοχυρώνουν δυνάμει θέσεις στην αγορά. Οι εγχώριοι επενδυτές διέθεταν ένα σαφές πλεονέκτημα σε αυτή τη διαδικασία, δεδομένου ότι ήταν εξοικειωμένοι με την κουλτούρα της διοίκησης και μπορούσαν να παρακολουθήσουν πιο εύκολα τις θεσμικές αλλαγές και να συναλλαχθούν με τις αρμόδιες υπηρεσίες. Στην προοπτική της εκμετάλλευσης των ευκαιριών στη αγορά της αιολικής ενέργειας, δημιουργήθηκαν νέες εγχώριες εταιρείες, οι οποίες «εποίκισαν» την αγορά μαζί με εταιρείες από τον κλάδο της ενέργειας (πετρέλαιο, φυσικό αέριο) ή άλλους κλάδους (κατασκευές, βιομηχανία) οι οποίες επέκτειναν τις δραστηριότητές τους στις ΑΠΕ.

απελευθερώνεται η αγορά της ηλεκτρικής ενέργειας και συστήνεται η Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας, η οποία μεταξύ άλλων έχει την ευθύνη για την χορήγηση των αδειών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ (νυν «Βεβαίωση παραγωγού» όπως μετονομάστηκε με τον Ν. 4685/2020). Ειδικά τα τελευταία χρόνια, ακολουθώντας τις παγκόσμιες τάσεις (και πιέσεις) για την επίσπευση της ενεργειακής μετάβασης, αναπτύσσεται ραγδαία και στην Ελλάδα ένα ευνοϊκό θεσμικό πλαίσιο ανάπτυξης και ρύθμισης της αγοράς παραγωγής ενέργειας με την χρήση τεχνολογιών ΑΠΕ (βλ. πρόσφατες νομοθετικές ρυθμίσεις σχετικά με την απλοποίηση αδειοδοτικών διαδικασιών με τους Ν. 4685/2020 και Ν. 4951/2022).

Πίνακας Δ5. Βεβαιώσεις παραγωγού ανά περιφέρεια, 2022

Τεχνολογία	Αιολικά	
	Πλήθος	Ισχύς (MW)
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	394	5914,44
Αττική	38	598,18
Βόρειο Αιγαίο	62	1572,49
Δυτική Ελλάδα	138	2058,90
Δυτική Μακεδονία	134	2440,96
Ήπειρος	70	1311,45
Θεσσαλία	118	1996,64
Ιονίων Νήσων	10	132,70
Κεντρική Μακεδονία	119	1775,79
Κρήτη	100	2105,75
Νότιο Αιγαίο	70	2130,52
Πελοπόννησος	147	2453,87
Στερεά Ελλάδα	639	8731,36
Σύνολο	2039	33223,0

Πηγή: ΡΑΕ

Μικρότερες εγχώριες εταιρείες δημιούργησαν, έτσι, «χαρτοφυλάκια» αδειών, χωρίς να έχουν σκοπό, ελλείψει επαρκών ιδίων κεφαλαίων, να αναπτύξουν μόνες τους τους αντίστοιχους ΑΣΠΕΗ. Άλλωστε, όπως επισημαίνουν οι συνομιλητές μας, από κάποιο σημείο και πέρα η παραγωγική ικανότητα που αντιστοιχεί στις άδειες που έχουν εκδοθεί ξεπερνάει κατά πολύ τους εθνικούς στόχους, κάτι που σημαίνει ότι εκ των πραγμάτων είναι αδύνατο να υλοποιηθούν στο σύνολό τους. Το θεσμικό πλαίσιο επέτρεπε τη χρήση της άδειας ως τρόπο κατοχύρωσης θέσης στην αγορά, στο βαθμό οι άδειες είχαν απεριόριστη διάρκεια ισχύος (όριο στη διάρκεια των αδειών παραγωγής – νυν Βεβαιώσεων Παραγωγού – τέθηκε μόνο πρόσφατα με τον Ν. 4685/2020).

Οι ξένοι επενδυτές εισήχθησαν, σε κάποιον βαθμό, στην ελληνική αγορά μέσω της συνεργασίας με εγχώριες εταιρείες οι οποίες είχαν κατοχυρώσει δυνάμει θέσεις μέσω της έκδοσης αδειών, εξαγοράζοντας μέρος ή το σύνολο των αντίστοιχων εταιρειών ειδικού σκοπού⁷⁸. Αυτή η τακτική εισόδου στην αγορά ήταν περισσότερο ελκυστική για τις ξένες εταιρείες στο βαθμό που τις απάλλαξε από τις δυσκολίες έκδοσης της άδειας τις οποίες συνεπάγεται η έλλειψη εξοικείωσης με το ελληνικό πολιτικό και διοικητικό περιβάλλον.

⁷⁸ Αυτός δεν ήταν, όμως, ο μόνος τρόπος εισόδου στην αγορά. Σε άλλες περιπτώσεις ξένες εταιρείες εξαγόρασαν ολόκληρες ελληνικές εταιρείες, όπως η ισπανική Iberdrola μια από τις παλιότερες ελληνικές εταιρείες του κλάδου, την Rokas.

Ο μηχανισμός αυτός φτάνει σήμερα ίσως στα όριά του, υπό την πίεση δύο διαφορετικών δυνάμεων. Πρώτον, η αγορά αιολικής ενέργειας εμφανίζει τάσεις συγκέντρωσης. Σήμερα, η παραγωγική ικανότητα των 20 μεγαλύτερων εταιρειών αντιστοιχεί στο 82,3% του συνόλου (ΕΛΕΤΑΕΝ 2021, ο υπολογισμός δικός μας, βλ. και ενότητα 5). Όπως επισημαίνουν οι συνομιλητές μας, η συγκέντρωση παίρνει τη μορφή τόσο της συγκέντρωσης ιδιοκτησίας ΑΣΠΗΕ όσο και αυτή της συγκέντρωσης του ελέγχου της παραγωγής μέσω συμβολαίων. Οι μεγαλύτερες εταιρείες έχουν ευνοϊκότερες προοπτικές στον ανταγωνισμό, καθώς μπορούν να μειώνουν το κόστος (του τεχνολογικού εξοπλισμού αλλά και του δανεισμού) και μπορούν να επιτυγχάνουν σταθερές συνεργασίες με επενδυτές.

Δεύτερον, πρακτικές όπως αυτές που σκιαγραφήσαμε προηγουμένως έχουν οδηγήσει σε έναν «πληθωρισμό» αδειών για ΑΣΠΗΕ ο οποίος προσκρούει σε εξωτερικές ως προς την αγορά δυνάμεις. Οι τοπικές κοινωνίες αντιδρούν στη χωροθέτηση ΑΣΠΗΕ στις περιοχές τους και αυξάνονται οι πιέσεις για τη συνολική ρύθμιση του τοπίου μέσω ειδικού χωροταξικού σχεδίου, το οποίο όπως σημειώσαμε συνιστά μια μακροχρόνια εκκρεμότητα. Οι εκπρόσωποι των εταιρειών αιολικής ενέργειας βρίσκονται έτσι σήμερα στη θέση να αντιστέκονται σε ρυθμίσεις που μπορούν να μειώσουν τις ευκαιρίες έκδοσης αδειών. Η τακτική αυτή αντανακλά τα συμφέροντα του κλάδου για την κατά το δυνατό διαίωξη της δυνατότητας κατοχύρωσης δυνάμει θέσεων στην αγορά μέσω της έκδοσης νέων αδειών. Οι εκπρόσωποι του κλάδου νομιμοποιούν την τακτική τους επικαλούμενοι τον επείγοντα χαρακτήρα της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής⁷⁹.

5. Τα κοινωνικο-επαγγελματικά χαρακτηριστικά των ανώτερων στελεχών των εταιρειών αιολικής ενέργειας

5α. Εισαγωγή

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζουμε την ποσοτική έρευνα που διεξήχθη στο πλαίσιο του ΠΕ5 του SOCIVNEST. Στην ενότητα 5β παρουσιάζουμε τον σκοπό και τα ερωτήματα της έρευνας αυτής, καθώς και τους λόγους για τους οποίους προστέθηκε στον ερευνητικό σχεδιασμό του ΠΕ5. Στην ενότητα 5γ αποσαφηνίζουμε τη μεθοδολογία της έρευνας, ειδικά τον τρόπο με τον οποίο κατασκευάστηκε το δείγμα και οι μεταβλητές. Στην ενότητα 5δ προχωρούμε σε μια προκαταρκτική ανάλυση των αποτελεσμάτων.

5β. Σκοπός και ερωτήματα

Σκοπός της ποσοτικής έρευνας του ΠΕ5 είναι η ανάδειξη των βασικών κοινωνικο-επαγγελματικών χαρακτηριστικών των στελεχών των εταιρειών που δραστηριοποιούνται στην αγορά αιολικής ενέργειας. Η έρευνα αυτή δεν είχε προβλεφθεί στην πρόταση του ερευνητικού προγράμματος. Η ερευνητική ομάδα

⁷⁹ Η συμβολική διάσταση των σχετικών διαμαχών είναι πολύ σημαντική. Θα αρκεστούμε εδώ να προσθέσουμε ότι τοπικές κοινωνίες που αντιτίθενται στους ΑΣΠΗΕ δίνουν έμφαση στο *τοπικό* κόστος που επιφέρουν για την οικονομία και το περιβάλλον, ενώ αρκετές οργανώσεις δίνουν έμφαση στις συνέπειες των ΑΣΠΗΕ για την *άγρια ζωή* (οι παρατηρήσεις αυτές προκύπτουν από τις συνεντεύξεις του SOCINVEST, βλ. επίσης Βαρουξή 2018).

αποφάσισε να κάνει αυτή την προσθήκη κατά τη διάρκεια της έρευνας πεδίου για τη μελέτη περίπτωσης του Αιολικού Πάρκου Παναχαϊκού. Η ερευνητική ομάδα διαπίστωσε ότι θα έπρεπε να επεκτείνει, σε κάποιο βαθμό, τη μελέτη της στη γενικότερη διαδικασία ανάδυσης της αγοράς αιολικής ενέργειας καθώς είναι σχετικά πρόσφατη και χρονικά συμπίπτει σε μεγάλο βαθμό με την κατασκευή και εξέλιξη του υπό μελέτη αιολικού πάρκου.

Η ποσοτική έρευνα του ΠΕ5 επιδιώκει να απαντήσει στα ακόλουθα ερωτήματα:

1. Ποια είναι τα κύρια κοινωνικο-επαγγελματικά χαρακτηριστικά των στελεχών των εταιρειών της αγοράς αιολικής ενέργειας;
2. Ποιες διασυνδέσεις της αγοράς αιολικής ενέργειας με άλλους οικονομικούς κλάδους, πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα και περιβαλλοντικές οργανώσεις μπορούμε να διαπιστώσουμε μέσα από την εξέταση των κοινωνικο-επαγγελματικών διαδρομών των εταιρικών στελεχών;
3. Ποιες στρατηγικές των εταιρειών που δραστηριοποιούνται στην αγορά αιολικής ενέργειας μπορούν να εξηγηθούν από τα κοινωνικο-επαγγελματικά χαρακτηριστικά των στελεχών τους;

5γ. Μεθοδολογία

Για την απάντηση των προαναφερόμενων ερωτημάτων υλοποιήθηκε ποσοτική έρευνα καταγραφής των βασικών δημογραφικών, εκπαιδευτικών και επαγγελματικών στοιχείων των υπό διερεύνηση στελεχών. Κατασκευάστηκε μία βάση δεδομένων η μεθοδολογία της οποίας ακολουθεί την ίδια λογική με αυτή των βάσεων βιογραφικών δεδομένων του ΠΕ4 (βλ. Μέρος Γ).

Προκειμένου να περιοριστεί το δείγμα σε διαχειρίσιμα μεγέθη, επιλέξαμε να συγκεντρώσουμε στοιχεία για τα ανώτερα στελέχη των μεγαλύτερων εταιρειών του κλάδου. Για τον εντοπισμό των μεγαλύτερων εταιρειών βασιστήκαμε στα στατιστικά που δημοσιεύει η Ελληνική Επιστημονική Ένωση Αιολικής Ενέργειας (ΕΛΕΤΑΝ) σχετικά με την παραγωγική ικανότητα (MW) των εταιρειών αιολικής ενέργειας. Λάβαμε υπόψη τα στοιχεία που δημοσιεύθηκαν τον Ιούλιο του 2021 (ΕΛΕΤΑΕΝ 2021) και επικεντρωθήκαμε στις 20 μεγαλύτερες εταιρείες του κλάδου. Εντοπίσαμε συνολικά 119 στελέχη 16 εταιρειών (βλ. Πίνακα Δ6). Οι 16 αυτές εταιρείες παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές μεταξύ τους, καθώς η παραγωγική ικανότητα των πέντε μεγαλύτερων κυμαίνεται από 270,9 MW ως 702,8 MW και των πέντε μικρότερων από 60,4 MW ως 73,4 MW. Η παραγωγική ικανότητα των 16 εταιρειών αντιπροσωπεύει το 78,4% του συνόλου της αγοράς αιολικής ενέργειας (3428,6 MW σε σύνολο 4374 MW) και από αυτή την άποψη το δείγμα της έρευνας μας καλύπτει ένα πολύ μεγάλο μέρος της αγοράς. Από την άλλη, ωστόσο, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στο δείγμα μας υπεραντιπροσωπεύονται οι μεγαλύτερες και πιο καθιερωμένες εταιρείες τα στελέχη των οποίων χαίρουν καλύτερης δημόσιας προβολής, ως αποτέλεσμα τόσο εταιρικής όσο και ατομικής στρατηγικής. Από τις 16 εταιρείες, οι 8 είναι ελληνικών συμφερόντων και οι 8 ανήκουν σε ξένους πολυεθνικούς ομίλους (ένας ολλανδικός, ένας ιταλικός, δύο γαλλικοί, ένας ισπανικός, ένας ιταλο-αμερικάνικος και ένας γερμανικός). Η παραγωγική ικανότητα των εταιρειών που ανήκουν σε ξένους πολυεθνικούς ομίλους αντιπροσωπεύουν το

55,1% της παραγωγικής ικανότητας των 16 υπό μελέτη εταιρειών (1888,1 MW σε σύνολο 3428,6 MW).

Τα στελέχη που καταγράφηκαν είναι μέλη των Διοικητικών Συμβουλίων, Διευθύνοντες Σύμβουλοι, Γενικοί Διευθυντές και επικεφαλής των διαφορετικών τμημάτων των εταιρειών (τα τμήματα περιλαμβάνουν, με διάφορες παραλλαγές, τη λειτουργία και συντήρηση των αιολικών πάρκων, τη στρατηγική και ανάπτυξη, τις πωλήσεις, τα οικονομικά και λογιστικά και τα νομικά). Η καταγραφή βασίστηκε σε βιογραφικά σημειώματα των στελεχών που είναι διαθέσιμα στις ιστοσελίδες των εταιρειών και στον ιστότοπο επαγγελματικής δικτύωσης LinkedIn. Συνολικά, στη βάση δεδομένων συμπεριλήφθηκαν 119 στελέχη από 16 εταιρείες (για 4 από τις 20 μεγαλύτερες εταιρείες δεν βρέθηκαν βιογραφικά στελεχών).

Πίνακας Δ6. Κατανομή στελεχών δείγματος ανά εταιρεία

Εταιρεία	Αριθμός στελεχών	Παραγωγική ικανότητα (MW)
ΔΕΗ Ανανεώσιμες	22	133,2
ΤΕΡΝΑ	17	702,8
ENEL Green Power	13	367,5
ΜΕΤΚΑ Μυτιληναίος	10	193,2
MOTOR OIL HELLAS	9	232,3
EUNICE	8	81,5
ΕΛΛΑΚΤΩΡ-ΕΛ.ΤΕΧ. ⁸⁰	9	481,8
EDF Hellas	8	270,9
Iberdrola Rokas	6	238,2
ΕΝΤΕΚΑ	4	68,6
ENERCON	4	73,4
EREN HELLAS	3	282,9
JASPER WIND	2	113
Elsewedy	2	60,4
ELICA	1	65,6
CNI	1	63,3
Σύνολο	119	3428,6

Καταγράψαμε 14 μεταβλητές οι οποίες μπορούν να επιμεριστούν σε 4 ομάδες. Η πρώτη αφορά τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά: ηλικία, φύλο, εθνικότητα. Η δεύτερη ομάδα μεταβλητών εξετάζει τις σπουδές: αντικείμενο πρώτου τίτλου σπουδών, αντικείμενο ανώτερου τίτλου σπουδών, ανώτερος τίτλος σπουδών, σπουδές στο εξωτερικό. Η τρίτη επικεντρώνεται στην εταιρική διαδρομή: θέση στην εταιρεία, έτη απασχόλησης στην εταιρεία, τομείς οικονομικής δραστηριότητας των

⁸⁰ Στην περίπτωση του ομίλου ΕΛΛΑΚΤΩΡ συμπεριλάβαμε στο δείγμα τα ανώτερα στελέχη της ΕΛΤΕΧ, θυγατρικής της ΕΛΛΑΚΤΩΡ, η οποία ειδικευόταν στην αιολική ενέργεια. Αν και η ΕΛΤΕΧ είχε συγχωνευθεί δι'απορροφήσεως με την ΕΛΛΑΚΤΩΡ πριν τη διεξαγωγή της έρευνας (Μάιος 2019) κάναμε αυτή την επιλογή καθώς μετά τη συγχώνευση δεν ήταν δυνατό να εντοπίσουμε ποια στελέχη της ΕΛΛΑΚΤΩΡ ασχολούνται με τις δραστηριότητες αιολικής ενέργειας του ομίλου.

εταιρειών όπου το στέλεχος είχε απασχοληθεί στο παρελθόν. Τα έτη απασχόλησης στην εταιρεία που εργάζεται σήμερα το στέλεχος είναι δείκτης της κινητικότητας στην αγορά. Οι τομείς οικονομικής δραστηριότητας των εταιρειών όπου είχε απασχοληθεί παλαιότερα το στέλεχος μας δείχνουν τους τομείς με τους οποίους συνδέεται – και, με μια έννοια, από τους οποίους «προέρχεται» – μια νέα αγορά όπως αυτή της αιολικής ενέργειας. Η τέταρτη ομάδα μεταβλητών αφορά στην ευρύτερη κοινωνικο-επαγγελματική διαδρομή του στελέχους (απασχόληση στον δημόσιο τομέα, απασχόληση σε ερευνητικά κέντρα ή πανεπιστήμια, συμμετοχή σε οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών, συμμετοχή στην πολιτική). Οι μεταβλητές αυτές μας παρέχουν ενδείξεις για τις διασυνδέσεις της αγοράς αιολικής ενέργειας με άλλα κοινωνικά πεδία.

Η συλλογή των δεδομένων έγινε τον Απρίλιο του 2022.

5δ. Αποτελέσματα της έρευνας: Το προφίλ των ανώτερων στελεχών των εταιρειών που δραστηριοποιούνται στην αγορά αιολικής ενέργειας

Στον Πίνακα Δ7 παρουσιάζονται τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά των ανώτερων στελεχών των 16 μεγαλύτερων εταιρειών που δραστηριοποιούνται στην αγορά αιολικής ενέργειας. Σε ό,τι αφορά στο φύλο, παρατηρούμε ότι πρόκειται για έναν χώρο που κυριαρχείται από άνδρες. Μπορούμε να αποδώσουμε την κυριαρχία αυτή τόσο στο ότι τα πρόσωπα που μελετούμε καταλαμβάνουν ανώτερες εταιρικές θέσεις, στις οποίες έχουν πρόσβαση κυρίως άνδρες, όσο και στα υψηλά ποσοστά μηχανικών οι οποίοι αποτελούν ένα ανδροκρατούμενο επάγγελμα⁸¹. Η ηλικιακή κατανομή των στελεχών παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς αντανακλά την αντίστοιχη «ηλικία» της αγοράς αιολικής ενέργειας. Παρατηρούμε ότι, αν και πρόκειται για στελέχη που αναλαμβάνουν ανώτερες θέσεις, ένα υψηλό ποσοστό έχει αρκετά νεαρή ηλικία (περίπου το 40% είναι 44 ετών και κάτω). Ταυτόχρονα, τα στελέχη 55 ετών και άνω αντιπροσωπεύουν λιγότερο από το 1/4 του συνόλου. Αυτή η ηλικιακή κατανομή σχετίζεται με την σχετικά πρόσφατη ανάδυση της αγοράς αιολικής ενέργειας, τα πρώτα βήματα της οποίας τοποθετούνται στα τέλη της δεκαετίας του 90. Για τον ίδιο λόγο, τα στελέχη μεγαλύτερης ηλικίας έχουν κάνει μεγάλο ή το μεγαλύτερο μέρος της καριέρας τους σε άλλους οικονομικούς κλάδους (κατασκευές, βιομηχανία) στους οποίους δραστηριοποιούνταν διαχρονικά οι εταιρίες τους πριν την είσοδό τους στις ΑΠΕ (μεταξύ 28 στελεχών με ηλικία 55 ετών και άνω μόνο 2 έχουν προηγούμενη εμπειρία από εταιρεία ΑΠΕ, ενώ στην ηλικιακή ομάδα 32-44 η οποία αριθμεί 47 άτομα, εμπειρία σε εταιρεία ΑΠΕ έχουν 15 άτομα).

Οι σπουδές των στελεχών φανερώνουν ορισμένες βασικές πτυχές της αγοράς αιολικής ενέργειας. Το επίπεδο των σπουδών είναι υψηλό (πάνω από 3/4 του συνόλου έχουν μεταπτυχιακές ή διδακτορικές σπουδές) κάτι που πρέπει να αποδώσουμε τόσο στο ότι εξετάζουμε ανώτερες εταιρικές θέσεις, όσο και στις ανάγκες εξειδίκευσης που έχει ένας κλάδος έντασης γνώσης όπως αυτός της αιολικής ενέργειας και γενικότερα των ΑΠΕ. Σε ό,τι αφορά στο αντικείμενο των βασικών

⁸¹ Το 71,7% των μηχανικών στην Ελλάδα ήταν άνδρες το 2011 (Maloutas & Souliotis, υπό δημοσίευση). Ωστόσο, η ανδρική κυριαρχία στις ΑΠΕ, αν και σε μικρότερο βαθμό από ό,τι στον κλάδο της ενέργειας γενικά, είναι μια διεθνής τάση, βλ. IRENA 2019.

σπουδών, λίγο περισσότερο από το 1/4 των στελεχών έχει κάνει σπουδές στον ευρύτερο χώρο των οικονομικών και των λογιστικών. Πρόκειται για μέλη των ΔΣ και για τα στελέχη που είναι επικεφαλής των οικονομικών και λογιστικών τμημάτων των εταιρειών. Η κυρίαρχη, όμως, ομάδα είναι αυτή των μηχανικών. Πρόκειται, πρωτίστως, για μηχανολόγους μηχανικούς και, δευτερευόντως, τους ηλεκτρολόγους μηχανικούς και μηχανικούς Η/Υ, οι οποίοι έχουν τη μεγαλύτερη εγγύτητα αντικείμενου με τις τεχνολογίες των ΑΠΕ. Συναντούμε επίσης αρκετούς πολιτικούς μηχανικούς, η παρουσία των οποίων συνδέεται με το γεγονός ότι αρκετές από τις εταιρείες της αγοράς αιολικής ενέργειας προέρχονται από τον κλάδο των κατασκευών. Ταυτόχρονα, οι ίδιες οι εταιρείες αιολικής ενέργειας απασχολούν πολιτικούς μηχανικούς διότι η δημιουργία των αιολικών σταθμών περιλαμβάνει εργασίες οι οποίες εμπίπτουν στη δική τους αρμοδιότητα. Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό είναι ότι ελάχιστα από τα ανώτερα στελέχη των εταιρειών της αγοράς αιολικής ενέργειας έχουν σπουδές σχετικές με το περιβάλλον (αυτή η κυριαρχία των οικονομολόγων και των μηχανικών στις εταιρείες της αιολικής ενέργειας, έρχεται σε αντίθεση με την έντονη παρουσία περιβαλλοντολόγων και βιολόγων στις περιβαλλοντικές οργανώσεις και δημιουργεί ένα σχετικό πολιτισμικό-επαγγελματικό χάσμα ανάμεσα στους δύο κόσμους).

Εξετάζοντας το αντικείμενο των μεταπτυχιακών σπουδών, παρατηρούμε ότι το υψηλότερο ποσοστό είναι αυτό της Διοίκησης Επιχειρήσεων. Αν προσθέσουμε τα στελέχη που έχουν κάνει μεταπτυχιακές σπουδές στο αντικείμενο της Διαχείρισης Μηχανικής, τότε φτάνουμε σχεδόν στα μισά από τα στελέχη που έχουν κάνει μεταπτυχιακές σπουδές. Το ποσοστό αυτό είναι αναμενόμενο καθώς πρόκειται για στελέχη που καταλαμβάνουν ανώτερες εταιρικές θέσεις. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στελέχη που έχουν κάνει μεταπτυχιακές σπουδές σχετικά με την ενέργεια και τις ΑΠΕ. Παρατηρούμε ότι δεν είναι πολλά, ενδεχομένως διότι πρόκειται για σπουδές οι οποίες αναπτύχθηκαν, τουλάχιστον στην Ελλάδα, πρόσφατα. Είναι αξιοσημείωτο ότι ενώ κάποια στελέχη που έχουν μεταπτυχιακές σπουδές στα οικονομικά, νομικά και πολιτικές της ενέργειας, πολύ λίγα είναι εκείνα που έχουν κάνει εξειδικευμένες σπουδές στις τεχνολογίες των ΑΠΕ. Όπως συμβαίνει και στον βασικό τίτλο σπουδών, πολύ λίγα από τα στελέχη με μεταπτυχιακούς τίτλους έχουν κάνει σπουδές σχετικές με το περιβάλλον.

Πίνακας Δ7. Κοινωνικο-δημογραφικό προφίλ των ανώτερων στελεχών των εταιρειών που δραστηριοποιούνται στην αγορά αιολικής ενέργειας, N=119

Μεταβλητή	Κατηγορίες	%
Φύλο	Άνδρας	80,7
	Γυναίκα	19,3
Ηλικιακή Ομάδα	32_44	39,5
	45_54	35,3
	55_64	15,1
	65_	8,4
	N/A	1,7
Εθνικότητα	Ελληνική	95,0
	Άλλη	5,0

Υψηλότερος τίτλος σπουδών	Πτυχίο	22,7
	Μεταπτυχιακό	65,5
	Διδακτορικό	9,2
	N/A	2,5
Αντικείμενο πρώτου πτυχίου	Οικονομικά, Λογιστική και Διοίκηση Επιχειρήσεων	27,7
	Μηχανολόγοι μηχανικοί	20,2
	Ηλεκτρολόγοι μηχανικοί & μηχανικοί Η/Υ	17,6
	Πολιτικοί μηχανικοί	10,1
	Άλλοι μηχανικοί	7,6
	Θετικές επιστήμες	6,7
	Νομικά	4,2
	Περιβαλλοντικές σπουδές	0,8
	Άλλο	2,5
	N/A	2,5
Αντικείμενο μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών*	MBA	34,9
	Οικονομικά, Λογιστική και Χρηματοοικονομικά	11,6
	Διαχείριση μηχανικής	11,6
	Άλλοι μηχανικοί	10,5
	Πολιτικές, Νομικά, Οικονομικά και Μάνατζμεντ Ενέργειας	9,3
	IT	8,1
	Περιβάλλον	7,0
	Άλλο	4,7
	ΑΠΕ και τεχνολογίες ενέργειας	2,3
	N/A	2,5
Σπουδές στο εξωτερικό	Σπουδές στο εξωτερικό	46,2
	Όχι σπουδές στο εξωτερικό	48,7
	N/A	5,0

* N=86

Η εταιρική διαδρομή των ανώτερων στελεχών της αγοράς αιολικής ενέργειας φανερώνει ορισμένες διεργασίες που σχετίζονται με την ανάπτυξη και ωρίμανση της αγοράς αυτής. Σε ό,τι αφορά στα έτη απασχόλησης στην εταιρεία στην οποία εργάζονται τα στελέχη την περίοδο της έρευνας, παρατηρούμε ότι το υψηλότερο ποσοστό στελεχών εργάζεται 1-5 έτη (Πίνακας Δ8). Δεν πρόκειται για νεαρά στελέχη που έχουν εισέλθει πρόσφατα στην αγορά (άλλωστε προκειμένου ένα στέλεχος να καταλάβει ανώτερη θέση θα πρέπει να έχει ήδη κάποια επαγγελματική εμπειρία). Θα πρέπει να ερμηνεύσουμε το ποσοστό αυτό ως μια ένδειξη της κινητικότητας σε επίπεδο ανώτερων στελεχών η οποία αναπτύσσεται όσο η αγορά αιολικής ενέργειας «ωριμάζει». Αυτή η ερμηνεία υποστηρίζεται, επίσης, από την εξέταση της μέσης ηλικίας των στελεχών σε σχέση με τα έτη απασχόλησης στην εταιρεία (βλ. Πίνακα Β8). Πράγματι, τα στελέχη που εργάζονται 1-5 έτη στην εταιρεία δεν είναι νεότερα από αυτά που εργάζονται 6-10 και 11-15 έτη. Η μέση ηλικία είναι πολύ κοντά και στις τρεις ομάδες και μάλιστα όσοι εργάζονται 1-5 έτη τείνουν να είναι λίγο μεγαλύτεροι σε ηλικία, κάτι που δείχνει ότι πρόκειται για στελέχη που εξαργύρωσαν πρόσφατα στην αγορά εργασίας, μέσα από μετακίνηση σε νέα εταιρεία, το επαγγελματικό «κεφάλαιο» που είχαν συσσωρεύσει σε προηγούμενες θέσεις. Επίσης, τη μέση ηλικία

σε αυτή την ομάδα στελεχών ανεβάζουν τα μη-εκτελεστικά μέλη των ΔΣ, δηλ. συνήθως λίγο-πολύ καταξιωμένα πρόσωπα που συμμετέχουν συχνά σε ΔΣ διαφορετικών εταιρειών. Τα στελέχη που εργάζονται 10-20 έτη στην ίδια εταιρεία αντιπροσωπεύουν μια κατηγορία στελεχών τα οποία έχουν συνδέσει την καριέρα τους στον χώρο των ΑΠΕ με μια συγκεκριμένη εταιρεία. Αντίθετα, τα στελέχη που εργάζονται πάνω από 20 έτη στην ίδια εταιρεία έχουν μια καριέρα που υπερβαίνει το χρονικό πλαίσιο ανάδυσης της αγοράς αιολικής ενέργειας. Πρόκειται για στελέχη που απασχολούνται σε εταιρείες που προέρχονται από άλλους κλάδους και ανέπτυξαν μεταγενέστερα δραστηριότητα στον χώρο της αιολικής ενέργειας και των ΑΠΕ.

Οι τομείς οικονομικής δραστηριότητας των εταιρειών όπου έχουν απασχοληθεί κατά το παρελθόν τα ανώτερα στελέχη της αγοράς αιολικής ενέργειας φωτίζουν περαιτέρω τις προαναφερόμενες διαδικασίες. Το μεγαλύτερο ποσοστό είναι αυτό των ΑΠΕ, χαρακτηριστικό που συνηγορεί στη διαπίστωση περί κινητικότητας των στελεχών στο πλαίσιο μιας, σχετικά ανεπτυγμένης πια, αγοράς. Το ποσοστό του κλάδου των νέων τεχνολογιών σχετίζεται με τη χρήση τους και στον τομέα των ΑΠΕ. Ένα μεγάλο μέρος των στελεχών της αγοράς αιολικής ενέργειας προέρχεται από άλλους κλάδους, όπως δείχνουν τα ποσοστά των κλάδων της ενέργειας (πλην ΑΠΕ), των κατασκευών και της βιομηχανίας (από τους κλάδους αυτούς προέρχονται άλλωστε πολλές από τις εταιρείες που δραστηριοποιούνται στην αιολική ενέργεια). Τα ποσοστά των κλάδων της τραπεζικής, των χρηματοοικονομικών και των επαγγελματικών και συμβουλευτικών υπηρεσιών αντιστοιχούν κυρίως στα στελέχη των οικονομικών και λογιστικών τμημάτων των εταιρειών. Τα χαμηλά ποσοστά προηγούμενης απασχόλησης σε ερευνητικά κέντρα, πανεπιστήμια και το Δημόσιο⁸² δείχνουν ότι η διαμόρφωση των στελεχών έχει γίνει στο πλαίσιο της αγοράς των ΑΠΕ και των κλάδων που την τροφοδότησαν.

Πίνακας Δ8. Η επαγγελματική διαδρομή των ανώτερων στελεχών των εταιρειών που δραστηριοποιούνται στην αγορά αιολικής ενέργειας, N=119

Μεταβλητή	Κατηγορία	%
Έτη στην εταιρεία	1_5	37,8
	6_10	19,3
	11_15	20,2
	16_20	10,1
	21+	10,9
	N/A	1,7
	Τομέας οικονομικής δραστηριότητας προηγούμενων εταιρειών	ΑΠΕ
Ενέργεια (ηλεκτρισμός πλην ΑΠΕ, πετρέλαιο, φυσικό αέριο)		18,5
Κατασκευές		17,6

⁸² Θα πρέπει, ωστόσο, να σημειώσουμε ότι ορισμένες από τις εταιρείες του κλάδου της ενέργειας (ΔΕΗ, ΔΕΠΑ) στις οποίες έχουν εμπειρία κάποια από τα στελέχη ανήκαν στο Δημόσιο. Με αυτή την έννοια, η «καταγωγική» σχέση των στελεχών της αγοράς αιολικής ενέργειας με το Δημόσιο είναι λίγο πιο έντονη από ό,τι φαίνεται στη μεταβλητή της εμπειρίας στον Δημόσιο τομέα που σχολιάζουμε εδώ.

	Άλλες υπηρεσίες	16,8
	Βιομηχανία	15,1
	Επαγγελματικές και συμβουλευτικές υπηρεσίες	15,1
	Νέες τεχνολογίες	14,3
	Τραπεζική και χρηματοπιστωτικά	12,6
	Εμπόριο	6,7
Ερευνητικό κέντρο/πανεπιστήμιο	Ερευνητικό κέντρο/πανεπιστήμιο	11,8
	Όχι ερευνητικό κέντρο/πανεπιστήμιο	88,2
Δημόσιος τομέας	Δημόσιος τομέας	10,1
	Όχι δημόσιος τομέας	89,9

Πίνακας Δ9. Μέση ηλικία των στελεχών ανά έτη απασχόλησης στην εταιρεία

Έτη στην εταιρεία	1_5	6_10	11_15	16_20	21+
Μέση ηλικία	47,5	45,7	44,3	51,7	61

Στον Πίνακα Δ10 εξετάζουμε δύο μεταβλητές που δείχνουν την ευρύτερη κοινωνικο-πολιτική «ενσωμάτωση» των στελεχών της αγοράς αιολικής ενέργειας. Διαπιστώνουμε ότι οι σχέσεις τόσο με την πολιτική όσο και με την κοινωνία πολιτών φαίνεται να είναι ασθενείς (με την επιφύλαξη ότι ειδικά οι πολιτικές δραστηριότητες πιθανώς δεν δηλώνονται επαρκώς στα εταιρικά βιογραφικά που αποτελούν τις πηγές των δεδομένων μας). Ωστόσο, αν και από ποσοτική άποψη οι σχέσεις με την πολιτική και την κοινωνία πολιτών είναι περιορισμένες, παραμένει προς διερεύνηση κατά πόσο οι σχέσεις αυτές παρουσιάζουν ενδιαφέρον από ποιοτική άποψη. Η εγγύτητα ή η εμπειρία από την πολιτική μπορεί να αποτελεί έναν σημαντικό πόρο για ορισμένα πρόσωπα-κλειδιά των εταιρειών της αγοράς αιολικής ενέργειας, ενώ η δραστηριοποίηση σε επίπεδο επαγγελματικών ενώσεων είναι σημαντική στο βαθμό που αφορά τη συλλογική εκπροσώπηση των εταιρειών του κλάδου (μέσω φορέων όπως είναι η ΕΛΕΤΑΕΝ και ο ΕΣΠΗΑΕ).

Πίνακας Δ10. Εμπειρία των ανώτερων στελεχών των εταιρειών που δραστηριοποιούνται στην αγορά αιολικής ενέργειας στην πολιτική και την κοινωνία πολιτών, N=119

Μεταβλητή	Κατηγορία	%
Πολιτική	Πολιτική	5,0
	Όχι πολιτική	95
Οργανώσεις κοινωνίας πολιτών/επαγγελματικές ενώσεις	Οργανώσεις κοινωνίας πολιτών/επαγγελματικές ενώσεις	7,6
	Όχι οργανώσεις κοινωνίας πολιτών / επαγγελματικές ενώσεις	92,4

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Abbott A. (2016) *Processual Sociology*, Chicago & London: University of Chicago Press.

Afouxenidis, A. & Kourtelis, C. (2017). Reflections on neoliberal policy: a critical insight into recent development practices in Egypt and Morocco. *Open Journal of Political Science*, 7, p. 291-310.

Afouxenidis, A. (2015) *Neoliberalism and Democracy*. In Dubrow, J. (ed) *Age of Democracy, Age of Inequality: Global Perspectives on Political Inequality*, London, Routledge, p. 40-48.

Alexiadou D. (2018) *Technocratic government and economic policy*, Oxford Research Encyclopedia of Politics, Ed. William Thompson, New York, Oxford University Press.

Babbie E. (2011) *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*, Κριτική, Αθήνα.

Baker S.R., Bloom N. & Davis S.J. (2016) *Measuring economic policy uncertainty*, *The Quarterly Journal of Economics*, 131 (4), p. 1593-1636.

Bandelj N. (2002) *Embedded economies: Social relations as determinants of Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe*, *Social Forces*, 81 (2), p. 411-444.

Bastiaens I. (2016) *The Politics of Foreign Direct Investment in Authoritarian Regimes*, *International Interactions*, 42:1, 140-171.

Beaud S. & Weber F. (2010) *Guide de l'enquête de terrain*, La Découverte, Paris.

Beazer Q. & Blake D. (2018) *The conditional nature of political risk: how home institutions influence the location of Foreign Direct Investment*, *American Journal of Political Science*, 62 (2), p. 470-485.

Beck U. (1992) *Risk Society. Towards a New Modernity*, Los Angeles-London-New Delhi-Washington DC: Sage.

Biglaiser G. & Staats J. L. (2009) *Do Political Institutions Affect Foreign Direct Investment? A Survey of U.S. Corporations in Latin America*, *Political Research Quarterly*, 63 (3), p. 508-522.

Block F. & Evans P. (2005) *The state and the economy*, in N. Smelser & R. Swedberg (eds), *The Handbook of economic sociology*, New Jersey: Princeton University Press, 2nd edition, p. 505-526.

Bourdieu P. (2000) *Les structures sociales de l'économie*, Paris, Seuil.

Bourdieu P. (2012) *Sur l'Etat. Cours au collège de France 1989-1992*, Paris, Seuil.

Brenner N. (2004) *New State Spaces: Urban Governance and the Rescaling of Statehood*, New York, Oxford University Press.

- Brenner N. (2009) Open questions on state rescaling, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 2: 123–139.
- Brenner N., Jessop B., Jones M. & MacLeod G. (2003) Introduction. State space in question, in N. Brenner, B. Jessop, M. Jones, G. MacLeod (eds) *State/Space: A Reader*, Madlen-Oxford-Victoria-Berlin: Blackwell, p. 1-26.
- Brenner N., Peck J., Theodore N. (2010) After Neoliberalization?, *Globalizations*, 7 (3), pp. 327-345.
- Büthe Tim and Milner Helen V. (2008) The politics of Foreign Direct Investment into developing countries: increasing FDI through International Trade Agreements?, *American Journal of Political Science*, 52 (4), p. 741-762.
- Camerlo, M. (2021, July). Dealing with Cabinet Ministers' Profiles: An Open Typology Strategy [Conference Presentation], IPSA 2021 Convention, Lisbon, Portugal.
- Canh N. P., Thanh Bihn N., Dinh Thanh S. & Schinckus C. (2020) Determinants of foreign direct investment inflows: the role of economic policy uncertainty, *International Economics*, 161, p. 159-172.
- Castells M. (2000) Materials for an exploratory theory of the network society, *British Journal of Sociology*, 51 (1), p. 5-24.
- Centeno M. A. (1993) The new Leviathan: The dynamics and limits of technocracy, *Theory and Society*, 22, 307-335.
- Chesnais F. & Simonetti R. (2001) Globalization, foreign direct investment and innovation. A European perspective, in F. Chesnais, G. Ietto-Gilles and R. Simonetti (eds), *European Integration and Global Corporate Strategies*, London & New York, Routledge, p. 2-23.
- Dezalay Y. & B. Garth (2002) *The internationalization of palace wars. Lawyers, Economists and the Contest to Transform Latin American States*, Chicago & London, University of Chicago Press.
- Dezalay Y. & Bryant G., 2011, Hegemonic battles, professional rivalries, and the international division of labor in the market for the import and export of state-governing expertise, *International Political Sociology*, 5, 276-293.
- Dezalay Y. & Garth B. (1996) *Dealing in Virtue: International Commercial Arbitration and the Construction of Transnational Legal Order*, Chicago, University of Chicago Press.
- Djelic M. L. & Quack S. (2003) Introduction: Governing globalization – bringing institutions back in, in M.-L. Djelic & S. Quack (eds), *Globalization and institutions. Redefining the rules of the economic game*, Cheltenham-Northampton: Edward Elgar Publishing Limited, p. 1-14.
- Dunning J. & Lundan S. (2008) *Multinational enterprises and the global economy*, Cheltenham-Northampton: Edward Elgar, 2nd edition.

- Dunning J. (2001) The eclectic (OLI) paradigm of international production: Past, present and future, *International Journal of the Economics of Business*, 8 (2), p. 173-190.
- Elias N. (1991) *Qu'est-ce que la sociologie?*, Paris, Editions de l'Aube.
- Erkekoglu H. & Kilicarslan Z. (2016) Do political risks affect the foreign direct investment inflows to host countries?, *Journal of Business Economics and Finance*, 5 (2), p. 218-232.
- Evans P. (1997) The Eclipse of the State? Reflections on Stateness in an Era of Globalization, *World Politics*, 50, p. 62-87.
- Fischer F. (1990) *Technocracy and the politics of expertise*, California, Sage.
- Fligstein N. (2005) The political and economic sociology of international economic arrangements, in N. Smelser & R. Swedberg (eds), *The Handbook of Economic Sociology*, New Jersey, Princeton University Press, 2nd edition, p. 183-204.
- Georgakakis, D. & Lebaron, F. (2016). The field of European economic governance and austerity policies (2010-2015): first drafts, paper presented in the UACES 46th Annual Conference, London 5-7 September, https://www.academia.edu/32924301/The_field_of_European_economic_governance_and_austerity_policies_2010_2015_first_drafts.
- Georgakakis, D. & Rowell, J. (eds). (2013) *The field of Eurocracy*, Hampshire, New York, Palgrave Macmillan.
- Gill S. (2001) Constitutionalising Capital: EMU and Disciplinary Neo-Liberalism, in A. Bieler & D. Morton, *Social Forces in the Making of the New Europe. The Restructuring of European Social Relations in the Global Political Economy*, Hampshire-New York, Palgrave, p. 47-69.
- Grannovetter M., (1983) The strength of weak ties, *Sociological Theory*, 1, p. 201-233.
- Gualini E. (2006) The rescaling of governance in Europe: new spatial and institutional rationales, *European Planning Studies*, 14 (7), p. 881-904.
- Hymer, S. H. (1976). *The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment*, Cambridge, MIT Press.
- Hymer, S.H. (1968), La grande firme multinationale, *Revue Économique*, 14(b), p. 949-73.
- IRENA, 2019, *Renewable Energy: A Gender Perspective*. IRENA, Abu Dhabi, https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2019/Jan/IRENA_Gender_perspective_2019.pdf.
- Jensen N. (2003) Democratic governance and multinational corporations: political regimes and inflows of foreign direct investment, *International Organization*, 57 (3), p. 587-616.

- Jensen N. (2006) *Nation-states and the Multinational Corporation*, Princeton-New Jersey, Princeton University Press.
- Jensen N. (2008) Political risk, democratic institutions, and Foreign Direct Investment, *The Journal of Politics*, 70 (4), p. 1040-1052.
- Jensen N., Malesky E. & Weymouth S. (2014) Unbundling the relationship between authoritarian legislatures and political risk, *British Journal of Political Science*, 44 (3), p. 655-684.
- Jessop B. (2008) *State Power. A Strategic-Relational Approach*, Cambridge, Polity Press.
- Jessop B. (2009) From Governance to Governance Failure and from Multi-level Governance to Multi-Scalar Meta-Governance, in B. Arts, A. Lagendijk, H. van Houtum (eds) *The Disoriented State. Shifts in Governmentality, Territoriality and Governance*, Springer Netherlands, p. 79-98.
- Jessop B. (2010) The 'return' of the national state in the current crisis of the world market, *Capital & Class*, 34 (1), p. 38-43.
- Joignant A. (2011) The politics of technopols: resources, political competence and collective leadership in Chile, 1990-2010, *Journal of Latin America Studies*, 43, 517-546.
- Lash S. & Urry J. (1994) *Economies of Signs & Space*, London-Thousand Oaks-New Delhi, Sage.
- Le Roux B. & Rouanet H. (2004) *Geometric Data Analysis. From Correspondence Analysis to Structured Data Analysis*, New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow, Kluwer Academic Publishers.
- Le Roux B. and Rouanet H. (2010) *Multiple Correspondence Analysis*, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, Sage.
- Lebaron, F. (2013) ECB leaders. A new European monetary elite?. In In Georgakakis, D. & Rowell, J. (Eds). *The field of Eurocracy*, Hampshire, New York, Palgrave Macmillan, p. 87-104.
- Li Q. & Resnick A. (2003) Reversal of Fortunes: Democratic Institutions and Foreign Direct Investment Inflows to Developing Countries, *International Organization*, 57, p. 175-211.
- Li Q. (2009) Democracy, Autocracy, and Expropriation of Foreign Direct Investment, *Comparative Political Studies*, 42 (8), p. 1098-1127.
- London B. & Ross R. (1995) The political sociology of foreign direct investment. Global capitalism and capital mobility, 1965-1980, *International Journal of Comparative Sociology*, 36 (3), p. 198-218.
- Maloutas T. & Souliotis N. (2022) Exploring differences within occupational categories. The case of professionals in Athens 2011, in Johs Hjellbrekke, Cedric Hugree,

- Etienne Penissat and Alexis Spire (eds), *Class boundaries. The Bourdieusian approach in perspective*, Routledge.
- Mann M. (1997) Has globalization ended the rise and rise of the nation-state?, *Review of International Political Economy*, 4 (3), p. 472-496.
- Μεγναυδ, J., Μερλόπουλος Π., Νοταράς Γ. (1974) (1^η έκδοση 1966), *Πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα*, Αθήνα, Μπάυρον.
- Montecinos V., Markoff J. and Álvarez-Rivadulla M.J. (2009) Economists in the Americas: convergence, divergence and Connection, στο Montecinos Verónica και John Markoff (επιμ), 2009, *Economists in the Americas*, Cheltenham and Northampton, Edward Elgar, 1-62.
- Mudge, S. & Vauchez A. (2016). Fielding supranationalism: the European Central Bank as a field effect. *The Sociological Review Monographs*, 64 (2), p. 146–169.
- Muller P. & Surel Y. (2002) Η ανάλυση των πολιτικών του κράτους. Ανάλυση των δημόσιων πολιτικών, Αθήνα, Τυπωθήτω/Δαδρανός.
- Naudet J., Allorant A. & Ferry M. (2018) Heirs, corporate aristocrats and ‘Meritocrats’: the social space of top CEOs and Chairmen in India, *Socio-Economic Review*, 16 (2), p. 307-339.
- Nee V. (2005) The New Institutionalisms in Economics and Sociology in N. Smelser & R. Swedberg (eds), *The Handbook of economic sociology*, New Jersey, Princeton University Press, 2nd edition, p. 49-74.
- North D. C. & Weingast B. R. (1989) Constitutions and commitment: The evolution of institutional governing public choice in seventeenth-century England, *The Journal of Economic History*, 49 (4), p. 803-832.
- North D. C. (1990) *Institutions, institutional change and economic performance*, New York, Cambridge University Press.
- Oneal J. R. (1994) The Affinity of Foreign Investors for Authoritarian Regimes, *Political Research Quarterly*, 47 (3), p. 565-588.
- Pajunen K. (2008) Institutions and inflows of foreign direct investment: a fuzzy-set analysis, *Journal of International Business Studies*, 39, p. 652-669.
- Paul J. & Feliciano-Cestero M. M. (2020) Five decades of research on foreign direct investment by MNEs: An overview and research agenda, *Journal of Business Research* (in press), <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.04.017>.
- Pauly L. (2002) Global Finance, Political Authority and the Problem of Legitimation, in R. B. Hall & T. J. Biersteker (eds), *The Emergence of Private Authority and Global Governance*, Cambridge: Cambridge University Press, p. 76-90.
- Peck J. (2002) Political Economies of Scale: Fast Policy, Interscalar Relations, and Neoliberal Workfare, *Economic Geography*, 78 (3), p. 331–60.

- PWC (2021) Εξαγορές και συγχωνεύσεις επιχειρήσεων στην Ελλάδα, https://www.pwc.com/gr/en/publications/deals-in-greece-2020--pwc-greece/Deals_report_final.pdf.
- Sassen S. (2006) *Territory, Authority, Rights: From Medieval to Global Assemblages*, Princeton-New Jersey, Princeton University Press.
- Sassen S. (2007) *A Sociology of Globalization*, New York-London, W.W. Norton & Company.
- Schmidt-Wellenburg, C. (2017) Europeanisation, stateness, and professions: what role do economic expertise and economic experts play in European political integration?, *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 4 (4), p. 430-456.
- Schulz H. (2006) *Political Institutions and Foreign Direct Investment in Developing Countries: Does the Sector Matter?* [Manuscript] University of Pennsylvania. Διαθέσιμο στο http://www.polisci.upenn.edu/faculty/faculty-articles&papers/Schulz_FDI.pdf.
- Seabrooke L. & Emelie R. N. (2015) Professional Skills in International Financial Surveillance: Assessing Change in IMF Policy Teams, *Governance: An International Journal of Policy, Administration and Institutions*, 28 (2), p. 237-254.
- Smelser N. & Swedberg P. (2005) *Introducing economic sociology*, στο N. Smelser & R. Swedberg (eds), *The Handbook of economic sociology*, New Jersey, Princeton University Press, 2nd edition, p. 3-25.
- Smith N. (2003) *Remaking scale: Competition and cooperation, in pre-national and post-national Europe*, in N. Brenner, B. Jessop, M. Jones, G. MacLeod (eds) *State/Space: A Reader*, Madlen-Oxford-Victoria-Berlin, Blackwell, p. 227-238.
- Souliotis N. & Alexandri G. (2016) From embedded to uncompromising neoliberalism: Competitiveness policies and European Union interscalar relations in the case of Greece, *European Urban and Regional Studies*, 24 (3), p. 227-240.
- Souliotis N. (2017) *Multi-scalar politics of privatization of urban assets in Attica, Greece: the old airport of Hellinikon*, paper presented in RC21 (ISA) conference, Leeds, 11-13 September 2017.
- Souliotis N. (2018α) *'Strategic' investment and privatization in Greece during the sovereign debt crisis: an economic sociology approach*, paper presented in 13th ESA Conference, Athens, 30/8/2018.
- Souliotis N. (2018β) *The field of privatizations in Greece : history and current social structures*, paper presented in the International Workshop Public Real Estate Privatizations, Université Paris Est – Labex Futurs Urbains (coordinators: Félix Adisson and Francesca Artioli), 28-29/6/2018.
- Souliotis N. and Afouxenidis A. (2018) *EU economic governance and austerity: exploring recent perspectives*, *Sociology Compass*, 12 (5), p. 1-11.

- Souliotis N., Sayas I. & Maloutas T. (2014) «Mega-projects, neoliberalization and state capacities: assessing the medium-term impact of the 2004 Olympic Games on Athenian urban policies», *Environment and Planning C*, 32 (1), 731-745.
- Swyngedouw E, Moulaert F. & Rodriguez A. (2002) «Neoliberal urbanization in Europe: large-scale urban development projects and the new urban policy», *Antipode* 34, 542–577.
- Swyngedouw E. (1997) Neither Global nor Local. “Glocalization” and the Politics of Scale. In: K. R. Cox (ed) *Spaces of Globalization. Reasserting the Power of the Local*, New York-London, Guilford Press, p. 137–167.
- Therborn G. (2000) Globalizations. Dimensions, historical waves, regional effects, normative governance, *International Sociology*, 15 (2), p. 151-179.
- Therborn G. (2011) End of a paradigm: The current crisis and the idea of stateless cities, *Environment and Planning A*, 43 (2), p. 272-285.
- UNCTAD (1999) (23 June), Comprehensive Study of the Interrelationship between Foreign Direct Investment (FDI) and Foreign Portfolio Investment (FPI), staff paper prepared by the UNCTAD secretariat, <https://unctad.org/system/files/official-document/pogdsdfsbd5.pdf>.
- UNCTAD (2021) *World Investment Report 2021. Investing in sustainable recovery*, United Nations Publications, Νέα Υόρκη.
- Van Apeldoorn B. (2009) The contradictions of ‘embedded neoliberalism’ and Europe’s multi-level legitimacy crisis: the European project and its limits, in B. Van Apeldoorn, J. Drahoukoupil & L. Horn (eds) *Contradictions and limits of neoliberal European governance. From Lisbon to Lisbon*, New York, Palgrave Macmillan, Hampshire, p. 21-43.
- Weingast B. (1995) The Economic Role of Political Institutions: Market-Preserving Federalism and Economic Development, *Journal of Law, Economics & Organization*, 11 (1), p. 1-31.
- Wilson M. C. & Wright J. (2015) Autocratic legislatures and expropriation risk, *British Journal of Political Science*, 47 (1), p. 1-17.

Ελληνόγλωσση

- Βαρουξή Χ. (2018) Ενέργεια, κλίμα και περιβάλλον. Οι θέσεις των περιβαλλοντικών οργανώσεων για τις πηγές συμβατικής και ανανεώσιμης ενέργειας στην Ελλάδα, στο Ι. Τσίγκανου, Ρ. Κιντή (επιμ.), *Ενέργεια και τοπικές κοινωνίες*, ΕΚΚΕ, Αθήνα, σελ. 203-234.
- Γεωργόπουλος Δ. και Λαμπριανίδης Λ. (2021) Θέλουμε ανάπτυξη; Μια βιωματική εμπειρία με ιστορικές και θεωρητικές αναφορές, Αθήνα, Ποταμός.
- Γιαννάτος Σ. (2021) Alessandro Asperti: «Θέλουμε να γίνουμε μία από τις μεγαλύτερες εταιρείες ανανεώσιμης ενέργειας στη ελληνική αγορά»,

<https://emea.gr/business-plus/synenteyxeis/647650/alessandro-asperti-theloume-na-ginoume-mia-apo-tis-megalyteres-etaireies-ananeosimis-energeias-sti-elliniki-agera/>.

Δεβελέγκος Δ. (2016) Στην τελική ευθεία το καζίνο στο Ελληνικό, <https://www.kathimerini.gr/economy/561690613/stin-teliki-eytheia-to-kazino-sto-elliniko/>.

ΕΛΕΤΑΕΝ (2021α) Η Στατιστική της Αιολικής Ενέργειας τον Ιούνιο 2021, <https://eletaen.gr/wp-content/uploads/2021/07/2021-07-21-H1-HWEA-Statistics-Greece-.pdf>.

ΕΛΕΤΑΕΝ (2021β) Η στατιστική της αιολικής ενέργειας το 2021, <https://eletaen.gr/wp-content/uploads/2022/01/2022-01-28-HWEA-Statistics-Greece-s2-2021-f.pdf>.

ΕΣΕΚ (Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα), ΦΕΚ Β` 4893/31.12.2019.

Κανίστρας Η. (2006) Το μεγαλύτερο ενιαίο αιολικό πάρκο εγκαινιάστηκε στην Αχαΐα, Καθημερινή, <https://www.kathimerini.gr/economy/local/257251/to-megalytero-eniaio-aioliko-parko-egkainiastike-stin-acha-a/>

Καρολίδου Α. (2021) «Αιολική Βερμίου»: Έναρξη «πράσινης» επένδυσης 350 εκ., για πάρκο 315 MW, <https://www.grtimes.gr/ellada/voreia-ellada/quot-aioliki-vermiou-quot-enarxi-quot-prasinis-quot>.

Κοττάκης Μ. (2011) *Καραμανλής Off the record*, Λιβάνη, Αθήνα.

Κωστής Κ. (1999) Ο μύθος του ξένου. Ή η Pechiney στην Ελλάδα, Αθήνα, Αλεξάνδρεια.

Κωστής Κ. (2019) Ο πλούτος της Ελλάδας. Η ελληνική οικονομία από τους βαλκανικούς πολέμους μέχρι σήμερα, Αθήνα, Πατάκης.

Λιαργκόβας Π. (2007) Ξένες άμεσες επενδύσεις και ανταγωνιστικότητα. Η εμπειρία της Ελλάδας και άλλων ευρωπαϊκών χωρών, Αθήνα, Παπαζήσης.

Μπέλλος Η. (2016) Αύξηση κεφαλαίου 650 εκατ. από τη Lamda για το Ελληνικό, <https://www.kathimerini.gr/economy/local/1043296/ayxisi-kefalaiou-650-ekata-apo-ti-lambda-gia-to-elliniko/>.

Παπανδρέου Β. (1981) Πολυεθνικές επιχειρήσεις και αναπτυσσόμενες χώρες, Αθήνα, Gutenberg.

Παπανδρέου Σ. (2021) Οι Καναδοί δάσκαλοι και συνταξιούχοι πήραν το Αιολικό Πάρκο Παναχαϊκού, Πελοπόννησος, <https://pelop.gr/oi-kanadoi-daskaloi-kai-syntaxiouchoi-piran-to-aioliko-parko-panachaikou/>.

Πέρρου Ε. (2016) Τα Ειδικά Σχέδια Χωρικής Ανάπτυξης Στρατηγικών Επενδύσεων (ΕΣΧΑΣΕ) ως κίνητρο προσέλκυσης επενδύσεων, διπλωματική εργασία, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και Διαχείριση του χώρου, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

- Πολάνυι Κ. (2007) Ο μεγάλος μετασχηματισμός. Οι πολιτικές και κοινωνικές απαρχές του καιρού μας, Νησίδες, Αθήνα.
- Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μαδρίτη (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων) (2021) (Απρίλιος), Έρευνα αγοράς για τον κλάδο των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας στην Ισπανία, Μαδρίτη, shorturl.at/jptLZ.
- Ρουμελιώτης Π. (1978) Πολυεθνικές επιχειρήσεις και υπερκοστολογήσεις-υποτιμολογήσεις, Αθήνα, Παπαζήσης.
- Σκρέτα Β. (2017) Ιδιωτικοποιήσεις: Δημοπρασίες και σχεδιασμός αγοράς στη διάρκεια μιας κρίσης, στο Δ. Βαγιανός, Ν. Βέττας, Κ. Μεγήρ και Χρ. Πισσαρίδης (επιμ.) Πέρα από τη λιτότητα. Για μια νέα δυναμική στην ελληνική Οικονομία, Ηράκλειο Κρήτης, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, σ. 193-228.
- Σουλιώτης Ν. (2021) Οικονομολόγοι τεχνοκράτες στην ελληνική πολιτική σκηνή 1974-2019, Αθήνα, Αλεξάνδρεια.
- Σουλιώτης Ν., Αφουξενίδης Α. (2020) *SOCINVEST: Βιβλιογραφική επισκόπηση, έννοιες και μέθοδοι*, Ερευνητική έκθεση που υποβλήθηκε στο ΕΛΙΔΕΚ, ΕΚΚΕ, Αθήνα.
- Σουλιώτης Ν., Κάρουλας Γ., Αφουξενίδης Α., Κομνηνού Μ. (2021) *Οι πολιτικές των ΑΞΕ στην Ελλάδα: διαδικασίες διαμόρφωσης πολιτικής και κοινωνικές δομές των πολιτικών θεσμών*, ΕΚΚΕ, Αθήνα.
- Σουλιώτης Ν., Κάρουλας Γ., Κομνηνού Μ., Αφουξενίδης Α. (2023) Προσελκύοντας τους ισχυρούς. Δρώντες, θεσμοί και πολιτικές των ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα, ΕΚΚΕ, Αθήνα.
- Φλουδόπουλος Χ. (2009) Acciona Ενεργειακή: Έτοιμη για επενδύσεις €750 εκ. στις ΑΠΕ, <https://www.capital.gr/sunenteuxi/825764/acciona-energeiaki-etoimi-gia-ependuseis-750-ek-stis-ape>.
- Φλουδόπουλος Χ. (2020) Ποιοι είναι οι Γάλλοι και οι Καναδοί πίσω από τις νέες εξαγορές ΑΠΕ στην Ελλάδα, <https://www.capital.gr/epixeiriseis/3403912/poioi-einai-oi-galloi-kai-oi-kanadoi-piso-apo-tis-nees-exagores-ape-stin-ellada>.
- Χατζηβασιλειάδης Ι. (2021) *Μισός αιώνας ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Μετασχηματισμός του ενεργειακού τομέα προς 100% ΑΠΕ στον ηλεκτρισμό*, Αίολος, Αθήνα.
- Χατζημιχάλης Κ. (2014) Κρίση χρέους και υφαρπαγή γης, Αθήνα, ΚΨΜ.
- Χρυσικόπουλος Ν. (2015) Σπύρος Σαγιάς: Ένας dealmaker για να κλείσει η συμφωνία, <https://www.capital.gr/epikairoτητα/2290685/spyros-sagias-enas-dealmaker-gia-na-kleisei-i-sumfonia>.

Παράρτημα Μέρους Β

Έντυπα πληροφόρησης και συναίνεσης για τις ημι-δομημένες συνεντεύξεις

Έντυπο πληροφόρησης συμμετεχόντων σε έρευνα

Τίτλος έργου: Sociology of FDI politics in Greece – SOCINVEST [μτφ. στα ελληνικά: Κοινωνιολογία της πολιτικής των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στην Ελλάδα]

Επιστημονικός Υπεύθυνος: Νικόλαος Σουλιώτης, email: nsouliotis@ekke.gr, τηλ. 6932323855

Ερευνητές: Αλέξανδρος Αφουξενίδης,, email: afouxenidis@ekke.gr, τηλ. 6909917632
Μαργαρίτα Κομνηνού, email: mkomninou@upatras.gr, τηλ. 6948857946
Στοιχεία μεταδιδάκτορα 2

Φορέας Υλοποίησης: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ)

Χρηματοδότηση: Η έρευνα πραγματοποιείται στο πλαίσιο της Πράξης «1η Προκήρυξη Ερευνητικών Έργων ΕΛΙΔΕΚ για την ενίσχυση των μελών ΔΕΠ και Ερευνητών/τριών και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας» (κωδικός έργου 3211) με χρηματοδότηση από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας (ΕΛΙΔΕΚ) και τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ).

Ευχαριστούμε για την πρόθεσή σας να συμμετέχετε στις συνεντεύξεις που θα διεξαχθούν στο πλαίσιο του έργου SOCINVEST. Το έντυπο που κρατάτε στα χέρια σας θα σας δώσει πληροφορίες για την έρευνα προκειμένου να μπορέσετε να αποφασίσετε ενημερωμένα για το αν θα συμμετέχετε ή όχι. Παρακαλούμε αφιερώσετε χρόνο για να το διαβάσετε, να σκεφτείτε το περιεχόμενό του και να κάνετε όποιες ερωτήσεις θέλετε, είτε τώρα είτε σε όλη την διάρκεια του έργου. Αν αποφασίσετε να συμμετέχετε, θα σας ζητηθεί να δώσετε τη συγκατάθεσή σας, υπογράφοντας την αντίστοιχη ενότητα στο τέλος του εγγράφου αυτού.

1. Ποιος είναι ο σκοπός των συνεντεύξεων;

Σκοπός των συνεντεύξεων που διενεργούνται στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου SOCINVEST είναι να συλλεχθούν πληροφορίες σχετικά με τις πολιτικές προσέλκυσης και ρύθμισης των ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα. Η προσέγγιση είναι κοινωνιολογική και επικεντρώνεται στη διάδραση επενδυτών, πολιτικών και άλλων κοινωνικών δρώντων. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα επιλέγονται βάσει της πολιτικής, οικονομικής ή κοινωνικής θέσης τους και πρόκειται για πολιτικούς, εταιρικά στελέχη, ειδικούς επιστήμονες και μέλη κοινωνικών κινημάτων.

2. Πώς μπορείτε να συμμετέχετε στην έρευνα;

Μέσω ατομικών συνεντεύξεων θα σας ζητηθεί να καταθέσετε τις απόψεις και την εμπειρία σας σχετικά με τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στην Ελλάδα καθώς και να παρέχετε κάποια βασικά προσωπικά κοινωνικο-δημογραφικά στοιχεία. Οι συνεντεύξεις διεξάγονται ακολουθώντας ημιδομημένο ερωτηματολόγιο, έχουν διάρκεια μια με δύο (1-2) ώρες και πραγματοποιούνται είτε δια ζώσης σε χώρο που θα επιλέξετε, είτε μέσω τηλεδιάσκεψης. Οι συνεντεύξεις θα ηχογραφηθούν και στη, συνέχεια, θα απομαγνητοφωνηθούν. Κατά την διάρκεια των συνεντεύξεων μπορείτε να παραλείψετε οποιαδήποτε ερώτηση δεν νιώθετε άνετα να απαντήσετε.

3. Γιατί να συμμετέχετε στην έρευνα;

Η συμμετοχή στην έρευνα είναι εθελοντική. Δεν υπάρχουν κάποια άμεσα οφέλη για σας από τη συμμετοχή σας. Ωστόσο, η συμβολή σας είναι σημαντική γιατί το SOCINVEST αποτελεί την πρώτη κοινωνιολογική μελέτη για το κρίσιμο αυτό ζήτημα οικονομικής διακυβέρνησης στην Ελλάδα και ευελπιστεί να παραγάγει νέα γνώση σχετικά με το πως οι πολιτικοί θεσμοί προωθούν την οικονομική ανάπτυξη στη χώρα.

4. Πώς μπορείτε να άρετε τη συμμετοχή σας;

Αφότου έχετε δεχθεί να συμμετάσχετε, μπορείτε να αλλάξετε γνώμη ανά πάσα στιγμή και να αποχωρήσετε από την έρευνα χωρίς καμία αιτιολογία ή συνέπεια για σας. Μπορείτε να άρετε τη συμμετοχή σας και να αιτηθείτε την διαγραφή των πληροφοριών που μας δώσατε κατά προτίμηση έως δύο (2) μήνες μετά τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων και σε κάθε περίπτωση πριν τη δημοσίευση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Στην περίπτωση που επιθυμείτε να διαγραφούν τα προσωπικά σας δεδομένα ή οι πληροφορίες που μας δώσατε μπορείτε να επικοινωνήσετε με τον Υπεύθυνο του Έργου, Δρ. Νικόλαο Σουλιώτη.

5. Πώς θα χρησιμοποιηθούν οι πληροφορίες σας;

Οι πληροφορίες που θα συλλεχθούν από εσάς θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για τους ερευνητικούς σκοπούς του έργου, τα αποτελέσματα του οποίου διαχυθούν μέσα από επιστημονικές δημοσιεύσεις και ανακοινώσεις σε συνέδρια.

6. Πώς θα διατηρηθεί η εμπιστευτικότητα των δεδομένων σας;

Η παρούσα έρευνα θα διεξαχθεί με μεθόδους που διασφαλίζουν απόλυτα το θεμελιώδες δικαίωμα της ιδιωτικότητας του ατόμου δια της προστασίας των προσωπικών δεδομένων κατά το ισχύον θεσμικό πλαίσιο και με τους μηχανισμούς που καθορίζει ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων (ΓΚΠΔ/GDPR).

Στο πλαίσιο της έρευνας, θα συγκεντρώσουμε δεδομένα που αφορούν το πρόσωπό σας όπως όνομα, στοιχεία επικοινωνίας, βιογραφικά στοιχεία όπως επάγγελμα, σπουδές κ.α. Τα δεδομένα αυτά είναι απαραίτητα τόσο για την μεταξύ μας επικοινωνία όσο και την επίτευξη των ερευνητικών μας στόχων. Οι πληροφορίες που θα δώσετε κατά την διάρκεια των συνεντεύξεων είναι απολύτως εμπιστευτικές και κανένας άλλος, εκτός των ερευνητών του έργου, δεν θα έχει γνώση και πρόσβαση σε αυτές. Εφόσον το επιλέξετε (βλ. έντυπο ενήμερης συναίνεσης), οι πληροφορίες που θα μας δώσετε θα ανωνυμοποιηθούν ώστε να μην αποκαλυφθεί η ταυτότητά σας σε τρίτους μέσω των επιστημονικών εργασιών της ερευνητικής ομάδας. Όλα τα ηλεκτρονικά αρχεία (βάσεις δεδομένων, ηχογραφημένες συνεντεύξεις κ.λπ.) που περιέχουν αναγνωρίσιμες πληροφορίες θα προστατεύονται με κωδικό πρόσβασης και θα αποθηκευτούν στους υπολογιστές της ερευνητικής ομάδας οι οποίοι θα έχουν προστασία με κωδικό πρόσβασης. Τα αρχεία της έρευνας/δεδομένα που αφορούν τους συμμετέχοντες θα φυλαχθούν για χρονικό διάστημα 5 ετών, μετά το πέρας του οποίου θα καταστραφούν.

7. Υποβολή ερωτήσεων και παραπόνων

Για οποιοδήποτε θέμα ή απορία σχετικά με την έρευνα μπορείτε να επικοινωνήσετε με τον Υπεύθυνο του έργου, Δρ. Νικόλαο Σουλιώτη. Για παράπονα ή καταγγελίες σχετικά με τη διεξαγωγή της έρευνας μπορείτε να προσφύγετε στην Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας του ΕΚΚΕ (ehde@ekke.gr). Για οποιαδήποτε καταγγελία σχετικά με τη διαχείριση των προσωπικών σας δεδομένων μπορείτε να απευθύνεστε στον Υπεύθυνο Επεξεργασίας Προσωπικών Δεδομένων του ΕΚΚΕ (dpo@ekke.gr) και σε κάθε περίπτωση στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (complaints@dpa.gr).

Αν συμφωνείτε με τη συμμετοχή σας στην έρευνα, παρακαλούμε συμπληρώστε και υπογράψτε το επισυναπτόμενο έντυπο ενήμερης συναίνεσης που θα βρείτε στην επόμενη σελίδα.

Αθήνα, .../.../...

Ο Επιστημονικός Υπεύθυνος,

Νικόλαος Σουλιώτης

Έντυπο Ενήμερης Συναίνεσης

Τίτλος έργου: Sociology of FDI politics in Greece – SOCINVEST [μτφ. στα ελληνικά: Κοινωνιολογία των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στην Ελλάδα]

Επ. Υπεύθυνος: Νικόλαος Σουλιώτης, email: nsouliotis@ekke.gr, τηλ. 6932323855

Φορέας Υλοποίησης: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ)

Χρηματοδότηση: Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) και τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ).

Παρακαλούμε υποδείξτε την πρόθεσή σας να συμμετέχετε στην έρευνα του έργου SOCINVEST συμπληρώνοντας τα παρακάτω στοιχεία της φόρμας (εφόσον η συνέντευξη πραγματοποιείται μέσω τηλεδιάσκεψης μπορείτε να τη στείλετε στον Υπεύθυνο του Έργου στην ηλεκτρονική διεύθυνση: nsouliotis@ekke.gr).

Ένα υπογεγραμμένο αντίτυπο θα σας σταλεί ηλεκτρονικά για το αρχείο σας.

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Έχω διαβάσει και έχω κατανοήσει το περιεχόμενο του Εντύπου Πληροφόρησης	☐	☐
Μου δόθηκε αρκετός χρόνος για να αποφασίσω αν θέλω να συμμετέχω σε αυτή την έρευνα	☐	☐
Έχω λάβει ικανοποιητικές εξηγήσεις για τη διαχείριση των προσωπικών μου δεδομένων	☐	☐
Καταλαβαίνω ότι η συμμετοχή μου είναι εθελοντική και μπορώ να αποχωρήσω οποιαδήποτε στιγμή χωρίς να δώσω εξηγήσεις και χωρίς καμία συνέπεια	☐	☐
Επιθυμώ να είναι ανώνυμη η χρήση στοιχείων και αποσπασμάτων από τις απαντήσεις μου σε μελλοντικές δημοσιεύσεις και παρουσιάσεις της ερευνητικής ομάδας	☐	☐
Δίνω την συγκατάθεσή μου να γίνει ηχογράφηση της συνέντευξης	☐	☐
Κατανοώ ότι μπορώ να ζητήσω να καταστραφούν οι πληροφορίες που έδωσα στο πλαίσιο της έρευνας	☐	☐
Γνωρίζω με ποιόν μπορώ να επικοινωνήσω αν επιθυμώ περισσότερες πληροφορίες για την έρευνα	☐	☐
Γνωρίζω σε ποιόν μπορώ να απευθυνθώ για παράπονα ή καταγγελίες	☐	☐

Ημερομηνία: .../.../...

Ονοματεπώνυμο και υπογραφή
συμμετέχοντος

Ονοματεπώνυμο και υπογραφή
ερευνητή

Το SOCINVEST στο διαδίκτυο

<https://socinvest.weebly.com/>

SOCINVEST
Κοινωνιολογία των Ξένων Επενδύσεων

ΑΡΧΙΚΗ ΤΟ ΕΡΓΟ ΝΕΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Sociology of FDI politics in Greece

Το SOCINVEST ερευνά τις άμεσες ξένες επενδύσεις στην Ελλάδα, μέσα από την κοινωνιολογική μελέτη των χαρακτηριστικών και των σχέσεων των εμπλεκόμενων πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δρώντων.

Λίγα λόγια για το SocInvest
Διαβάστε μια σύντομη περιγραφή του ερευνητικού έργου SOCINVEST και γνωρίστε την ερευνητική του ομάδα.

Νέα
Ενημερωθείτε για τα νέα του έργου SOCINVEST.

POWERED BY weebly

Πληκτρολογήστε εδώ για αναζήτηση

21°C Ηλιόφρανη 11:43 πμ 15/7/2021

<https://www.ekke.gr/research/project/kinoniologia-tis-politikis-ton-ameson-xenon-ependiseon-stin-ellada>

EKKE
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΤΟ ΕΚΚΕ ΕΡΕΥΝΑ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΝΕΑ & ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

Κοινωνιολογία της πολιτικής των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στην Ελλάδα

Το SOCINVEST είναι μια κοινωνιολογική μελέτη της πολιτικής των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ) στην Ελλάδα. Το έργο ερευνάει τη σχέση των Ελληνικών πολιτικών θεσμών, όπως είναι ενταγμένοι στην ΕΕ, με τους ξένους επενδυτές. Το ερευνητικό αυτό αντικείμενο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς τα τελευταία χρόνια η οικονομική διακυβέρνηση στην Ελλάδα αναδιαρθρώθηκε σε βάθος ως μέρος μιας ευρύτερης αναδιάρθρωσης της οικονομικής διακυβέρνησης στην ΕΕ, προκειμένου να ανακτηθεί η ανταγωνιστικότητα της εθνικής οικονομίας.

Το SOCINVEST είναι ένα ερευνητικό πρόγραμμα με κοινωνιολογική μεθοδολογία και ένα διεπιστημονικό θεωρητικό πλαίσιο που φέρνει σε διάλογο τα θεσμικά οικονομικά, την πολιτική οικονομία και την κοινωνιολογία. Σκοπός του προγράμματος είναι να προσφέρει μια κοινοτήτα ματιά στο ζήτημα των ξένων επενδύσεων, αναδεικνύοντας τις κοινωνικές και πολιτικές τους προϋποθέσεις. Η **υπόθεση** του προγράμματος είναι ότι, ο τρόπος με τον οποίο ρυθμίζονται και υλοποιούνται οι ΑΞΕ εξηγείται από τα κοινωνικά χαρακτηριστικά και τις σχέσεις των εμπλεκόμενων πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δρώντων.

Το SOCINVEST προσγγίζει τη σχέση πολιτικών θεσμών/ΑΞΕ από την οπτική μιας κοινωνιολογίας των δρώντων. Εξετάζουμε πολιτικούς δρώντες διαφορετικών επιπέδων εξουσίας (μέλη της κεντρικής κυβέρνησης και των τοπικών αρχών, κοινοτικά στελέχη αξιωματικών της ΕΕ, στελέχη της δημόσιας διοίκησης, τεχνικοί και ειδικοί επιστημονικές εταιρικούς μονάδες) αλλά και ομάδες πίεσης και κοινωνικά κινήματα. Πρόκειται για μια μεσοίου θεμελιώδη κοινωνιολογική προσέγγιση στο πλαίσιο της οποίας συνδυάζονται από την παράδοση της οικονομικής κοινωνιολογίας, αντιμετωπίζουμε τις ΑΞΕ ως πρακτική η οποία είναι ενσωματωμένη (embedded) σε ένα πλέγμα κοινωνικο-πολιτικών σχέσεων. Η έρευνα πεδίου επικεντρώνεται στη νομοθεσία που ρυθμίζει τις ΑΞΕ, τα λειτουργικά των Αρχών που είναι επιφορτισμένα με την παραγωγή και διανομή σε ξένους επενδυτές.

ΕΡΕΥΝΑ :
ΕΡΓΑ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΓΩΝ
ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΠΡΩΤΟΠΟΡΕ ΙΔΕΕΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ

Πληκτρολογήστε εδώ για αναζήτηση

21°C Ηλιόφρανη 11:45 πμ 15/7/2021

Παράρτημα Μέρους Γ

Παραδείγματα προσαρμοσμένων πρωτοκόλλων συνεντεύξεων

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ (ΕΚΚΕ)

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΑΜΕΣΩΝ ΞΕΝΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ

Έργο SOCINVEST 3211 της Δράσης «1η Προκήρυξη ερευνητικών έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση των μελών ΔΕΠ και Ερευνητών/τριών και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας», Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας, Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας

Πακέτο Εργασίας 4 – Παραδοτέο D4.1

**Οι πολιτικές των ΑΞΕ στην Ελλάδα: διαδικασίες διαμόρφωσης
πολιτικής και κοινωνικές δομές των πολιτικών θεσμών
Οδηγός συνεντεύξεων για τη νομοθεσία περί Στρατηγικών
Επενδύσεων**

Νίκος Σουλιώτης, Αλέξανδρος Αφουξενίδης, Γεράσιμος Κάρουλας, Μαργαρίτα Κομνηνού
25/1/2021

Οδηγός συνέντευξης για τη νομοθεσία περί Στρατηγικών Επενδύσεων (κυρίως Ν3894/2010, Ν 4608/2019)

1. Μπορείτε να μας περιγράψετε συντομία τα καθήκοντά σας στο πλαίσιο του ΣΕΤΕ;
2. Ποιες είναι οι θέσεις του ΣΕΤΕ σχετικά με τη νομοθεσία για τις Στρατηγικές Επενδύσεις όπως έχει διαμορφωθεί την τελευταία δεκαετία;
Ζητήματα προς συζήτηση:
 - Το 1996 είχε ιδρυθεί η Enterprise Greece ως one stop shop για τη διευκόλυνση των επενδύσεων. Το 2010 ψηφίστηκε ο Ν3894 ο οποίος παρείχε πολεοδομικές και περιβαλλοντικές διευκολύνσεις στους επενδυτές. Ακολούθησαν μια σειρά τροποποιήσεων (κυρίως η θεσμοθέτηση των ΕΣΧΑΣΕ). Το 2019 ψηφίστηκε ο Ν4608 βασικά στοιχεία του οποίου ήταν η παροχή φορολογικών κινήτρων, η σύσταση Συντονιστικής Επιτροπής Στρατηγικών Επενδύσεων, καθιέρωση δημόσιας διαβούλευσης για τις στρατηγικές επενδύσεις, η έννοια εμβληματικών επενδύσεων και η επιβολή ορίων στις πολεοδομικές και περιβαλλοντικές διευκολύνσεις που παρείχε το Ν3894/2010.
3. Ποια ήταν η συμμετοχή του ΣΕΤΕ στις διαδικασίες διαβούλευσης που προηγήθηκαν της ψήφισης των νόμων (Ν3894/2010, Ν4608/2019);
Ζητήματα προς συζήτηση:
 - Πιθανές συζητήσεις με την ηγεσία του Υπουργείου Οικονομίας, την Enterprise Greece, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, άλλους κοινωνικούς εταίρους.
4. Ποια ήταν τα πρόσωπα τα οποία ανέλαβαν τη διατύπωση των θέσεων του ΣΕΤΕ σχετικά με τη νομοθεσία για τις Στρατηγικές Επενδύσεις (Ν3894/2010, Ν4608/2019); Ποια ήταν οι σχέσεις τους με τον ΣΕΤΕ;
5. Εφαρμογή της νομοθεσίας για τις Στρατηγικές Επενδύσεις.
Ζητήματα προς συζήτηση:
 - Έχουν δείξει αυξημένο ενδιαφέρον οι επενδυτές του κλάδου του τουρισμού για υπαγωγή τους στους Ν3894 και Ν4608; Ποια είναι η ανατροφοδότηση από την πλευρά των επενδυτών;
 - Πώς λειτουργεί ο νόμος σε σχέση με τα συναφή νομοθετήματα; (Ν2687/1953, Αναπτυξιακός)
6. Εν κατακλείδι, κατά την άποψή σας σε ποιο βαθμό η νομοθεσία για τις Στρατηγικές Επενδύσεις επιτυγχάνει την προώθηση των επενδύσεων μεγάλης κλίμακας σε δυναμικούς κλάδους; Είναι απαραίτητη από την πλευρά των επενδυτών τέτοιου τύπου νομοθεσία;

NATIONAL CENTER FOR SOCIAL RESEARCH (EKKE)

SOCIOLOGY OF FDI POLITICS IN GREECE

Project SOCINVEST 3211 supported by the Hellenic Foundation for Research and Innovation (H.F.R.I.) under the “First Call for H.F.R.I. Research Projects to Support Faculty Members and Researchers and Procure High-Value Research Equipment” (Project Number: HFRI-FM17-3211).

Work Package 4 – Deliverable D4.1

FDI politics in Greece: policy-making and social structures of political institutions

Interview guide on the foundation of the Hellenic Corporation of Assets and Participations (HCAP)

Nicos Souliotis, Alex Afouxenidis, Gerasimos Karoulas, Margarita Komninou
11/1/2021

Guide d'entretien sur HCAP

1. Pourriez-vous nous raconter comment vous (et le CIRIEC) vous êtes impliqués aux démarches portant sur HCAP?
2. Quelle était la contribution du CIRIEC au processus?
A discuter:
 - Quelles étaient les thèses du CIRIEC sur les aspects principaux de la loi (concentration de la gestion de la propriété publique dans les mains d'une seule agence, relation de HCAP à la notion de l' « intérêt public » et aux politiques publiques, participation des institutions Européennes à l'administration...)?
 - Quelles sont les ressources du CIRIEC sur lesquelles se sont basées ses propositions ? (entre autres, référence aux modèles d'autres pays? peut-être l'APE-France?)
 - Quelle était la réception des propositions du CIRIEC par ses interlocuteurs Grecs et Européens?
3. Quels étaient les chercheurs du CIRIEC qui ont travaillé sur HCAP? (quelles spécialités scientifiques?)
4. Parmi vos interlocuteurs, quelles étaient, à votre avis, les personnes-clés? Quels étaient les enjeux principaux des négociations entre le gouvernement Grec et les institutions Européennes?
5. A votre avis, la mobilisation d'assistance technique internationale a-t-il joué un rôle significatif dans l'élaboration de la loi sur HCAP?
6. Qu'est-ce qu'apporte, au niveau scientifique et d'expertise, à une institution comme le CIRIEC la participation à de tels processus d'élaboration de politiques publiques?
7. Etant donné votre expérience, quelles sont les spécificités de HCAP par rapport à d'autres cas de politiques sur les entreprises publiques?
8. Est-ce que vous avez suivi le processus d'implémentation de la loi sur HCAP (fondation, choix de cadres, élaboration du premier plan stratégique)?

Παράρτημα Μέρους Δ

Η βάση δεδομένων της ποσοτικής έρευνας

DB - Excel (Product Activation Failed)

Name	Age	Age_group	Gender	Nationalit	Company	Position_BoD	Position_Dire	Position_Fina	Position_Lega	Position_non	Position_in_company	Years_in_	Years_in_	Studies_al	Studies_al	Highest_d	Discipline_first_deg
Παπαδόπουλος Παναγιώτης	51	45_54	Man	Greek	ENTEKA	Yes	No	No	No	No	Director (supervising Projects)	15	11_15	No	No	PhD	Electrical and Compu
Παπαδόπουλος Παναγιώτης	51	45_54	Woman	Greek	TERNA	No	No	No	No	Yes	Non-executive member of BoD	1	1_5	UK	Yes	Master	Other
Μαργαρίτης Γεωργιάδης	77	65_	Man	Greek	TERNA	Yes	No	No	No	No	Vice-President of BoD	3	1_5	US	Yes	PhD	Economics, Accounti
Παπαδόπουλος Παναγιώτης	67	65_	Man	Greek	ELLAKTOR	No	No	No	No	Yes	BoD non executive member	5	1_5	No	No	Bachelor	Economics, Accounti
Παπαδόπουλος Παναγιώτης	40	32_44	Man	Greek	EREN HEL	No	Yes	No	No	No	Business Controller	3	1_5	No	No	Master	Economics, Accounti
Σαββίδης Ανδρέας	42	32_44	Woman	Greek	PPC Renew	No	No	No	Yes	No	Head of Legal Department	14	11_15	No	No	Master	Law
Παπαδόπουλος Παναγιώτης	50	45_54	Woman	Greek	TERNA	No	No	No	No	Yes	Non-executive member of BoD	1	1_5			Master	Other
Παπαδόπουλος Παναγιώτης	55	55_64	Man	Greek	TERNA	No	No	No	No	Yes	Non-executive member of BoD	1	1_5	No	No	PhD	Other Engineering
Παπαδόπουλος Παναγιώτης	76	65_	Man	Greek	TERNA	Yes	No	No	No	No	Executive Director	18	16_20	No	No	Bachelor	Mechanical Engineer
Σαββίδης Ανδρέας	44	32_44	Woman	Greek	EDF Hellas	No	Yes	No	No	No	Chief Development Officer	18	16_20	No	No	Master	Environmental studie
Παπαδόπουλος Παναγιώτης	50	45_54	Man	Greek	ENTEKA	Yes	No	No	No	No	General Manager (co-owner)	22	21_	No	No	Master	Electrical and Compu
Παπαδόπουλος Παναγιώτης	62	55_64	Man	Greek	ENTEKA	Yes	No	No	No	No	President (co-owner)	37	21_	Switzerland	Yes	Master	Mechanical Engineer
Παπαδόπουλος Παναγιώτης	65	65_	Man	Greek	TERNA	Yes	No	No	No	No	President of BoD	41	21_	No	No	Bachelor	Civil Engineering
Παπαδόπουλος Παναγιώτης	47	45_54	Man	Greek	EUNICE	No	Yes	No	No	No	Sales Director	1	1_5	No	No	Bachelor	Mechanical Engineer
Παπαδόπουλος Παναγιώτης	36	32_44	Man	Greek	PPC Renew	No	No	Yes	No	No	Lead Investment Analyst	5	1_5	UK	Yes	Master	Economics, Accounti
Παπαδόπουλος Παναγιώτης	45	45_54	Man	Greek	PPC Renew	No	No	No	No	No	Chief Executive Officer	3	1_5	UK	Yes	Master	Economics, Accounti
Παπαδόπουλος Παναγιώτης	42	32_44	Man	Greek	TERNA	No	No	Yes	No	No	Head of Internal Audit	4	1_5	UK	Yes	Master	Economics, Accounti
Παπαδόπουλος Παναγιώτης	41	32_44	Man	Greek	PPC Renew	No	Yes	No	No	No	Head of Topographic Studies	6	6_10	No	No	Master	Other Engineering
Παπαδόπουλος Παναγιώτης	50	45_54	Woman	Greek	ENERCON	No	No	Yes	No	No	Finance Director	7	6_10	No	No	Bachelor	Economics, Accounti
Παπαδόπουλος Παναγιώτης	57	55_64	Man	Greek	ELLAKTOR	No	Yes	No	No	No	Strategy & Investments Direct	11	11_15	US	Yes	Master	Other Engineering